Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې مې ستا پر لور ځلور شوې
ځلور اته شوې اته شپا ړس شوې مې نه

پو هاند دوکتور م. ا. زيار

د ژبپوهنې په رڼا کې:

پښتو بدلمېچ- يا:
پښتو شعر څنګه جوړېږي؟
{څپيز- څجيز}

The Pashto Poetics
on the basis of its phonetics
(Tonic-Syllab)

(دکتاب پر ېبخ يا کونه) پو هاند زيار: پښتو شعر څنګه جوړېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

هغو شاعرانو ته يې ډالۍ کوم
چې د شعر پر ازادۍ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي پوهه:

ليکوال:	پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار
کتاب:	پښتو بدلمېچ
خپرندوی:	دانش خپرندویه ټولنه
دويم چاپ:	۱۳۸۹ل/ ۲۰۱۰ز
)لومړی چاپ:	۱۳۶۹/ ۱۹۹۰(
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
اوډ:	حاجي محمد عمرخېل

انترنيت خپروونکی: اجمل اکبري

د چاپ رښتې له ليکوال او خپرنوال سره خوندي دي،

بې اخځ ښوونې ترې د ګټنې اجازه نشته!

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک | مخګڼه

یادښت ۸
سریزه: پښتو شعرپوهه او غرپوهه سره نه شلېدونکې دي ۹
۱- څپرکی: پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی
او سهلی نه دی ۱۷
۲- څپرکی: په خپله جوله کې د پښتو شعر د سیالۍ هڅه ۳۹
۳- څپرکی:)څپیز- څجیز (وزن د پښتوشعر آر او بنسټیز رغنده
توک ۴۵
- څپه-څج-تون- غونډ ۴۷-۷۳
-مسره)۲-۵۲څپیزه (-ماته مسره ۷۵-۷۶
- څپیز کمی زیاتی ۸۰
۴- څپرکی: پښبله)قافیه(او پښبلیز آرونه او ویارونه ۸۲
آره او ناآره، همجولیزي، غبرګې، ډېرپښبلیزي، ردیف ۸۵-۹۰
دویمه برخه: پښبلیز ویارونه ارکان، روي، لړونج ۹۳-۱۰۴
۵- څپرکی: د شعر پېنځګوني رغنده توکونه ۱۰۲

ژبه، تول، تول شمېره)د پښتو وزنونو کچه (۱۰۲-۱۱۹
واند، نبغ و پروت، ولوله، اند، تړاو، پروت و نبغ خیال ۱۲۹- ۱۴۸
۲-څپرکی:ژب- ښکلاییز اړخ ۱۵۰

۱(ژبه د شعر بهرنۍ جوله- پټ توان ۱۵۱-۱۵۵
او بډایه وییپانګه
۲(ښکلاییز یا بدیعي توکي: مجاز، همغږیزي ۱۲۱-۱۲۹
۱۲۲

ذهني انځورونه او ببلګې، تېرمهالي)وګړنۍ
او کلاسیکې(۱۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسمهالي)پښېليزي ، ازادي، سپيني (	۱۷۹
تلميح، سېمبول، اسطوره، پرادوکسي	۲۲۹-۲۱۲
حسن تعليل، مدعا مثل، کونترست، تمثيل	۲۴۲-۲۳۱
شعري ترڼگونه، مرکب تشبيهات، جاجونه)مفاهيم (	۳۵۸-۲۵۳
۷- څپرکی: د وګړني يا ګړني پښتو شعر رغښت	۲۶۲
لومړی يا آره، ښېنومه برخه	۲۶۵
لنډۍ، ترنګتوک، کارونځايونه ۲۷۱-۲۶۷	
سروکی	۲۷۳
د وګړني شعر نيمخرګنده او خرګنده برخه ۲۸۱ -۲۸۲	
۸- څپرکی: د دېواني يا ليکني پښتو شعر جوليز رغښت	۲۸۵
له کلاسيکه ترنوي غزله	۳۰۷
۹- څپرکی: اوسنی ازاد پښتو شعر دخپل ازاد وګړني او بيا دېواني-ليکني بشپړتيايي ښه	۳۰۹
نيم ازاد شعرونه، ازاد کالبونه او مونډېي شعرونه	۳۲۳-۳۲۷
هايکو	۳۴۱
بشپړ ازاد شعرونه	۳۳۴
انځوريز او نامانيز شعرونه ۳۶۷-	۳۶۹
۱۰ - څپرکی: په پښتو شعر کې ښوييدني او تېروتنې	۳۷۰
زخه	۳۶۱
ځپيز-خجيز، ونج، بېتولي، تتوالی، نابرې پښېلې۳۸۰-۳۷۸	
تکرار او کر غېړنتيا	۳۸۷
ژبنۍ تېروتنې، نا اوډې، ناکره وينګ، مانيز اړيېچ	۴۱۳ -۴۰۰
ټکرتوارد، تضمين، ټکرکه ژباړه؟ اقتفاکه غلا؟	۴۲۴–۴۱۷
غلا ، له ځانه غلا ، له ځانه غلا) د ښځمنو په ګټه ! (	۴۲۸-۴۲۵
۱۱- څپرکی: سپين شعرونه	۴۳۰
۱۲- څپرکی: ناپيلي شعرونه	۴۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- څپرکی: پر))کره ليکنی پښتو ((د شاعر لاسبری	۴۵۲
ليکدودي ستونزي	۴۲۱
	۴۴۸
لنډيزونه)ترخيمونه(	۴۶۷
وييپانګه	۴۷۸
اخځليک	۵۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادښت

استاد زيار د يوه ژبپوهاند ، ادبپوهاند او د څه له پاسه نيمي پېړۍ شعر و شاعرۍ او ليکوالۍ له مخينې سره تر اوږدو ازمېينو ، څېړنو او پلټنو وروسته دې پايلې ته رسېدلی چې د هرې ژبې او بيا پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکې تړاو لري. په دې ډول د يوې توليزې)موزونې (وينا په توګه د پښتو شعر رغښت څپيز- څجيز)سپلابو تونيک syllabic & tonic) دی چې استاد يې د لومړي ځل لپاره د يوه سېستم په توګه)و (ګړنيو ، ليکنيو او دېواني (ډولونو څخه د اړوندو دويونو)قواعدو (پر رااېستنه، او ورسره ورسره د نويو ازادو شعري ځېلونو او ډلبنديو پر وړاندېينه برۍ موندلې دی.

دانش خپرندويه ټولنه وياړي چې دغه دويمه غځېدلې اولا کره شوې کتابي بڼه يې د پوهنتوني زده کړيانو ترڅنګ د پښتو ژبې او ادب د نومهالې نړيوالې سيالۍ د ګردو بهيروالو او مينه والو مخې ته ږدي. هيله من يو چې ښاغلې او اغلې لوستونکي، په تېره ځانګيز کره کتونکي به يې په اړه زموږ له لارې خپلې اښتني پوښتنې او ليد توګې له ليکوال سره شريکې کړي او په دې ډول به يې د دربېيم چاپ لپاره په لا بشپړوالي او کره والي کې رغنده او کارنده ونډه واخلي استاد زيار ته د لا زياتو علمي برياوو په هيله روغ او اوږد ژوند غواړو !

دانش خپرندويه ټولنه- پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکې دي

بندو بست د پښتو شعر ما پيدا کړ
ګنهٔ، شعر د پښتو وو کله سيال !
)خوشال (

عربي وزن يا بحر پښتو تول ياهم تول و تال، اروپايي rhythm د يوه))مخيٌله موزون کلام ((په توګه د شعر د ودانۍ آره او بنسټيزه اړانه رغوي او پر وړاندې يې پښبله)قافيه(او بيالړ)رديف(له برسېرنو توکو څخه شمېرل کېږي. دا چې د پېرېو په بهير کې د شعر پر پاسنۍ تولۍ يا مقوله د))مقفی ((توک ورسرباري شوی او))مخيٌله موزون او مقفی کلام ((بلل شوی دی، دا دی، له نوي ازاد څېل سره دغه توک يوځل بيا تاريخ ته سپارل کېږي او بيا له))سپين ((او))ناپېبلي ((هغه سره يې تولۍ تر))مخيٌله کلام ((پورې لنډون مومي.
ليکوال دا ليد توګه چې د))مخيٌله موزون کلام ((په توګه پښتو شعر، په نورو ټکو ، شعرپوهه او غږپوهه(poetics& phonetics) سره يو له بله نه شلېدونکې تړاو لري او په دې ډول د پښتو شعر رغښت څپيز- څجيز)سېلابو تونيک syllabic& tonic (دی، له ښايسته ډېر مهاله راخپله کړې وه. د ژبپوهنې او ادبپوهنې د شاګرد او بيا ښوونکي په توګه له نيمي پېړۍ راهيسې په دې هڅه او تلوسه کې وم چې د نوې پښتو ژبپوهنې د دودونې په لړ کې د پښتو پښويې)ګرامر (، وييپوهنې، کره ليکلارې، پښتو تاريخ..ترځنګ د پښتو بدلمېچ)پښتو شعر څنګه جوړېږي؟ (يو بنسټ هومره هم کېښوولای شم او په پای کې د نورو غونډې د دغې سکالو دوديزه کمبله هم را ونغاړم.

له لورو ځانګيزو زده کړو څخه له راستنېدو سره مې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي په پښتو څانګه کې وار له مخه د نويو ژبپوهنيزو لوستليکنو)لکچرونو (تيارونې او وړاندېينې ته متې راونغښتې. د هماغه ړومبني سمبستر په بهير کې دا برې را په برخه شو چې د دواړوغورو ځانګيزو پوهنو)ژبپوهنې او ادبپوهنې (تر منځ يو مهالوېشی انډول هومره پر څانګه او چارواکو ومنلای شم، خو د))ادبي فنونو ((په نامه چې د ژبې او ادب دکومې عربي آرې دوديزې ګډولې له رامنځته کېدو راهيسې پر څانګه هغسې واکمنه وه. په ځانګړې ډول مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیل بن احمد عربي عروضي یا متریک سېستم پر پښتو شعر تپل راته نور هماغسي بې سروبوله زباد شوي ول، لکه عربي صرف و نحوه چې د پښنویي)گرامر(په نامه له دوه دوه نیم سلو کلونو راهیسې پر ټولیزه پښتو راتپل شوې وه.

هرگوره، یوځه وخت و زغم یې غوښت، ټول پر دې بسیاکړم، هماغسې چې پښنویه)گرامر(له اړوندي ژبي څخه را ابستل کېږي، دغسې یې بدلمېچ هم له شعري پانگې څخه راابستل کېداى شي. له 1360ل. را وروسته چې د پښنویي لسکلنو ازمایښتي لوستونو ته کتابي بڼه هومره ورکړه، داکابو مې ومونده چې د پښتو بدلمېچ څو کلن یادښتونه)دېټا(سره را و اوډم. زما دغه هڅه هله زیاته گړندۍ شوه چې استاد رشاد کورناستی شو او له څانگې سره یې د همکارۍ لړۍ هم نوره و شلېده. له دې سره سره د پښتو ماستري پروگرام هم رامنځته شو او په کار وه چې له نوي مېتودولوجۍ سره سمه پکې ژبپوهنه او ادبپوهنه، او په ترڅ کې شعرپوهنه هم تدریس شي.

د بل هر لوستلیکي)تکسبوک(غوندې کلونه وروسته پر دې بریالی شوم، په دغه تړاو هم وړاندې کړیو لوستونو ته کتابي جوله ورکړم او تر پورتني نامه لاندې یې چاپ ته وسپارم. که څه هم دا کار زما له لومړنیو هاندو هڅو گڼل کېده او د پښتو د یوه پرله غښتې کره بدلمېچ تمه تري گرانه وه، د نویو کالبونو، جولیزو څېلونو او بیا ژب- ښکلاییزو او ژب- اندیزو لارو رودو سپړاوي او څرگنداوي، خو په هره توگه یوه څېرمه برخه رانغښتله، خو بیایې هم د ډېرو نوښت مینو ځوانو شاعرانو پر مخ یې نوي او ارت و بیرت څنډونه)افقونه(پرانېستل.

دا خبره چې د پوهنځي له زده کړو راهیسې راته د))پښتو بدلمېچ((اند توگه پیدا شوې وه، انگیزه یې پر ۱۳۴۰ د پښتو څانگې په مهالنۍ))وږمه((کې د شوروي نومیالي پښتو پوهاند نیکولاى دووریانکوف خپره شوې لیکنه))شعرپوهه او غږپوهه poetics& phonetics)) وه. له دغې لیکنې څخه د لیکوال موخه داوه چې پښتو غږپوهه او شعرپوهه سره نه شلېدونکې تړاو لري او په دې ډول یې بدلمېچ دعربي عروضو پرځاى د نورو ډېرو هندواروپایي هغو په څېر د خپلې غږپوهې په رڼاکې پر څپېز- څجېز)سیلابو تونیک(بنسټ رامنځته کېداى شي.

هرگوره، اروپایي بدلمېچونه هم له لرغوني او سکولاستیک پېره نیولې، د منځنیو او کلاسیک پېر تر پایه د یوناني عروضي)مېتریک(سېستم تر گونډو لاندې ول. دغه سېستم، کټ مټ لکه عربي))مفاعیل((د درزي)سکښت- (مخبېلگو)patterns(ته ورته وو، د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای چې د اړوند ښاغلي یا اغلي کالي جامې له قدواندام سره سمې وسکښتي، قدواندام یې ور سکښتي او په دې چم ورسره خپله مخښلګه په وچ زور وربرابروي !

پارسي شعر هم په منځني آریاني پېر)۲۰۰ م ز- ۸۰۰ ز (پر څپيز-څجيز ډول ټيکاو لاره چې درخت آسوريک، کرکوی اورتون او داسې نورې ګڼې پهلوي ښلګې يې راخوندي شوې، خوله نوي پېر)اتمې زېږدي پېړۍ(او بيا يوولسمې پېړۍ راوروسته چې د عربي ترځنګه يې د دويمې اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو، له يولړ ښېدوييو)استثناوو (سره د عربي متريک سېستم راخپلولو ته اړ وتله او هغه هم په دې چې غږپوهه يې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شي. د ساري په ډول يې د منځني پېر سر ښواکوړی)ابتدا پر ساکن(يې له لاسه ورکړې چې پښتو يې پرورانډې د منځ- او پاي ښواکوړيو ترڅنګ تر درو ښواکو)کنسوننټو (پورې، لکه شخوند، سخوندر، خوله، خوړين... خوندي ساتلي او د دوو هغه يې، لکه پلاړ، تره، ورور، ترور، درېدل، کښېناستل، څښل،خوړل، خپل، پردی، پښه، خپور، سپور، پسور، پسرلی، ړمنځ، خولۍ، خوله)عرق(، خوله يا خولۍ، ملا، ملاست، لمونځ، سترې، ستومان، شمېر... خو له شمېره وتي دي.

په پښتو شعر کې لنډه، اوږده څپه او بيا ښيواکوړی لکه يو واوبلې څپه ارزول کېږي، حال دا چې په عربي او پارسي هغه کې دغه ځومره ښيز)کمي (آر ته ارزښت ورکول کېږي او لنډه او اوږده څپه سره توپير مومي؛ سر- او منځ ښواکوړي خو پکې ګړسره شته نه، او وروستني هغه، لکه په شعر، شمع، سهو ... کې هر ښواک او خپلواک د)زور، زېر، پېښ او تنوين(په ګډون جلا جلا ارزول کېږي او تقطيع کېږي. په دې ډول هغه دوديزوال چې د پښتو شعر پر مېتريک)عروضي(رغښت ښځايه او بې ګټې ټينګار کوي، د عربي))مفاعيلو((د ټکي پرټکي پېښو په لړ کې)اعراب(هم پر پښتو دې راتپي، د ساري په توګه دوه فونيمي))اور= or (پر ځلورو توکو، په بله وينا، درو توريو)حروفو(او يوه حرکت)الف+ پېښ+و+ر(شمېري !

د دغو ډېري پلويانو او مينه والو پر وړاندې چې چېرې يو نيم د زاړه پالو او دود پالو له مورچله سر رانيغ کړی، لامل او لاسوند يې))مدرسه يې((زده کړې او بيامذهبي تنګ ويني او تعصب وو. خو له ښه مرغه يې تر ما وړاندې د)) يوې پښتو- کره پښتو((او بيا))نوي اوازاد پښتو شعر((د غورځاونو او پلويانو له غبرګونونو سره مخامخ شوي دي. زماپر يادښت))باختر((نومې مهالنۍ يې يوازېنۍ مورچه وه چې ګرده لمبسه)دوسيه(يې راپسې راسپړلې وه. د))تکفير((لپاره يې همدا پلمه بس وه چې))عربېزم((او))اسلامېزم((د يوې سکې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه دي او ما يې))جلاوالي ((ته متېي رانغښتې: د نوې پښتو ژبپوهنې په رڼا کې مې د عربي))صرف و نحوې((پرځای پښتو پښويه کښلې، ثلورګونې وييپانګه او نوې نومونپوهنه)ترمينالوجي (مې د عربي هغې ځايناستې کړې... او دا دی، اوس مې په عربي ادبي فنونو او بيا عروضو پسې راخښتې او د انګليسي، روسي او نورو کافرانو لاره مې پر مخ اخښتې ده؟

ډېره پوچه او خنداوره ادعا يې بيا دا چې له))عربي عروضو ((پرته يې شعر، شعر نه باله او په دې ډول، زموږ زرکلن)څپېز- خجيز (شعر لاڅه چې نړيوال شاهکارونه يې هم له نشته برابرول !

چلوونکی يې چې کلونه وروسته)۲۰۰۵ په پسرلي کې (تر ځان بترو بنسټپالو له باجوړه ترکابله راڅغلولي وو او غوښتل يې د پښتو ژبې او ادب په څانګه کې راته د شاګردۍ ګونډه ووهي، له ډېرې پښېمانۍ راته پرګونډو شو، ما پر شا وټپاوه او همدومره مې پر غوږ وواهه))همدا چې ته رښتينی))پښتون مسلمان ((شوې، نوره مو تر منځ بله کومه تربګنې نشته ! ((
په ورپسې سفر کې يې يو ځوان ليکوال د دويم چاپ لپاره د لومړي هغه تيار او ډلی پروف د کتنې لپاره راکړ، خو ما په دې لاسوند چې زه له لوښې سره سم د نورو کتابو په څېر دا هم بايد تر بشپړونې او کرونې تېر کړم او هله يې چاپ ته ور وسپارم. نو له پرله پسې څېړنيزو بوختياوو له کبله مې ايله بيله له درېيم سفر سره، پوره د دوو کلو په واټن هغه ژمنه ور ترسره کړه او د غه اوسني چاپ و خپراوي کېدون وموند. هيله من يم، د ګرانو مينه والو تنده لاښه ترا ماته کړای شي او د نو مهالي پښتو پوهې او فرهنګ نتيالېو)منکرو (ته د تربګنۍ پلمه نوره پرلاس ور نه شي !

له دغو ستغو سپورو خپله خبره بياهم راغبرګوم، هماغسې چې د نورو ژبنيو ټولنو په لړ کې پارسي او عربي شعر د نومهالي جهاني سيالۍ له مخې نوي)ازاد، سپين، ناپېيلي (کالبونه او ژانرونه پرله پسې راخپلوي، نو پښتو دا هم د دغې سيالۍ پر وړاندې بې توپيره پاتېدای نه شي. له پخوانو دوديزو ژانرونو څخه هم يوازې نوې غزل پښې راټينګې کړې او))دوديز ((قافيوال شعر تش هماغو))دوديزو ((شاعرانو، په بله وينا،))ناظمانو ((ته پاتې دی.

د پښتو شعر په تړاو پر هنري جوله زموږ بې کچه ټينګار هم له دې سرچينه اخلي چې له دغه پلوه له نورو نړيوالو او بيا نژدې ترېورانو سره هېڅکله د سيالۍ جوګه شوي نه يو او همدا نن سبا يې په غړولو سترګو ګورو چې په پښتو کې پر))شعر ((باندې د))نظم((پله ډېره درنه ده. ښايي، د دې يو لامل هم دا اوسي چې پښتو نظم له خپل آر))څپېز- خجيز ((رغښت سره دومره خواري نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوارېي هن، که څوک قافيه وال، په تېره غزلبول وکړای شي، د قافيې او رديف په زندان کې دننه دننه اوسنى پښتو شعر له کرغېړنتيا او څوړتيا)ابتذال او انحطاط(څخه را و ژغورلای شي، مورږ به هېڅکله ورته د ازاد يا سپين شعر مورچل و نه نيسو.

مگر په کړن کې په غړولو سترگو گورو چې اوسنى غزل يا د اقتفأ او تقليد په گردلو کې رانښکېل دی او ياهم د نوښتگرانه شعر په نامه د رټلي او نتلي)هندي- پارسي (فورمالېزم او اېکسپرېشنېزم بلهاري دی. له دې لامله مورږ بياهم د رښتيني نوښتگرانه)) ژب - ښکلاييز او ژب - انديز ((غزل تر څنگ د ازاد او سپين شعر پر راخپلولو او دودولو ټينگارکوو او پر سيمه وال او نړيوال کچ د پښتو شعر د سيالۍ شونتياته لاره هواروو !

له پښتو ناظمانو او په تېره،))عروضي((پېښاوو وانو)مقلدانو(سره د پارسي)ملک الشعراء(بهار دا شعر خورا ښه اړخ لگوي:

شعر داني چيست؟ مرواريد از دريای عقل
شاعر، اين افسونگری که اين طرفه مرواريد سفت
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نيست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نيست الا حرف مفت
شعر آن باشد که خيزد از دل و جوشد به لب
باز در دلها نشيند هر کجا گوشی شنفت
ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت
ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نگفت

په تو له شاعرانه مينه
پوهاند زيار
اکسفورډ، اکتوبر ۲۰۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- څپرکی
پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی او سهلی نه دی

له زاړه پښتو ادبي پېره بيا تر منځني پېره را پاتې شعرونه زياتره، که په)و (ګړنيو کالبونو کې ويل شوي، که په پارسي يا عربي هغو کې، خپل تول و تال))څپيز- خجيز ((رنګ درلودلی دی، خو د دغو ژبو عروضي پېښې له منځني پېر او بيا ټيک له دېواني پښو سره راپيلېږي او هغه هم د استاد مکنزي)۳۱۹ (په وينا په دې اندچې اړوند نظمي کالبونو يا ځېلونو)بيت، غزل، قصيدې، رباعي، مربع، مثنوي، ترکيب بند ، ترجيع بند ، مستزاد... (او بيا قافيې او رديف له راخپلولو سره يې بويه عروض او بحور هم راواخلي. په ټوليز ډول، راخپلونه د))اداپتېشن ((د انډول په توګه د يوځه د بشپړې او هوبهو راخېستنه نه بلل کېږي. په دې جاج و مانا ، هغه څه چې له پښتو سره يې اړخ لګاوه، ترې راواخېستل شول او عروض و بحور، نه.

د ارزاني او انصاري هڅې

همدا خبره وه چې تر لومړيو دېواني شاعرانو)ارزاني او انصاري(عروضي پېښې تر دربېم شاعر را ونه غځېدې.که نه هسې خو د دغو دواړو پيلامګرو شعر په ټوله مانا پر دغه تله دومره سم نه خېژي، لکه واخلې، دا لاندې بېلګې يې چې پر دربمه خجنه څپه پيلېږي، د ارزاني:

د يوه و حدت له اصله
د کثرت شول ډېر فروع

او د انصاري:

په وحدت له هره جوده بېګانه يم
په کثرت...د ميرزا په خوله ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دغه روښاني شاعرانو راوروسته د منځني ادبي پېر پښتو شعر په څه ناڅه شپږو پېړيو کې د ياد شويو پارسي- عربي کالبونو يا ژانرونو، قافيو او رديفونو او بيا يې د هنري او فرهنګي اغېزو له را خپلولو سره سره په ټوليز ډول د اړوندو عروضو او بحورو د راخپلولو هڅه نوره نه ده شوې. په دې توګه، ډېرو نوميالو شاعرانو دا کابو مونډلې چې زيات زور پر ښکلاييز او انځوريز اړخ واچوي او په دې توګه پښتو شعر تر ښايسته ډېره بريده د دوه ګونو هندي او خوراساني پارسي سبکونو په سيالۍ سره چې له جغرافيايي- سياسي پلوه يې هم د اړوندو ټولواکمنيو ترمنځ ټيکاو درلود، په خپله))څپيزه - خجيزه((جامه او جوله کې په زړه پورې بشپړتيايي پړاوونه ووهي او تر نومهالي)معاصره(پېره يې راورسوي.

خوشا ل او څلور ډوله خجيز شعر

ستر خوشال له دې سره سره چې پر))عروضي شعر((د پخلي او ټينګار په توګه ميرزا ستايلی)له چانه په پښتو کې ما ميزان ليدلی نه دی- ميرزا په دا زبان که ويل کړي دي تللي(او پروړاندې يې درويزه غندلی)مخزن مې د اخون چې تمامي پر نظر کښېبووت- په ده کې نه عروض شته، نه يې بحر ما ليدلی(، خو په کړن کې يې پخپله څپيز- خجيز تول و تال راسمبال کړی دی. که د پښتو شعر د))بندوبست((او))سيالوني((او بيا د څلورګونو وزنونو خبره او غوره کړې، موخه يې بياهم همدا څپيز- خجيز سېستم او ورسره ورسره د خج و اهنګ له مخې ياد شوي څلور ګوني بنسټيز وزنونه دي. لاسوند يې هم دا چې د زياترو پخوانيو او اوسنيو شاعرانو پر خلاف پر يوه يا دوو وزنونو بسياپاتې شوی نه دی. مانا دا چې په اګاهانه توګه يې د بېلابېلو شعري ځېلونو)غزلو، دوبيزو، دربيزو، بوللو... (مسرې هم پر لومړي خج پيل کړې، هم پر دويمه، هم پر دربيمه او هم پر څلورمه. پر وړاندې يې نورو زيات زور پر دربيم اچولی او ډېر لږ يې پر لومړي، دويم او يا څلورم خج؛ نو په پوره باور، په دې لاندې شعر کې يې له))څو بحره((موخه همدا څلور ډوله دي:

پښتو ژبه ده مشکله، د دې بحر مونده نه شي

هم ما لره)يو (څو بحره، په ډېر منبود راغلي

د بوللي له دغه وروستي بيته يې دا خبره لا ښه ترا را ډاګيزه کېږي چې له))دويم خج((سره ويلي بولله يې))دوه بحره((بللی ده:

دوه بحره، دوه مطلع لري، که دا قصيده ګوري

زر يو اتيا کلونه، په صفر کې ما ويلي)پ ۲۵۴-۲۵۵(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هېښنده ده چې په)و (ګړنیو څپلونو)لنډیو ، سروکیو ، لوبو ، بګتیو ، چاربیتو... (کې ان په نویو)←مونډیو ، نیم ازادو او ازادو (کې هم زیاتره د پخواني او اوسني شعر))دریم څپیز دود ((پېښېږي کېږي او تر څنګ یې لړوډېر څلور څپیز هغه هم رادود شوی دی.

میا شرف او عروض یې

میاشرف د احمد شاهي پېر)١١٢٠-١١٨٢ لېږدي (لیکوال او شاعر چې عروض یې کښلي هم دي، خپل ډېری شعر یې پر پښتو کنده برابر کړی دی، لکه پر دویمه څپه دا پیل کړې لارغه یې)وقفه یې (څوارلس څپیزه ببلګه یې:

بېلتون نصیب زما دی، قدرت د کردګار دی

بندي په بند د هند یم، مولد مې ننګرهار دی

د عروضو یا بدلمیچ رساله یې استاد رښتین د))میاشرف عروض ((په نامه پر ١٣٣٨ لمریز کال د پښتو ټولنې له لارې چاپ او خپره کړې ده.

ویل کېږي، تر میا شرف څه ناڅه یوه پېړۍ راوروسته عیسی هوتک خپل درست دېوان چې په شاوخوا ١٢٢٠ س. کلو کې یې بشپړ کړی او دوه زرو بیتو ته رسي، عروضي بڼه لري.)هېوادمل ١٣٦٥، ٩٨ مخ (؛ کېدای شي، دغه ویناوال له))عیسی اخونزاده ((سره ټکر شوی وي چې استاد رشاد یې اړوندې عروضي ببلګې را تدریس کړې وي !

استاد رشاد د انتیک عروضو سیستم په د فاع کې

استاد رشاد له دې سره سره چې څه ناڅه یې د))ادبي فنونو ((او ببا))عروضو او قافیې ((په چوکاټ کې د پښتو شعر د څپیز)هجایي (او ببا خجیز)تونیک (سیستم لړو ډېره منښته کړې، خو ببا یې هم، څه د تدریس او څه د لیکنې او خبرنې له لارې پر خپل زاړه، یا د ده په خپله نوم‌ونه پر))انتیک ((سیستم ټینګ و تړینګ پاتې شوی او د ژوند تر پایه یې د هغه سخته دفاع کړې ده. په اوږد مهالي استادي بهیر کې یې له دولت لوانې او میا شرف، خواجه محمد بنګښ، عبدالعلي اخونزاده رانیولې، تر بهایي جان او سمندر پورې هغه خورا پیکه او مصنوعي ډوله عروضي ببلګې ببا ببا رامخته کړې. په دې لړ کې د نیم ولسي شاعر بهایي جان)١٣١٣ق - ١٣٥١ش (هماغه))جزئیات ((را اخبستي او))کلیات ((یې چې پښتو تول و تال لري او د ټنګ ټکور بڼه ترا جوګه شوي، دومره پاموړ نه دي بللي. استاد د دغه راز))عروضي ((شعرونو په سکښت او تقطیع کې ببا هم دېته اړوتی چې یو لړ خپلواکو او بېواک)واوېل او کنسوننټ (تړي، په یوه پلمه او بله پلمه له پامه وغورځوي؛ هرګوره د بېواکوړیزو)ابتدا پر ساکنو (وییونو له کارونګه خو پخپله اړوندو شاعرانو ډډه کړې، په بله وینا، د هغو پرځای یې له عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پارسي وييونو کار اخېستی؛))قافيي کلمې ((او))رديفونه ((يې خو لا څه کړې، څه کړې. دا چې پر لاس ورغلي بېلګې د پښتو آر و نره))څپيز- څجيز ((شعر د سمندر يو څاڅکی هومره هم نه کېدې، نو دېته اړوتلي، چې د همدغه سېستم دننه دننه د نورو ادبي فنونو)بديع، معاني و بيان، وزن و قافيې او عيوبو...(په رڼاکې پښتو شعرپوهنه پر مخ يوسي، هېښنده لا دا چې استاد پخپله هېڅکله د يوې داسې شعري بېلګې د کښنې کومه هڅه نه ده کړې!

په رسنيز او څېړنيز بهيرکې يې هم پر ورته بېلګو شخوند وهلی، د بې شمېرو رسنيزو ليکنو ترڅنګ يې د خپلواکو څېړنيزو اثارو په لړ کې يوازې د))قافيې عيوبو ((د لوستونو، په بله وينا، ليکنو څېړنو ټولګه تر دوه نيم زرو مخونو وراوړولې ده. بياهم دا يو غنيمت دی چې نومهالي زده کړه وال او فرهنګيال زامن يې د رامنځته کړې))رشاد فرهنګې ټولنې ((له لارې دغه او داسې نور دوديز، خو له تاريخي- فرهنګي پلوه خورا ارزښتمن اثار پرله پسې چاپ او خپراوي ته ور سپاري.

[اخځ: وړمه ٢-٣يمه ګڼه، ٢١- ٢٢ مخونه، کال ١٣٣٨ او مخامخ خبرې اترې او مرکې]

استاد رشاد خو په هره توګه د نورو ګڼو تاريخي، فرهنګي او ټولنيزو اثارو او شاعری له پلوه شپږم ستوری بلل کېږي، خو هملاري يې))سمندر ((تر ده هم د انتيک سېستم زيات هوډيالی او ورسره ورسره پخپله هم))انتيک ((پاتې شوی دی. سمندر، نه د ليکنو څېړنو له پلوه له نورو دوديزو ليکونکيو او څېړونکيو سره د پرتلې وړ دی او نه ورسره د شعروشاعری له پلوه. په ټول ژوندکې يې يوازې د زرګونو زر ګونو بې رنګ و خونده نظمونو تر څنګه څېرې د نابېری له مخې يکې يوه بېلګه))د ابلم خوګه ((، هغه هم د څپيز- څجيز د رغښت له برکته ويلې او په دې سره يې د ملک الشعرا بهار په خبره)← سريزه (کې يوه کوشنوټې استثنأ راوستې ده:

))...ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت

ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نګفت ((

داچې د ببلارې بې ګودره سمندر يوه نيمه عروضي ترانه، لکه))درون پښتون ((پر غوړو بده نه لګي، د يونيم))پرايوټ سکول ((تنکيو بولونکو ماشومانو دخوړ غړی او ورسره ورسره د تنګ ټکور شاهکاري ده. ښايي، دا نادوده يې چې په))ترخه- ((يا يې په خپله نومونه))خوږه شپېلی ((، له امير کروړه تر امير حمزه پورې پر درستو آر و او اصيلو او هنري پښتو هستونو کرښه يا چليپا راکښنې ته را دانګلي، هرو مرو يې له وړپېښو ګرومونو)عقدو (څخه سرچينه اخېستې ده. ځکه له دومره ببخرته بوس بادونو سره چا په خروار لېتې کې هم حساب کړی نه وو؛ او استاد رشاد يې بياهم))عروضي ببولالې ((ورستايلې دي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد په يوه ځانګيزه ليکنه کې بيا خپله ګروهه ښه ترا ډاګيزه کړې او د پښتو شعر د عروضي جوړښت په تړاو يې د))پښتو او عروضي سيستمونه ((تر سرليک لاندې له لرغوني))يوناني ((پېر او بيا زمونږ له تېرمهاله تر وسمهاله پوله تاريخچه را خېستې ده:

))... انتيک سيستم غالباً د عربي عروضو پر لاره دلته رارسېدلی او خپور شوی دی. پښتو که څه هم انتيک سيستم يې پر نظم باندې له يوه مخه غېږه نه ده راګرځولې، مګر ځينې پښتانه شاعران داسې هم پيدا شوي دي چې درې نيم سوه کاله پخوا يې لا له دغه سيستمه سره سم نظمونه پيېلي دي. سمندر صاحب ليکي چې په پښتو کې د هېڅ يوه تېرشوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون په تله برابر نه دی.)خوږه شپېلۍ (

خو ما چې څومره تحقيق کړی دی، د انتيک سيستم نظمونه په پښتو کې نژدې څلورسوه کاله سابقه لري، مثلاً د عبدالعلي اخونزاده کاکړ)۱۲۹۹-۱۳۲۵ هجري(نظمونه له هغوی نه دوه سوه کاله مخکې د شرف شاعر)۱۱۲۰-۱۱۸۲هجري(او له هغې نه مخکې د دولت لواڼي)چې ژوند يې تر ۱۰۸۵ هجري يقيني دی(، دولت پخپله وايي:

دا وزن دی صحيح پر وکړه نظر

فاعلاتن مفاعلن فعلن

تراوسه پورې په شپږو عربي بحرونو برابر نظمونه موندل شوي دي:

۱هجز، لکه عبدالعلي کاکړ:

عجب راځي له دې دهره په هر ساعت ستم پر ما...

۲ رمل، لکه شرف:

ای چې بلبل د عطا تل په چمن ستا که چغار...

۳ مضارع، لکه عبدالعلي کاکړ:

يار درومي او زه نه مرم هرګوره بې وفايم...

۴ خفيف، لکه دولت:

دا جهان دی په مثل بهار...

۵ رجز، لکه عبدالقادر:

مهر زما و خيل صنم مه شه زما له عمره کم...

۶ مديد ، لکه رحمان بابا:

سرزما سامان زما ، ځارشه تر جانان زما...

سمندر په خوږه شپېلۍ کې په لسو بحروکې نظمونه ويلي دي... ((

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد دویم))څپیز ((سېستم سېلابیک یا هجایي معیار لومړی له خپل دودیز څېړندود سره سم راپېژني، خو د پښتو لپاره یې وړنده نه بولي:
))...په دې کې د هجاوو په شمېر ټوټې کېښوی شي. د سېلابونو د اوږدوالي لنډوالي مراعات پکې نشته. په دې سېستم کې هغه هجا فشار لري چې تر وروستۍ هجا د مخه واقع وي او د مصرعې شپږمه یا اوومه هجا هم فشار لري)؟(. عبدالروف بېنوا پخپل ادبي فنون کې چې تقریبا شل کاله پخوا چاپ شوی دی، پښتو نظمونه سېلابي بللي دي. ښاغلي عبدالحلیم اثر یې په پښتو ادب کې تایید کړی دی. ړومبی یې زه هم ملګری وم، خو اوس نه یم... ((.

د رد د زباد لپاره یې د خوشال او پیرمحمد کاکړ هغه بیتونه رامخته کړي، چې څپیز کمی زیاتی یا ناڼدولي لري، خو خجیز نه، لکه د خوشال دا بیت
چې د ننګ او د ناموس اندوه یې نه وي)۱۲(
د هغه سړي به نه وي احترام)۱۱(
او پر دې ناخبر یا هم ناګار، چې د پښتو څپیز- خجیز قانون له مخې په خجپای پیل شوي شعر کې پښېلیزې مسرې تر ناپښېلیزو هغو یوه یوه څپه کمې راځي)د پوره پوهاوي لپاره: ← څپیز کمی زیاتی، شپږم څپرکی(

تر دویم)هجایي معیار(وروسته د درېیم)تونیک یا فشاري سیستم(چې د پښتو زباد شوی سېستم دی او ورسره د نه جوړجاړي)نه موافقت(پلمه یې هم تر ګناه بتره ده:
))تونیک یا فشاري سیستم چې فشارونه په یو راز وي. که سېلابونه فرق ولري خیر دی. په پښتو ادب کې د دې مثال په دې کې په کارده چې د سېلابونو شمېر هم یو وي او د فشارونو هم. د فشارونو موقعیتونه هم باید ټاکلي او سره مقابل وي. دا سیستم د پښتو ژبې له جوړښت سره مطابقت خوري. په دې کې مصطلحات هم هغه د انتیک سیستم استعمالېږي. صرف اوږده هجایي په فشاري هجا اړولې ده او لنډه په بې فشاره)؟(. د پښتو له دې سیستم سره توافق ړومبی عبدالحی حبیبي صاحب ذکر کړی وو. جارج مارګنسترن او ډاکتر مکنزي هم په دغه رایه دي. یو روسي پښتو پوهاند نیکولای امکنرویچ دوریانکوف هم دغه رایه لري او سراولف کېرو هم د مکنزي په تقلید دا رایه اختیار کړې ده. زه هم دې ته د پښتو نظم طبیعي سیستم وایم، خو د فشاري موقعیتونو په ټاکلو کې له مستشرقینو سره موافق نه یم. (( )الفت هماغه ګڼه(

د پښتو شعر پر میتریک)عروضي (تول وتال باندې د استاد رشاد ګروهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردي بریده ټینګه او ترینګه پاتې شوې چې ورسره ان د ازاد شعر د اړوندې هڅه یې هم کړې ده.
د یوې سریزې په ترڅ کې یې د ازاد شعر پر وړاندې له نابانډ بوالې سره سره، هغه هم ښایي د دوستۍ په پار د لېوال))هوسۍ ((نندارمې له ازاد شعره داسې مسرې را چاڼلې چې د نابرۍ له مخې یکې نه ښوا کوږې)کلستړونه (، لکه))سخوندر، شخوند ((راغلي او نه یکې لنډې-اوږدې څپې، لکه)اړ (او)خوړین (غاړه غړۍ شوې، نو د)فاعلاتن (پر رکنونو یې سکښتلې)تقطیع کړې (دي)غفور لېوال، هوسۍ ۱۳۷۸ل (
دا پوره راډاګیزه کېږي چې استاد غوښتل، په هره بیه وي، د پښتو شعر د میتریک))عروضي ((لیدتوګې سخترسانه دفاع وکړي،))پویتېکس- فونېتېکس ((علمي دایلېکتیکي تراو کورټ و سکوټ نالیدلی وښیي او د دې لپاره په ټوله ناړامۍ))استثنأ ((پر))قاعده ((بدله کاندي !

د پېنځو ستورو په ګډون د ګردو دودیزو پوهانو په منځ کې استاد رشاد یوځانګړی او استثنایي))**pedantic or hegemonic**((لوښه او عادت درلودل او همښتنۍ هڅه یې دا وه چې له عادي خبرو اترو نیولي، تر علمي بحثونو او بیا لیکنو څېړنو پورې په خورا پسته، خوږه او فصیحه ژبه د غتو غتو عربي او غربي وییونو، نومونو)ترمونو (، اقتباسونو، نقل قولونو او روایتونو په وړاندېینه شاګردان، مینه وال او بیا کورني او بهرني پښتو پوهان، هغه هم ژبپوهان هم تر خپل جادویي اغېز لاندې راولي او لا ویې ننګوي !

دا لیدتوګه یې هم د))انتیک عروضي سېستم ((هومره زرګونه کلونه زړه ده چې ژبه او ژبپوهنه د ادب یوه برخه ګڼي. د ساري په ډول په همدغه لیکنه کې غړونه، څپه، خج، وییا کلمه... د خپلې))انتیکو ادبي فنونو ((د مقولو په توګه راخرګندوي. دا په پرځای پرېږدو چې))پویتیکس ((یا شعري رغاونه له آروبنسټه د))فونېتېکس ((یا غږ پوهنې زېږنده او سکالو)موضوع (ده، نه د دودیزې ادبپوهنې)ادبي فنونو (او نه د اوسنۍ علمي ادبپوهنې. هرګوره، یوازې ادب، هغه هم د یو))ژبني هنر ((په ټولمنلې نومونه د))ادبپوهنې ((سکالو یا موضوع ده !
ادبي فنونو د))معاني ((په ګډون زیاته برخه هم لږ تر لږه تر یوې نیمې پېړۍ راهیسې له اړوندو نومونو او مقولو سره په نوې ژبپوهنه اړه موندلې او پاتې هغه یې په نوې ادبپوهنه. د معاني بیا یوه برخه په ماناپوهنه)سېمانتیکس (او پاتې یې له))بیان ((سره یوځای په سبکپوهنه)ستایلېستیک (او ویناپوهنه)رېتاریک (اړه پیدا کړې ده. هرګوره، د شعر ادب او نورو هنرونو په اوبجه کې د سبک)ستایل (نومونه)ترم (ځانته جلا آرونه او پېژند نښې لري. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کبله موږ د ژبې د آر و معیار په تراو))لیکلار ((نومونه رامنځته کړې، لکه څنګه چې زموږ د پوهنځي د ژبپوهنې تکړه ماستر مولاجان تنیوال په یوه ژباړه)الفت شپاړسمه ګڼه(او همدارنګه وتلي لیکوال عبدالمالک همت یې په یوه لیکنه)ښکلا ۲۲ ګڼه(کې پوره رڼاوی کړی دی. په دغه تړاو د لانګندوین)۲۱مخ(په خبره کله داسې هم پېښېږي چې یوه غونډله یا ځرګندونه له پښوییز پلوه سمه او ډول شوې وي، خو د لپلې او لیکلارې له پلوه دومره خوندوره نه وي، نو کېدای شي، د یوه بلونج)بدیل (لته یې وکړو.

اوس بیرته استاد رشاد لیدتوګې ته راستنېږو او هغه دا چې هېڅکله یې د آرې ځانګې))ادبي فنونو ((او په دې لړ کې د پښتو شعر د عروضیوالي په تړاو چاته په اسانه تن نه دی ورکړی او تر))طبیعي سیستم ((یې هماغه دوه نیم زرکلن او بیا یونیم زرکلن))مصنوعي ((هغه په وچ زور پر پښتو خوارکی تپلی او زغملی دی. اړونده تاریخچه یې هم له لاتینې نومونو سره د دوریانکوف له هماغې پښتو لیکنې څخه بې اخځ ښوونې راخېستې چې پر ۱۳۴۰)۱۳۴۱ل(کال د ادبیاتو پوهنځي په پښتو مهالنۍ))وږمه ((کې خپره شوې اولیکوال په سریزه او د همدې خپرکې په پیل کې د دې کتاب د کښنې تر ټولو غوره انګېزه بللې ده.

دا چې زموږ د ادبي فنونو استاد لومړی پلا))حروف ((پر))ږغونه ((اړولي، په پوره دک و دلیل زما مخامخ جروبحث او بیا د همدې کتاب د لومړي چاپ)۱۳۲۹ل(ورته انګېزه شوې؛ د څلور څپیزو رکنو او بیا دننه دننه د خج د څلور ګونو دریځونو او په ځانګړې ډول د دوو خجونو ترمنځ درې څپیز واټن په رسمیت پېژندنه یې هم همداسې درواخله.
پر))ږغونو ((یې د))حروفو ((اړونې بېلګه، هرګوره، د پورتنۍ لیکنې په سرکې راغلې ده:
))د خواجه نصیر طوسي)۵۹۷- ۶۷۲ق(د نظم ږومبنې اجزا متحرک او ساکن ږغونه دي. دا نظریه ټول منې...((. د اروابناد طوسي اروابه هم هېښنه پاتې شوې وي چې زما))حروف ((څنګه پر))ږغونه ((اوښتي دي!
له دې سره استاد ته په کار وه،))ساکن و متحرک ((یې هم ورسره **update**
کړی وای او پر))کنسوننټ و واوبل ((او یا هم پر))ترلې او وازه څپه ((یې ور اړولی وای.
دابه پرځای پرېږدو چې غږونه او څپې له آر و بنسټه نامانیز ژبنې توکې یا یوونونه)واحدونه(دي. شعر د ژبې له رغېدلو مانیزو)وییونو ، کلمو (، لاځه چې، لکه پخپله پښویه)ګرامر(، له بشپړو ژبنیو توکو)غونډلو، جملو (راپیلوې او بیا هله د وییونو، څپو او بیا غږونو له اوډنې، وېشنې او سکښتنې سره کار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما شل کاله له مخه د خپل بدلمېچ تر لومړي خپراوي کلونه کلونه وړاندې د خپلو هاندوهڅو، په تېره د لوستنوکيو)درسي موادو (د تياروني په بهير کې دا هم رابرسېره کړې وه چې د پښتو شعر درېګوني)وګړني، ادبي او ازاد (ډولونه، يو څپيز- څجيز سېستم لري او هغه دا چې د کوشنيترين شعري يوون)مسري (له هرو څلورو څپو څخه يوه څجنه راځي. مانا دا چې د مسري يا ړومبۍ څپه څجنه ´----وي، يا دويمه -´--، يا درېيمه--´--او يا هم څلورمه---´-.

په دې ډول دغه څلور څلورڅجنې څپې د ناشنونړو غونډونو)رکنونو (بنې لري، په بله وينا، هره مسره په آر و پرنسيپ کې له همداسې غونډونو رغېدنه او شننه مومي او که په پای کې يې تر څلورو کمې، ياني يوه، دوه يا درې څپې راشي، د ناڅجن نيمګړي غونډ په توګه د اړوندې مسرې تاکلی څومره ييز))څپيز ((انډول پرځای کوي او ورسره کېدای شي، د پښېلي)قافيې (يا لړ)رديف (په رغاونه کې برخه واخلي. هر ګوره، په)← ازاد شعر (کې يوه مسره يا ټوټه تر دوه)فونيمي (څجنې يا ناڅجنې څپې هم لنډون مومي چې هممهال د يوه ويي او غونډلي کار هم ورکوي، لکه: هو، نه،)اخ، وه، وي... ! (او نور.

مکنزي د پيلامګر په توګه

لکه په پخواني چاپ او د اوسني دې په سريزه کې چې يادونه شوې، که څه هم ماته وار له مخه د نيکولای دووريانکوف ليکنه پرلاس راغلې او د الهام سرچينه او مخبېلګه شوې وه او د استاد دانيل مکنزي د ۱۹۵۸ زېږدي کال هغه ۴۵ کاله وروسته ، هغه هم انګليستان ته له را کډوالېدو سره د ۱۹۹۳کال او بيا ۱۹۹۸ کره کړې بڼه را تر لاسه شوه. دغه استاد، په خپله اتلس مخيزه څېړنه کې، بې له دې چې د دووريانکوف په خبر يې په نومېرلي توګه د پښتو))غږپوهې ((او))شعرپوهې ((تر منځ نه شلېدونکې)ديالکتيکي (تړاو ته ګوته و نيسي. استاد مکنزي ماته دهغې زړې ليکنې تازه بشپړه کړې، کره کړې او غځولې بڼه د ۱۹۹۸ په مني کې له هغې ژمنې سره سمه اکسفورډ ته را ولېږله چې څو مياشتې له مخه يې په خپل کور)انګليسي، ويلس (کې، تر اړوندو اوږدو جر و بحثونو وروسته را سره کړې وه. ما هم ترې پر خپل وار د خپل بدلمېچ د نوې خپروني)اېډېشن (په کرونه او بشپړونه کې پوره ګټه واخيسته. په دې مانا چې له پخوانۍ هغې سره يې کورټ و سکوټ توپير لري.

د لندن پوهنتون دغه نوميالي آريانپوهاند او پښتو پوهاند په خپله ليکنه)rev.1998 Pashto Verse (کې د ځينو پښتنو ليکوالو دا هڅې بېځايه او ناسمې)misnomer (بللې چې په عربي- پارسي کالبونو)بيت، رباعي قصيدې، مثنوي... (کې ويل شوې ليکنې او))ديوانې ((شعرونه، په مېتريک)عروضي (ډله کې وشمېرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده پخپله، که څه هم وار له مخه پښتو شعر))څپيز ((بللی، خو په کړن کې يې د ګڼو دېواني او ولسي بېلګو په سکښت یاتقطیع)scansion(سره بشپړ))څپيز- خجيز ((سېستم پر کار اچولی دی. د مسرو دننه وییخج يې په واږه خجنښه)□_(او شعري)مسره ییز (خج يې په تړلي هغې)_´ (په ګوته کړی دی. دغه راز يې د څپې ځومره ییزوالی یا کمیت)اوږدوالی او لنډوالی ((په پښتو شعر کې بې نقشه یا بې ارزه)irrelevant(بللی او موخه يې څپيز شمېر نه دی. ورته خبره ما د عروضي او څپيز- خجیز سېستم د توپير په تړاو، د خپل کتاب د لومړي چاپ په)١٢مخ(او د اوسني چاپ په دربیم او پېنځم څپرکي کې د پارسي شعر او همدارنګه د))څپې ((په تړاو کړې ده.

مکنزي د پښتو ولسي یا)و (ګړنی شعر دا دوه ګونی وېش زموږ تر څېړونکیو)لکه د پښتني سندرو هغه (په پوره کره تخنیکي ډول را پر ګوته کړی دی:
))وګړنی شعر پر دوو ټولیو)کټېګوریو (وېشل کېږي. یو هغه سملاسي)فی البدیهه (لنډې نغمې دي چې د کار پر وخت، پر لاره او یا هم له ملي اتڼ سره بولل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زیاته آره او رښتینې بللای شو ؛ زیات دودیز رنګ لري او ښېنومه ده.
)دويمه ټولی (چې ویونکي يې څرګند او د ځانګیزو سندرغاړو له خوا بولل کېږي. خو اړينه نه ده چې همدوی يې جوړوونکي هم اوسي. په دې ډله کې غزل او چاربيتې راځي چې غزل يې ، هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپير لري. (( )مکنزي ٣٢٠مخ(

دا هم زما له نه هېرېدونکو جلا وطنو یادونو او برياوو څخه وه چې تر لسیزو وروسته د ټولمنلي استاد مورګنستیرن له دغه پیاوړي شاګرد او ځاناستي پښتو پوهاند سره مې شلېدلي اړیکي راټینګ شي او د ژوند په وروستیو ورځو شپوکې ورته یوځل بیا د شاګردۍ ګونډه ووهم. ده هم په دې پښتني- انګرېزي ولوله چې د خلوېښتکلني شاګردي- استادي دوستانه اړيکو او علمي همکاریو پور يې راپرې کړی وي، له خپلې مېرمنې سره په خپل نوي اخېستي کور))انګلسي، ويلس ((کې په څلور ورځنۍ مېلمستيا د يوه پوهنځي هومره ګټه را ورسوله او دا کابو يې را په برخه کړه چې د پښتو شعري سېستم په ګډون ور سره له پښويې را نيولې، تر آرپوهې پورې د پښتو ژبپوهنې ډېرې ناسپړلې غوټې پرانېزم.

د نجيب منلي ونډه

دا هسې يوه نابېرې یا))توارد ((وو چې زموږ فرانسمېشتي ادبپوه لیکوال او څېړنوال نجيب منلي د استاد مکنزي د ١٩٥٨ لیکنې په رڼاکې له ما سره څه ناڅه همهال، پر 1987 ز. کال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه وېره فرانسي لیکنه {Najib Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée N° 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.} کې د پښتو شعر د ورته (څپېز- څجېز) سېستم پخلې کړی او د هغه استاد پر پلیونی، یاهم په خپل نوښت یې دګنو ادبي او ولسي بېلګو په ترڅ کې پر کار اچولی دی.

زه یې له دغې لیکنې متې دوه درې کاله وړاندې خبر کړم او سم له سموني یې هماغه آره فرانسي بڼه له پاریسه راولېږله، خو دا چې پر فرانسي زما سر نه خلاصېده، نو دا دی، په پښتو لنډیز یې هم وپاسللم او له کابله یې رابرېښلیک کړ چې ګران مینه وال به یې بیاهم هماغه غوراوی تر کتنې لاندې ونیسي.

ګران منلي خپله لیکنه له دې تاریخي شالید سره راپیل کړې ده:

))د شپاړسمې پېړۍ په پای کې د پیر روښان)۱۵۲۴ – ۱۵۷۹ز (د سیاسي - مذهبي پاڅون د پښتو ژبې یو پراخ ادبي فعالیت پیلامه ده. پر دغه مهال د پښتنو سیمه د دوو پارسي ژبو امپراتوریو ترمینځ وېشل شوې وه چې لویدیځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختیځ ته د هند د مغلو قدرت وو. په دغه فرهنګي چاپېریال کې پښتنو شاعرانو او لیکوالو په پراخه پیمانه له پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کې، هم د مفاهیمو په برخه کې پراخې اخېستنې وکړې چې کله ناکله یې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړی دی. د دې اخېستنو په ترڅ کې شاعرانو د پښتو شعر اصلي، معمولې بڼې پرېښودې او هڅه یې وکړه چې پرځای یې د عربي- پارسي عروض خپل کاندې، خو عملاً په دې برخه کې ډېر بریالي نه ول...

په هرډول که د))توارد ((خبره هم شي، تر درویش دراني یې له ماسره ډېر راځي. هغه هم یوازې په دې هم نه، چې د استاد مکنزي لیکنه یې مخببلګه شوې، بلکې خپلې رسمي څانګې)ادبپوهنې(او اړوندو څېړنو او ژبارنو هم ورسره پوره مرسته کړې؛ شعر و شاعري خو ورسره د دراني هم شریکه ده. او دا چې ډېری شننې او سپړنې یې زما له هغو سره په بنستیز ډول توپیر نه لري، نو یوازې هماغه اړین ټکي یې له لوستونکیو سره شریکوم.

داخبره))...پښتانه شاعران او څېړونکي پردغه ستونزه پټه خوله پاتې شوي دي. که څه هم، کېدای شي چې د پښتو د عروضو ځینې لارښودونه جوړ شوي وي، خو ... ((یې خو وار له مخه ځواب شوي او هغه داچې که موږ دا درې پښتانه یو له بله سره خبر نه وو او په بهرنیو کې له استاد مکنزي څخه هم یوازې همدی خبر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرګوره، د استاد مکنزي له لیکنې د ورپیدا شویو پوښتنو لامل یې هم دا دی چې ده یې هماغه د ۱۹۵۸ کال لیکنه مخبېلګه کړې وه او وروستنۍ بشپړه او کره بڼه یې پر لاس نه وه ورغلې. د هغو پوښتنو لومړۍ بېلګه دا ده:

))د.ن. مک کینزي ... د پښتو شعر آهنګ یا ریتم د هجاوو له کمیت)لنډوالي او اوږدوالس(سره نه، بلکې د خجیزې لړۍ له نظم سره تړلی دی. خو ښاغلی مک کینزي د خپل نظر جزییات نه څېړي او د څو مثالونو په ورکولو یې بسنه کړې ده. ما ته د ښاغلي مک کینزي د ملاحظاتو په سموالي کې کوم شک نه وو راپاتې، نو ومې غوښتل چې لږ ژور تحلیل یې وکړم او د پښتو شعر پر دواړو اړخونو)یاني ولسي شعر او دیواني شعر(یې تطبیق کړم.((

په دې لړ کې یې، لکه څنګه یې چې ما له مخه په اړونده ونډه کې یادونه وکړه، ده د ولسي او ادبي یا دیواني شعر د شننې په ترڅ کې د مسرو دننه وییخج په واژه خجنبه)□ـ(او شعري خج په تړلي هغې)ـ´ (سره په ګوته کړې دی. همدا راز یې د څپې څومره بېزوالی)اوږدوالی او لنډوالی(یې)کټ مټ لکه ما (په پښتو شعر کې بې نقشه یا ناارزي)irrelevant(بللی او موخه یې څپیز شمېر نه دی. هن که په زړه لیکنه کې یې د یوه ټاکلي شعري څېل د مسرو ترمنځ څپیزه ناندولي هم موخه اوسي، دا هم څه بېځایه خبره نه ده او هغه دا چې تر درو څپو لاندې باندېوالی، تول و تال یا اهنګ)ریتم(دومره نه ویجاړوي. او په دې کې ښاغلی منلی هم له موږ دواړو سره همانند دی چې ترڅپې، خج زیات ټاکنده نقش لري. ما پخپله تر هغې پخواچې د استاد لیکنه پر لاس راشي، د خپل بدلمیچ په لومړي چاپ او دویم چاپ کې، یوځل د عروضي او څپیز سېستم د توپیر او بیا د څپې د بېلابېلو ډولونو په تړاو) دغه راز څرګندوني راغبرګې کړې او پوره بېلګې یې په همدې لومړي او بیا دویم، درېیم او پینځم څېرکي کې وړاندې شوې دي.

د لیکنې په دویم مخ کې یې د))آهنګ ((په تړاو دا الاندې نوموني)ترمونه(او څرګندوني با دومره ځانګیزې او تخنیکي نه بربښي:

))د پښتو ژبې آهنګ د وینا د لړۍ د تونیکو سېلابونو پر نظم ولاړ دی. د آهنګ لپاره کولای شو چې یو)تیوریک فرضي واحد(! (تعریف کړو. دا فرضي واحد چې د ژبې په وییپوهنه) ! (کې کوم خاص ارزښت نه لري، د سېلابو یوه لړۍ ده چې یو سېلاب یې تونیک وي)تونیک خج) ! (ولري.((

څلورڅپیز- خجیز غونډ)رکن(چې ما د پښتو شعر د تولیز یوون)ریتمیک واحد (په توګه په دواړو چاپونو کې له بېلګو سره ښوولی، ښاغلی منلی یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

))تيوريک فرضي واحد ((او))خجيزه کړۍ stress group ((نوموي. خو د دې خبرې تر څنګ يې چې يوه څپه پکې خجنه وي، جوت او ټاکلی))څلور څپيز والی((له پامه غورځوي او پر))دري سپلابې((او))څلور سپلابې ((کړيو يې وېشي !
)په دې تړاو پوره سپړاوی بياهم د کتاب په لومړي، دويم، درېيم او پينځم څپرکي کې موندلای شي(.

مسره يې هم داسې پېژندلې ده:
))د پښتو شعر بنسټيز واحد مسره ده چې کم له کمه يوه خجيزه کړۍ لري او تر ټولو اوږده مسره څلور خجيزې کړۍ لري.)ځينو معاصرو شاعرانو او يو شمېر پخوانيو د خورا خام شعر خاوندو شاعرانو کله کله تردې اوږدې مسرې هم جوړې کړې دي، خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نه غواړي(.((
دغلته بيا هم دا نه وايي چې هره))خجيزه کړۍ ((څو څپې را نغاړي؟
د مسرې او بېلابېلو ډولونو په اړه د دې کتاب په درېيم څپرکي کې پوره څرګندونې وړاندې شوي او دلته يې راغبرګول اړين نه برېښي؛ همداسې يې د استاد مکنزي ليکنه)۳۲۵-۳۲۷مخ(.
نورې پوښتنې يې هم زموږ د دواړو له خوا ځواب شوي، لکه د))نيم مسرې ((چې ما د استاد رشاد د نومونې))وقفه يې مسرې ((پر بنسټ))لارغه يې ((او))ماته مسره ((نوموليې ده)زيار، درېيم څپرکی او استاد مکنزي ۳۳۱- ۳۳۵ مخ(.

د درويش دراني برسېرونه
ښاغلي درويش دراني بيا د سوچه))توارد ((له مخې د يوه نوښتګر شاعر او انګرېزي ښوونکي په توګه څه ناڅه له ما سره هممهال ورته سېستم تر څېړنې او شننې لاندې نيولی. خو نژدې يوه لسيزه وروسته، هغه هم هله ځنې خبر شوم چې په پېښور پوهنتون کې مو سره ليده کاته وشول او کتابونه مو سره ادل بدل کړل که څه هم سم له لاسه راسره د هغه کتاب نشته، خو بيا يې هم له هماغې لومړنۍ ځغلندې کتنې څخه دومره پر ياد راپاتې دي چې نه يې اړوندې څرګندونې دومره تخنيکي دي، او نه يې د خج)stress (له مخې د شعري ټوټو يا مسرو او ورسره د ټولېز شعري رغښت بنيادي څلورګوني ډولونه يا وزنونه پر ګوته کړي ؛ ان تردې چې خجنې او ناخجنې څپې يې هم))قوي-ضعيفې ((بللې دي !

په پای کې دا يادونه هم اړينه بولم چې دغه بدلمېچ زماله موخې انګېزې او وړاندوېينې سره سم له لومړي خپراوي)1990 (راهيسې تر اوسه په دې شلکلن پېر کې خپل اغېز ښندلی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنتوني زده کړیالو په ګډون د بشپړ ډېري ځوان ادبي پښت له تاوده هرکلي سره مخامخ شوی، هغه هم له درو غورو لاملونو سره:

۱(په ناځانخبري ډول له کوشیني راهیسې د هر پښتانه او پښتنې په ذهن و زړه کې د)و (ګړني شعر و ټنګ ټکور تول وتال، کټ مټ، لکه پښتو ژبه له پښويیزو دویونو)ګرامري قاعدو (سره ، وار له مخه ځای نیولی او زېرمه شوي، که نه ځنګه به یې له یوه ټومب)تحریک (سره په هماغه تول و تال یوه ناره، لنډۍ، بدله... نابېره له خولې وتله او یا یې هم یومخیزه ولسي شاعري او سندرغاړي راخپلوله. او کله چې بیا له لیک و لوست او ښکلاییز خوب و ذوق سره په ادبي کچ له تېرمهالي دېواني او وسمهالي قافیوال او ازاد شعر په لاروی ورته زېږندویې ته مخ کوي، نو هماغه تول وتال، په بله وینا،))ځپیز- ځجیز((رغښت ورسره راخپلوي او هماغه ځانته مخښلګه ګرځوي. له دې سره یوه نیم، لکه د وسمهالي ادپوهنې زده کړیال او څېړنوال په دې هڅه کې کېږي چې د هغه ناګاهانه کارولي یا کارول شوي رغښت پر لارو رودو او کچ و مېچ اګاهانه لاسبری پیدا کاندې، دا غوره او ګټوره نګېري چې همداسې یوه ښکارندویه لاربنود ته مخه وکړي، نه یوه ناپېژندویه لاربنود ته؛

۲(د تېر هغو په پرتله له عربي- پارسي ژبو او بیا یې دودیزو ادبي فنونو او په دې لړکې پېچلو عروضي او قافیي لارو دودو سره یې پرله پسې زیاتېدونکی لرېوالی او نابانډېوالی؛

۳(سراسري ټولنیز خوځون او جلاوطني، نوې خبرتیایي)کمپیوټري (تېکنالوجۍ او ورسره د هېواد، سیمې او نړۍ پر کچ د تړلیو نومهالو فرهنګي او ادبي اغېزو او سیالیو، له نوي او ازادې شاعرۍ سره ډېرېدونکې لېوالتیا او له دې سره ژب - ښکلاییزې جولې او ژب - اندیزې منځپانګې او پیغام ته د هڅې او پاملرنې زیاتېدنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ څپرکی
په خپله جوله کې د پښتو شعر
د سیالۍ هڅه

شعر د ژبني هنر ادب (په بېلابېلو څېلونو کې تر ګردو لوړ تخیلي او زړه راکښونکی څېل او د انسان د ښکلاییز خوب)ذوق (روزونکی او خړوبو-ونکی او بیا داسې څېل دی چې په ټوله مانا یې د ناځانخبرۍ)ناخودآګاه (ناسپړلې او زېرمه شوې هیلې او ارمانونه ځانخبري)شعوري (نړۍ ته راباسي او را پوخلا کوي یې. له دې چاره و ښدې سره د))شعر د شعر لپاره ((لید توګه رډېږي چې د ټولیز هنر په تړاو یې د الماني ایډیالېست فېلسوف مانوېل کانت(۱۷۲۴ - ۱۸۰۴) څخه یې سرچینه اخېستې ده. هغه هنر د ښکلا د پنځونې لپاره د انسان هاند و هڅه ، په بله وینا ، هنر د هنر لپاره باله. دغه اند توګه له هماغه راهیسې دا دوې- دوې نیمې پېړۍ پرله پسې تر سختو نیوکو لاندې راغلې او په کلکه رد شوې ده، په ځانګړې ډول د زیګموند فروید)ز ۱۸۵۶- ۱۹۳۹ (د روانشنیز)سایکاناالېستې (اند توګې له رامنځته کېدو راهیسې چې هنر د انسان په ناځانخبرۍ)تحت ا لشعور (کې له تمبول شویو او زېرمه شویو هیلو او ارمانونو سرچینه اخلي. له دې سره یوازې د نوړیز- ښکلاییزو ګرومونو)عقدو (خړوبونه،نه، بلکې د ټولنوټیزو)سوشل-اېکانومیکو (هغو هوارونه هم رانغاړي.

همدا خبره ده چې استاد پوهاندرحیم الهام)۱۳مخ(د کانت اند توګه له علمي پلوه ناسمه بولي او لیکي:

))...که هنر د ښکلا د تخلیق لپاره هڅه وي، هنر او ښکلا سره یو انډول کېږي او دا نتیجه ورځخه حاصلېږي چې ګوندې د هنر غایه پخپله هنر دی ((.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لندن مېشتي فلسفي ادبپوه اسماعیل خويي له خوا د شعر څه ناڅه ښه ترا اوډلی او منلی پېژند))شعر په کره، کېښکلي او اهنګينه ژبه، د اند و واند ولولیز ترون دی = شعر گره خوردگی عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنگین ((او ورسره ترلی))ژب - ښکلاییز ((او))ژب - اندیز ((دایلکتیک دا راجوتوي چي جوله)شکل(د))مخیٌله وینا ((په توگه د شعر آر جاج او جوهر، په بله وینا)) ښکلاییز ارمان ((ته رښتیاینه)تحقق(وربښي او ورسره ورسره اندیزه منځپانگه او پیغام، په بله وینا)) تولنیز ارمان ((هم رانغښتل کېږي. دا به ومنو چي شعر ته تر بل هرادبي ځېل)ژانره(تر ډېره د یوه نږه هنري ځېل په سترگه کتل کېږي، خو د هنري ارمان تر څنگ يې تولنیز ارمان و پیغام هم له پامه غورځېدای نه شي. هرگوره، په دې توگه به، هغه شعر یو رښتینی شاهکار وي، بې له دې چي پکې رانغښتی تولنیز ارمان او پیغام د چا ښکلاییز خوب)ذوق(و زمولي، هممهال یې منلوته ورچمتو هم کړای شي.

دا هم هېرول په کار نه دي چي گڼي پر))شعریت ((باندې تینگار دې، گړسره د))هنر د لپاره ((تولی)مقوله(راخپله کاندې او بیا د همدې لیدتوگې پر بنسټ تر دې ښندې)مبالغې(پورې چي وايي:

))اصیل شعر متې تر دویم نړیوال جنگ را وروسته منځته راغلی دی ((! مانا داچې د زرگونو دانته وو، گویته وو، گارسیاوو، هوگوو، پوشکینانو، بایرنانو، فر دو سیانو، خوشالانو... هستوني او پنځوني دې هېڅ پر هېڅ او هېر پر هېر وگڼل شي، او له دې سره پردې زباد شوي واقعیت هم سترگې پټې شي چې د شعر و ادب په گډون په گرده بشري پوهنیز- فرهنگي ډگر کې وسمهال د تېرمهال او وسترمهال تر منځ یو پول دی او له ړنگېدو سره یې هرڅه له منځه ځي !

له پاسنیو څرگندونو دا پایله اخېستل کېږي چې))شعریت ((د))ژب - ښکلاییزي ((جولې زېږنده دی او همدغه دوه اړخیزه جوله ده چې د))مخیٌله وینا ((په توگه یې جاج او مفهوم وربشپړوي. دویم، یا درېیم جولیز اړخ))رغاونیز تخنیک ((د دغې))مخیٌله وینا ((کوم اړین رغنده توک)متشکله جزء(نه گڼل کېږي او ان پخپله عربو چې شعري اډانه یې پرعروضي سبستم تیکاو لرې او وراوډلې یې دي، د یادې شوې تولی)مقولې(نوښتگر یې هم بللای شو.

په دې ډول))وزن، قافیه، ردیف ((او ورسره نظمي کالبونه یا ژانرونه... هم د شعر له پېژند)تعریف(څخه اېستل کېږي. نو کوم تول وتال یا وزن، قافیه، ردیف... چې نه یوازې عربو او مورږ، بلکې د نړۍ ډېریو ژبنیو تولنو ورسره ترلي او رادود کړي دي، موخه یې))موسیقیت ((دی، نه))شعریت ((!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرګوره، نن سبا دغه موخه هم نوره په کړن کې خرخشنه شوې او هغه دا چې نه يوازې پر نړيوال کچ ازاد)موزون او بې قافيه(لاخه چې سپين)بې وزن و قافيه(او ناپيبلي)منثور(شعر موسيقۍ ته لار موندلې ده.په پارسۍ کې، نيما شوويچ د شلمې پيړۍ په درشل کې د نيم ازاد پارسي شعر سېستم رامنځته کړ او پېنځه شپږ لسيزې راوروسته احمد شاملو تر بې وزن و قافيې))شعرسپيد ((را ورسوله، سيما بهبهاني او څو نورو بيا ان تولملي رومانتيک خېل))غزل((هم د پښېلو)قافيو (له باستيله راوکېښ.

په پښتو)و (ګړني شعر کې چې له دغو درو ډولو څخه لومړۍ دوه شتون لري، همزمان سندري هم دي، په بله وينا ، همېشه له ټنګ ټکور سره ملي پاتې شوې دي او له ژب - ښکلاييز پلوه هم په اړوندو پرګنو کې پوره منبت او ګرانښت لري: ازاد وزمې سندري، لکه لنډۍ، سروکي... او سپين وزمې، لکه د کيسو او نکلونو ناري او داسې نوري؛ په متلونوکې بيا د دغو ګردو شعري فورمونو څرک لګولای شو ، ازاد لکه:

- په باران پسې پتی ګرځوي- په خيرات پسې شکرې،
- بنيادم يو نور- جامه يې دوه نوره،
- پور چې تر سل تېر شي- وچه يې مه خوره...؛

سپين، لکه:

- بې عقله زوم د خوابې په باتو ختاوځي،
- بډای يې له خواره ګتي، خوار يې له بډايه،
- وزه چې پربام وخېژي، لېوه ته هم ښکنځل کوي....

په هره توګه، لکه څنګه چې د ټولنيز ارمان او پيغام په تړاو څرګنده شوه، تول وتال يا موسقيت، په بله وينا ، وزن و قافيه تر هغې پامور ګڼل کېدای شي چې د))شعريت((پر تاوان پرې نه وځي.

په دې لړ کې يې توليز)وزني (سېستم يا تخنيک بيا ، او هغه هم چې پر يوه ژبه له بلې ژبې څخه راتپل کېږي، له دغه پلوه په هېڅ ډول د منلو او زغملو جوګه کېدای نه شي، لکه واخلې، پر پښتو باندې د عربي عروضو او بحورو راتپنه؛ قافيې آرونه او دويونه يې که څه هم لږوډېر له ليکني او دېواني شعر سره اړخ لګوي، خو بيا هم ورته له پښتو غړپو هنې سره سمون ورکول په کاردي. نو د دې لپاره چې دغو ټولو اړخونو ته مو پښتو جوله او جامه ور اغوستي وي، په څلورم څېرکي کې تر څېړنې لاندې نيول کېږي.

په پای پای کې تر ټولو خبرو وروسته، له نړيوالې شعري سيالۍ څخه زموږ موخه بيا هم يوازې او يوازې پر))هنري ارمان((ډډه نه لګوي، بلکې ورسره ورسره د ټولنيز او بيا انساني ارمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانغښتنه هم په پام کې لرو. دا به د ننني غمځپلي نړۍ او غمېدلیو او غمولیو انسانانو پر وړاندې ځومره بې توپیري وي چې د بل هر هنرغوندې له شعره یوازې د ښکلاییز خوب)ذوق(د راوینبوني، خړوبوني یا روزنې کار وا خېستل شي.
دا دهنر د الهې))میوزې((پر وړاندې کومه نابښنوړه گناه نه ده چې د نوبل نړیوالې ادبي جایزه ، نه یوازې له هنري پلوه، بلکې د ټولنیز ارمان او انساني پیغام له پلوه هم ارزول کېږي او په همدې لاسوند تر اوسه زیاتره د همداسې ژمنو او پرمختللیو)مترقي(داستان لیکونکیو او شاعرانو په برخه شوې ده. له دې خبرې هم ځوک نټه نه شي کولای چې))هنر((او))پوهنه((اوږه پر اوږه د انسان په گټه د پنځ)طبیعت(په اېلونه، په بله د ټولیز بشري تمدن په منځته راوړنه او پرمخوړنه کې ونډه لرلې او لري یې. نو شعر هم د یوه هنر په توگه له دغه پلوه بې ونډې نه شي پاتېدای، یا دچا خبره مستثناکېدای نه شي او په کارده د دغه نفیس و نازک هنر له جادویي اغېزه د ننني ښکېللي او زېښېلي انسان د ژغور، ازادۍ او سوکالۍ لپاره هم گټه واخېستل شي، نه داچې یوازې د هماغو ښکېلاکگرو او زېښناکگرو د مزو چړچو لپاره ځانگړی کړ شي. هو هماغسې چې پوهنه پاړکیز توپیر و تبعیض نه شي منلای او زغملای، دغسې یې هنر او په دې لړ کې یې شعر هم نه شي منلای او زغملای.

د پس نومهالۍ)پوست مودرنېزم(او ورسره د ببلابېلو تشتورو فورمالېستي اېزمونو پلویان او د ریالېزم او هومانېزم سوگند خوړلي نتیالي)منکرین(یې له یوې پېړۍ راهیسې د)) نړه((هنر و ادب او بیا شعر په نامه انگروزه کوي او نن سبایې د پانگواکۍ د انساني ضد نیو لېبرالېستي او گلوبا لېستي اوتو بوتو په لمسه او ننگه غواړي، گردې هنري- ادبي پنځونې د پېر و پلور بازار ته ځانگړې کاندې او د دې لپاره چې لکه الکترونیکي او سېبرنېتیکي)ویدیو گېمونه، ساینس فېکشنونه ... (یې یوازې پر سرگرمیزه او سودا گریزه موخه را وڅرخوي، نو ټول زور پر ژب - ښکلاییز اړخ، په بله وینا ، جولیزواله)فورمالېزم(اچوي او ژب - اندیز اړخ کورټ له پامه غورځوي، د چاخبره یو مخیز، اند له وانده بلهاروي !

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - څپرکی
)څپيز۔ څجيز (وزن د پښتو شعر آر
او بنسټيز رغنده توک

ټولمنلي خبره ده چې ليدتوگه يا تيوري له کړن يا پراکتيکه رازېږي، په بله وينا ، کومې پوهنې او فنونه چې انسانان يې تر اوسه پر رابرسېرونه او اړوندو دويونو)قواعدو، قوانينو (، فارمولونو، ټوليو)مقولو (، ډلبنديو... پر اوډنه بريالی شوي، د نا اټکلېدونکو مهالپېرونو د کړنو او کړاوونو يې سرچينه اخيستې ده.
لکه واخلې ژبپوهنه چې د انسان له خوا د لکونو کلونو کارېدلې ژبې يا ژبو د څېړنې او شننې منځته راغلې او بيا ادبپوهنه چې د زرگونو زرگونو کلونو په بهير کې د منځته راغلو ادبي هستونو له څېړنې او څيرنې څخه را رغول شوې ده. همداسې شعرپوهنه هم، يا په نومېرلې توگه بدلمېچ د دغو غبرگو پوهنو په رڼاکې د راپنځول شويو بدلو او شعرونو له سپړنې او شننې څخه رامنځته کېږي.
په دې لړ کې، په نومېرلې توگه يوناني (metron ((او بيا رومي))metrum ((او راوروسته عربي))عروض ((د يادونې وړ دي چې دوه لومړني مېتريک بدلمېچونه تر منځنيو پېړيو پورې پر ټول اروپايي کچ کارول کېدل هرگوره، راوروسته بيلابېلو اروپايي ژبو ځانته جلاجلا تونيک - سېلابيک بدلمېچونه را ابستلي او پر کار اچولي دي. نبايي عربي عروض هم خليل بن احمد د يوناني- رومي هغو له اغبزې او سيالۍ سره منځته ته راوړې اوسي چې د نورو پوهنو او بياادبي فنونو، لکه د اپلاتون پويتېکس)بوطيقه (د ژباړو په لړکې ورسره پېژندويې پيداکړې وي، هغه هم د د دغې لوړې اوړونې سامي ژبې چې گړپوهه يې هم د))اوزانو ((اړونده کړې، تر بلې هرې زړې او نوې اروپايي ژبې پکې مېتريک سېستم ښه ترا پر کار اچول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې راوروسته د نوي آرياني پېر پارسي شعر عربي عروض لړو ډېر راخپل کړي، دوه لاسونده درلودلي دي:

- يو يې په لومړيو دوه دوه نيمو اسلامي پېړيو کې پر دغه عجمي ژبه باندې د عربي هغې بېخرته اغېزښندنه او ورسره ګډوله کېدنه؛
- بل يې ورسره څه ناڅه غرېپوهيز نژدېوالی وو. خو د پښتو شعر په برخه کې بيا، لکه پاس چې وويل شول، د پارسي شعر پر پليونی داړوند)عربي (مېتروم)عروضو (د راتپني هڅې کورتې پاتې راغلي او په دې لړ کې يې د مياشرف له خوايوازېني اوډلي بدلميچ هم کوم ځای نه دی نيولی. په دې توګه موږ ته دا پلمه پر لاس راغله چې د نړه)سېلابوتونيک (دا يې په اسانه ځايناستی او د پرله پسې منښت او ګرانښت جوګه کړای شو.
نو کله چې وايو، د پښتو شعرپوهه، يا په نومېرلي نومونه، تول يا وزن))څپيز- څجيز = سېلابو تونيک ((دی، دوه توکه)عنصره (مو سترګو ته نېغ دربېږي: څپه او څج، چې دا دی، ببلابېل يې ترڅېړنې لاندې نيسو.

۱- څپه: عربي هجأ، انګرېزي syllable، لاتين syllaba، يوناني syllabē
په يوه ژبه کې د يوه يا زياتو غږيزو يوونونو)واحدونو (هغه ټولګه يا ټوټه ده چې له يوه خپلواک)a,ā,e,i ,o,u (يا يوه خپلواک او يوه ياڅو بېواکو)...b,g,h,f ,j, k,l,m,n,p (رغېدلې وي، يا له يوه خپلواک او يوه نيمواک)w,y(او يا هم له يوه خپلواک)واوېل (، يوه نيمواک)سيمي واوېل (او يوه يا څو بېواکو)کنسونټو (څخه منځته راغلې وي او په يوځايي ډول، په خورا لنډ مهالټکي يازماني نقطه کې په يو وار سا اېستنه له خولې راوځي. يو خپلواک هم ځانته جلايوه)يو فونيمي (څپه رامنځته کولای شي او هم د يوه بېواک يا نيمواک په ملتيا)دوه فونيمي (او همدا راز د يوه نيمواک او څو بېواکو په ملتيا؛ مانا دا چې خپلواک يو خوا ځانته يوازې يو فونيمي څپه رغولای شي او بلخوا د دغو نورو په ملتيا لنډې او اوږدې څپې، خو يو بېواک يا نيمواک بې د خپلواک له ملتيا، نه ځانته څپه رغولای شي او نه دواړه په ګډه، له همدې کبله خپلواک ته د څپې زړی)هسته (وايي. هرغبرګغږ)ډيفتونګ (هم څپه بلل کېږي، ځکه يو خپلواک او يو نيمواک)واوېل او سيمي واوېل (رانغاړي. استاد رشاد د نصيرالدين طوسي)۵۹۷-۶۷۲ هجري (د خبرې))د نظم ړومبني اجزاء متحرک او ساکن ږغونه دي ((پخلی کوي، خو د اوسنيو څېړونکيو دا پېژند هم ورسرباري کوي چې د نظم ړومبني اجزاء))هجاوې ((دي، مانا دا چې دوديز پوهان هم څپه د پيېلې وينا د کوشنيترين يوون)واحد (په توګه منې.)الفت ۲۵ ګڼه(

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوي ژبپوهنې له مخې د يوې ښپې په جوړښت کې د پورتنيو))← زنځيري ((توکو تر څنګ يو))←نازنځيري ((توک))←څج ((هم شتون لري چې له هماغه زړي)واوبل(سره يې تړاو لري او د))←څپيز څج ((په نامه يادېږي؛ ترڅنګ يې))←ويي څج ، غونډ څج او غونډله څج ((ډولونه هم شته؛))←اهنګ ((، غاړه)لحن(او بل يو نيم نازنځيري توک هم دلته او هلته د غونډلې يا شعري او سندريزې ټوټې مسرې دننه را خپلولای شي.

وازه او ترلې ښپه

وازه يا)خپلواکپايه(ښپه هغه ده، چې پر يوه خپلواک)واوبل(پايته رسېدلې وي، لکه: ورا، دوه، بيا، خوله...؛ ترلې يا)بېواکپايه(ښپه هغه ده چې پر بېواک)کنسوننټ(يا غبرګغږ)ديفتونګ(پايته رسېدلې وي، لکه: اور، کور، پوست، ګواښ، خوښ، خوند، ورى، سپى، مى، ځاى....

اړينه نه ده چې هره ښپه دې مانا ولري او د يوه مانيز توک)ويي، وييکي(په توګه په ازاد ډول وکارول شي او يا په يوه لوى ژبني يوون غونډ)عبارت، فقره(يا غونډله)جمله(کې دننه کوم مانيز يا پښوييز)ګرامري(چار پرځاى کاندې، خو نا مانيزه ښپه ازاده نه، بلکې تل د دغو لويو جوړښتونو دننه راتلاى شي.

د ښپې خومره ييز)کمي(ډولونه

که څه هم د ښپې خومره والى)لنډوالى او اوږدوالى(په پښتو کې، نه له ژبني او نه له شعري پلوه کوم څرګنيز)کيفي(ارزښت لري، خو د دې لپاره يې تر ويښنې لاندې نيسو، چې وښيو، ولې پښتو شعر له عربي- پارسي عروضي)متريک(سېستم او کچ ومېچ سره نه، بلکې له څپيز- څجيز)سېلابو تونيک(هغه سره اړخ لګوي، په داسې اکر کې چې په عربي او پارسي شعر کې د ښپې خومره والى د تول و تال له پلوه څرګنيز ارزښت او اغېز لري. په ترڅ کې يوه پښتو شاعر او شعر پوه ته دا هم ور په ګوته کوي چې لنډه او اوږده ښپه د شعري غونډ)رکن(او بيا د پښېلې او لړ)قافيې او رديف(په رغاونه او شننه کې څنګه کارول کېږي، د ساري په ډول يې ټاکلى))←څپيزڅج ((له له ټاکلې شعري څج سره چې پر هره څلورمه ښپه راځي، څنګه اړخ ولګولاى شي او په دې لړ کې د دې ستونزې هوارى هم راښيي چې که و نه يې شي لګولاى، د يوې بلې ورنډې ځايناستې لټه يې وکړو. يوه ورته ستونزه بيا د ډېرڅپيزو ييونو له کاروني سره په ځانګړې توګه رامخته کېږي، د بېلګې په ډول زموږ خپل تاريخي- جغرافيايي يا فرهنګي نومونه، لکه،)آرياناوېجه(،)آهورامزدا (، آهورامزدايي (... چې د پښتو څجپوهنې له مخې يې بايد وروستۍ ښپه څجنه راشي، حال دا چې شعري څج تر څلورمې ښپې اخوا راتلاى نه شي !

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال په خپل يو شعر کې))ببلتانه ځيلي ((ترنګ)ترکيب (کارولی او د دې لپاره چې ټاکلی خج پر درېيمه څپه راغلی اوسي، دېته اړوتی چې وييرغاونيز آر تر پښو لاندې کړي او هغه دا چې د پښتو ترنګ فشار زياتره پاې او څه ناڅه پايمخ)ما قبل اخبر (ته راځي، که نه پوخ ترنګ نه بلل کېږي او پر غونډ)عبارت (بدلېږي، نو په هغه شعر کې همدا سرغړاوی شوی او اړوند ترنګ پر غونډ اوښتی دی:

) ببلتانه/ ځيلي هيلي (

مې غمونه ژاړي ستا

زه لېوال ستاد ښکلا ،

زما ښکلي پښتونخوا

)سوزونه او سازونه١٢ (.

نور اوږده اوږده پښتو ترنګونه هم شته چې يوازې په شعاري نظمونو اړه پيداکولای شي، له ورته سرغړاويو سره مخامخېږي، د بېلګې په توګه:

افغانستان پېژندنه، توکم پالنه، يا يو هېوادنی نوم)) نيکاراګوا ((او داسې نور چې له شعري غونډ)رکن (ورسره هېڅ اړخ نه شي لګولای.

د پښتو څپې څومره بيز)شپږ ګوني (ډولونه په دې وروسته توګه ترسپړنې لاندې نيول کېږي:

- يو غږيزه)يو فونيمي (څپه چې له يوه خپلواک)واوبل (څخه رغېدلې وي، زور)فتحهa- (چې د ويي يا څپې په سر کې راځي، لکه په)اته، اتڼ، اکر (کې، مانا دا چې هر پښتو ويی چې په الف)پيلوو (، د زور)فتحې (هومره حرکت لري؛ په دې ډول په پښتو کې))سرالف ((هېڅ نشته او خپل زاړه يا د نورو ژبو الفونه او ممدوده هغه هم پر فتحه اړوي، لکه په اسان، ارام، ازاد... کې. دا چې پر پارسي يا عربي ورته څو کمپېښو الفونو)آس، آر، آريا... (مد اچول کېږي، موخه يې له زور)فتحې (سره توپيرول دي؛ آ)هلکه ! (چې په پښتو کې يوازېنۍ ازاده او مانيزه يو فونيمي څپه، ياني بلنوييکی)حرف ندائيه (هم دی، د عادي الف هومره اوږدوالی لري.

- دوه غږيزه)دوه فونيمي (څپه، چې له يوه خپلواکغږ)واوبل (او يوه بېواکغږ)کنسوننټ (څخه جوړه وي، مانيزه، لکه اور)or (،اوس)os (، آس، آر، آړ، اړ، زه، ته، هو ، څو ، اور)or(... يا د يوه ويي دننه)زياتره بې مانا (، لکه: کو-ټه)کوټه (، دي- ره)ديره (، رو-ز-نه)روزنه (، با- با-ګ-ني)باباګني (، ار-وا- پو-هه)اروا پوهه (، اف- غا- ني- وا- له)افغانيواله (، تو-کم- پا-ل- نه)توکمپالنه (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دري غړیزه څپه چې له یوه خپلواک او دوو بېواکو څخه جوړه وي او د یووستوي ویي په توګه مانا هم درلودای شي، لکه: کور، خور، مور، تره، ور)war(، سر)sar(، لر)lar(، بر)bar(، لور، لار، تبر، هبر، ویر، وېر، هبښ، پېښ، اند، لاس، پنبه... د ببلښتي او یا تړښتي وییونو دننه)مانانیزه یا نامانیزه(، لکه: بر- مل)برمل(، مرس-تون)مرستون(، روغ- تون، تره- ګر)ترهګر(، بن- سټ-پال)بنسټپال(؛ یا له یوه خپلواک، یو بېواک او یوه نیمواک څخه یې رغښت موندلی وي، لکه: نیا، بیا، یاد، یون، یور، دوه، دوې، یا د یوه ببلښتي یا تړښتي ویي دننه، لکه: یوه- یال)یوهیال(، یو-هن- وال)یوهنوال(، یو- هن- مل)یوهنمل(، اور-له-ګیت)اورلګیت(، اور-لو-به)اورلوبه(، بي-دي-بي-دیا)بیدي بیدیا(.

- څلورغړیزه څپه چې له یوه خپلواک او درو بېواکو، یا دوو بېواکو او یوه نیمواکه رامنځته شوې وي یاد یووستوي ویي په توګه جلا کارول کېږي، لکه: ورځ، ورخ، څرخ، بړاس، ویاړ، پلار، ورور، ترور، نږور، نشت، خیشت، لوند، ړوند، څورب، خوله، غوږ،غوږ، خوږ)xwəğ(، خور، لواړ، ځوړ، خوړ، کلک، پوست، ناست، تاند، واند، ورون، وران، ړنګ، پوست؛ د لویو جوړښتونو دننه، ماناوال یا بې مانا، خو دومره پرله پسې نه راځي،لکه په ننګیال کې یوازې لومړی څپه)ننګ naŋg(څلور غړیزه راځي او دویمه)-یال(یې دري څپیزه، په خولخوند، خوندور، ګواښګر، ګواښګري، ګواښګرندي، ښناکخونه، څواکمن، ځوانمل، خوارمل، خوارځواکي، وړنګن، خپلوان، خپلچاری، خپلمنځي، لمانځي، لمرمخي، سپوږمی مخي، ګل مخی)gwal-maxay(کې یې هم همداسې درواخله.

- پینځغړیزه څپه چې له څلورو بېواکو یا درو بېواک او یوه نیمواک څخه د یوه زړي)خپلواک(په ملتیا رغېدلې وي، مانا دا چې د پاسنیو درو ډولو غوندې په دې څپه کې هم یو خپلواک اړین دی او یو نیمواک یوازې د یوه غړي په توګه پکې برخه اخېستای شي، که نه شتوالی یې اړین نه دی. بېلګې یې، په ازاد ډول همېشه د یووستوي یا ببلښتي)اشتقاقي(ویي په توګه راځي، لکه: خوند)xwand(، ژوند، ګوند، دروند، غبرګ، کولپ، کورت، کورم، ګوټ، غوړچ، غوړپ، شخول، ملاست، ځغاست، ولاند)مړده شو(، ښناند، ړمنځ)له منځني یا غلجایي وینګ سره(، وریځ یاخوړین)له شمالختیز وینګ سره(، ندرور، لمونځ، یا په یوه بېلنګ یا مشتق)لمونځغاړی(کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شپږ غږیزه څپه د پښتو ژبې اوږده ترینه څپه ده چې تر اوسه یې متې د یوې ښېلګې څرک لګېدلی او هغه شخوند)šxwand(ویی دی. په دې توګه په پښتو کې کوشنیترینه یا لنډ ترینه)یوغږیزه، یوفونیمي (او لویترینه یا اوږدترینه یې شپږ غږیزه یا شپږ فونیمي څپه ده او تر کوم ځایه چې راته څرګنده ده، د څلورغږیزي او پېنځغږیزي په ګډون شپږغږیزه څپه خو په هېڅ یوه آریاني او بیا آریایي ژبه کې نه موندل کېږي او د هندو اروپایي کورنۍ پر کچ یې، ښایي په روسي او بله کومه سلاوي ژبه کې تر شپږ غږیزي هم د اوږدې څپې څرک ولګېدای شي؛ دا چې د شعري تول وتال له پلوه یې د پښتو پرخلاف څومره والی)کمیت(، څرنګوالی)کیفیت(اغېزمنولای شي، یانه،پته نشته.

۲- خج، عربي هم خج،پارسي فشار یا تکیه،انګرېزي stress accent، لاتین accentus

خج د یوې ژبنۍ څرګندونې پر یو ټاکلي ځای باندې د غږ سختوالي یا شدت او هسکوالي ته وایي، په بله وینا ، هغه چار)عملیې(ته وایي چې د ژبنیو یوونونو)واحدونو (یا توکونو په لړ کې یو یوون یا توک د سا)ابستنې (له فشار سره په زیات زور او شدت وویل شي؛ خج د یوه))←نازنځیري((یوون یاغږ)فونیم(په توګه د عادي فونیم پر خلاف د کوم مانیز توک)ګړ، ویي، غونډلې(په رغاونه کې سیده ونډه نه اخلي، بلکې د دغو نورو پر وینګ اغېز اچوي او اړوند غږ یاڅپې ته تر نوروګاونډو هغو زیاته ټینګتیا)شدت(او لوړتیا وربښي او له دې چار)عملیې(سره هرګوره، ماناوې په ترڅ کې شعري تول و تال اغېزمنوي.)د زیاتې خبرتیا لپاره:پښنویه۳۰؛ اولرینس۱۲(

خج د څپې پرخلاف د ژبې په))← زنځیري((توکونو ، نه، بلکې په))←نازنځیري((هغو اړه لري.

د دې لپاره په کار ده، وار له مخه د دغو دوه ډوله ژبنیو توکو پر توپیر یوه لنډه رڼا واچوو:

کله چې په یوه ژبه غږېږو یا ګړېږو ، په دغه ګړهاري بهیر کې مو ژبني توکونه چار ناچار پرله پسې یا یو په بل پسې د وینده غږیو په مټ له خولې راوځي. مانا دا چې د بېلابېلو ژبنیو توکونو ویون یا زېږون له یوه زنځیري، لیکه ییز یا خطي)lineal(نظام سره غوټه دی او په دې توګه یې بهیر د مهال پر بستر ډډه لګوي، په بله وینا ، د یوه غږ)فونیم(، ګړ)موفیم(، ویي، ویي غونډ)عبارت(او غونډلې)جملې(ادا ینه له بېلابېلې کچې مهال تېرېدنې سره تړاو پیدا کوي. ځکه ژبه یو مخې)یو بعدي(ده او دغه مخ یا بعد یې مهال دی او ترسره کېدنه یې له مهالتېرېدنې سره ملګرې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې تر څنګ چې په غوره او بنسټیزه توګه ژبه پر دغه خطي- زماني چورلیځ)محور(راڅرخي، لړوډېره پرېوه بل هغه هم راڅرخي او هغه، نه خطي دی او نه زماني، بلکې د لومړي هغه په ترڅ کې هممهال دلته او هلته د لیکې له پاسه د دې آر چورلیځ له بېلابېلو توکونو، په نومېرلي ډول غږونو یا فونیمونو څخه یو نیم ته یو سرباري غونډي رنګ ورکوي او لړو ډېر یې د اړوند ګړ، ویي، غونډ یا غونډلې پر مانا یا ګرامري چار اغېز هم اچوي. لکه خج، اهنګ، غاړه)لحن(، زیروبم او داسې نور.

یوازې موزیکال خج)اولړینښ ۱۲(له ناخطیوالي سره سره یوڅه مهالیز اړخ یا بعد راخپلوي، ځکه غځېدا او لوړېدا یې مهاله رښتیاینه نه شي موندلای.
دا په زړه پورې ده چې دغو))نازنځیري((توکو ته زموږ پارسي ژبپوهان عناصر))عروضی((یا))خصوصیات عروضی((وایي او ایراني هغه یې))غیرمقطعات((او))زبرزنجیری((بولي.
انګرېزي انډول یې supersegmental دی چې پر وړاندې یې زنځیري بیا segmental بولي.
))عروضی((نومونه، ښايي پر دې بنسټ وي چې له شعري تول و تال ورته ځانګړتیا لري، یا پرې اغېز ښندي، لکه څنګه چې موږ هم د پښتو شعر په تړاو له اړوندو توکونو څخه لږ تر لږه))خج((د ځپې ترڅنګ دویم بنسټیز رغنده توک ګڼلی دی؛ هرګوره، په څېرمه توګه ورسره څه ناڅه))←اهنګ، لحن، زېروبمي، بېلتون((هم په پام کې نیسو.

د خج چاپېريالي ډولونه

لکه پاس چې یادونه وشوه، خجونه د ژبني چاپېریال)جوړښتونو(له مخې څلور ډوله دي:
۱(ځپیز خج، لکه د ځپې په تړاو چې پاس وویل شول، دغه راز خج د اړوند زړي)واوېل(په متې رښتیاینه مومي، ځکه واوېل د بېواک)کنسوننټ(په توپیر یو خپلغږی فونیم دی او جوت ویل کېږي، او د بېواک وینګ اوربدنګ هم پر غاړه اخلي، لکه په سپین کې)-ي-(؛ په یوغړیزه)← یو فونیمي(ځپه هم له خپلواک)واوېل(پرته، نه بېواک)کنسوننټ(رغولای شي، نه نیمواک)سیمي واوېل(.

۲(ویي خج چې د یوه ویي دننه یوه ځپه د یوه واوېل او سایېز فشار په مرسته تر نورو ملګرو ځپو ټینګه ترینګلې او یوڅه لوړه وویل شي، لکه په ورغوي)ور- غ+ زورکې- وی(کې منځنۍ هغه، یا په کټمل)کټ+ مل(کې دویمه ځپه چې مانیزه هم ده. د نورو ژبنیو یوونونو غونډې، که په یوه ویي کې خج پر خپل ټاکلي ځای رانه شي، مانا یې ونجېږي او ښايي له بل ویي سره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکر)ادلون بدلون (پېښ شي، لکه غوټه چې له لومړي خج سره)ګنډه، ګره (او له دویم خج سره)غوپه، غوطه (مانا راخپلوي.
د نورو ډېرو لیک سېستمونو په څېر په پښتو دودیز لیک یا ابېڅي کې د خج لپاره کومه نښه یا سېمبول نشته او یوازې په غږیز)فونیمیک (هغه کې د ټاکلي څپې، څه چې پر هماغه ټاکلي زږي)واوېل (باندې یا لاندې)فتحه وزمه (ربېه نښه اچول کېږي.

۳ (غونډ خج چې په یوه غونډ)عبارت (کې یو توک په زور سره وویل شي، لکه په)سپین کالي (کې)سپین (یا په)د نجونو ښوونځی (کې د)نجونو (ویی خجن راځی او د)) ویي خج ((په ټراو یې بیا له دواړو څپو)نجو - نو (څخه لومړۍ ‌ا خجنه ده. دلته له غونډ څخه موخه)نحوي عبارت یا ترکیب (دی، نه ترنګ)لغوي ترکیب (.

۴ (غونډله یا غونډله ییز خج چې د یوې غونډلې)جملې (دننه یو غونډ یاویی تر نورو په زیات فشار او لوړوالي وویل شي او په دې توګه د غونډلې ببلابېل مانیز ډولونه)بیاني، امري، پوښتني... (سره ونومېږي او جوت کاندې. پورتني دربګوني خجونه تر خپل سیوري لاندې راولي او کمزوري کېږي، خو ګرسره له منځه نه ځي او د هماغه اړوند توک)ویي، وییغونډ (مانیز او پښوییز چار خوندي ساتي. یو نیم یې بیا د غونډلې د دویم یا درېیم درجه خج استازي هم کوي، بې له دې چې مانیز اغېز ور باندې واچوي. په دې توګه غونډله خج په عادي غونډلو یا شعري مسرو کې پردرو ځېلونو وېشل کېږي، لکه په لاندې غونډله کې:
زه پوهنتون ته ځم) zə- po- hə' n-tu´n-ta-jə`m( ، دغلته ) ´( د رومبي درجه )درانه، ډېنامیک ( خج نښه ده، ) ' ( د دویم درجه او ) ` (د درېیم هغه نښه ده. هرګوره، په ←غبرګه غونډله، ګډغونډله او ګډلې غونډله کې دغه درې سره خجه ښه ترا نومېږداى شي.
ځینې ژبپوهان خج یوازې د وړو توکونو اړوند بولي، خو د دې لپاره چې د غونډلې دننه له دغو توکوڅخه یو خج زیات درنوالی مومي او ورسره یې ببلابل ډولونه توپیرمومي، نو همدغه غونډله ییز، غونډله پوهیز)نحوي (یا منطقي خج نومېږي.

په یوه سندریزه ټوټه)مسره (کې درې واړه، په تېره موزیکال خج له موزیکال اهنګ سره اړخ بدلوي په هره توګه له ځان سره غونډله ییز خج هم ښه ترا برجسته کوي)دلته اهنګ د وزن یا ریتم په مانا نه، بلکې د تون په مانا دی او دا چې اسماعیل خویي)) اهنګ ((د شعر له رغندو ټوکو څخه ګڼلی، موخه یې ترې)) وزن، ریتم ((دی او له ورسره تړلي ستاینوم))آهنګین ((څخه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخه))موزون ((نه تونیک، لکه نجیب منلي چې په تبرکې د خجن د))تونیک ((په مانا کارولی او خجنه څپه يې د))تونیک سپلاب ((په مانا (.
په هر ډول، غونډله ییز اهنګ)tone,intonation(چې کښته پورته او یا هوار یون و خوځون وموميِ او خبري او ناخبري)انشائیه(یا امري غونډلې سره توپيروي، هممهال شعري اهنګ هم دی. ځکه شعر هم له غونډلو او له اړوند خجونو او اهنګونو سره تړاو لري.

خو کله چې شعر د موسیقۍ ډګرته ور ګډېږي، نو بیا يې هغه خجونه او اهنګونه نور له ژبني او شعري چاپېریاله راوځي او))موزیکال ((کېږي. په دې ترڅ کې دغه دواړه توکو نه اهنګونه بلل کېږي: کمزوري خجونو ته يې ټيټ اهنګونه وايي او اهنګونو ته يې لوړ اهنګونه او هغه بیا))زېر و بمي ((، غاړې)لحنونه(او داسې نورې رنګارنګۍ او ځانګړتیاوې راخپلوي. د))موزیکال اهنګ ((نومونه)اصطلاح(د چا خبره د دغو ګردو توکو یا رنګارنګیو یوه ټولګه ده. یو یوازېنی شعر کېدای شي، بېلابېل اهنګ سازان)componists(ورته بېلابېل اهنګونه ور جوړ کاندي، لکه د استاد حمزه))راځه چې یوه جوړه کړو جونګړه... ((شعر ته چې استاد زاخېل د مېرمن کمرګلې لپاره یو راز ، استاد ګلزمان بل راز او استاد رفیق شینواري بیا د ځان لپاره بل راز اهنګ یا کمپوز رغولی دی.
دا دی، په دې تړاو د شهید سپلاب د غزل لومړۍ مسره د بېلګې په توګه تر څېړنې لاندې نیسو چې استاد نبي ګل یا بل هر چاجوړ کړی، خو استاد اولمیر په خپل کوډ ګر)) الماسي ((غږ کې ورته تلپاتې هستي وربښلې ده:
ستاد سترګو بلا واخلم، بیا دې سترګې ولې سرې دي...
دا مسره له غونډله پوهیز)نحوي(پلوه یوه غبرګغونډله ده، په بله وینا ، له دوو سره پېیلو غونډلو رغېدلې چې ړومبۍ يې← مله یا څېرمه بلل کېږي او دويمه يې← آره غونډله. په څېرمه)ستاد سترګو بلا واخلم(کې پر))واخلم wā´xləm ((ړومبۍ، پر))سترګو stə'rgo ((دويم او پر))بلا balā´ ((دربیم هغه راغلی او د پیاوړتیا له پلوه ړومبۍ کمزوره، دويم لږ زورور او دربیم ډېر زورور دی. په آره غونډله)بیا دې سترګې ولې سرې دي(کې، څه د نورو نازنځيري توکو)←اهنګ، لحن، زېروبم(او څه د موزیکال هغه په مټ ، نه یوازې زیاته پیاوړتیا مومي، بلکې ورسره ورسره انګازور کېږي هم، او هغه هم پر پوښتوییکي یا استفهامیه ادات))ولې ((wa´le باندې؛ هرګوره، په موسیقي نوټېشن کې د دغو نښو پرځای له ځانګړیو لیکو یا سېمبولو څخه کار اخېستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاسنۍ سکالو په تړاو د)و (ګړني)فولکلوريک (شعر په استازۍ تر ټولو وتلى او منلى ځېل))لنډۍ ((تر ششني لاندې نيسو: لکه څنګه چې په اړوندو ښکالوو)بحثو (او په ځانګړي ډول په په پينځم څپرکي کې پرې رڼا اچول شوې ده، لنډۍ په خپله)لومړۍ (فولکلوري ډله کې تر بل هر ځېل)ژانر (د پښتو بدلمېچ د څپيز- څجيز سېستم يوه ټيپيکه او لارښوده مخبېلګه ده او د همدې لپاره مو د کتاب پر دوتنه مو انځورلې ده. له ژبنې پلوه لږ تر لږه دوې يا زياتې غونډلې راخلې، خو هم يې څپې له ټاکلې شمېر)ديارلسو (تېرى نه کوي او هم يې څجونه له ټاکلې شمېر)څلورو (تېرى نه کوي.

هرګوره، په څجونو کې يې، لکه د پاسنې شعر غونډې څوک لږ زور لري، څوک يو څه زيات، خو ټوليز پايڅج يې تر ټولو پياوړى راځي او همداسې يې د هرې څېرمه)فرعي (غونډلې اهنګ ټوليز اهنګ هومره زور نه لري. په بله وينا، د مخنيو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستۍ غونډلې تر سيورې لاندې کمزورې پاتې کېږي. دا نو يوازې په ساز اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالى)برجسته والى (مومې او له ژبنې ډګره نور راوځي.

په هر ډول د لنډيو بېلابېل موزيکال اهنګونه او اړوند طرزونه په ولسي پرګنو کې شتون لري. يوازې د خالې اواز له پلوه يې د پښتو ګړدودونو هومره له يوه ټېره بل او له يوې سيمې بلې ته رنګارنګې توپير مومې. کوچيان او پوونده يې يو شان را انګازه کوي او کليوال يې بل راز، او همداسې پسې نور. له آره همدغه ولسي اهنګونه او طرزونه دي چې ساز و اواز، په بله وينا، ټنګ ټکورته له هاغو رنګارنګيو سره لار موندلې ده.
ناويلې دې پاتې نه شي، دغه رنګارنګۍ يې هله څو څو ګرايه پراخوالى مومې چې له بېلابېلو وګړنيو ځېلونو، لکه سروکيو- ببولالو، شين خاليو، کاکړيو...- نارو او نورو سره ملګرې کېږي، مانا دا چې د همدغو بېلابېلو ځېلونو له طرزونو اهنګونو سره بېلابېل موزيکال ډولونه راخپلوي. په داسې ترڅ کې چې نور فولکلوري ډولونه دومره بې کچ و مېچه شونتياوې نه لري او نه دومره سراسري منښت و ګرانښت)د زياتې خبرتيا لپاره: اتل، لنډۍ، شمله لومړۍ ګڼه پينځم مخ؛ همدا راز: دوګړني شعر اړوند څپرکى(.
پايله دا چې، شعري غونډلې د څج او نورو نازنځيري توکو په کارونه کې تر هغې پورې له نورو ګړنيو غونډلو سره کوم توپير نه لري، ترڅو کمپوز او موزيکالي شوې نه وې، په دې لړ کې ساز، اواز، زمزمه او ترنم هريو راتلاى شي. موزيکال څج د)غونډله ييز (ډيناميک څج پر خلاف تر ځګېدا زياته غځېدا او پراخېدا راخپلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازاد او نا ازاد خج

ازاد خج، لکه پښتو او روسي هغه چې د بېلابېلو ژبنيو توکونو په بېلابېلو برخو کې راتلای شي، د ساري په ډول په يوه پښتو ويي، لکه اند ، وېره، خوابنې، شخړه، وينه، مينه، پېغله، ژوی، روی، کلی، توخم، توکم، خاوره، دوبی، اوړی، ژمی...کې، ړومبی دريځ راخپلوي؛ په سپوږمی، وراره، تربور، خورلڼه، شودې، اوبه، مرغی، پرون، پروسږکال، کټمل، گوربت... کې دويم؛ په درملنه، تېروتنه، الوتنه، الوتکه، پښتورگی، جنگ ځپلی، خوار ځواکی، ډمه ډوله، کونستری، بولانکه...کې دريم؛ په لرغونپوهنه، ټولنپوهنه، ټولنيزوالی، اتلولي، توکمپالنه، اهورايي، اهريمني له اوښکو ډکې سترگې، پرې پرخوله رسی پرغاړه...کې څلورم؛ د مېوې پاکی کارغالی، افغانستان بانک ...کې پينځم؛ امريکا پېژندنه، آريا ناهوايي شرکت...کې شپږم؛ افغانستان پېژندنه، يا)پايخجي(افغانستان دښمني...کې اووم؛ په روغتون، پخلنځی، پسرلی، پوهنځی، پوهنتون، پېښور، کندهار، افغانستان، ننگرهار، پکتيا ، اړيکی، تراو... کې پای دريځ چې د پښتو پانگې ډېرې برخه رانغاړي پر وړاندې يې ځينې ژبې، لکه انگرېزي، الماني، فرانسي، پولېنډي ناازاد يا ثابت خج لري او هغه دا چې له آره د لومړيو درو ژبو د وييو په سر کې راځي او د وروستۍ هغې پر پايمخ)ماقبل الاخر(خپلواک)واوبل(ياڅپه؛ بېدودي)استثنأ(يې زياتره په پور وييونو کې ليدل کېږي، د ساري په توگه انگرېزي، په تېره الماني لاتين پوروييونه او بيا زموږ دا له ړومبي او يا دويم خج سره کاروي، لکه: کابل، هيلمند ، کندهار، ننگرهار، نورستان، پاکستان، ايران؛ افغانستان، بلوچستان، اسلام اباد....

روږدی او نارووږدی خج

)آر(غونډله ييز خج په شعري يا وينايز چاپېريال کې په روږدې)عادي(توگه پر يوه ټاکلي توک راځي، لکه په پاسنيو بېلگو کې چې و ښوول شوې، خو کله د ويونکي له ځانگړې موخې سره هغه ټولمنلی دريځ بدلوي، د ساري په ډول يې په))زه پوهنتون ته ځم((کې د /تون/پرځای پر/زه/ يا/ځم/ راولي، ځکه په هغه اکر)حالت(کې به ورته يا))خپل ځان((آره موخه او پاموړ وي او يا))تگ((. روږدي يا عادي هغه ته نحوي يا منطقي او نارووږدي هغه ته نانحوي يا نامنطقي هم وايي.

په سندريز چاپېريال کې پر يوه داسې توک غونډله ييز فشار هم راتلای شي چې د غونډلې له آره ناازادو او ناخجنو توکو څخه شمېرل کېږي، لکه پر))باندې((چې له)پر(سره تړلی سربل دی، په دې کمپوز کې: {راوا چوه لاسونه دې په)پر(ما باندې´ bānde}

(c) ketabton.com: The Digital Library

) پر ۱۹۹۵ کال د یوه اماتور اپریدي سندر غاړي په غږ کې).
که نه، د نازنځیري توکونو یا فونیمونو په لړ کې خج نه یوازې د نا ښېيلې، بلکې د ښېيلې یا شعري وینا له بنسټيزو توکو څخه ګڼل کېږي او لکه چې پرې پرله پسې ټينګار شوی،د شعر په دوه ګونو بنسټيزو رغنده توکونو)متشکله اجزاوو (کې راځي،
په بله وینا ، د))ښپې ((ترڅنګ ټيکاو لري. ان تردې چې تر ښپې هم زيات اړين بلل کېږي او هغه دا چې په يوه شعري چاپېريال کې د ښپې دوو کمی زیاتی شعر دومره نه زیانمنوي او ببخونده کوي، لکه د یوه خج کمي زياتي يا ادلون بدلون يې چې تاواني کوي او پيکه کوي. د استاد رشاد په نومونه))ضعف التألیف ((یا د غونډلې دننه نااوډون او نوري.
ښنوییزي)ګرامري (سرغړوني یا تېروتنې، کېدای شي، د تول و تال یا په دوده وینا ، د))شعري اړتیا ((په پلمه دومره نا ښنوړه ګناه و نه شمېرل شي، خو د))خج ((دا هېڅکله نه بښل کېږي !

اهنګ، پارسي آهنګ، انګرېزي tone, intonation، لاتين intonare ، يوناني tonos

اهنګ د ژبني جوړښت له پلوه هغه نازنځیري توک)فونیم (دی چې د ګړهار په بهیر کې د اواز کښنته پورته والی یا زیروبم رامنځته کوي، په نومېرلې توګه، کله چې د ګړهار په ترڅ کې د زیروبمي پراختیا لمن د غونډلې په کچه وي، اهنګ بلل کېږي، یا داسې وایو، د غونډلې د زېر و بمی یوه غځېدلې بڼه ده. اهنګ د ساهوا او ورسره د غږېږو تارونو له رېږدېدا سره رازېږېدونکي کښته پورته کېدونکی غږ دی او دا چې یو ډول خوږغږي هم رامنځته کوي، نو د غونډلې)جملې (میلودي هم بلل کېږي. په هره توګه اهنګ په پښتو کې ښنوییز ارزښت لري او)د نورو نازنځیري توکو په لړوډېره ملتیا (د غونډلې د مانیز توپیر، په بله وینا ، د)خبري، ناخبري، امري (ډولونو لامل کېږي، نو په شعرکې یې د یوې غونډله پوهيزې)نحوي (اړتیا او مانیز پلوه له پامه غورځول هم هرو مرو پرتاوان پربوځي،که څه هم د تول وتال یا ښېيلتيا له پلوه یې د خج پرخلاف له رغنده توکو څخه نه ګڼل کېږي. له ښنوییز پلوه اهنګ په غونډله کې کښته، پورته یا هوار یون کوي او له دې سره یې بېلابېل مانیز ډولونه توپیروي او له موسیقي پلوه پر دغو خوځښتونو سربېره د ستوني یا حنجرې)غږیز (تارونه له سږو نه له راوتونکې ساهوا سره نور راز راز پرله پسېلې غځېداوې، رېږدېداوې او په پایله کې نګاسې او انګازې هم رامنځته کوي چې د اواز له پلوه مېلودي بلل کېږي او د ساز له پلوه ترنګ)تون(.

خج و اهنګ سره داسې توپيرولای شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خج یون نه لري، بلکې ځای پرځای د ببلابېلو توکو په لړ کې پر یوه ټاکلي توک)څپې، ویې، غونډ، غونډلې (او بیا یې پر یوه ټاکلي برخه زور اچوي او په دې ډول یې وینګ تر نورو توکو ښه ترا برجسته کوي،خو اهنګ یو خوا ، یوازې له هماغه لویترین او بشپړترین وینابیز توک)غونډلې (سره کار لري او بلخوا یون و خوځون مومي او کښته پورته یا هوار ځي او راځي او په دې توګه یې ببلابېل ډولونه)خبري، ناخبري، امري، هېښني، ارماني... (سره نومیري)تشخیصوي (.

غونډ)رکن **Foot** (

د پښتو د دري ډوله ګړنې)ولسي یاوګړنې، لیکني)دیواني او نادېواني (او نوی)ازاد (شعر بنسټ پر څپه او خج ولاړ دی. داسې چې له ببلابېلو غونډو)رکنو (څخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا دري ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې (څپه لري.

د دې زباد پر بنسټ چې د پښتو شعر اډانه پر څپه او خج ولاړه ده او له دې سره یې هر یوون)واحد (یا توټه او مسره د څلورو څپو په لړ کې یوه خجنه راځي، نو د دغې اړینتیا او ورسره ورسره، د کار اسانتیا لپاره غواړو ، هره توټه او مسره په همداسې څلورڅپیزو خجنو یوونونو وویشو او غونډونه)رکنونه (یې ونوموو. ناویلې دې پاتې نه شي، کوم خج چې د یوه غونډ له څلورګونو څپو څخه یوه خجنوي، د اړوند ویې د خج په توګه خپل ټاکلی ځای لري، که هغه د غونډ له لومړۍ څپې سره سمون ولري، یا له دویمې، درېیمې او یا څلورمې څپې سره؛ په دې ډول یو شاعر نه شي کولای، هغه دخپل تول و تال د برابرونې په موخه له یوې څپې بلې ته ولېږدوي.

د پښتو دربګوني ډوله ګړنې)ولسي یا وګړنې(، لیکني)دېواني، نادېواني او اوسني ازاد (شعر بنسټ پرڅپه او خج)یا اهنګ (ولاړ دی؛ داسې چې له ببلابېلو غونډونو)رکنونو (څخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا دري ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې (څپه راخلي.
لکه څنګه چې تر))څپه ((لاندې یې بېلګې وړاندې شوې، نن سبا او هغه هم په ځانګړې ډول په غزل کې ردیفونه دومره اوږده شوي دي چې تر لسو څپو پورې را اخلي. او په کلاسیک غزل کې یوازې خوشال خټک تر نه څپیز کارولی دی:

له حاله بې خبر شه ! که شته شته که نشته نشته
تـلاش و قلندر شه ! که شته شته که نشته نشته
)کلیات پ، ۲۹۴ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه دغه راز نه ځېيز رديفونه دوه دوه بشپړ غونډونه)رکنونه(جوړوي او يوه ځپه يې پای ته سرباري راځي، دا چې د دغو غونډونو پر کومه کومه ځپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غونډونو قياسېږي پهدرو ګونو)وګړني، ليکني يا ديواني او اوسني آزاد) شعري ډولونو کې داسې ببلګه تر اوسه ليدل شوې نه ده چې لومړی ځلور ځپې يې ناخجنې وي، يا په بله وينا ، يو غونډ يې نه وي جوړ کړی او پر پېنځمه خجنه ځپه يې پيل موندلی وي. مانا دا چې خج هېڅکله له ځلورمې ځپې تېری نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله)بې وزنه(وي. د همدغه آر)اصل (له مخې ځينې اوړده)پور- (وييونه په پښتو شعر کې هډو هېڅ راتلای نه شي، لکه)اهورامزدا (يا)نيکاراګوا (چې د پښتو خجپوهنې)اکسنتولوجی(له مخې يې منطقي يا عادي خج پر وروستۍ ځپه راځي، حال دا چې دغه ځپه پېنځمه ده او تر ځلور ځپيز غونډ)رکنه(وتلې ده. له)لارغه يې شعر (پرته، پر بله هره)پېنځمه، شپږمه... (ځپه يې خج راوړل له پښتو وينګ سره اړخ نه لګوي.

مسره)مصرع(Verse)

د دود له مخې د)و (ګړني او بيا ادبي يا ليکني(قافيه وال (شعر کوشنيترين يوون)واحد (مسره)مصرع(بلل شوې، خو په دې جاج نه چې مسره يو خپلواک شعري يوون دی، بلکې له يوې بلې همکچې او همتولې)هموزنې (مسرې سره يوځای يو خپلواک يوون رغوي چې په عربي نومونه يې بيت)کور (بولي. بيت کېدای شي، يو بشپړ شعر))فرد ((وي، خو زياتره د يوه شعري ځېل)دوبيزې، ځلوريزې، چاربيتې،غزل، قصيدې ... (رغنده توک ګرځي. د ننګرهار ځينې ولسي شاعران بيت ته))کړی((وايي او مسرې ته نيمه کړی، هسې په توليز ډول د ببلابېلو سيمو ولسي شاعران لړو ډېر خپلې زړې دوديزې او يا له پارسي راخپلې کړې نومونې کاروي.

په اروپايي ژبو کې د مسرې او بيت توپير نشته او کوشنيترين توليز يا موزون)رېتمېک (يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزۍ ورته verse line يا په لنډ ډول verse وايي او زموږ يو بيت ته د))جوړه ليکو ((په جاج) couplet). verse چې لاتيني سرچينه يې versus ده، په زياترو اروپايي ژبو کې له آره د شعر په مانادی او د لنډيز په توګه يې هماغي يوې ليکې ته هم وايي چې پر وړاندې يې prose)نثر (ټيکاو لري. الماني د شعر لپاره د poesie، Vers تر ځنګ ځېل)Gedicht (هم کاروي، خو د نورو غونډي يوه ليکه Vers او يا هم Vers zeile بولي او زموږ مسره نيمه ليکه)Halbvers (، خو زموږ د بيت لپاره يو بنه انډول Verspaar)جوړه مسرې (هم لري، که څه هم تر ځنګ يې په ژباړه کې له Versسره په ليندېو کې)له دوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمبیتو څخه جوړه= aus ywei Halbversen) هم کاروي، دا ځکه چې په ټولیز ډول له پاسنۍ وینا سره سم په لویدیځ کې هماغه یوه لیکه کوشنیترین شعري یوون ګڼل کېږي.

د))شعر ((ویې له هغو ویبونو څخه ګڼل کېږي چې په عربي او آریاني دواړو کې یې د آرې او ریښې څرک لګول شوی او آرپوهان یا ریشه شناسان) اېټیمولوجېستان (هم پردې اند دي چې دا یوه نابېرې) تصادف (دی، دوې نورې بېلګې یې تر هرڅه له مخه د اوېستا په لاسوند))مانا ((او))دین ((دي او ښایي، نورې هم و موندل شي. په هره توګه دا څه نا شوني نه ده چې شعر دې له پښتو له وینګ) شېبر (سره سم آریاني پاتوړې) میراث (اوسي !

د مسرې کچه

د کچې له مخې د لیکني او دېواني پښتو شعر لنډترینه مسره اووڅپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده. هرګوره، نن سبا په نوي غزل کې تر دوه څپیزو او په اوسني ازاد شعر کې هره ټوټه د آر) اصل (له مخې تر یوه غونډ) څلورو څپو (پورې کوشنۍ کېدای شي او په ځانګړیو آکرو) حالتو (کې تر درې څپیزې، دوه څپیزې او یو څپیزې هم را لنډېدای شي؛ اوږدوالی یې هم تر ۲۸څپیزې ازمایل شوی دی. نور پورته کېدون یې ځکه نشته چې پخپله شاعر او بل هر لوستونکی) یا سندرغاړی (بې نور په یوه سا او بې لارغې) وقفې (د لوستلو او ویلو توان نه لري او د چا خبره سا یې پکې سوځي. په ازاد) ناپښلیز (شعر کې یې هرګوره، تر ۵۲څپیزې هم بېلګه موندلای شو. د کلاسیک پارسي غزل په سیالۍ یو نیم پښتانه ناظم، لکه نصرالله حافظ او شاعر لکه صدیق پسرلي تر دودیز) ۱۲څپیز (بریده ور اړولې او تر شلڅپیزې او یاهم پورته بېلګې ازمایلې دي ، په ازاد کالب کې له لیکوال پرته د اسماعیل یون هم د اودو مسرو هڅه کړې او د اټکل له مخې یې تر شلڅپیزو او یا هم دېرشڅپیزو غځولې دي ، خو سم له لاسه د حافظ او پسرلي غوندې د دغه ځوان او هڅاند شاعر کومه بېلګه هم لاسته رانغله.

په غزل کې پینځڅپیزې، لکه:

کړم ځان به درځار که راشې یو وار
راتلو ته دې ډېر یم سترګې پر لار...؛

څلورڅپیزې، لکه:

زما مینه د زړه وینه
زما ښکلې ګلورینه...؛

درې څپیزه، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه یم ستا ته زما
یم بېتا نیمه خوا...؛
دوه څپیزه، لکه:
زه ځم یارکسم
ویې وینم...)د مرجانونو څانګې ۴-۷ مخ(.

یادښت: هرګوره، په سندریز ترېښت)کمپوز(کې سره څو څو مسرې یوځای کېږي او بولل کېږي، لکه څنګه چې یوه سندرغاړي)ایشان مومند(د ټولګي له چاپ سره دغه ازمېښت د شاعر په مخ کې تر سره کړی دی.
د نوي غزل په لړ کې دالاندې بېلګې وړاندې کېږي:

اتلس څپیز غزل:
که سپېدې په خپل رنوب د تورې شپې تیاره ګردونه پرېوي
ګلمونګرې په رڼو څاڅکو د شبنم ، سپېره مخونه پرېوي
څنګه نه کړي د سپېد ارو ژبې ماته د ځنګلونو چوپتیا
چې هېښمه د ښېرازۍ ټولې بېدیاوې سمې غرونه پرېوي...

نولس څپیز غزل:
پسرلي ول دې ګلغونچې، بیا د ګلځانګو په کوڅوکې نغښتې
بیا یې لمبې د چا له وینو ، تو کېدلو چمبېلو کې نغښتې
د زمولې ځمکې په رګو کې ، زرغونتیا له سره سا اخلي بیا
بیا تاند لبانې تلوسې ، د چمنو په شینیلو کې نغښتې...

شلڅپیز:
پریږده، تورتیاره برخلیک مې، وټوکي لکه سپیدار
سپینې سپیدې بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سبا څراغ مې وځنبي، وروستى ځاځكى د ننځږو
دتورې شپې بيا

ونغاړي چې تر ګلګځه، د ژغورتياد
واتونو تنابونه

نه كړي ښكېل دژوند ښېرې مې، د نيپتون نوح
توپاني مستې څپې بيا...

څلېرويشت څپيز غزل:
تاند ښېرازه پسرلي دي، واتوم چې د وږمينو ،
خورو ځنو له ګليونه
ګوندي بيامې شي په برخه، د كرلو پرنده و وينو ،
د ګلمينو ګلښونه
دګلپانې په شان زړه دي، چې زغملاى كله نه شي ،
توپانونه د وختونو
پام ونه كړي غځوني، پر وربښمين بستر د ناز دي،
خوبولي تېر يادونه...
)ساندې او سندرې، ۲۵-۴۷مخ(

په ازاد شعر كې بيا چې مسرې هرو مرو برابرې نه وي، نو په يوه يوازېنۍ بېلګه كې يې د مسرو بېلابېلې كچې موندلاى شو ، خو دلته يې پر څو لاسته راغلو بسنه كوو. مينه وال كولاى شي، د اړوندو اخځونو له مخې يې نورې بېلګې هم پيدا كاندې.
۱۹څپيزې، لكه:
او شي د لمر زرينې وړانګې
د بهاندو شنو رودونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جړاو...؛

۲۰ خپیزې، لکه:
له وړمو ستا د پښتو خاورو
رازرغون زما د ژوند ټول پسرلي شول...؛

۲۳-۲۴ خپیزې، لکه:
چې هر ښاخ او هره څانګه دې بیا هله ناوکیو د چمن ته، چاندي پسول شي،
پاڼه پاڼه دې د لمر مزدک له پاسه هریوه د زمردو جړاو خول شي؛

۲۶ خپیزې، لکه:
ډېر مهال شو
چې د باغ د جلوهلي تږي ذهن په کوڅو کې
مینه وږې ترانې د باران
نه انګازه کېږي...
)پوهه او ګروهه، ۱۵مخ(؛

۲۷ خپیزې، لکه:
لکه ونغري له مخې نهنګان د غرڅپو د توپانونو،
له سپړلو ډکه ببړۍ...
)د سبرونو نخا، ۱۹مخ(؛
۲۸ خپیزې، لکه:
څه شپېنۍ توري شبې مې رامروړي مرۍ د ژوبلې پرهرژلې لولنګرې پاکې مینې...؛

۲۹ خپیزې، لکه:
... او ونغاړي تر پایه امېدونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اور وینو د برخلیک هغه ناپایه
خونړۍ دوتر...
)زما نړۍ، ۷۴مخ(؛

۳۱خپیزې، لکه:
پر تمېزو مې خوربویې د خپل تالا والا ګلبڼ،
د ناسپړلو ګلغوټیو د موسکاوو لګې...
)نوې پېړۍ او نوې زرۍ، ۱۰۰مخ(؛

۳۲ خپیزې، لکه:
څه ساړه ساړه بادونه د ناپایو واټنونو رالګېږي، پر ساړه سمخ بورجل د زخمي زړه مې،
څه زاړه زاړه یادونه مې د سترې ستومان ذهن په کوڅو کې، لربر کېږي، ټپرېږي او نګونېږي...
)هماغه۱۳مخ(؛

۳۶خپیزې، لکه:
نه پوهېږم چې ترڅ به ستا د ښانګو زمول ښانګونه له ډېر نیاز و، نهیلیه د هسک خدای ته هسې پورته په دعا وي،
ګوندي هغه به هم ورځ وي چې باران دې د باورد وورو پرېوي، ستا د ډنګې هسکې ونې د خزان سپېره ګردونه؛

۳۹خپیزې، لکه:
څه ناشناشان بورېنورې اند ېښني مې بیا په غوږ کې د تبجنو جلوهلو تکلو راپوکوي
د ځوانیمرګو سرخوړلو سبرونو سرې ویرنې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه۱۳مخ(؛

۴۰ خپيزې، لکه:
د مهال د پسرلي په زېرېگرو شنو شپېو کې توتکۍ د ، پاکې مينې خپروي د هسک پر لوري د الوت د برم ځانگونه...،
يا: زه پوهېږم چې د استا پر لوليه سوي گوگل او دنگه ونه، څه تېرېږي د ُانړېژ د هسې شان سرو سيليو په بهير کې...
)هماغه۱۱مخ(؛

۴۴ خپيزې، لکه:
شنه خوبونه د سپېرې وچې بېديا د نهيليو ناسپړلي، بوړنبدلي له پرتم د تکو تورو شنډو وريځو د پانړېژو پسرليو ،
نه چې بيا د کوم يو ستوري پر مرگ بولي پرښتې د ځاځ پرغز د ، لمرمزدک په کنگرو کې د کنگلو زمهريرو عذابونو ايتونه...
)هماغه ۱۳مخ(؛

۴۶ خپيزې، لکه:
وسپړل زما د ژوبل زخمي زړه په نارنجباغ کې د زلميو ،
هوسو د پرهرونو سوو ځړيکو ستا د پيغلو تلوسو د سرکو شونډو گلکڅونه...؛

۴۸ خپيزې، لکه:
په رگو د وچکالۍ د خزانزمولو گلبڼو کې پيلامه د ، نوي ژوند د ټوکېدلو لکه وينه د باران د ښېرازۍ د پسرلي په چلېدو ده...؛

۵۱ خپيزې، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخ، چې ځومره سپرلنی ښکلې رنګيني شان شېبې زما او ستاد، خزانزمولې ګډې
میني له وربویه هسې لېږدي بې اغېزې
د نېستۍ د نشت اباد د دښت پر لوري...؛

۵۲ځپيزې، لکه:
نيمه خوا بلبلان ويني په هېنداره د رڼوب کې د شپېنيو،
ترمو اوښکو د باور د سباوون د رنګينيو د زلميو تکلونو
مرجاني سره بهيرونه...
نوې پېرۍ او نوې زرۍ، ۱۰۰، ۴۴، ۱۳، ۱۱مخ؛ د سبرونو نڅا، ۱۲-۳۷مخ؛ زما
نړۍ، ۷۵، ۷۴، ۱).

د اوږدو مسرو د لړۍ په پای کې دوې دوه مسره ييزې او درې مسره ييزې ويرنې
وړاندې کېږي
۱) د پاچاخان يو بيته يا دوه مسره ييزه ويرنه چې ړومبۍ ۱۹ځپيزه او دويمه يې
۲۳ځپيزه ده:
هغه لوی زړه نور په پنجره کې
د ګوګل د تاريخ ودرېده
چې يوه بشپړه پېړۍ
په پارد پاک او د سپېڅلي ستر ارمان درزېده!
)اند و واند، ۱مخ(؛

۲) د بي بي سي خبريال، ميرويس جليل درې مسره ييزه ويرنه چې ړومبۍ ۲۳،
دويمه ۱۲ او درېيمه يې ۲۲ځپيزه راغلې ده:
هغوی په توله تورزړی
زما د بڼ د وروستي چونې
مری و مرورله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په خپل ټول وحشت يې،
وروستۍ نغمه د ژوندانه
ورځني وترورله !
)زما نړۍ، ۷۵مخ(.

ماته يا لارغه يي مسره

ماته يا لارغه يي)وقفه يي (مسره، يا د منلي) ←۱- څپرکی (په نومونه))نيم مسرۍ ((، هغه ده چې په منځ کې يې يوه لارغه)وقفه(راځي. کوم شعر چې له همداسې مسرو څخه رغېدلی وي، هم مات يا لارغه شعر بلل کېږي. داسې چې لومړۍ ټوټه پر څلورمه څپه خجنه راځي او پينځمه يې ناخجنه، بيا لړه سا اخېستل کېږي او دويمه يې هم همداسې پر څلورمه خجنه راځي او پای ته يې يوه ناخجنه پاتې کېږي. که لارغه په منځ کې رانه شي او ټوله مسره په يوه سا وويل شي، د لومړۍ ټوټې ناخجنه څپه له ورپسې درو څپو سره ملتيا کوي او خج پر پينځمه راځي. په دې توګه څپيز- خجيز سېستم رنګېږي او تول و تال له منځه ځي ، په دې لړ کې د ادبي شعر زياتره لس څپيزې غلوريزې راځي چې له))لاحول و لا قوت الا بالا ((سره يې تول برابرېږي، لکه د خوشال هغه:

وخت د پيريه- راغی خوشاله
لا دې پر زړه دي- دا څو خياله
خيال د ننګونو- خيال د جنګونو
خيال د دلبرو- له خط و خاله؛

د کاظم شيدا ، لکه:
غلط ببځايه- پر خپل ورانه يې
هوا دې آس دی- ته پريانه يې
ژربه دې ځای شي- دا توري خاوري
غافله خاخکی- د بارانه يې...)۹۳۵ مخ(؛

د حميد مومند ، لکه:
کله به راشي- پر هند براته
کله به کښېني- ماته مخ ماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو ته رادرومې- پکې ډېوې بڼدې
غم به کا خونه- د))حميد ((ميراته(حميد ۴۱۱ (
[دلته)) حميد ((يو څپيزول هېښنده بربېښي، ښايي له آره))ما ((اوسي !] ... ؛
د قلندر اپريدی درستو ځلوريزو هم د حميد په لاروی، ورته بڼه راخپله کړې ده، لکه:
زه دې د وصل- په تمه ګرځم
هجران دې وسوم- له غمه پرځم... ؛
دکامګار)۱۸۳ (، لکه:
زما دلبره- د تا له درده
سترګې مې سرې دي- ګونه مې زرده... ؛

دا وروسته ځلوريزه که څه هم يوولس څپيزه ده، خو بيا هم لکه د لس څپيزو په څېر لارغه يې ده
چې د هرې مسرې لومړی توته يې پينځڅپيزه او دويمه يې شپږ څپيزه راځي:
د خدای لپاره- د دوست په روی دې وه
د وفادارو- ښکلو په خوی دې وه
\\\\\\
د رنځورانو په های هوی دې وه

کاظم شيدا نه يوازې زياتره ځلوريزې)رباعيات(له ورته ماتو مسرو سره پېيلې، بلکې يو لړ
غزلې يې هم په ورته څپيز- خجيز ويلې دي:
- لويي که مومې، زنهار لويي کړه
چې مکافات شته، جز نيکويي کړه
وابنه په خوله کې، د کهکشان نيسي
حال د اسمان ويني، فتنه جويي کړه...)هماغه ۸۵۵ (؛

د)اوسني (شعر يو ورته ځېل:
د زړو پر ملک يې، وار چلاوه چې،
هغه واکمن چا ، له تخت راکښېښت...
چې يې غمې ول، د هسک برم ستوري،
چا يې له سره، آخول راپرېښت؟)اند و واند ۳۱۵ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه دولس څپیزه مسره چې ړومبۍ نیمکۍ یې پېنځڅپیزه او دویمه هغه یې اووه څپیزه راغلې ده:

نه پېنځوس سل او، دوه سوه کاله پرمخ،
نه څوارلس سوه، شپږ زره کاله پرشا...
تباه برباد کړو، هسې افراط و تفریط،
ځئ چې راخپل مو، کړو دا خپل نن و سبا !)رزم و بزم ۱۴۰)

همدا راز یوه داسې دیارلس څپیزه بېلګه چې د یوه سندرغاړي)احمد مرید (له مخکې چمتو کړي کمپوز سره سم یې لومړۍ مسرې له آره اووڅپیزې او دویمې یې شپږ څپیزې راغلې، خو د نابرۍ)تصادف(له مخې یې د پای بیت لومړۍ مسره له یوبرابر دوه اووڅپیزو ټوټوڅخه رغېدلې او یوازې وروستۍ هغه یې لس څپیزه ده چې پر دوه پېنځڅپیزو ټوټو وېشل شوې ده:

چې په انګار د شونډو، دې کړم کباب کباب
نو راته مه ستوه، اوس یې شراب شراب
بانه دې غشې غشې، وروځې لیندۍ لیندۍ
سترګې نرګس نرګس، مخ دې ګلاب ګلاب...
بیا به هم لاس وانخلې، ستا له زړې مینې زیار،
که وي ثواب ثواب، که وي عذاب عذاب !

همدارنګه ځینې ولسي شعرونه، په تېره غزل هم درواخله، لکه د پاینده محمد کړه وال دا بېلګه: ///////////// اشنا نه راځي

دا لاندې پېږيلۍ متل د یادشویو څلوریزو غونډې له ورته څپیز- ځجیز تول و تال سره ورته ځانګړتیا لري:

دا عقل ستاوو، که دې پور کړی دی؟
پرون سر سپین وو، نن دې تور کړی دی !

بنايي، په پارسي او عربي هغه کې د دې راز شعر څرک هم ولګي، ځکه په پښتوکې یې نومېرونکی او نوموونکی، تر مکنزي هم له مخه، استاد رشاد دی، او هغه، لکه په لومړیو شننو کې یې چې یادوني راغبرګې شوي، تر ډېره د همدغو ژبو له ګوتپېره پښتو شعري سېستم، او په دې لړ کې ببلابېل رغښتي ځېلونه)ژانرونه (ورڅېړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځپېز کمی زیاتی

لکه په تېره دولس ځپېزه ماته شعري ښېلګه او همدا راز)د بدلمېچ د لومړی چاپ ۵۸- ۵۹مخ (د غني خان او خوشال په اړوندو ښېلګو کې یې یادونه شوې، په پښتو ځپېز- ځجیز سېستم کې ځج تر ځپې لومړی او زیات بنسټیز ټاکنده نقش لوبوي او په دې توګه په یوه شعري ځېل کې د یوې ځپې کمی زیاتی کوم ناسکیندی تولیز تاوان نه پېښوي. په دې لړ کې هغه شعري ځېل راځي چې له ځجپای سربیت)مطلع(سره راپیل شوی وي، په ټولیز ډول یې ناپښېلیزي یا بېقافیه)غیر مُصرّع(مسرې تر))مُصرٌعو ((هغو یوه یوه ځپه زیاته راځي، لکه په دې لاندې ښېلګو کې:

بیا له کومه راپیدا شو دا بهار
چې پر هر لوري یې ملک کړیو ګلزار...
درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره یو د ننګ په کار پټ و اشکار...)خوشال، پ(؛

ګوره هسې کردګار دی رب زما
چې صاحب د کل اختیار دی رب زما
څه ماڼۍ چې د دنیا او د عقبا دي
د همه واړو معمار دی رب زما...)رحمان(؛

هر زمان پر هر ساعت خیال د مین
په سینه کې مې خرخېږي لکه ستن
له نیستۍ سروي موندلي سرلویي ده
خودي پر بیا سې نښتر له بېخ و بن...)کامګار ۷۴(؛

- پر دې خاوره مال و سر بایللي ما
-درد و غم د زمانې زغملي ما
پرځای کړی یې ما ننګ و نام ناموس دي
ترې غاوره غلیمان شړلي ما...)سوزونه او سازونه ۴۸-۴۹(؛

- لوید یځیانې نن سبا درومې پرشا
لېږدوي د لاس کښوړې چې پر شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کور اور و چوچ و پوچ نورې بېزارې
داچې خوښې دي له کوره پر سارا)اند و واند ۲۰۸ (؛

- که يو وخت مې پر دنيا پرې شوه ځيره
او مرگ واپسته زما د ژوند شيره
وير ژړا به پر ما نه کوئ له دوده
نه خيرات يوه پيسه او کسيره...)د مرجانونو خانگې ۲۷ (؛
غولوې به مې په نن سبا ترخو
ماته غوره يوه))نه ((ده له سل))هو ((
داچې ستا ژمنې زما تر ژوند اوږدې شوې
ورېم به خاورو ته اسره ستا د ککو...)گلکخونه ۹۳-۹۴ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- څپرکی
پښبپله)قافيه(، پښبپليز آرونه
او ويارونه

لومړۍ برخه

پښبپله يا قافيه)Rhyme(او پښبپليز آرونه

لکه په لومړۍ برخه کې چې يادونه وشوه، قافيه له آرې شعري مقولې)مخيّله موزون کلام(سره نه، بلکې له راوروسته غځېدلې هغې))مخيّله موزون او مقفى((سره په تړاو تر څېړنې لاندې نيول کېږي))پښبپله((د استاد رښتين له خورا ښو نيولوجېزمونو څخه ده او دودول يې ښځايه نه دې. پخوانى انګرېزي انډول يې رايم rime وو چې د زړې فرانسې له rime څخه يې سرچينه اخېستې وه، خو راوروسته يې د ريتم rhythm)وزن(تر اغېز لاندې ليکدود rhyme ته راوښتى دى. الماني انډول رايم Reim هم له))منځنۍ کره الماني((بني rim او بيا له هماغې زړې فرانسې rime آره اخېستې ده .

د عربي نومونې له مخې قافيه جوليزه)لفظي(همغږې او مانيزه ناهمغږې ده، له دې څرګنداوي سره:

که لفظي يووالى د همجوليزو)متشابهو(وييونو)لکه ګټه د سنګ او ګټه د فايدې په مانا(په بڼه وي، نو د مانيز توپير له مخې سره بياهم همقافيه کېداى شي، که نه، لفظي توپير يې سره اړين دى. په اروپايي شعر کې چې همجوليز وييونه دې سره همپښبپلي)همقافيه(شوي وي، چېرې مخې ته راغلې نه دې. په دې ډول پښبپله داسې راپېژني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الماني سيند کښونکي (Wahrig) په وينا: له بېلا بېلو سرغړونو سره د يوې يا ډېرو څپو هماهنګۍ ته قافيه وايي، په دې آړ چې سرغړونه يې سره يوراز نه وي؛ د انګرېزي)Collins(ليکوال يې: په شعري ليکو)verse lines(، وييونو يا څپوکې د پای غړونو سمې سميا قافيه يا قافيې بلل کېږي.

هغه وييونه چې وروستي غړونه يې سره همرنګ وي، د عربي په څېر په لويديزه نومونپوهنه)ترمينالوجی (کې هم پښپلويي)قافيي کلمه(بلل کېږي، لکه واخلې الماني Reimwort . ترکوم ځايه چې را څرګندېږي، اروپايي پښپلې، په بله وينا ، پښپلغړونه)قافيي توري يا ارکان(د عربي يا پارسي دې غوندې دومره ډېر او پېچلي نه دي، د ساري په ډول تر))روي((له مخه واوېل يا حرکت په پام کې نه نيول کېږي، او په دې لړکې انګرېزي command|demand د غورو قافيو له بېلګو څخه ګڼل کېږي.

قافيه انديشم و دلدار من
گويدم مينديش جز ديدار من
حرف و گفت و صوت را برهم زنم
تا بې اين هرسه با تو دم زنم)مولانا (

يا د)بهار (له پاس راوړل شوې بېلګې دا يوه کړۍ:
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نيست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نيست الا حرف مفت
او يا:
د خيال انځور ستاد ښيسارې ښکلا ،
د قافيې په قاب کې نه ځايېږي...
ستا د موسکا د نوو نوو رنګينو سېمفونې،
نور په شپېلۍ رباب کې نه ځايېږي !
)پوهه او ګروهه ۷۷ (؛
او د مولاناتر اغېز لاندې:
. کله چې راپېښه شي
پر کورد شعر،
سترګې دې عروض و
هم بيان شي بيا...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شونډې دي له شونډو سره
شي همقافيه هله !
)زما نړۍ ۲۹(.

آره او نا آره پښبېله

آره قافيه هغې ته وايي چې قافيه يې له يوه يووستوي ويي رغېدلې وي، لکه:
څو يې پاتې ستا له مرگ نه کړم نامره
چـې په څوړه د ولس کې غواړې لوړه
)سوزونه او سازونه ۳۵(؛

که له دوو وييو څخه جوړه وي، نو يې نا آره يا)معمولي (بولي، لکه:
که دي خاوره که هوا ده
تــــاته راغلمه هېواده)هماغه اثر ۳۲(؛

که ساقي د پيالي ست وکاندي ماته
هــغه دم به صد ساله توبه کړم ماته

ژربه رسوا شي د مضمون دزده
جامه غمازه د جامه دُزده
کله پټېږي له مبصره
متاع په بلخ کې چې د قندزده)شيدا ، ديوان۱۹۲۵،۸۴۴ (؛

شيدا)هماغه ۳۲۱- ۳۲۹ (په پرله پسې درو غزلو کې د اړوند ويي د پای څپې په توگه))-ته ((او وستربل)ته (سره غاړه غړې کړي اوپه دې چم يې دواړه ډوله پښبېلي سره اخښلي راخښلي دي، لکه: چا ته، سباته، ماته)شکسته (، زياته، حناته، خودآراته، دلرباته، رعنا ته، خاکِ پاته، تحت الثرى ته، دارالشفاته؛... زياته، شيداته؛ بيرته، چرته، درته.

همجوليزي پښبېلي)متشابه قافيې (

دا چې له دوديز- عربي پېژند)تعريف (له مخې قافيه جوليزه)لفظي (همغږي او مانيزه ناهمغږي ده، نو په دې ډول همجوليز يا متشابه وييونه)homonyms & homographs(، په بله وينا ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وييونه چې غږيزې)لفظي (او هم ليکنۍ بڼې يې سره يو رازوي او ماناوې يې نه، نوسره قافيه کېدای شي. د ساري په توګه ګټه)سنګ (او ګټه)فايده (سره په يوه شعر کې غاړه کول، نه يوازې پښېليز ويار)قافيي عيب (نه رامنځته کوي، چې لا شعري رنګيني هم زياتولای شي. د استاد رشاد په وينا)ولي محمد ! (مخلص د درست غزل پښېلې تر پايه))سپيني ((له ګرنيزو رنګا رنګيو سره راوړې دي. داسې پښېلې په لومړي ليد سره سرې ته ببخونده بياځلي)تکراري (برېښي، خو همدا چې يې پر مانيز توپير سرخلاص شي، نو بيا ځنې خوند اخلي. دا دی،دلته يې اړوندې شعري بېلګې وړاندې کوو:

اور د ميني هسې پوخ کړم
چې خامې راکې هيڅ نشته...
نور د ژواک لپاره څواک شوم،
نور مې ډار نشته له نشته !)وينه او مينه ۸۵ (؛

- کله دي واړه پښتانه پښتانه
کاشکې يو مخ شي پښتانه پښتانه...)د مرجانونو ځانګې ۱۰ (؛

- ترڅو به پر مخ نغاړو هريو)خپله (خپله لاره
ببللي ببلا ببله يو له بله خپله لاره
شو سر د تباهۍ پر ګرنګونو باندې ځکه
چې نه مو کړه توپير له پردي)خپله (خپله لاره
که سوې د بري برم د نيلي، وخت رانبکلې نه کړې
دا و نه کړه هېڅکله مو - را)خپله (خپله لاره
په ځان پسې مو رنګ کړه ترشا پلونه په لوی لاس
کړه پرې مو هم د تېښتې - په)خپله (خپله لاره...)ساندې او سندرې ۲۷ (؛

-))لېمه ((د ډېرګري په توګه د)سترګې (او د يوګړي په توګه د)کسی (په مانا او له داسې نورو ګړدودي مانيزو توپيرونو سره په دې لاندې غزل کې داسې جوړه جوړه راغلې، هغه هم لومړی يې پښېله او دويمې يې لړ يا رديف رامنځته کړی دی:

نه لوټوي چاوبل چې لېمه لېمه
تاخو زما لوټ کړه په لېمه لېمه
ښخ دې چې لېمه راته لېمو کې کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري ټول جهان راته لېمه لېمه...)د مرجانونو څانګې ۱۸ (؛

- - -

-))اېستی ((د لیکوال په یوه غزل کې، یوځوا له بېلابېلو ببلښتي)اشتقاقي، شبه اشتقاقي (رغاونو او بلخوا له یوځو ګړنو)اصطلاحاتو (سره هم لړوډ برې ورته پښبلې رغولې دي:

د وخت توپان پر مخ اخېستی یمه

د برم له تخت یې راکښې اېستی یمه

زه د مهال یو سپین نالوستی کتاب

که چا به تش هسې پرانېستی یمه

یو سپین ازاد ، بې تول و تاله شعر

نه چا پېیلی، نه امېستی یمه

سترګې پر لار ورته په نن سبا کې

ډېر یې د ژوند له ژندرو اېستی یمه

چې یې یوه هم پرځای کړې نه ده

په هسې ژمنو یې تېر اېستی یمه

شیطاني لمسو په ګناه د مینې

له ارماني فردوس را اېستي یمه

نغاړم پرمخ دا ، خپله لار به بیاهم

څه که یې اوس ترې، راجار اېستی یمه

بیا به هم پاڅم، ملا به سمه کړم زه

نول و ناورین که راپرې اېستی یمه

تل ځم پر مخ، که څه هم سم له لاسه

ناخوالو شاتګ ته اړا اېستی یمه

پوره مې نه وه، که نه څو واري یې

ژوندی پر قبر ننه اېستی یمه

د تلژغوراندې بلهارۍ پرښتې،

د مرګ تر پولې پورې اېستی یمه !)۱۰-۵-۰۲ (؛

- - -

-))سراخېستی ((همجولیزه)همزمان ترښتي (پښبلې یې هم په یوه څلوریزه کې:

تا که زما غم دی پر سر اخېستی،

زه هم دا ستا غم یم پر سر اخېستی...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ستا په مینه کې ټول نوم و ننبان،
په بیه ما د مال و سر اخپستی.)اند و واند ۲۲۸ (.

غبرګې پښبلې)قافیتین(

هغه شعر چې غبرګې پښبلې)قافیتین(ولري، غبرګ پښبلیز یا ذوالقافیتین (double rhyme) بلل کېږي چې په دودیزه شاعرۍ او بیا پښتو دي کې یې ببلګې ډېرې راغلې او لا له جولیزو انځورونو)صنایع لفظي (څخه هم ګڼل شوي دی.هغه دا چې شاعر د یوې پرځای دوې غبرګې قافیې په یوه غزل، قصیده یا بل شعري څېل کې سرترپایه، یا په لومړیو څو کړیو کې راوړي. ببلګه یې لکه په لاندې غزل کې چې هممهال یې لومړي دوه بیته سر پر سر))مصرّع((هم راغلي دي:

چې رامات کړ ها ببلوره، تورک شاهین وزر زما
پښتني میني ته مات کړ، نازنین نظر زما
یه زړګیه ! ته چې ویني، دا رنګین دوتر زما
دوتر نه دی، دی خونین دوتر زما
ننواتې یم راغلی، پر زړه غوځ له رقیبانو
و پېزه په تورو څنو، دغه خوږین پرهر زما... تر پایه)ګلګځونه۷(؛
استاد رشاد)←لومړی څپرکی(د غفورلیوال د)) ←هوسۍ((په ازاد
شعرکي هم یوه ورته ببلګه سهي کړې ده:
د هغو دنګو شاځلمیو ژنیو مرګ وم چې شپېلۍ غږوي
چې چېرته ناستوي په کږدۍ کې او سپوږمۍ نڅوي

غبرګې پښبلې او غبرګ لړونه

هڅاندلیکوال اسماعیل یون چې که پخپله د ازاد شعر همیونی دی ، بیاهم له قافیوال شعر سره دومره لېوالتیا لري چې دببلابېلو ډولونو ، لکه بې ردیفه قافیوالو ، ردیفي قافیه والو ، غبرګ قافیوالو... هغو د ښه ترا ډا ګیز وني او پېژندني لپاره یې هندسي ننبې ننباني ورټاکلي دي. په دې تړاو یې د اسحاق ننګیال))خیبري تنده ((نومی غزل پرمخه ورغلی چې په پښبلیزو)مصرّعو(مسرو کې یې پرله پسي غبرګې غبرګې قافیې او غبرګ غبرګ ردیفونه کارولي، له غبرګو پښبلو یې هم دویمې هغه بیاترپایه))چستې((راغلي دي، لکه:

ټول عمر درنه ده، سپکېدو ته یې چې پرې نږدې
خاوره پښتنه ده، او پردو ته یې چې پرې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېږده خیبري تنده، چې بیا په وینو ماته شي
ګرمه معرکه ده، وڅېدو ته یې چې پرې نړدې...
)سمسور اوبپانه، ۱۴-۲-۱۰(

د بر پښبلي

همدارازد عربي ذوالقافیتین ترخنګ په پښتو کې د برپښبلی یا د بر پښپلیزوالي او یا د برقافیوالي هم دود درلودلی چې))زنځیري چاربیتي ((ورسره جوړېدي او نومول کېدي. دغه کار هم، لکه)ذوالقافیتین (نن سبا کوم شعري انځور نه بلل کېږي، بلکې یوازې سندریز خوند وراکښون زیاتوي. څنګه چې اړوندي چاربیتي زیاتره د لوستو))نیم ولسي ((ناظمانو له خوا جوړېدي، نو د پښتو قافیو د تنګسي) ! (له کبله د ببخرته عربي او پارسي پورویبونو کارونې ته اړوتل. وروستی ببلګه یې د سید طاهر بینا هغه وه چې پر ۱۳۵۱ل. کال یې په کابل مجله کې خپره کړې وه او د بر عرببزم یې لیکوال یوې سوچه پښتو))ځلور کړېزې ((ویلو او خپرولو ته اړېستی وو:

خدایږو که له میني به دې وګرځم
ستا له سترګو وګرځم
یه زما د زړه سره !

واخلي پرښتنه، که څه هم سا له ما
وابه نخلي هېڅکله خو تا له ما
څو نه شي پخپله ته جلا له ما
زه به مې له خپل هوډه و نه ګرځم
ستا له سترګو وګرځم
یه زما د زړه سره !

...)سویس، ۱۲-۲-۱۹۷۰(

لړ)ردیف(

لړ یا ردیف هغه ویی یا وییغونډ، غونډله یا غونډله غونډ دی چې تر قافیې وروسته په هماغه یوه جوله او مانا په اړوند شعري څېل کې ترپایه راغبرګېږي. لکه چې له مخه یې یادونه وشوه، په قافیوال شعرکې د دغي برخې زیاتونه د عربو نه، بلکې د عجمو)پارسیوانو (نوښت بلل شوی او موخه یې د لاښه ترا تول وتال، په بله وینا، موسقیت سمبالتیا انګېرل کېږي. ردیف ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافيې د یوه پايځوړ په سترګه کتل کېږي او په دې توګه که له پښېلې سره لړ یا ردیف و نښلول شي، لړواله پښبله))مردفه قافیه ((بلل کېږي.

لکه په تېر ځېرکي کې چې ورته نغوته وشوه، د ردیف ډېر اوږدوالی هسې یو ډول او فېشن دی او تل خوندور نه پرېوځي. په کلاسیک پېر کې يې له ستر خوشال پرته د نورو په هغوکې دومره اوږدې ببلګې نه لیدل کېږي، مګر په ننني غزل کې ببخي دود و مود ، یا ډول و فېشن ګرځېدلی او ځینې لا ترې د کاراسانۍ لپاره کار اخلي.
نه ځپیز ردیف، لکه خوشال:
له حاله بې خبر شه که شته شته که نشته نشته)ک.۲۹۴ مخ(.
- خادم:
خادم باد سبا یم، که وموم، که نه وم نه وم)د مرغلرو امېل، ۲۸ مخ(.
- ف. ګران:
لامې د شببو ګلان پرېږده چې خړوبه شي
تـــږې د اوبو ګلان پرېږده چې خړوبه شي)۱۳(
- فردا:
ګوره اننګو، ته دې اوښکې مې جرګه درځي
تـــمه د خولګو، ته دې اوښکې مې جرګه درځي)د ګلپانو پرخې، ۴۹ (
دا سوی ستې وطن پرېږدئ چې لړ و خاندي
دغـــه غیرتي وطن پرېږدئ چې لړ و خاندي
یوولس ځپیز، لکه:
... مرمه بې له تانه ما مه پرېږده یوازې....
د تاندزلمي شاعر شهاب الدین پکتیاوال په یوه سندریز نظم کې دولس ځپیز ربکارډ ټینګ کړی دی:
سره ګلونه راته وایي، ارمانونه راته وایي
ګودرونه راته وایي، زما غرونه راته وایي...
)لیکوال، پېښور، ږومبۍ ګڼه جنوري ۲۰۰۲ ز(

په دې توګه دغه راز نه ځپیز ردیفونه دوه دوه بشپړ غونډونه)رکنونه(جوړوي او یوه ځپه يې پای ته سرباري راځي، دا چې د دغو غونډونو پر کومه کومه ځپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غونډونو قیاسېږي. په درو ګونو)وګړنې، لیکنې یا دیواني او وسنې آزاد (شعري ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې داسې بېلګه تر اوسه ليدل شوې نه ده چې لومړۍ څلور څپې يې ناخجنې وي، يا په بله وينا ، يو غونډ يې نه وي جوړ کړی او پر پېنځمه خجنه څپه يې پيل موندلی وي. مانا دا چې خج هېڅکله له څلورمې څپې تېرى نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله)بې وزنه(وي. د همدغه آر)اصل(له مخې ځيني اوږده)پور- (وييونه په پښتو شعر کې هډو هېڅ راتلای نه شي، لکه)اهورامزدا (يا)نيکاراګو (چې د پښتو خجپوهنې)اکسنتولوجۍ (له مخې يې منطقي يا عادي خج پر وروستۍ څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پېنځمه ده او تر څلور څپيز غونډ)رکنه(وتلې ده. له)لارغه يې يامات شعر (پرته، پر بله هره)پېنځمه، شپږمه... (څپه يې خج راوړل له پښتو وينګ سره اړخ نه لګوي.

دويمه برخه

پښبليز ويارونه)قافيي عيبونه(

تر هغې د مخه چې قافيي ويارونه او اړوند رديفي ويارونه تر څېړنې لاندې ونيسو پکار ده قافيه او رديف وپېژنو:

پښبليز غږونه)قافيي توري(يا نمت ويې رانغاړي او يا يې وروستۍ برخه، لکه: اند- بند- جنګ- دنګ- خوړ- ځوړ... داسې چې د نظم له پيله تر پايه پورې يې د بېلابېلو ټاکليو ټوټو)مسرو (په پای کې هغه تکرار کړې وي. که د يوه بيت هره مسره قافيه او رديف ولري، بيا وايي چې دغه بيت دوه)دوره (لري او که هماغه وروستۍ مسره يې قافيه او رديف ولري بيا وايي چې دغه بيت يو)دور (لري، په بله وينا ، غير مصرع دی رديف هم په)دور (کې راځي د قافيي او رديف توپير په پای کې دی چې قافيه تر پايه له هماهنګو اوازونو)حرفونو (څخه جوړه وي او مانيز يو والی نه لري، مګر رديف تر قافيي وروسته په هماغه يوه جوليزه)لفظي (او مانيزه بڼه بيا بيا راغبرګ کېږي.

که په يوه شعر کې قافيي هم جوليزې او بېلمانيزې)مختلف المعانی (وي، هم کېدای شي، د بېلابېلو قافيو په توګه وګڼل شي، لکه سره)طلا (او سره)جمع سرخ (، په بله وينا ، د يوه شعر قافيي کېدای شي پر هماهنګو سربېره همجوليزې)متشابه (هم وي په دې آړ چې مانيز يو والی ونه لري او د رديف آر همدا دی چې له پيله تر پايه هماهنګ ، همجوليز او هم مانيز اوسي.

دا دی، دلته د يوشمېر مينه والو په پار د دوديز قافيي سېستم او اړوندو آرونو او ويارونو يو څه لاسوهلی نچوړ وړاندې کوو او په اتم او نهم څېرکي کې يې بيا له نوي ګوتپېره څه ناڅه راغبرګوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قافيې ارکان)ستنې(، اوازونه)توري(

د عربي استادانو د قافيې توري)اوازونه(اوه نه، بلکې نهه بللي دي چې هر يو ځانته نوم لري. په دې ټولو کې د منځ توري ډېر ضروري دي چې بې له هغه قافيه نه جوړېږي او له نورو اتو توريو څخه ځلور د مخه او ځلور ورځنې وروسته راځي، خو د دغو ټولو راوړنه)همېشه يا همزمان(اړينه نه ده. مطلب دا چې کله وي او کله نه وي. د دغو توريو نومونه دا دي: ردف، قيد، دخيل، تاسيس روی، وصل، مزيد، خروج، نايره. په دې ټولو کې)روی(اساسي توری او د قافيې د ملا تير دی او نور يې مرستيالان او ملګري دي)سمندر، د قافيې کتاب، د پېښور چاپ، ۸ مخ، د رښتين اخيستنه، وړمه د ۱۳۴۲ کال ۱-۲ ګڼه، ۸-۹ مخونه(.

روي او ترې وړاندې وروسته اوازنه)فونيمونه(

روي د قافيې زړی)هسته(جوړوي داسې چې نور اړوند ارکان يا اوازونه ترې مخکې او وروسته راځي. دا د قافيې د يو راز اوازونو)حروفو (په لړ کې همدغه اواز دی چې د مخه تر دې يو همرنګ بېواک)کنسونېنټ(يا ناهمرنګ بېواک له يو راز واوېل يا حرکت)زور، زبر، پېښ(راغلي وي او ورپسې نور ټول اوازونه ـ حروف(همرنګ وي، لکه –ن- په ځان، اسمان، جهان... يا –ب په مکتبونه، منصبونه، غضبونه... يا –ګ- په جنګ، بنګ، تنګ... کې. يا -ر- په شکره، خبره، مرغله، خوندوره... په اور، چغهار، سهار او يا په وير، تدبير، ودير... او په لور، خپور، ځلور، کور... کې.

"روی " هرومرو بېواک غږ)کنسونېنټ(نه وي، بلکې خپلواک غږ)واول(هم وي، لکه)و (په ککو، دردو، پښتو... په کړاو، پړاو، لګاو... يا په نريو، پسرليو، کيږديو... کې.

تر روی وروسته اوازونه)که وي(وصل، خروج، مزيد، نادر او تر مخه اوازونه يې قيد، ردف،)او تر دا منځ حرکت)حذو(، دخيل)تر دا منځ حرکت)اشباع(، تاسيس)الف(اورس)فتح(بولي.

که روی حرکت)زور، زبر، پېښ(ولري يا د ژبپوهنې په نومونه يې واوه څپه جوړه کړې وي، "مجرا " بلل کېږي او که ساکنه وي، تر مخه حرکت يې بايد تر پايه يو راز وي "چې دغه رو رازوالي ته "توجيهه" وايي، قافيې وياړونه)عيبونه(په لاندې ډول دي:

۱- اکفاء: که "روی "ګانې سره توپير ولري "اکفاء " بلل کېږي او دا هغه مهال نابشل کېدونکی ويار دی چې ځای يې يو نا هموتوځی)هممخرج(اواز)توري(ته ورکړل شوی وي، نو دومره ويار نه ګڼل کېږي. په دې ډول "م-ن، ر-ړ" يا "ن-ڼ" يا د س او "ص" په يوه "روی" کې راوړل روا دي، لکه: په "کوڼه، پښتونه، غړونه" کې.)رشاد (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لر وتوځي، په بله وینا ، ناهموتوځي)روی (بېلګه، لکه د محمد نور په دې لاندې بیت کې چې
)ب (او)ت (سره روی شوي دي.
)مستنه نجلۍ ګرځي شـــتاب کې
نېغه ګرځـــي منګی به مات کې (
دلته پر روي سربېره ردیف هم بدلون موندلی دی.

۲- ایطاء په یوه شعري ټوټه کې د قافیې غبرګون)تکرار (ته وایي. په غزل کې تر اووم بیت او په
بوللــه کې تر خوارلسم بیت مخکې قافیې تکرار ویار ګڼل کېږي، په دې ډول غزل متې یو ځل د
قافیې تکرار اجازه لري او بوللــه خوارلس خوارلس بیته وروسته بیا بیا دغه چانس تر لاسه
کولای شي. د دوبیزي)مثنوي (په یوه بیت او د بند لرونکي شعر په بند کې قافیې تکرار ځرګنده
ایطاء بلل کېږي. البته په خلوریزه کې هم همداسې ارزول کېږي.

۳- سسته قافیه، په پښتو شعر کې یوه سسته یا سپکه)خفي (ایطاء بلل کېږي او هغه دا چې
د قافیې د ورته تصریفي پایلو په توګه وي، لکه:
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلـــــــــسان زمردي واغوسته غرونه
)ښکارندوی. پخ۲۲ (؛

...چې له آله له اولاده سره وسول
خدای دې نه کا خوک دا هسې مظلومان
چې په اور کې یو د بل لپاره سوځي
ما لیدلي نه وو هسې مخلصان
)رحمان ۱۱۱ (
چې کوټلی وي په تېغ ستا د چشمانو
سر حلقه دی د جمله وو شهیدانو
ستا وصال د سر پرېکړو دی دلبره
ژوندي نه مومي جنت بې مردګانو
)هماغه ۱۲۴ (.

۴- چسته قافیه، چې تر ګردانۍ پایلې)تصریفي خاتمې (د مخه اوازونه)توري (یو راز وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بله وینا ،)روی (وګرځي، دغه راز قافیه ترسستي هغې ډېره خوندوره راځي، لکه:

لېوني شول پښتانه په منصبونو
خدای دې ما ژغوري له هسې غضبونو
د کنګاش علم دچا دی، د تورزنو
لکه خوک لولي قرآن په پر مکتبونو
)خوشال: ک، ۱۷۲ (؛

مه شه خوښ د پادشاهۍ پر تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پرېوتلو...
هغه زړه عبدالقادره چې مړه وي
پر ګوګل دننه نه دی د ساتلو
)قادر ختک، پخ۲۳ (؛

مه وای هسې کلی چې د چرګو کولمې خورینه
شل خېمې په کور کې د نېستۍ له غمه مرينه
بل فکر يې هېر دی خو په غم د زرو پول دی
نر، ښځې يې واړه تنګې تنګې لړینه
)خوشال: ک، ۲۵۳ (.

۵- عدول)سرغړاوی (درې ډوله دی)۱(د اوښتي پېر)مغيره حالت (نه پرځای کول)۲(د قافيې سمون لپاره له اړوندې قافيې کلمې څخه يو څه کمول)۳(پر کلمه يو څه ور زياتول)۴(يا يې کره لیکنې ته اړول او يا)**۵**(د صفت و موصوف او يا خبر و مبتدا نه سمون.

)۱(لکه د استاد رشاد په لاندېني شعر کې چې پاس يې د پښېلوييونو)قافيې کلمو (يادونه وشوه:

زار و زبـــــــونه بیده پښتونه
په سترګو ړونده په غوږو کونه

دلته پښتونه بايد د بلنېر)ندايه حالت (له کبله)پښتانه (وای او کونه)کانه (، ړوند)رانده (.

يا لکه د خوشال بابا د بازنامې په دې بيت کې:

لوی هنر دی د بازانو په ساتل کې
مګر دا هنر پیدا شي په کابل کې؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا هم د ښکارندوی د بوللې ځینې بېتونه، لکه:
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلسان زمردي واغوسته غرونه
سپینې واورې ویلېده کاندې بهېږي
لکه اوښې د مین پر گرېوانونه
هر پل رنې ویالې بهاندې خاندې
له خوښیه سر وهي له سینگرونه
)پخ: ۲۲ (؛
د رحمان بابا)۴۹ (په یوه غزل کې هم "اغیار " په اوښتې "اغیارو " بڼه نه دی راوړل شوی:
چې مې یار ولید پر سیمه د اغیار گډ
لـه غیرته مې لېمه شول پر خونبار گډ
او یا یې په یوه بل غزل)۵۱ مخ (کې:
هومره جور لکه یار له ما سره کا
نـــــه دی هومره جور د اغیار
او یا هم په ورپسې مخ کې:
خـــو جفا قبوله نه کړې د اغیار
وبه نه وینې په سترگو مخ د یار
البته دلته له گړنی ـ ژبې سره سم "اغیار " یو گړی)مفرد (کارول شوی دی.

)۲ (له قافیې ویې څه کمول، لکه:
کـــه مین زه پر گلزار یمه پر ځای یم
که د مخ یې په) نندار (یمه پر ځای یم
)خوشال: پ ، ۲۰۲ (.

)۳ (پر قافیې ویې څه ور زیاتول، لکه:
ای حـــضرته ولاړم زه د عشق په لور)ه (
ورغلم حوض کوثر باندې فی الفور)ه (
)جلال الدین: قافیه، ۱۸ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) د هم قافیه کولو په هڅه پر ګړنۍ بڼه د کره لیکنۍ بڼې اړول، لکه: فسادي) له)بیاتي (سره انډولول: کې:

بیا یې خوله په دا حیله سره بیاتي کړه
د وصال رشته یې غوځه فساتي کـــړه

)هماغه ۲۴ (؛

د خوست یو ولسي شاعر له خپل ګړدود سره سم)بریدونه ( )بریدینه (کړي او له)اخرینه ( )سپینه (سره یې همقافیه کړي دي چې د کره لیکنې ګړدود)معیاري پښتو (پر وړاندې هم))سناد ((وېیار ګڼل کېږي)د ردیف په بدلون سره (او هم عدول:

توبه مې دې وي خدایه زمانه شوه اخرینه
ټګي برګي شوه ډېره څوک خبره نه کړي سپینه
که زه ختا غږېږم ورونو فکر وکړئ دې ته
پر درېیمه ورځ یوم واخلي بیا پردي وهي بریدینه

)هماغه ۱۹(.

هر ګوره پښتو کړ شوي)مغفن (پور ویې ډېرو شاعرانو همداسې کارولي دي، لکه د حمید په دغه وروسته بیت کې چې)لیلی (یې له)خولې (سره همقافیه کړې ده:

یا ناره د نیم بسمل مرغه له خولې ده
یـــا مجنون ته معما ښکلې لیلې ده

۵) د مبدا او خبر)ایښې وایښونې (نه سمون هم په عدول کې راځي، لکه په لاندنې شعر کې:

ښتونه ستا د توري وار دی
مړی دې ګور کې انتظار دی

۲- اقوا، تر "روی" د مخه حرکتونه)حذو (بدلون ته وایي، لکه:

زه پــــــروت بې علاجه د درو مې وکړه غور
لمبې دې پر ما بلې کړې چې تا کړ کمیس تور
دلته)ر (روی و)و (ردف بلل کېږي او دواړه)واوه (یو راز نه دي.

)جلال الدین: ۱۷ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کامګار ختک)دیوان: ۷۴ مخ(په یوه غزل کې ساکنه روی)-ن(راغلی او په دې توګه منځنی حرکت)زورکی(یې لږ و ډېر له زور او پېښ سره بدل شوی او اقواء ویار یې رامنځته کړی دی:

هر زمان په هر ساعت خیال د مین
په سینه کې مې څرخېږي لکه ستن...
له نېستنۍ سروې موندلې سرلویې ده
خو دی پربیاسي نښتر له بېخ و بن...
د دنیا له غمه ځکه خلاص کامګار شه
چې د زلفو غبل یې پربوت پر ګردن

د حمزه شینواري د)راځه چې یوه جوړه کړو جونګړه په ځنګل کې(او د غني د)زما محل(په شعر کې پورتنی اقواء عیب لیدل کېږي. همدارنګه د غني په دې شعر کې:

چـــې تېرېږي بېوفا عمر زما
د ژوندون له ښاخه ځي ثمر زما
رحمان باباخو ځایه ورته کار کړی دی، لکه:
- سل ځله که و خوري ناصحان ځیګر زما...
- تېر شو په دا تمه پر درستا عمر زما...

۷- سناد یا د ردف بدلون چې تل یو خپلواک)واول(وي، لکه په ګور)قبر(او ګور)ګې(او یا)ګلګون( )سیګون او شبخون(سره د)رنګین(همقافیه کول، لکه د سید رسول رسا په دغه شعر کې:

سهره ګلګون د برسات
ماښام میګون د برسات
د شپې شبخون د برسات
موسم)رنګین(د برسات

یا د صنم ګل)د اولمیر(په اواز کې دا بیت:

نوی مـــــین یمه زه
نوی غمګین یمه زه

)۲(تعدي)تېری(د نفاذ بدلون ته وایي. نفاذ تر روی وروسته هر حرکت)زور، زېر، پېښ(ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل کېږي، لکه په لاندي بیت کې د)ر (د حرکت بدلون:

چـــې راواړوي ته سترګې شرمګیني
زړه مې روغ کاندي دا توري سرمګیني

)۷(غلو، د روی د حرکت بدلون ته وایي. هغه دا چې یو ځای ساکنه وي او بل ځای متحرکه او یا يي حرکت سره توپیر ولري، نو د غلو ویار)عیب(منځته راوړي، لکه د پورتني بیت په)شرمګیني (کې)ر (زورکی لري او په)سرمګیني (کې غږوندی)سکون(.

)۸(د فشار)خج(بدلون) زموږ په نومونه: خجونج(چې د قافیې په هماهنګه برخه کې خج بېځایه شي، لکه د)توره "سیاه"، سپوره، کمزوره... (په لړ کې توره)جنبه، ډله(راشي. خجیز انډول البته بي له هغې د پښتو شعر له بنسټیز)سېلابوتونیک (آر څخه ګڼل کېږي او یوازي په قافیي کلمه نه چې د مسري په هره برخه کې که دغه انډول ویجاړتیا ومومي، وزن ته وتړ رسوي، لکه په لاندنیو قافیه کلمو کې:

چې مدام په زنکدن یم له اشوبه
لـــه دا هسې زندګیه توبه توبه
)هماغه ۲۳ (؛

)۹(لړونج یا د ردیف بدلون که جولیز وي یا مانیز یو ستر ویار ګڼل کېږي، ځکه ردیف باید د یوه نظم له سره تر پایه همجولیز او هممانیز وي.

د حمزه شینواري په لاندني غزل کې "ګډ" له آره د "مخلوط" په مانا ردیف شوی او بیا وروسته د "رقاص" په مانا هم راغلی دی:

چې مکېز دي کړو دلبر وسره ګډ
نظر څه و، شو کوثر ورسره ګډ
زه له عقله خبر نه وم چې سرکه وه
ما په کړو د عشق شکر ورسره ګډ
ده بېګاه د چا په مستو سترګو ځبنلي
واعظ څه و، شو ممبر ورسره))ګډ ((
)غزوني ۴۱ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملنگ جان په دې لاندې شعر کې رديف)دی (يو ځل مفرد او بيا)دي (جمع راغلی دی:
پښتونه ستا د تورې وار دی
مړي دې گور کې انتظار دي
يا د دولت لواڼي په لاندې شعر کې چې د ښځينه مرستيالکړ)ده (پرځای يې نرينه)دی (کارولی دی:
ښه صفت د پاک سبحان دی - چې حضور په هر مکان دی
لمونځ، زکات، کلمه، حج شو- بل روزه د رمضان دی)ده ( )جلال الدين: ۲۱ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - څپرکی
د شعر پېنځګوني رغنده توکونه:

ژبه- تول- واند- اند- ولوله
)ژبه- وزن- خیا ل- فکر- احساس یا عاطفه(

که پر نړیوال کچ لا تر اوسه د ادب او بیا په ځانګړې ډول د شعر د هنري ارمان او ټولنیز ارمان، په بله وینا پر)ژب ښکلاییز- ژب اندیز (دیالکتیکي تړاو ټینګار کېږي، نو پښتو شعر هم کومه بېدودي)استثناء (کېدای نه شي او د دې لید توګي پخلی کوي:
شعر په کره کېښکلي او اهنګینه ژبه د اند و واند یا خیال او فکر ولولیز یا عاطفي تړاو ته وایي، په بله وینا: شعر د احساس، واقعیت او تخیل ښکلي او زړه راکښوني غوټه ده چې آهنګ)وزن(لري او لوستونکی او اورېدونکی ترې خوند اخلي. شعر د هنر خورا لوړ ځېل)نوع(دی، تر بل هر ډول هنر یې ډګر لږ و ډېر پخپله زېږندویه برخه کې د هغو توکیو له پلوه چې د ځرګندوني وسیله یې ګرځي، لنډ تنګ او محدود دی... شعر په داسې وییونو ځرګندنه مومي چې هم غږ دی او هم منظره او هم ځانګړې افاده شوی سوچ)تصور(. همدا خبره ده چې شعر د نورو هنرونو توکي پخپل ځان کې رانغښتي دي...)دوست ۲۷۵- ۲۷۲ مخونه، د بېلینسکي پر اخځ(.

په دې توګه دغه وروسته پېنځګوني رغنده توکونه)متشکله اجزا (ژبه، آهنګ یا تول)وزن(، واند)خیال(، ولوله یا احساس او اند)اندېشه((د شعر د هستۍ جاج بشپړوي او د چا خبره د شعر مانۍ پر دغو پېنځو بنسټونو ولاړه ده: ژبه، اهنګ، واند، ولوله او اند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ژبه، پیدا ښت، پېژندنه او کارونه

ژبه د انسانانو تر منځ د پوهاوي د ټولنیزې اړتیا له مخې د دوی د ګډ ډله ییز کار او ګډ ژوند په بهیر کې راهستېدلې ده، له ځان خبرۍ)خود آګاهی یا شعور(سره هممهالې او همآرې)همنشاء(ده. دا مانا چې انساني ځانخبري د ژبې غوندې د هماغې یو شانې اړتیا زېږنده ده او لا په رښتینې توګه شعور لومړی ځلې ځان د ژبې په جامه کې راڅرګندوي او رښتیاینه)تحقق(مومي.)کاسپر-وو کل ۱۳۲(.

هماغسې چې انساني ټولنې له خورا ساده ګۍ څخه مخ پر پېچلتیا او بشپړتیا یون کړی دی، دغسې ورسره ژبې هم همدغه بهیر تر شا پرېښی دی. لومړی بنې یې هسې د لاسو، سر، ګوتو، سترګو، وروځو، پزې، شونډو، غاښو، ژبې، اوږو او نورو غړیو خوځوني او نغوتني)اشارې(وې، بیا یې جږو پږو غږونو، چغو پغو او شور ماشور ته ترونې غږیز غونډال)نظام، سېستم(ته لوړتیا موندلې او له دې سره د پوهاوي)کمونیکېشن(یوه غور ترینه او اسانترینه وسیله ګرځېدلې ده.

دا چې د ژبې د پیدا ښت لومړنې څرکونه او بیا یې د یوه غونډال)سېستم(په توګه راڅرګندېدنه او بشپړېدنه څومره مهال پرشاځي، د پېنځو لکو او یو میلیون کلونو تر منځ کلونو اټکلېږي. خو د دغه ګردمهال په اوږدو کې یې د انسان په ټولنیز ژوند کې هاغومره کارنده چار و اغېز نه وو درلودلی، لکه څومره یې چې په تېرو لسو زریو کې.

وګړپوهان پر دې ګروهه دي چې په دغه لس زرکلن مهالپېرکې د انسان ژوونیزه یا بیالوجیکي او بیامغزي او عصبي پرمختیا یا بشپړتیا ډېره پخه او ان د چا خبره له نشته برابره وه. مګر پر ځای یې ټولنوټیزه)اجتماعي- اقتصادي(بشپړتیا پرله پسې ګړندۍ شوې او نن سبا خو یې کورټ برېښنا وزمه یون پرمخ اخېستی دی. د انسانې پژې درغښت هغه ژوونی)حیاتي(بدلونه چې د پاییښت په ګټه یې پربوځي، د جنونو او د زېږ لړۍ د پاییښت)بقای نسل(د مېکانېزم له لارې ورپسې راتلونکو پښتونو یا نسلونو ته ورلېږدوي. خو ټولنیزه بشپړتیایې د ټولنې په مټ لېږدا مومي او یوازېنۍ لېږنده وسیله چې انسان یې په واک کې لري، هغه))ژبه((ده. هغه څه چې نن ورځ ترې موږ د تمدن او فرهنګ په نامه برخمن یو، له پنځ)طبیعت(سره د انسان د زریو زریو د مبارزې پایله او یېبره ده.

ټولنې دغه ګرده پانګه د سیده او ناسیده، یا د چا خبره رسمي او نارسمي زده کړې له لارې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورږ رارسولي او مورږ يې پرخپل وار له زياتونو او کرونو سره راتلونکو ته ورلېږدوو او دا هر څه له ژبې پرته کورټ ناشوني دي. که ژبه له ټولنې واخيستل شي، د ټولنې څرخ پر ټپه درېږي، انساني ټولنه يون و خوځون له لاسه ورکوي او شيند پر شيند کېږي. بشري تمدن او فرهنګ له منځه ځي او وګړي يې د زرګونو زرګونو کلونو لرغوني ژوند و ژواک ته ورستنېږي.

تر پاسنيو څرګندونو وروسته ژبه داسې پېژندل کېږي:
ژبه د داسې تړوني غږيزو پيلامو)نښو (يو غونډال)سېستم (دی چې د يوې ټولنې د وګړو ترمنځ د تړاو يا وبله پوهاوي)کمونيکېشن (لپاره کارول کېږي. پيلامه دا مانا چې له ځانه پرته د يوه بل څيز استازي وکړي، د بېلګې په توګه)سور رنګ د خطر پيلامه ده (چې له ځانه وراخوا ياني د))خطر ((ښکارندويي کوي. دلته سور رنګ))ښووونديا دال((، خطر))ښوولی يا مدلول((او د ښووند او ښوولي ترمنځ تړاو))ښووندويي يا دلالت((بلل کېږي؛ دغه دلالت له آره همغه))مانا ((ده چې مورږ يې له تړوني پلوه ځنې اخلو.

ژبنۍ پيلامې هغه غږونه دي چې انسان يې د خپلو ويندو غړيو او ساهوا په مټ رازېږوي او د چارچاپېرې بهرنۍ نړۍ څيزونو، پېښو او د چاپېريال او همدا راز زمورږ دخپلي دننۍ))ذهني((نړۍ د پديدو)ولولو، نګېرنو، انګېرنو، جاجونو، غبرګونونو، اندونو، واندونو، هيلو، ارمانونو... (د څرګنداوي لپاره پر کار اچوو.

مورږ خپله ژبه په وړکينه کې هغه مهال چې د منني يا اخيستني جوګه يو، له خپل ټولنيزچاپېريال)کور، وړکتون... (څخه زده کوو. په رورډي)عادي (ډول يو کوشنی چې شپږکلنۍ ته رسي، له ژبني پلوه يو رسېدلی))بالغ((انسان بللای شو. مانا دا چې تر دغه منګه يې د خپلې ژبې پر غږيز سېستم لاسبری موندلی، د هغې آرې او کارندې پښوييزې)ګرامري (بېلګې يې زده کړې دي او په اسانه يې کاروي. له غټېدو سره يکې د پښوييزو او غږيزو د بېلګو کارونګ ننوبېږي او چاښول کېږي او پرله پسې نوي نوي چمونه او وييونه يکې زده کوي او کاروي.

داچې وايو، ژبه د فرهنګ ارابه يا څرخ دی، مانايې دا ده چې د تېر په څېر زمورږ ګردې انديزې او وانديزې)خيالي او فکري (پنځونې، په بله وينا، علمي او هنري هستونې د همدغه اوزار په مټ رښتيانيه موندلای شي او بس. د هنري پنځونو په لړکې ادبي دا بيا تر بل هر راز هنره له ژبې سره، لکه نوک و اوورۍ نه بېلېدونکی تړاو لري او هېڅ دا سوچ نه شي کېدای چې يوه ادبي هستونه دې له ژبې پرته شونتيا ومومي، ان که هغه هستونه د پانتونومۍ يا چوپ فيلم بڼه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولري نو دا څه هېښنده)حیرانوونکي (نه ده چي ادب))ژبنی هنر ((بلل شوی دی. په داسي حال کي چي یې د ناپېیلي)نثري (برخي له ګڼو څېلونو سره، پېیلي دا له جولیز او مانیز دواړو اړخو له پلوه هېڅ د پرتلي نه ده. په)و (ګړنی او بجه کي ښایي، دا تول له سره څه ناڅه برابره وي، خو په لیکنی او بیا))کره ((دي کي له آره د پرتلي خبره ګړ سره ناشوني برېښي. کوم شعري څېلونه هم چي نن سبایي وینو، په لوی سرکي دوه دي: پېنبلیز)قافیه وال (او ناپېنبلیز)ازاد (، او بیا پکي په ځانګړي توګه له دوو څېلو سره کار لرو: غزل او نوی ازاد شعر؛ غزل پر کلاسیک او نوي وېشنه مومي او ازاد هم پر تولیز)موزون (، ناتولیز)سپین (او ناپېیلی)منثور (شعر. [اړوندو څېرکو ته دي مخه وشي]

او بیا که له ژبني ګوتپېره ورته وکتل شي، شعر د ژبي له یوې داسي کره، کېښکلي بڼي سره کار لري چي بل هېڅ ادبي ډول یې نه لري. د یوه کره))هنري ((شعر په پنځونه او ارزونه کي کره او کېښکلي ژبه له دوه ګونو اړخو، په بله وینا، د دوو تیوریکو تولیو)مقولو (پلوه پامور بلل کېږي:
)١ (ژب - ښکلاییز اړخ یا تولی او)٢ (ژب - اندیز اړخ یا تولی. زمونږ کرنیزه د غږېدنګ او لیکنګ ژبه پر خپلوار د هغې ذهني او نه نګېرېدونکي)نامحسوسي (ژبنی بڼي یو عیني او نګېرېدونکی))انځور ((دی چي له ورکیني مو له اړوندو دوېونو)قاعدو (سره ذهن ته سپارلي او پر له پسي مو بشپړه او کره کړي او له اړتیا سره سم یې پر کار اچوو او بیا چي شعري بڼه ورکوو، د چا خبره یو انځور پر بل انځور اړوو، نو په دي توګه شعر له آره
))د انځور انځور ((دی، خو دا دویم یو امرلی، چاڼلی او نچوړلی انځور دی.

د پارسي شعر ستونځ)قله (شاعر احمد شاملو)مړ، ۲۵ اګست ۲۰۰۰ (شعر و ژبه سره همپېري بولي چي هم یې شاړ شډل)بدوي (وګړي بولي او هم دودیال)متمدن (؛ د دي خبرې دا دلیل رامخته کوي:
))... شعر مونږ ته د ژوند حس رابښي او د هستی له ژورو سره مو اروا ته تړاو ورکوي. مونږ تول په خپله دننه کي د بته اړتیا لرو چي له یوې پرمختللي، ژورې او خبرې)اګاه (اروا سره ژوند وکړو. د شعر جوهر ازمېښت دی. شاعر د هغو ازمېښتو له زېرمتونه چي وار له مخه یې لیدلي کتلي، نګېرلي او انګېرلي، یو غورچاڼ راخلي، هغه سره اخښلي راخښلي او په ژبه کي نوي ازمېښتونه راپنځوي....

په دي توګه مو شعر دوه کارکړنه)فعالیتونه (مخي ته ږدي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دا چې، کولای شي، د يوه لوښي اوزار دنده پرځای کړي او ازمېښتو ته مو ژورتيا راوبښي او هم پر يوه داسې رڼه ښيښه واوړي چې دغه ازمېښتونه پکې ننوب) فلتر (شي.")پاشائي: از زخم قلب...ص ۱۹(

ستر شاملو د يوې ټاکلې او چاڼلې وييپانګې، يا د ده په خپله خبره))شعري يا شاعرانه ژبه ((په کلکه ردوي او هغه هم د خپل بډای ازمېښت په لاسوندچې ډېر له پامه لويدلي او شاړ شوي وييونه يې په شعرکې رادود کړي او د تخيل په مټ يې، د چا خبره))شاعرانه ((کړي دي، نو ځکه وايي:
))... هغه کسان چې وايي، شعر د يوې داسې ژبې ازمېښت دی چې)د شعر ژبه (يا)شاعرانه ژبه (بلل کېږي، تېروتي دي. دوی انګېري چې ګوندې شاعر د ښکلو او خوږ غږو وييونو پسې لټه کوي)خو زما په خيال (هغه څيز چې شاعر يې په رښتيا سره په لټه کې دی، مانا لرونکي وييونه دي... ، ژبه خو اړخيزوالی او زياته رنګارنګي لري او شاعر بايد په هغو ټولوکې چاڼ وکړي. هغه وييونه کېدای شي، لوی او ستروي ياواړه اوکم ارزښته، خيالي يا رښتيني، زاړه يا نوي، علمي ادبي ياد لارې کوڅې او ورځدودي... ((.
له چاڼه يې موخه دا نه ده چې هماغه غوره يا ټولمنلي ترې را واخلي، بلکې غوره او ناغوره هر راز چې وي، را وايي خلي او په ترڅ کې ورسره هماغه ناشاعرانه هم شاعرانه کاندي !)همداراز:
۴ - څېرکی، ژبه يا د شعر بهرنۍ جوله؛ ۱۱- څېرکی سر تر پايه(.

۲- تول)وتا ل (، وزن، بحر، مېتر **Metre** يا ريتم **Rhythm**

ريتم د ورته)مشابهو (توکونو او ډېر اړخيزو نا ورته ځېلونو)وارينټونو (يو له بله اړخ بدلون ته وايي. په ټوليز ډول)تول (يوه داسې هنري قانونمندي ده چې په ټولو هنرونو کې له لږ و ډېر پياوړيتوب سره له بېلابېلو لارو څخه رښتاينه مومي او راڅرګندېږي. تول د ځای او مهال يوه ټولځيزه)کمپلکسي (هماهنګي ده، يا په بله وينا ، د اوږدون په توګه د ټاکليو مهالي يوونو)يونټونو (دننه خوځون او د مهالي بڼو پرله پسېوالی)توالي (دی.

پخپله ژوند هماهنګ)موزون - ريتميک (سازمان موندلی، د ساري په توګه وايي: د ورځې هماهنګي، د موسم هماهنګي، د کال هماهنګي... ، يا وايو: پوهان د ژوند د ريتم په څېړنه بوخت دي. ريتم د نورو هنرونو غوندې په ادب او بيا په ځانګړي ډول شعر کې يو رغنده بنسټيز او اغېزښنده توک دی چې دلته د ژبنۍ بڼې په وسيله رامنځته کېږي.)کاسپر- ووکل ۱۴۳(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست)۲۷۲ (د روسي ادبپوهنې اصطلاحاتو قاموس په اخځ ليکي:
"ريتم، بحر، وزن درې واړه په يوه مانا دي، په بديعي وينا کې سيستماتيک متوازن او د وينا ټاکليو او سره ورتو واحدونو ځانګړې راغبرګېدنې)تکرارېدنې (دي چې په بېلابېلو)تونيکو، سېلابيکو او سېلابوتونيکو (شعري ډولونو کې سره توپير لري... ".

بنو وال)۱۱ مخ (د زهرا خانلري په اخځ د شعر وزن داسې راپېژني:
شعر د وييونو داسې يو غونډ دی چې له يو يا څو ګړنيو غړيزو يوونو)واحدونو (څخه رامنځته کېږي او دغه هر يوه)واحد (ته مقطع، هجا، سېلاب، يا څپه ويل کېږي.
نو د شعر وزن د ګړهار په غړونو کې يو اوډون يا پېيون)نظم (دی او دا چې د ګړهار د غړونو له ځانګړتياوو څخه کومه يوه د دغه پېيون)نظم (بنسټ ګرځي، د شعر تول)وزن (بېلابېل ډولونه مومي. که د څپو مهالي اوږدوالی د وزن بنسټ جوړ کړي، دغه وزن کمي)څومره ييز (بلل کېږي که څپې د غړونو د لوړتيا او سپکتيا، يا په بله وينا، د زبر و بم له مخې سره غاړه غړی شي، بيا کيفي)څرنګيز (وزن رامنځته کېږي. په بل ډول کې يې تش د څپو شمېر د پېيون)نظم (د پيدا ايښت آر)اصل (ګرځي... ".
د نومهالي ژبپوهنې پياوړي ايراني استاد دوکتور محمد رضا باطنی وزن)rhythm (تر هرڅه له مخه) دخج، اهنګ، غاړې، ببلتون... تر څنګه (د ژبې د يوه نازنځيري توکي په توګه راپېژني او د انګرېزي او پارسي هغه د پرتلې په تړاو ليکي:
))... په انګرېزی کې وزن د خج پر بنسټ ټيکاو لري يانې يو)stress-timed (وزن دی، په داسې ترڅ کې چې پارسي وزن پر څپه باندې ټيکاو لري، يانې يو)syllable-timed (وزن دی. په بله وينا ،کوم مهال چې په انګرېزی کې د يوې غونډلې دادايني لپاره پر کار لوېږي، د خجونو په شمېر پورې اړه پيدا کوي، په داسې حال کې چې په پارسی کې دغه زماني کچه دهغې د څپو په شمېر پورې اړه لري، پايله داچې د پارسي څپو وينګ، که خجنې وي يا ناخجنې، څه ناڅه يو اندازه وخت په کار لري. دغه ځانګړتيا پارسي ژبې ته داسې يو ډوله)يکنواخت (وزن ورکوي چې د يوه موټور يا ماشين اواز ته ورته بربښي، هغه هم چې له يوه ټاکلي ځرخ يا دور سره پرمخ ځي يا حرکت کوي. په سرچپه ډول ، انګرېزي ژبه له زماني پلوه د خجنو او نا خجنو څپو ترمنځ توپير راوړي. که په يوه ← غونډيا رکن)foot (د وزن د کچ و مېچ د واحد په توګه، د ناخجنو څپو شمېر زيات وي، سره رانجتېږي چې د اداينې مهال يې د هغه ورپسې فوټ هومره وي چې ښايي څپې يې ترې کمې اوسي. د ساري په ډول د دغه وروسته درو انګرېزي غونډونو)عبارتونو (د اداينې مهالپېر سره يو برابر دی، ځکه له دې سره سره چې لومړی غونډ يوه څپه لري، دويم دوې او دريم هغه درې څپې، او د پېژند)تعريف (له مخې هر فوټ يوازې يوه خجنه څپه درلوداى

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي:

mán, a mán , a milkman

دغه اکر بکر انګرېزی ته داسې نانډوله وزن ورکوي چې د مخابرې د مورس توریو اواز غوندې پر غوږو لګي او له دې کبله له پارسي وزن سره ستر توپیر لري. له دې پلوه د دواړو ژبو په زده کړه کې ستونزې رامخته کېږي: هغه انګرېز چې پارسي زده کوي، ناخجنې څپې هم سره راکېښکارې او را لنډوي يې، پارسیوان بیا چې انګرېزي زده کوي، په سرچپه ډول، ناخجنې څپې یې غځوي او له دې سره د وینګ مهال تر اړتیا زیات اوږدوي)باطنی: زبان و تفکر چاپ هفتم، تهران۱۳۸۰ص۱۸۵-۱۸۶ (

په دې توګه، همدغه ژبني وزن یا ریتم پارسي شعر هم تراغېز لاندې راوستی او د انګرېزي)اونورو اروپايي ژبو (او پښتو پر خلاف، رکنونه او بیا درست سکښت او تقطیع يې د خجونو پرځای د څپو له مخې کېږي.

له دې کبله ریتم)تول، وزن (، د دودیز او کلاسیک))قافیه وال ((شعر له څلور ګونو بنسټيزو رغندو توکونو څخه د یوه توک په توګه د شعر شمزۍ او هډوانه)استخوانبندي (جوړوي او بې له دې څخه شعر، "شعر " کېدای نه شي. که يې څه هم نور درې توکه پوره پوره سمبال شوي هم وي.

رایم)قافیه (يې که څه هم کوم اړ)شرط (یا رغنده توک نه بلل کېږي، بلکې شته والی يې کله کله یو لړ ریتمیکي تشې او نیمګړتیاوې ډکوي، لکه د روسیې خواته یو تورکي تبر))یاکوتان ((چې تول زور پر قافیه اچوي او هغه هم د مسرې په منځ کې کاروي او په دې ډول يې مخکې وروسته وییونه په لوستنو او سندرو کې د هماغې قافیې تر سیورې لاندې راځي او د چا خبره نغري يې)د استاد رشاد له مرکې څخه(، که نه په ټوله مانا بشپړ سمبال ریتم)وزن(رایم)قافیې(ته هډو هېڅ اړتیا نه لري، خو دا چې له یوناني انتیک)لرغوني (پېره رانیولې، په ټولو اروپايي ژبو او بیا ختیزو ژبو کې يې تر ننه پورې ورسره اوږه پر اوږه ملتیا کړې او تر اسلام را وروسته يې زموږ اوسنیو)آریاني (ژبو ته لیاره موندلې او لا موږ ورسره خپل نوښت)ردیف (هم ملګرې کړی دی، نو یو واریز غورځول يې بیا په ځانګړې ډول زموږ ځانساتو ختیځ ذهنو ته ناشوني او نامنوني پربوځي، په لویدیځ کې قافیه)ردیف خو هېڅ دود نه دی درلودلی (له پېړۍ دوو راهیسې، که یو مخیز زنې ورتړل شوې نه دي، خو لکه پخپله کلاسیک شعر، هغه رنګ و رونق ورپاتې نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولیز ډول د نړۍ په ژبو کې له درو غورو وزني ډولونو سره مخامخېږو، یا په بله وینا درې غوره شعري ډولونه شته:)۱(ځپیز ډول چې شعري)مسرې(یې د ځپو د شمېر برابرۍ له مخې جوړېږي؛)۲(تونیک یا ځجیز ډول چې یوازې تون یا ځج)د آهنګ په استازۍ(شعري تول رامنځته کوي او)۳(سېلابوتونیک یا ځپیز - ځجیز شعري ډول دی)د زیاتې ځرګندتیا لپاره:)دوست ۲۸۵-۲۹۰ مخونه(.

تر دغه منځ توپیر دا دی، هغه ژبې چې ازاد ځج لري، په بله وینا، ځج یې د هر ژبني توک په هره برخه کې راتلای شي، سېلابوتونیک شعر ورپورې اړه لري، لکه: پښتو، روسي، انګلیسي، الماني او ځینې نورې ژبې او سېلابیک یا ځپیز شعر په هغو ژبو اړه لري چې ځج یې جوت)ثابت(دي، لکه فرانسي چې ځج یې تل په پیل کې راځي یا پولنډي چې پایمېخ)ما قبل آخر(ته یې راځي)د پروفیسور الکساندر ګروینبرګ(د ځرګندونې له مخې)کابل د ۱۹۸۸ د مۍ شلمه(.

د پښتو له درې ګونو شعري ډولونو)ګړنیو، لیکنیو او وسنیو ازادو(ځخه یوازې لومړی هغه د سېلابوتونیک تول په کارونه کې لږ و ډېره نانډولي لري. مګر په دغو نورو دواړو ډولونو کې یو راز دویمند)باقاعده(سیستم شته او هغه دا چې له هرو ځلورو ځپو ځخه یوه ځجنه راځي او هغه هم په دې ډول چې یا یې لومړۍ ځپه ځجنه وي، یا یې دویمه یا یې درېیمه او یا هم ځلورمه. په دې توګه هر ګړنی)شفاهي(، دیواني)لیکنی(او)اوسنی(ازاد شعر له دغه راز ځپیزو غونډونو)رکنونو(ځخه رغېدنه مومي او له آره همدغه غونډونه د پښتو تولیز شعر، کوښنۍ ترینې ټوټې)مسرې(دي، خو د دود له مخې کوښنۍ ترینه دیواني مسره اوه ځپیزه)یو غونډ او درې ناځجنې سرباري ځپې چې بل رکن نه پوره کوي(ده او ګړنی شعر یو غونډیزه یا ځلور ځپیزه کوښنۍ ترینه مسره لري او د اوسني ازاد شعر کوښنۍ ترینه هم هغه یو غونډیزه راځي او په ځینو ځانګړیو اکرو)حالتو(کې تر درې ځپیزې، دوه ځپیزې او ان یو ځپیزې پورې وره کېدای شي.

د ځج دریځ)موقعیت(له مخې شعر ځلور ډوله غونډونه یا کوښني واحدونه لري)دلته ځجنه ځپه په)´_(او ناځجنه ځپه په)_(نښوول کېږي:

)۱(هغه غونډ چې له ځلورګونو ځپو ځخه یې لومړۍ هغه ځجنه وي، په دې ډول: ´---

)۲(هغه غونډ چې له ځلورګونو ځپو ځخه یې دویمه ځجنه وي، په دې ډول: -´--

)۳(هغه غونډ چې له ځلورګونو ځپو ځخه یې درېیمه هغه ځجنه وي، په دې ډول: --´-

)۴(هغه غونډ چې له ځلورګونو ځپو ځخه یې ځلورمه هغه ځجنه وي، په دې ډول: ---´

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیات ځر گنداوي لپاره د پاسنیو څلور گونو غونډونو)رکنونو (پر بنسټ
شعري بېلگې وړاندې کوو:
- پر لومړی خجنه څپه پیلېدونکی شعر´---:
توره چې تېرېږي خو گوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي خو گوزار لره کنه...)خوشال (،
شوم مستانه په یو نظر زما گوهر پرېوتو
خېموکې شورشو چې خیالي علي اکبر پرېوتو)سردار علي (؛
غاړه غجی راشه چې ارمان دې وباسم نجلی
نه دې پېژنم نجلی)مولوي سردار (،
مستې نجلی لاړې شتاب کې
نېغه لاړې منگی به مات کې)محمد نور (؛

- پر دویمه -´---:
له تا نه چې جدا شم په ناکام پر ورځ و شپه
نه خوب نه مې خوراک وي نه ارام پر ورځ و شپه)هماغه (؛
غنم وو که اوربشې بوجی کړې خلکو تشې
مخلوق شو ناکرار علیزات کړی دا گفتار دی
بنده نن دې اختیار دی

- پر دریمه --´--:
که زه نه وای تا به ځان لره بلل خوک
پر پالنگ به دې دا هسې در ختل خوک...)هماغه (؛
الهي د محبت سوز و گداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را...)حمید (
او همداسې نور ډېری شاعران.

- پر څلورمه څپه---´-:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ←لس څپیزي ماتي څلوریزي هره نیمکۍ مسره له سبمې پر څلورم خج پیلېږي، لکه د خوشال، حمید ، قلندر او نورو. خوشال یې بیا تر دولس څپیزو ماتو څلوریزو او بیا غزلو او نورو شعري څېلونو پورې د ورته خج ګنې بېلګې لري:

وګړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چې کار د بل کا...
- بلبل هرچاته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو ، غوټۍ ګلونه کا...
- څوک چې ارام ګټي، د نېکو نام ګټي...؛

د حافظ نظام نه څپیزه دوبیزه)مثنوي (هم همداسې درواخله:

- وایي ویونکي د دې کیسې
چې تل یې ښکار وو د ښې هوسې
چې د عربو د ملک یو مرد وو
خجسته نام او په عقل فرد وو...)۵۹مخ(؛

د زینب هوتکي ویرنه هم ترپایه پر څلورمه څپه پیلېږي:

- ږغ سو چې ورور تېر له دنیا سونا
کندهار واړه پر ژړا سونا...؛

د سوات صاحب د یوه مرید له پنځیزو څخه:

- زه غازالدین ستا مدح خوان شوم
خود نو مشهور پر کل جهان شوم
چې له دنیا هر وخت روان شوم
هلته مې غواړه له رب قدیره
د سوات صاحبه کامله پیره....

ترکلاسیک یې په اوسني، په تېره ازاد شعر کې بېلګې ډېرې لیدل کېږي او لنډۍ خو یومخ پر څلورم خج پیلېږي چې یوه بېلګه یې د کتاب پر دوتنه انځور شوې ده. ځیني نور)و- (ګړني شعرونه او بدلې، په تېره هغه سروکي چې د لنډۍ سرچپه بڼه لري، هم په همدې لړ کې راځي، لکه:

په انتظار کې د جانان ولاړه یمه
بارانه مه راځه مابنام دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نورې بېلګې په اړوند څپرکي کې]

د وزنونو شمېره

هماغسې چې د نورو ژبو شعرونه ریتمیکي)تولیزې(شونتیاوې، یا په عربي- پارسي نوم‌ونه)ترم، اصطلاح(، وزنونه یا بحرونه یوه ټاکلې شمېره لري، دغسې پښتو دا هم له خپل ځپیز- خجیز رغښت سره سم یوه ټاکلې پوله بریدډرلوای شي. دا دی، موږ هم د لومړي ځل لپاره د دې جوتونې هڅه کوو، چې پښتو له خپل یادشوي سېستم سره د څومره وزنونو جوړه لري او شمېره یې څو مره اټکلېدا ای شي، هغه هم په لاندې ډول:
څنګه چې د پښتو شعر مسره په دوډیز ډول د ځپیز څومره والي)هجایي کمیت(له مخې له پېنځه ځپیزو تر شپاړس ځپیزو رسي او له دې سره ۱۲ وزنه لاسته راځي، نو که دا شمېره له پورتنیو څلورو خجیزو ډولونو سره **په** څلورو)۴(کې ضرب کړو، اته څلوېښت وزنه تري جوړېږي. دغه شمېره بیا له ← مات یا لارغه)وقفه یي(شعر سره دوه برابره شپږنوي)۹۶(او له پایخجي قافیوال شعر سره پرې بله اته څلوېښت)۴۸(شمېره ور زیاتېږي، نو یوسل و څلور څلوېښت وزنو ته رسي او چې د ازاد شعر مسره پېژه رنګارنګي)له یوې ځپیزي تر دوپېنځوس ځپیزي(ورسره په پام کې و نیسو، په نورو ټکو، ۵۲ له یو سلو څلورڅلوېښتو ۱۴۴سره جمع کړو، ټول= ۱۹۲ توله)وزنه(لاسته راځي.

په هره توګه ښایي، د دې غورو او بنسټیزو وزنونو په ترڅ ترڅ کې یو شمېر څېرمه هغه هم و نومېرلای شو او شمېره یې د ډېرو ژبو تر هغې تېرې وکړي!
استاد مکنزي)۳۲۳(د غونډ یز)رکني(پیاوړي خج)–□(ترڅنګ د نورو درو رکني څپو)وېي(کمزوري خج)–□(هم کارېږي، لکه په دې لنډۍ کې:
پرلویو غرو د خدای نظر دی- پر سر یې واورې وروي چاپېر ګلونه
Pər lòyo γró|də xwdā□y nazár| day = Pər sàr ye wā´|wre òrawí|čāpèr gulú|na

په روسي شعر کې بیا دغه سېلابوتونیک سیستم چې په اتلسمه پېړۍ کې د ترېدیا کوفسکي په سېلابیک شعر پسې را وروسته دود شوی دی، د پښتو هومره جوت)ثابت(دودونه لري، کله پر دوو ځپیزو غونډونو)ستوپو (شننه مومي چې پر دویمه یا لومړۍ ځپه یې خج راځي ـ لومړی ډول یا مب او دویم ډول خري بولي او کله درې ځپیز غونډونه)ستوپې(را اخلي چې هغه هم کله پر لومړۍ ځپه خجنېږي، کله پر دویمه او کله پر وروستۍ ځپه چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې واړه وزنه هم بېلابېل)داکتيل، امپفي برخې او اناپيست(نومونه لري، لکه په دې لاندې بېلګو کې:

//////تردې وروسته دې څلور واړه مخه کليشه شوې مخونه عکاسي او همدلته دې واچول شي//////

)د پوهنمل عبدالحکيم حليم په مرسته(.

فرانسي شعر

د فرانسي شعر د تونيکو سيلابيک سېستم په تړاو د نجيب منلي د ليکنې يو نچوړچې تېرکال يې له کابله رابرېښليک کړی وو:

))په فرانسي ژبه کې خج د کلمې پر وروستي سېلاب راځي، خو که کلمه په داسې يو سېلاب پای ته ورسېږي چې واوبل يې «ګونګ E» وي، نو بيا خج له ووستي نه مخکې سيلاب باندې راځي.د فرانسي شعربنستيز توک مسره)vers = English Lin)ده چې د سېلابونو شمېر يې وزن ټاکي)شپږ سېلابي وزن، اته سېلابي وزن، لس سېلابي وزن او سپکندري)دويمي (دولس سېلابي وزن يې تر ټولو مهم وزنونه دي(.د څو مسرو له يو ځای کېدو څخه بند)strophe(جوړېږي چې د بند اړانه د مسرو د وزن او قافيو له ترکيب سره تړلې ده. يو شعر له څو سره ورته، يا مخکې له مخکې تعين شوي ترکيب والا بندونو څخه جوړېږي: د بېلګې په توګه په «سونې SONNET (کې څلور بنده وي چې لومړي دوه يې څلور څلور او وروستي دوه يې درې درې همونه مسرې لري او د قافيو اوډون يې داسې وي:

ABBA ABBA CCD EED يا ABBA ABBA CCD ED

په کلمه کې هر واوبل يو سېلاب جوړوي، خو که د يوې کلمې په پای کې ګونګ E راشي او ور پسې کلمه په کانسوننټ پيل شي دا سېلاب حسابېږي او که په واوبل پيل شي نو لومړی په دويم کې مدغم کېږي. د مسرې په پای کې ګونګ سېلاب هېڅکله نه حسابېږي. د دولس سېلابي سپکندري)دويمي (وزن مسرې هرو مرو)په شپږم سېلاب پسې (، يا دوه)په څلورم او اتم سېلاب پسې (وقفې لري. مخکېني ياد شوي اصل ته په پام، د وقفې سېلاب که ګونګ وي، نو په ورپسې سېلاب کې په واوبل پيلېږي چې وزن خراب نه شي.((

د آرياني ژبو څېپز سېستم

په پخوانيو آريايي)ويدي او اوستايي(، زړې پارسي او را وروسته په پهلوي، پارتي او باختري)د ډېرليکونو په لاسوند (سېلابوتونيک يا لږ تر لږه يوازې سېلابيک او يا يوازې تونيک سيستم له ورايه برېښي. همداسې يې لږ و ډېر په نوې پارسۍ کې هم دروا خله)وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنوال: ۱۱-۱۲ او ۲۰-۲۲ مخونه (، دغه راز د رخت اسوريگ؛ دوست ۲۹۱-۲۹۳ مخونه؛ د هيلموت هومباخ د سره کوتل او سيمز ويليمز د ناور او رباطک ډبرليکونه او د ماير هوفر د زرېږ لاسلکښنې متني بېلګې د پاملرنې وړ دي.

پوهاند رشاد هم، لکه په لومړي څپرکي کې يې چې يادونه وشوه، په ادبياتو پوهنځي کې د عروضو او قافيې او عمومي ادبي فنونو تر اوږد مهالي تدريس وروسته نور دې پايلې ته رسېدلی وو چې د خليل بن احمد عربي عروضي)مېتريک (سيستم ان پر پارسي شعر هم تر اسلام را وروسته په وچ زور تپل شوی او منل شوی دی، که نه په اسلامي پېر کې يې هم ډېرې سيلابوتونيکي بېلګې ليدل شوې او وګړني)فولکلوريکي (هغه خو يې لا څه کړې؛ اوسنی ازاد)← سپېد (شعر خو يې ورځ پر ورځ خپل ګړندي ګامونه اخلي.

دا چې د ژبپوهانو)آريانپستانو (په الواک عربي ابېځي)الفبا (سيستم د نوي پارسي پېر پيل جوړوي، دا راښيي چې د واوبلي نښو)توريو (نشتوالی پارسي شعر د عربي عروضو منني ته چمتو کړی دی. واولو ته علتيه توري ويل او کنسوننټ يې اصل شمېرل، ښايي له يوناني پېښو څخه يې سرچينه يا الهام اخيستی وي او له يوناني پېره رانيولې، تر اتلسمې او ان نولسمې پېړۍ پورې يې يوناني مېتريک)عروضي (سيستم پر منځنيو او اوسنيو اروپايي ژبو تپل، ښايي له همدې ذهنيته رنګ اخيستی وي چې تر هغه مهاله اوازونو)فونيمونو (ته توري ويل کېدل.

پارسي شعر له څېيز تر عروضي سېستم

پارسي شعر هم د وزن له پلوه، له آره څپيز- خجيز يا لړترلړه څپيز رغښت درلودلی دی. نه يوازې تر اسلامي- عربي پېر له مخه، بلکې راوروسته، له نوي پېر)اتمې پېړۍ(او بيا يوولسمې پېړۍ راوروسته چې د عربي ترڅنګه يې د دويمې اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو، له يو لړ بېدوييو)استثناوو (سره د عربي متريک سېستم راخپلولو ته اړېستل شوه او ورو ورو يې وګړني شعر ته هم سرايت وکړ، او هغه هم په دې چې غرېپوهي يې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شو. خو بيا يې هم ورسره په تولله کې پوره اړخ نه دی لګولی. د ساري په ډول که واوبلېزم، لکه خوځندي يا حرکات)زور، زبر، پېښ (چې لنډه)ي(او اوږده)ې(ورسره هم زياتره غاړه کوي، يومخيز په پام کې ونيول شي، په بله وينا ، له درو حرفي سېمبولونو))و-ا-ی((سره يوځای په تقطيع کې راوړل شي، هرو مرو يې استثنأ تر قاعدې تېرې کوي او څپيز تول و تال ته بېرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. قربانعلي همزی)پامیر20-3-1367 (د خلیل بن احمد د عروضو تر پیدا ېښت له مخه د پارسي شعر مخینې ته گوته نیسي او لیکي:

))شعر فارسی- دری نیز همین مراحل را پیموده است یعنی از همانسرود آتشکدۀ کرکوی)فرخنده پاذاروش- خنیده گرچاسپ هوش(و از همان زمزمۀ کودک یعقوب)غلطان غلطان همبرود تا لبِ گور(و بالاخره از همان ترنم آغازین حنظلۀ باغیسی تا سپیده دم پیدایي شناسنامۀ عروضی خلیل بن احمد هزاران فراز و نشیب انکشافی را پیموده است ولی باز هم اِبستایی نپذیرفت با بیدارشدن انقلاب))نیمایی ((، بی آنکه زوال پذیرد، باز گام تازه تری به میدان رشد گذاشت...((.

دلته غواړو لومړی د یوه پهلوي)هجایي (شعر بېلگه وړاندې کړو:

پهلوي)منځنۍ پارسي (شعر نوي پارسي ژباړه

فرخته باد روش		درخشنده باد روشنی

_ _ /_ _// 		ٍـ

خنیده گرشاسب هوش		مشهور باد روح گرشاسپ

_ _ /_ _// 		ٍـ

همی پرست ارجوش		همواره پر جوش است

_ _ /_ _// 		ٍـ

می نوش... می نوش		می بنوش می بنوش

_ _ /_ _// 		ٍـ

دوست بدا گوش		دوست در آغوش باشد

_ _ /_ _// 		ٍـ

بافرین نهاده گوش		شکو همندانه بشنو

_ _ /_ _// 		ٍـ

همیشه نیکی کوش		همیشه نیکی کن

_ _ /_ _// 		ٍـ

دی گذشت و دوش		دیروز و دیشب گذشت

_ _ /_ _// 		ٍـ

شاهانه خا ایگانه !		ای شاها صاحب یگانه !

_ _ /_ _// 		ٍـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بافرین شاهی ! شاه پرشکه وهی !

_ _ /_ _// ـُ

)د پوهاند قویم له یادښتو څخه، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي، د کرکوي اورتون له سرود څخه **۲۵**-۳-۲۷ ل(.

یوه وګړنۍ)فولکلوريکه (بېلګه چې لومړۍ یې د څپو او فشار)تون(له مخې تقطیع کوو او بیا یې د عروضو له مخې)د پوهنوال بنو وال په مرسته، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی **۲۲**-۳-۲۷ (:

پیراهن زر دوز

_ _ _/_ // پوشیده‌یی امروز

در میله‌ی نوروز

_ _ _/_ // بر قامت‌موزون‌و رسایت‌مزه میته

پیراهن زرد دوز پوشیده یی امروز

مستفعلن مفعول مستفعلن مفعول

در میله‌ی نوروز پر قامت موزون و رسایت مزه میته

مستفعلن مفعول مستفعلن مفعولن مفعولن مفاعلن

په هره توګه کله چې پارسي سندرو ته غوږ ونیسو، د وییونو خجونه پکې پر خپل اکر نه پاتې کېږي، لکه واخلې په دغه پاسنۍ بېلګه کې، ان په کره ادبي شعروغزل، لکه د لاهوتي په هغه کې چې احمد ظاهر یې را اوروي، ورته خرک نګېرل کېږي، د ساري په توګه د))زند ګی((او))بند ګي((پاي

خجونه پر پیل خجونو بدلون مومي، او له دي سره))کلّ شئ یرجعُ الی اصلیه((را پر زړه کوي !

بله بېلګه یوه دوه بیتي ده چې له متني پلوه د زیاترو دوه بیتیو غوندې)هزج مسدس مخذوف(وزن لري او له سندریز پلوه))څیېز- خجیز((، په دې ډول یې لومړۍ د سېلابوتونیک وزن له مخې تقطیع کوو چې د ځینو پښتو شعرونو غوندې یې هر رکن پر لومړۍ خجنه څپه پیلېږي:

از بالا باران امد

_ _ _/ _ _// ـُ ـُ

یارم به دالان امد

_ _ _/ _ _// ـُ ـُ

یک بوسه طلب کردم

_ _ _/ _ _// ـُ ـُ

چشمش به گریان امد

(c) ketabton.com: The Digital Library

_ _ _/ _ _ _// ـُ ـُ

عروضي رکنونه: مفاعلين، مفاعلين، فعولن

که د دو بيتې د وروستی رکن)فعولن (پر ځای)مفاعل (راشي، نو هزج مسدس مقصور بحر يې بولي. دلته توپير دا دی چې په سېلابوتونيک سکښت)تقطيع (کې لنډه څپه د لنډې څپې او اوږدې دواړو په وړاندې راتلای شي، مگر په عروضي تقطيع کې لنډه د لنډې او اوږده د اوږدې څپې پر وړاندې راځي. عروضي)مېتريک (شعر دا مانا چې مخکې له مخکې پر ټاکليو بحرونو او رکنونو)افاعيلو (باندې وويل شي او بله دا چې په عروضي هغه کې د وييونو خج)د کلمو فشار (منطقي وي، په بله وينا ، له ژبنې)فونېټيکي (دريځ سره سم په عادي ډول پر خپل ځای راځي.

مگر د ځينو ژبو په سېلابوتونيک شعري سېستم کې دغسې منطقي او طبيعي نه راځي، بلکې د سندريز کمپوز له مخې په دواړو حالاتو کې خپل آر دريځ له لاسه ورکوي، لکه د پارسی په پورتنيو دوه گونو بېلگو کې. پښتو شعر بيا ، که څه هم د عربي يا يوناني هغه پر خلاف د نورو ډېرو خپلوانو)هندواروپايي (ژبو غوندې څپېز- خجيز)سېلابوتونيک (دی، خو د گرامري غونډلې په څېر يې په شعري غونډله کې وييخجونه ديوازېنې)ټوليز (زورور خج تر سيوري لاندې کمزوري راځي او اهنگ يې هم ورسره په ورته ډول دري گوني)لوړ، ټيټ او هوار (دريځونه راخپلوي او يوازې موزيکال هغه يې هرگوره، د گرامري غونډلې له هغه سره توپير پيداکوي.)همدارنگه: دوست ۲۸۹ مخ(.

دغه راز هر عروضي پارسي شعر دواړه ډوله تقطيع کېدای شي، د ساري په توگه، د ابو القاسم لاهوتي يو شعر)زندگی آخر سر آيد بندگی در کار نيست (چې عروضي بحر يا وزن يې رمل مثمن مقصور)فاعلاتن فاعلاتن فاعلات (دی، د احمد ظاهر د سندريز تول و تال له مخې يې په سېلابوتونيک سکښت)تقطيع (سره کټ مټ، لکه د پښتو شعر غوندې هره ځلورمه څپه خجنه راځي.

نه بدلېدونکی پښتو سېستم
لکه څنگه چې په سريزه او دويم څپرکي کې پرې ټينگار وشو، په پښتو کې فونېټيکس او پويېټېکس)غږ پوهه او شعر پوهه (سره ډېر نژدې او نه شلېدونکې اړيکې لري، دا مانا چې څپېز- خجيز جوړښت يې د شعر تول)وزن (، يا په لنډه وينا ، د شعر رغوني لپاره ټاکنده بنسټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. ببواکغونډونه)کلسترونه(او له دې سره اوږدې اوږدې څپې یو خوا او فونیمیکي)ژبنی(ارزښت لرونکي خجونه بلخوا ، او هغه هم ناجوت یا ازاد خجونه ددې توسن شوي دي چې پښتو شعر دې سیلابوتونیک اوسي.)دوست ۲۸۷ مخ(او د عربي یا پارسي غونډې پرې د نورو او بیا ناخپلوانو ژبو شعري دویونه)قواعد(او په ځانګړې ډول عروض یا مېتروم تپل یو بې سر و بوله کار وبلل شي.

پایلنیوی

لکه څنګه چې پښتو ځانته جلا ژبنی جوړښت لري او ګرامري او نور رغاوني)ساختاري(دویونه)قواعد(یې له همدې خپلې ځانګړې رغاونې څخه رااېستل کېږي، نو دغه راز یې شعري رغښت هم ځانته جلا او خپلواک دی او د بلې ژبې دویونه ورسره سمون خوړلای نه شي. له دې کبله ریتم)تول یا وزن(د پښپلیز)قافیه وال(شعر له څلورګونو بنسټیزو رغنده توکونو څخه د یوه توک په توګه شمزۍ ور جوړوي. که څه هم نور درې توکه)اجزاء(یا توکه یې پوره پوره سمبال شوي هم وي. هر ګوره په دې لړ کې رایم)قافیه(کوم آړ)شرط(نه بلل کېږي، بلکې شتون یې کله کله یو لوړ ریتمیکي)وزني(تشې او نیمګړتیاوې ډکوي، که نه په توله مانا بشپړ سمبال ریتم)تول(، رایم)قافیې(ته هډو هېڅ اړتیا نه لري، خو دا چې په ځینو ژبو ، لکه زموږ دوی کې یې تر اسلام را وروسته پېړۍ پېړۍ دود او کاربدنه موندلې او سترګې او غوږونه ورسره د بر روږدي شوي دي، نو غورځول یې ورته یو نادوده او کوړتې ناشونی ښکاري.

پایله دا چې پښتو شعر عروضي)مېتریک(نه دی او ځانته جلا یوه خپلواک سیلابوتونیک رغښت لري، خو لکه څنګه چې په روميي څېرکي کې یادونه وشوه، نه د بهرنیو پښتو پوهانو)مورګنستیرن، مکنزي، دووریانکوف...(او نه زموږ د لیکوالو)دراني، منلي...(لیکنو او څرګندونو دومره هر اړخیزه او پرله غښتې)سیستماتیکه(بنه درلودلې، څکه په تولة ماناېې دغه ځانګړې سیلابوتونیک دویونه)قواعد(را اېستلي، او بیا ډلبندي کړې او تطبیق کړې نه دي.

په دې توګه زموږ دغه کتاب او په تېره دا دویمه کره کړې او غځولې بنه یا اډېشن تر وسې وسې دا راز ډېرې پوښتنې او غوښتنې ځواب کړې دي چې
په راتلونکیو څېرکیو کې د پښتو ژبې او شعرو ادب مینه والو مخې ته ایښوول کېږي.

۳- واند یا خیال)تخیل((Imagination)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ژبې او اهنگ)وزن(وروسته د شعر د درېیم رغنده توک واند یا خیال راځي. دلته له عربي خیال څخه موخه فعلي یا مصدري بڼه))تخیُل((دی او ترڅنګه یې په لړو ډېر مانیز توپیر)تخییل(هم کارول کېږي. د شعر د دغه آر و رښتیني، په بله وینا ، بنسټیز ،)ان یوازېني(هنري رغنده توک تر نامه لاندې هغه ټول هنري یا بدیعي)ښکلاییز(اړخونه "ایماژونه، په بله وینا ، عیني او ذهني انځورونه، لکه تشبیه، استعاره، حسن تعلیل، بداعت، کنایه، ایهام، اسطوره، جناس، طباق، تلازم، تخیل، تمثیل، ښنده)مبالغه(... او همدارنګه اسطورې او سېمبولونه راځلي. نن سبا د ژبني اړخ پر وړاندې چې د شعر بهرنۍ جوله)شکل(جوړوي، دغه څیزونه د شعر)دننۍ(جوله بشپړوي، نو که دغه دننۍ جوله نه وي، بیا ورته شعر نه، بلکې هسې پېبیلې وینا)نظم(وایي.

شعر د هنر د خورا لوړ ډول په توګه واقعیت په هنري انځورونو یا خیالي ایماژونو څرګندوي، تر دې چې تر بل هر ژبني هنر، یا په بله وینا ادبي ژانر له هنري انځورونو سره ډېر سر و کار لري. که مورډ بدیعي)ادبي(اثر وییونه او توکونه له مرغلرو سره ورته وښیو، نو وبه وایو چې نثر د دغو مرغلرو د یوه صندوق مثال لري چې د هرې مرغلرې لپاره یې ځانګړی ځای ټاکل اړین نه دی، خو شعر داسې مرغلین هار ته ورته دی چې ټولې مرغلرې یې په داسې مزي کې پېبیل شوې چې د هرې داني لپاره خپل اندول او تناسب ټاکل شوی دی، په دې توګه د شعر ژبه د نثر د ژبې په اندول ځانګړې ښکلا لري...)دوست ۲۷۵ مخ(.

انځور، تصویر، هغه څیز دی چې یوه اندیزه او ولولیزه)فکري او عاطفي(غوټه په یوه زماني شیبه کې راښکاره کوي. انځور په یوه ټاکلې نقطه کې سره د دوو بېلابېلو نړیو د دوو څیزونو کړی کول دي. دغه دوه یا ډېر څیزونه سره کېدای شي، عاطفي او یا فکري ظرفیتونه ولري او هم د دود له مخې په داسې بېلابېلو مهالونو او ځایونو اړه ولري چې د انځور په وسیله سره پر یوه ځای راټولېږي. د انځور جوړوني ځواک د تخیل د ځواک غورترینه برخه ده. د تخیل ځواک، په بله وینا ، بشپړ شور و هیجان چې د دې لپاره پر کار اچول کېږي، بېلابېل احساسات، څیزونه او ازمېښتونه چې په بېلابېلو مهالونو او ځایونو پورې اړه ولري، په یوه ځانګړې شیبه کې سره غاړه غړی کړي او یا ورته یو له بله سمون ورکړي او په یوه ناپایه زماني شیبه او یوه لنډ تنګ چاپېریال)مکان(کې یوه پراخه ورشو څرګنده کاندي.

د تخیُل ځواک، تش یو له منځۍ)مرکز(څخه سرکښه تېښته او پاشوونکی ځواک نه دی، بلکې د بېلابېلو اکرونو او له طبیعته د انسان د ادراک راز راز جاج اخیستنو د غاړه غړی کولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځواک دی. تخیل له حافظې څخه سیده تومنه او توښه اخلي. کله د حافظې زماني پرله پسېوالی) تداوم(خوندي ساتي او کله د حافظې هر څه سره یو له بله پاشي او هغه هم د دې لپاره چې د حافظې ځینې برخې وساتي او د انځورونو په وسیله یې سره خوا پر خوا کېږدي او یوه فکري او عاطفي کړۍ رامنځته کړي. له دې کبله د انځور جوړونې ځواک تر یوې کچې پورې هماغه د تخیل ځواک دی.. رضا براهني، ۷۵-۷۷ مخونه.

روهي واند)خیال(د شعریت د یوه اړین رغنده توک په توګه داسې رامخته کوي:
د شعر تر ټولو اساسي او مهم توک تخیل دی. ځینې ادبپوهان د "تخیل" پر ځای د "تخییل" کلمه غوره ګڼي، خو څرنګه چې د "تخیل" کلمه عمومیت لري، نو دلته له همدغه متداول لفظ څخه کار اخلو)خواجه نصیر طوسي (په)عیار الاشعار(کې ویلي دي چې د شعر غرض تخیل دی.

اما تخیل څه شی ته ویل کېږي؟ د تخیل اصطلاح ډېره اوږده تاریخچه لري. د لرغوني یونان له زمانې نه تر اوسه پورې په دې باره کې ډېر بحثونه شوي دي او ډېر ځله د هغه مفهوم له Fancy او Fantasy سره ګډ شوي دي. دلته به په لنډه توګه لومړی تخیل شرح او بیا وروسته تعریف کړو. د اروا پوهانو په عقیده شیان او پدیدې د حواسو له لارې پر اورګانیزم باندې اغېزه کوي چې په لومړۍ مرحله کې احساس کېږي او بیا د ادراک پړاو ته رسېږي)پېژندل کېږي(. د ادراک له لارې انسان یو شی پېژني. کله چې هماغه شی غایب وي، احساس او ادراک هم محوه کېږي، خو د هغه شي اثر په ذهن کې یو تصویر)ایماژ(پرېږدي. ذهني تصویرونه چې هغه ته تداعي یادونه ویل کېږي او کله په بدله څېره کې تجلي کوي چې په دې صورت کې تخیل بلل کېږي. شاعرانه تخیل د ځینو په نظر شهود او الهام ته ورته دی او د ځینو نورو په عقیده په هغه کې یوه شعوري هڅه هم شامله ده.

د فلسفي قاموس)د مسکو چاپ، نولس سوه اوه شپېتم کال(تخیل داسې تعریفوي: "تخیل هغه استعداد یا قابلیت دی چې له واقعیت نه د لاسته راغلیو انطباعاتو پر اساس یې په بشري شعور کې هغه نوي حسي یا فکري ایماژونه)انځورونه(تخلیق کړي چې په ټاکلې شیبه کې واقعي موجودیت نه لري.

تخیل نه یوازې په هنر کې، بلکې په ساینس کې هم اهمیت لري، ځکه د تخیل په واسطه فرضیې، ماډل مفهومونه او د تجربو لپاره مفکورې منځته راځي". اما په تخلیقي فنونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخیل یو اساسي عنصر دی. تخیل په شعر کې د تشبیهاتو، استعارو، څېرو او اسطورو په بڼه تبارز کوي، دلته له اسطورې څخه مقصد د راتلونکي وخت ایډیالي تجسیم دی. څېره)پورتریټ(د موجودو شیانو او پدیدو عیني تصویر دی چې د انسان په واک یا قلمرو کې وي، خو اسطوره یو ایډیالي یا ارماني تصویر دی چې په موجوده وخت کې د انسان له واک څخه وتلی وي. تخیل د ترکیب له لارې مختلف او نامتجانس شیان سره پیوندوي یا ګډوي...((.

شاملو)۲۲مخ(خیال د انځور په جاج داسې راپېژني:
"... خیال یا ایماژ)image(د حسي تجربې ذهني جوله یا رواني اغېزه ده چې د هغه حس د ټومب یا لمسون)تحریک(په ناسوبتیاکې راژوندی کېږي. له دې کبله خیال، د زړه او روان په سترګو د یوه څیز کتل دي. په هنري ډګر، په تېره شعر کې یوه داسې جوله خیال بولو چې شاعر په))مجازي ژبه((، په بله وینا،))شعري ژبه((کې ،داسې انګېرنې)خیالات(راپنځوي چې د څیزونو او انګېرنو)تصوراتو(غوندې ژوندي او ساکښ دي. او همدا خبره ده چې له ډېر پخوا راهیسې خیال د جولو)صورتونو(او بڼو)شکلونو(زېرموال)خزانه دار(بلل شوی دی...((
وړاندې لیکي:
))د خیال جولې)صور، صورتونه(د شاعر لپاره په دې یوه ارزښتمنه سرچینه ده چې کولای شي، د ژوندیو ازمېښتونو)تجربو(د راجوتونې لپاره اغېزمنه پربوځي، او پرکار اچونې سره یې یوه ولوله)عاطفه(او یو اند ولېږدوي او همداراز د دې لامل کېږي چې یو لړ نوي رواني ولولې رامیدان ته شي.((

۴- نګېر یا ولوله)احساس یا عاطفه(

روهي د نومورې فلسفي قاموس پر اخځ احساس یا عاطفه د شعر د یوه بل اړین رغنده ټوک په توګه تر څېړنې لاندې نیسي:
...په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی. که شاعر درد، ارزو، اندېښنه، قهر او تاثر ونه لري، نو لوستونکی یا اورېدونکی له داسې شعر څخه خوند نه شي اخیستلای.
)لیف تولستوی(پخپل اثر)هنر څه شی دی؟(کې په دې ټکي ټینګار کوي چې د شعر اصلي وظیفه دا ده چې مقابل لوري ته احساس ور نقل کړي.
)ساوستیانوف(لیکي چې: "په هنر کې قضاوت مفکوره او حقیقت په عاطفي بڼه تبارز وي" او "د هنر وظیفه یوازې معرفتي نه ده، بلکې هغه د انسان پر وړاندې مسالې طرح کوي، ژوند ته خوند وربښي او د نړۍ په ارتباط د ده عاطفي برخورد پیاوړی کوي".

(c) ketabton.com: The Digital Library

)موري (وايي: "ستر شاعر د ژوند په باره کې د نتايجو د لاسته راوړلو لپاره هڅه نه کوي، بلکې په هغه کې يو کيفيت تشخيصوي. د ده عواطف چې په يوه بل کې يې تداخل کړی دی، ورو ورو په ده کې يو عادت رامنځته کوي. ځينې شيان او پيسې پر ده باندې له نورو زياته اغېزه کوي... زما په پوهه دا د شاعر د تجربې اسلوب عاطفي بنسټ دی".

د ايران ډېر مشهور شاعر او ادب پېژندونکی)نادر نادرپور (وايي: "من به آن چيزی شعر می گويم که در من انفعالی عاطفی ايجاد کند ، احساس و انديشه مرا بر انگيزد و مرا دستخوش نوعی هيجان سازد ".
شعر، که ښکلی وي يا هيجان پاروونکی يا تصوير درلودونکی، په هر صورت له احساساتو او عواطفو سره اړه لري) د انځور او بېلابېلو ژب -ښکلاييزو ډولونو په تړاو په دې پسې)شپږم (څېرکي اړوندې ځرګندونې هم پامورې دي (

۵ - اند)فکر، مفکوره (Thought, Idea

د اند)انديشه (تر ويي لاندې ټول هغه څه راځي چې د منځپانګې)محتوا (، مضمون، بلنې يا غوښتنې)اپيل (او پيغام په نومونو يادېږي، ياني، هغه څه چې شاعر ويلو او ځرګندولو ته ور هڅوي. له دې کبله دغې)انديزې (برخې ته)فکري محتوا (هم وايي. منځپانګه د يوه څېيز د ټولو ننيو توکونو)داخلي عناصرو (، ځانګړتياوو او بهيرونو)پروسو (غونډ يا ټول ته وايي. پر وړاندې يې جوله)شکل (ټيکاو لري چې پاس ياد شوي توکونه ژبه، وزن او خيال)بديعي اړخ(را اخلي د منځپانګې او جولې تر منځ يو ديالکتيکي تړاو شتون لري. جوله د يوه څيز جوړښت او يا په يو څه نوي مانا هغه بهرنۍ بڼه رااخلي چې په هغه کې د يوه عيني واقعيت د څيزونو، پديدو او پروسو ليد وړ برسېرنې ځانګړتياوې راځي. د جولې جاج)مفهوم (يوازې د څيزونو بهرنۍ، په بله وينا، هندسي اړانه نه ده، بلکې تر هر څه له مخه هغه سازمان دی چې د هغه د ننۍ بهير د خپلمنځي اغېز يو ټاکلی ډول له بهرنيو آړونو)شرايطو (سره يو له بله تضمينوي. جوله د منځپانګې بڼه)مقابله (نه ده او نه شي کولای له هرې غوښتنې)مطلوبې (منځپانګې سره ترسره کېدنه وومومي، بلکې په رغښتې)ماهيتې (توګه منځپانګه جوله ټاکې)کوشنی سياسي قاموس ۳۲۱(. له)عاطفي (څخه موخه بيا هم همدغه بديعي يا خيالي او انځوريز اړخ دی چې څنګه يو شعر د ولولو او عواطفو د لېږدونې او پارونې جوګه ګرځي.

له دې کبله وايو:
شعر د طبيعت په چاپېريال کې د انسان لپاره د ذهني حالت زېږنده ده. په دې مانا چې شاعر له يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي حالت سره مخامخېږي چي د هغه په پای کي د خپل چاپېریال له څیزونو او انسانانو سره یو ډول ذهني تړاو پیدا کوي او دغه اړیکي پخپل وار یو راز رواني تړاو دی چي څیزونه پکښ په بشپړ)مطلق (ډول خپله فزیکي او مادي بڼه له لاسه ورکوي او د شاعر د احساس او اند یوه برخه په پوره اخلي. شاعر په دغه اکر کي د څیزونو د افسون تر اغیزې لاندي راځي او دغه د هستۍ راز د منطق او ریاضي او علمي حسابونو له لاري چي آرونه یې د شعر له تولۍ)مقولې (څخه بېرخي جلا دي، نه، بلکي د خپل لید ، اند او نګېرني)احساس (په وسیله رابرسېره کېږي. شاعر د شعر جوړوني په شېبه کي داسي اکر غوره کوي چي د طبیعت ځیني څیزونه په همغه شېبه کي مني، خو ځیني نور یې په سملاسي)موقتي (توګه له خپله ذهنه باسي او)ځان (یو داسي سجده کوونکی ویني چي خپل پیوندونه له ټولو شیانو او انسانانو سره شلوي. خپله ښېره پر خاورو منبي او هغه غیبي غږ ته غوږ نیسي چي له خاورو څخه را پورته کېږي او د رواني درد درمل ګرځي)رضا براهني، طلا در مس، ۳-۴ مخونه(.

روهي)کابل مجله، ۸-۹ ګڼه، ۱۳۴۲(، په دې تړاو چي اند)فکر، مفکوره(د شعر له))پېنځګونو ((رغنده توکونو څخه ګڼل کېږي، یانه، د یوشمېر پوهانو د لید توګو په ترڅ کي رڼا اچوي:

))په هر شعر کي باید یوه مفکوره نغښتې وي، که د)باید (کلمه حذف کړو ، نو داسي به وواېو چي هر شعر له ځانه سره یوه مفکوره لري.)کارلایل (وایي چي شعر موزیکال فکر دی، خو ځیني ادبپوهان مفکوره د شعر اصلي توک نه ګڼي. دا خبره)بېدل (ته منسوبه ده چي وایي:

)شعر خوب معنی ندارد (.

نامتو فرانسي لیکوال او فیلسوف)ژان پل سارتر (هم په دې باره کي ځیني خبري لري، هغه شعر له ادبیاتو څخه جلا کوي. د ده پر اند ،شعر د موسیقۍ، نقاشۍ او پلاستیک هنر په شان پخپله غایت دی. په داسي حال کي چي ادبیات له ځان سره یو پیغام او رسالت لري هماغسي چي د موسیقۍ اوازونه کومه خاصه مانا نه ښندي، شاعرانه الفاظ هم بې له دې چي پر خپل مدلول)نښانه (دلالت وکړي، د موسیقۍ د نوټ په شان لفظي تصویر جوړوي. دغه تصویر د نقاشي تابلو ، یا مجسمې او یا پرتمیني مانۍ ته ورته دی چي فقط ښکلا منعکسوي، نه ضرورت او اړتیا... .)د ښېلګي په توګه (دا شعر منطقي تحلیل ته ضرورت نه لري، ځکه چي)تحلیل (شعر بېخونده کوي:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته

نه ړدم بار لکه شبنم په دوش د ګلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

)شیدا (

)اسماعیل نوري)علاء (د (H.Coombes) خبره رانقلوي:
"ظریف ترین و برجسته ترین افکار فیلسوفان، روانشناسان و مردم شناسان و نظایر آنها ، صرفاً با ورود به شعر ، شاعرانه نمی شوند. کسی که شاعرانه فکر میکند ، خود شاعر است".
وایي چي نامتو ادیب)اډین (ته یوه ځوان مراجعه وکړه او ورته ویې ویل: "زه غواړم چي شعر ووایم، لطفاً ماته لارښوونه وکړه".)اډین (ورڅخه وپوښتل: "آیا د شعر ویلو لپاره کومه مهمه مفکوره له ځانه سره لرې؟". هغه په ځواب کې ورته وویل: "هو ، غواړم یوه مهمه مفکوره پر نظم راوړم".)اډین (ورته وویل: "ځه بچیه، له تا څخه شاعر نه جوړېږي".

روهي په داسي ترڅ کي چي د سارتر نتیه)انکار (نه، بلکي یوازې د اډین خبره یوه ښنده ګڼي، خو بیا هم زیاتوي:
... دا د هغو ځوانو شاعرانو لپاره درس دی چي فکر کوي، ښه شعر یوازې هغه شعر دی چي مهمه مفکوره پکي نغښتل شوې وي او یا شعار پکي راغلی وي.
کله کله د یوه شعر ښکلا د یوې کلمې په استعمال پورې اړه لري. لکه په لاندي بیت کې د)عکس (کلمه د دویم ځل لپاره:
ما برفتیم و عکس ما باقی است
گـــردش روزگار بر عکس است

وګورئ د)الفت (د لاندي شعر په وروستۍ مصرع کې د)ګرد (کلمې شعر څومره خوندور کړی دی:
له کوم لوري را روان یو جهان ګرد وو
مخ او څټ باندي یې پروت د لارې ګرد وو
ما ویل څه دي ولیدل په دې جهان کې
ویلې دومره شومه یوه چي جهان ګرد وو
په دې شعر کې، نه د جهان د ګردوالي)د ځمکې کرویت (مفکوره او نه له دوړو او ګردونو څخه د جهان د ډکوالي مفکوره د لوستونکي ذوق او پاملرنه را پاڅوي، بلکې په هنري توګه د مطلب افاده د خوند التذاذ منبع ګرځي.

}روهي په وروستي))ګرد ((ددې خلوریزې))شعریت ((رازبادوي،هغه هم په غبرګ مانیزوالي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې له دې چې له دوو پاسنیو قافیو سره یې د وینګ توپیر ته ځیرشي. د همجولیزې قافیي کلمې په توګه باید د ګ په زور)فتحه(وویل شي، که نه،له نورو دواړو سره اړخ نه شي لګولای. دا به ومنو چې استاد الفت به په))زورکي((وینګ سره ځانته د تېښتې لار انګېرلې وي چې لږو ډېر له))زور((سره نژدېوالی لري او نورو شاعرانو هم د ادواړه واوېلونه)حرکتونه(سره غاړه کړې دي، خو بیا هم غبرګ مانیزوالی دومره هنري توک نه بلل کېږي، نو پایله دا شوه چې د نورو ډېرو شعرونو غوندې د استاد الفت دا ځلوریزه هم له یوځه))تمثیل((پرته نور یوازې او یوازې فکري - فلسفي رنګ لري، یا د روهي په خپله نومونه))یوه مفکوره((رانغاړي او بس. که د روهي د اټکل پرخلاف د شاعر موخه))ګرد((نه، بلکې هماغه همجولیز پښېلویی))ګرد((اوسي، هم له پښېلیز ویار)قافیي عیب(څخه ژغور مومي او هم د یوې بېلې نوې مانا له راخپلونې سره یوڅه هنري خوند راخوندي کولای؛ هغه نوې مانا دا چې ګرد د یوه ستاینوم دنده پر غاړه اخلي، یانې جهان هسې یو ګردیا غبار وو !}

په هره توګه، په پاسنیو پوهانو کې سارتر د کارلایل او نورو پرخلاف اند یا مفکوره دشعر له رغندو توکونو څخه نه شمېري او له دې پلوه یې د موسیقۍ غوندې له نورو هنري او بیا ادبي ځېلونو راجلا کوی، په بله وینا ، د یوه نره هنر په سترګه ورته ګوري.
بیا یې هم پخپله را لېږدوونکی))روهي((دا خبره داسې راتعبیروي:
له پورتنیو یادونو څخه باید دا نتیجه وانه خېستل شي چې ګویا په شعر کې مفکوره نشته او یا مفکوره څه ارزښت نه لري. اصلي مطلب دا دی چې مفکوره په شعر کې هغومره ټاکنده نقش نه لري، لکه څومره چې په هنري او بدیعي توګه د یوې مفکورې څرګندونه یې لري.

علمي پرنسیپونه، تاریخي فکتونه او فلسفي نظریې په شعر کې راتلای شي، خو شتون یې د شعریت معیار نه ګڼل کېږي.
علمي، اخلاقي او فلسفي مفکورې باید شاعرانه شي. د شعر تابعیت ومني، په شعر کې جذب او الونیا شي او بېرته خپل ځان په هنري میدیم کې راڅرګند کړي. د ایران نامتو شاعر)ید الله رویایي(لیکي: "مختصر آنست که شعر به کار و روزګار کاری ندارد.
نه نقل میکند و نه می آموزد شعر تنهاست و از هر اجباری رها. بر سرنوشت خودش حکومت میکند ونه بر هیچ سرنوشت دیګری بدیهی ای نه به جامعه دارد ، نه به اخلاق، نه به ایمان و دانش و درعین حال بیم دارد ، از اینکه چیزی پست و حقیر باشد ".

د شاعر مقصد دا دی چې علمي، اخلاقي، مذهبي او سیاسي ارزښتونه هغه څه چې د شعر ذاتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت ټاکي هنري او ابستېتيکي خصوصيات دي.

)گل پاچا الفت(وايي: "تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی". هغه کسان چي شعر د ژوند هېنداره يا د واقعيت انعکاس بولي او په عين وخت کې د نگه)خالص(شعر، فورماليستي شعر او نورو غير رياليستي شعرونو شته والی په رسميت پېژني، د خپل تعريف د توجيه کولو لپاره بايد د تناقض د حل لاره ولټوي. که چېري غير ريالستي شعر ته هم شعر ويل کېږي)او د دغسې شعرونو شمېر هم لږ نه دی(، نو مومږ نه شو کولای، واقعيت د شعريت معيار وبولو.
لنډه يې دا چي په هر شعر کې يو ډول مفکوره شته، خو تش د مفکورې شته والی د شعريت دليل نه گڼل کېږي، بلکې مفکوره بايد په شاعرانه صورت تجلي وکړي.

د اند و واند توپير و تړاو
په دې کې څه اړنگ نشته چي اند او واند)فکر و خيال(دواړه له ذهني کارکړنو)فعاليتو(څخه گڼل کېږي او دواړه د پېژندالواک)تيوري شناخت(له پلوه د انساني ځانخبری)شعور(په لوړو پوړيو کې راځي.))شعور((څو ببلابېلې پوړۍ لري، لومړنۍ پيلامه يې نگېرنه)حس(دی، همدا چي انسان له پېنځو شپړو حواسو څخه د کوم يوه له لارې له يوه څيز يا پېښې پديدې سره اړاو تړاو پيدا کاندې، په بله وينا ،ويې نگېري)احساس کړي(، دا پوړۍ))حس((بلل کېږي- ژوي او بوټي په دغه لومړي پړاو کې له انسان سره گډون لري.

دويمه پوړۍ يې پوهه ياخبرتيا))درک((دی او هغه دا چي کله په اتوماتيک ډول هغه))حس(( )اړوند وژي(اعصاب(د مغزو يوې ټاکلې برخې ته ور ولېږدوي او يوه شي چې څه خبره ده. درېيمه پوړۍ د انگېرنې)واند، خيال(ده او وروسته تر ټولو لوړه هغه د))اند، فکر((، چې د))جاج، مفهوم((پوړۍ هم ورته وايي؛ ژبه بيا پر خپل وار د دغې پوړۍ زېږنده او هممهاله ورته همدغه ژبه نبه ترا رښتيانيه او خرگنداوی هم وربښي. په دې توگه هغه څه چي واند)خيال(رازېږوي، له رښتينې)واقعيت(سره پوره او يا هم هېڅ اړخ نه لگوي، خو اړوند پيداوار يې هنري او ادبي پنځونې بولو؛ پر وړاندې يې))اند، فکر((بيا له رښتينې)واقعيت(سره سمون مومي او اړوند پيداوار يې پوهنيز او تخنيکي پنځونې دي. دا چي دواړو ذهني کارندويو په لړوډېر توپير د انسان په گټه نړۍ ته بدلون ورکړی او ورکوي يې، په بله وينا، اوسنی تمدن يې راښونی کړی دی، نو وايو،)) اند ((خپل ځای لري او))واند ((خپل ځای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر تر منځ يې دا دنده ييز توپير په دې جاج و مانا نه دی چې د چا خبره يو د بل په كاركې لاسوهنه نه كوي يا سره همكاري نه لري. يو پوهاند هم خپل كار له نگېر))حس ((ځخه راپيلوي، درک او خيال تر شا پرېږدي او هله))فكر ((ته رسي. د هوگو خبره،))تاريخ په افسانه كې دی او افسانه په تاريخ كې ((. د نورو انساني ټولنو په څېر زمونږ د)و (گړني ادب هماغه غوښنه برخه خيالي او اسطوره يي كيسې، نكلونه، كړني او انگېرنې دي او همدغه فولكلور مو د))ليكني ادب ((سرچينه ده.

له خياله د يوه پوهاند د كاراخېستنې يوه څرگنده بېلگه له))ساينس فېكشن ((سره بوختيا ده. همدومره يو هنرمند او بيا شاعر هم د))اند ((مرستې او كار اچونې ته اړوځي او ټوليزه پوهه او خبرتيا)general knowledge (چې د يو لړ جاجونو)مفاهيمو (او هنري توكو او انځورونو، په تېره تلميحاتو او اسطورو كې ورته اړتيا پيدا كوي، له اند پرته تر لاسه كولای نه شي. د پيغام يا ټولنيز ارمان د رانغښتيا خبره خو ورسره په هره توگه نه شلېدونكې او سيده تړاو لري. د ساري په ډول، كه))كاظم شيدا ((يوه ټوليزه پوهه خبرتيا نه درلودای، دا دومره پېچلي او همزمان نوښتگرانه انځورگري يې څنگه رامنځته كولای شوه.
د شعرتخنيكي، په تېره ژبنۍ جوله خو له اند سره نېغ پر نېغه تړاو لري. همدا چې يو شاعر يو خيال راخپل كاندې، وار له واره يې د يوې ورېنده ژبنۍ جولې او جامې په هڅه كې كېږي او دغه كار اله ماله د اند په مټ
شونتيا او رښتيا ينه مومندلای شي. په دې ډول بيا هم خپله خبره راغبرگوو چې ادب او بيا شعر يو ژبنی هنر دی.
د شعر زده كړيز يا ورهنيز)كسبي (اړخ بيا داند)فكر، مفكورې (ښكېلتيا او اړتيا تر لا ښه ترا راجوتوي او په دې لړ كې د سيمي او نړۍ پر كچ د غورو شاهكارونو پر له غښتې لوستنه ستر نقش پرځای كوي. د دې مانا داده، كوم لوړ شاهكارونه چې تر موږه رارسېدلي، پرخپل وار پري د ورتېرو هغو سيوری پرېوتی دی. دا يوه هسې كړنه انگېرنه ده چې شعر و شاعري يوازې او يوازې د يوې ځاني او زاتي ورتيا زېږنده، يا اسماني وركړه او يا هم د كوم پير ملنگ پېرزوينه ده او بس!

كه په كلاسيک شعر كې د تصوف له لارې فلسفه راخښل شوې، نن سبا بيا نوي شعر، په تېره ازاد، سپين او ناپيلي هغه ورسره دومره غاړه غړۍ شوي چې يو له بله بېلېدای نه شي؛ مانا داچې د تخيل تر څنگ يې فلسفي اندنه)تفكر (هم پوره راخپل كړې دی.
دا بېله خبره ده چې))كله ناكله يو شعار تر زرو شعرونو زيات منښت او گرانښت درلودای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ((. د نورو لرې نژدې ژبو غوندې په پښتو کې د دا راز بېلگو شمیر لږ نه دی. په تېر مهال کې، لکه د سترخوشال دا:

- پر جهان د ننگیالي دي دا دوه کاره
یا به وخوري ککرۍ یا به کامران شي
- درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره یو د ننگ پر کار پټ و اشکار

... او بیا:

د افغان پر ننگ مې وتړله توره
ننگیالی د زمانې خوشال خټک یم !

او په وسمهال کې یې د نوي غزل له سرلاري صنوبر مومند) کاکاجي (راپیلوو:

د ملا ژبه قرأت کې تر ترۍ شي
ترممبره چې شغار ستا د پنو ځي
پر کوم ځای چې د زمرو نوکې ر؟ېږي
عاشقان هلته پر څوکو د بڼو ځي
خدایه ! دا بازار تالا کړې په مغلو
د مفلس حسن په یو موټی چنو ځي...؛

او بیا یې د چېچې اندود له لومړیو ببر سرو څخه سیف الرحمان سلیم راننگوو:

د وړو وړو خدایانو دې بنده کړم
لویه خدایه ! زه به چا چاته سجده کړم
ملگرتیا که څو رندان راسره وکړي
دا حرم به یوه لویه میکده کړم؛

یا یې دا لاسته راغلی شاه فرد:

د اقتدار حمام له ټولو نه جامې و ایستې
قاضي ته گورم که خانجي ته، که ملاته گورم...؛

او بیا یې د پښتني فلسفې د پلیونو په سر سر کې حمزه راخلو:

- وایي اغیار چې د دوزخ ژبه ده
زه به جنت ته له پښتو سره ځم؛
- ما تیټ ورته لېمه کړل، زما سر نه ټیټېده
شاید په محبت کې هم افغان پاتې کېدم؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- وروځې، بانه، سترګې لېمه پښتانه
ښکه يو ځای شو دا پېښځه پښتانه...؛
چې مې سر چاته ټيټ نه شي ننګيالی زما ژوندون کړه
زړه زما دې مسلمان وي، تفکر مې د پښتون کړه

غني خان:
- چې خازې شنې مې پر قبر وي ولاړې
که غلام مړ وم، راځئ توکړئ پرې لاړې
...يا به دا بې ننګه ملک باغِ عدن کړم
يابه کړم د پښتنو کوڅې ويجاړې؛

د امين الحق د يوه غزل دا سربيت هم لکه متل را دود شوی دی:
اوس ګوزاره د زړه په وينه کوو
چې حالت ښه شو ، بيا به مينه کوو...؛
محمد شاه خيال:
- د خيبر دره خو لار د تلو راتلو ده
په کابل او پېښور کې افغان يو دی؛
- خيال چې هرڅو فکر وکړ، بل څه ترې نه جوړېږي
اباسين دی منځګړی، افغان يو خوا هندکيان بلخوا ؛

- چې پيدا شوې، تا ژړل خلکو خندا کړه
هسې ومره چې ته خاندې، خلک ژاړي ؛
- پر نهاره دې خبرې په پښتو کړې
اوس پارسي وايې چې خېټه دې مړه شوه؛
اکبر خادم:
نه سل کاله د غلام په غلامۍ کې
يو ساعت د ازادۍ که ښکلدن وي

استاد الفت:
- نه ومه خبره، پرده مې لړه پورته کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دي دويلو ، هغه څه چې ما ليدلي دي...؛

اجمل ختټک:

- غتهان غتهان، لويان لويان پيدا دي
دوی خو له ځايه جنتيان پيدا دي...؛

پير گوهر چې د سولې شعر يې))شاعر امن ((ستاينوم ور په برخه کړ:
ځار دي امريکا له روس- روس دې ځار له چينه شي
غوارمه چې ټوله دنيا- مينه مينه مينه شي؛

))اکرام اله گران ((رانګوو چې که څه هم د اندود له پلوه د استاد الفت په څېر يو انتقادي رياليست دی، خو د هنري اړخ د سمبالونې له پلوه هم بيا د لرې پښتونخواد شاعرانو په لومړۍ ليکه کې شمېرل کېږي:

-...د ژوندون په کټورو کې، چاته قند دي چاته زهر
عجيبه غوندې وېش کېږي، د دوران په دروازه کې
دا چمن بلبلو ستاسو ، په ولله که د بل چاشي
خو يو څو سرونه مات کړئ، د زندان په دروازه کې...؛
رؤوف زاهد:
- ستا محلونه جوړېدای شي، خو جونګړه پسې نه
هغې ته ښه دي، ولې د ېته لا حالات ښه نه دي...،
- سارا کي څوک دي، چې زاهد پسې به کاڼي ولي
اشنا د کاڼو گوزارونه خو په ښار کې کېږي...؛
محمد اعظم اعظم:
- د وفا ځمکې خړوب نه شوې اعظمه
ډېرې وينې مو ورکړې د زړگو دي...؛
بشير قاصر:
- اشنا که يو ځل راغلې، د مين زړه په يو ښتنه
لا مخکې له روژې نه، به اختر کلي ته راشي؛
اکبر سيال:
- تا دې د خپل غر په هر کمر کې گلاب وکرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته دي باروت زموږ په غرونو کې ساتلي دي...؛

))لیاقت سوز ((دومره نومور شاعر نه وو، خو هغه مهال یو شعار وزمې یوې څلوریزې دومره نومور کړ چې په پېښور کې یې))ترقي پسندو ((د خپل دوتر سرلیکه کړه او راوروسته لکه متل خوله پرخوله شوه، په یوه روانه او ساده ژبه، خو د سلېمان لایق تر))انقلابي سرود:... کوربه دې کالي غواړو ((ډېره ښکلې او اغېزمنه:

چې هر ترې پکې وښتې
او هر ورې پکې موړ شي...
ملا څه کفر به وشي،
که یو داسې نظام جوړ شي !

پروت و نېغ خیا ل

په شعر کې واند)تخیل(او ورسره پنځولي انځورونه دوه ډوله پر کار اچول کېږي:

پروت یا افقي خیال یا تخیل دا مانا چې شاعر د قافیوال شعر) غزل، بوللې، دوبیزې، څلوریزې... (په هره مسره او بیت کې او د ناقافیوال)ازاد، سپین او منثور(شعر په هره ټوټه او غونډله کې هڅه کوي چې تخیل پرکار واچوي، په بله وینا، انځوریز او هنري یې کاندې. دغه چم زیاتره په کلاسیکو او بیا د منځني ادبي پېر او وسني پېر د هندي سبک پلیوني ترې ډېره ګټه اخیستې او اخلي.

په پخوانیو کې حمید او شیدا یادولای شو او په اوسنیو دوی کې پسرلی، کاروان، سالک، پروین، اند، جلان او یو شمېر نور غزلبول چې ببلګې یې په را تلونکي څپرکي کې وړاندې کېږي.

۲) نېغ یا عمودي واند)تخیل(د ازاد، سپین او ناپېیلي شعر او لړو ډېر د نوي))مسلسل((غزل لارویان پرکار اچوي، په دې ډول:
یوه سوژه یا کیسه په څه ناڅه ساده ژبه راپیلوي او ورو ورو یې انځوروي. همداچې د))لکې نېش((داستان غونډې یې اچولې غوټه پرانېستل شي او پایله یې راڅرګنده شي، نو هله لوستونکی او اورېدونکی لکه یوه ښکلې انځورګري تابلو دومره ځانته ور وځکوي چې بیا بیا لوستو یا اورېدو ته یې هڅېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- خپرکی
د شعر ژب - ښکلاییز اړخ
)ژبنی او هنري جوله (

دا یوه ټولمنلې خبره ده چې د شعر بهرنۍ جوله او جامه ژبه ده او د ننني جوله او جامه یې انځور. له انځور څنې موخه هغه ټولیزه هنري جوله ده او هغه واړه ښکلاییز یا هنري توکي او چمونه رانغاړي چې شعر له هسې عادي پېیلې او ناپېیلې ویناڅخه راجلا کوي او آر و رښتینی جوهر او هستي یې راڅرګندوي.

دا هم د شعر، په بله وینا ،))شعریت((د مینه والو او په تېره تېره د ځوانو شاعرانو ښکچه اړتیا او لېوالتیا وه چې مورږ یې د دغې سکالو راغبرګوني او غځوني ته راوهڅولو او یو ځانته جلا خپرکي مو ورته ځانګړی کړ. له دې سره دا شونتیا هم ترلاسه شوه چې د لا ښه ترا پوهاوي لپاره اړوندې شعري بېلګې په ازاد متېوړاندې کړای شو.

۱(ژبه د شعر بهرنۍ جوله

د یوه))کره شعر((لومړی بنسټ))کره ژبه((ده. کره ژبه، لکه څنګه چې راپېژندل شوې، نه یوازې له رغاونیز پلوه د یوې یوازېنۍ لیکنۍ ژبنۍ بنې ښکارندویې وکړې او د څلورګوني ویپیانګې انډول پکې پوره پوره سمبال شوی اوسي، بلکې تر بل هر کارونیز ډګره یې د کره والې خبرمه آرونه هم رانغښتې وي.

- سیمااو لنډون د کېښکلتیا په جاج بایدتر وسې وسې له پامه و نه غورځول شي. لنډ لنډ غونډونه او لنډې لنډې غونډلې، ان د پېچلتیا او ابهام تر بریده پرکار او اچول شي او لا کله ناکله د یو لړ توکو او پښوییزو آرونو پر تاوان هم پربوځي. په دې توګه ګړني)محاورې(، څرګندني)اصطلاحات(، بولنې)مقولې(، وراشې)وجیزې(... چې پارسیوان یې په یوه غونډ نوم)سخنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوتاه و قصار (بولي او همداسې متلونه هم درواخله.

))ايجاز ((چې د)) ايهام ((تر څنګ يې په ننني شعر کې پر سمبالتيا ټينګار کېږي، هم د سپما او لنډون جاج رانغاړي. هنري اوزار، لکه انځور)تشبيه، استعاره، حسن تعليل، کنايه، نغوته)اشاره(، تلميح، قرينه، ايهام، سېمبول، اسطوره... هرګوره پرخپل وار په دې برخه کې ستر نقش لوبوي چې دا بيا د هر ويناوال په هنري نوښت اړه پيدا کوي. [د ژبنې لاسبري او کېښکلتيا زياتې ځرګندونې د کتاب په پای کې]

- خوږغږي او بلاغت، په دې مانا چې يو ژبنی توک په سراسري ټولنه کې کرغېړن، سپک او بد لګي نه وي، يا په ملايي نوم‌ونه))رکاکيت او کراهيت((و نه لري. هرګوره، د شاملو پر پليونې د ساده پرګنو اړوند شاړ شډل او له پامه لويدلي)پيش پا اُفتاده(وييونه او نور توکي چې پخوانيو ويناوالو ترې ډډه کوله، نن سبا، د ازاد، سپين او ناپېيلي شعر نوښتګرو تر ډېره شاعرانه کړي او دود کړي او نوي‌نوي ماناوې او جاجونه يې پکې رانغښتي دي. د وييونو ښه او بد هم په بشپړ ژبني يوون)واحد(، ياني غونډله)جمله(کې راځرګندېږي، هغه دا چې لومړی د ژبني پښوييز او مانيز او بياسبکي)ستايلېستيکي(آرو معيارله پلوه او بيا د شعري- ادبي آرو معيار له پلوه پکې ځنګه و اوبدل شي او))هنري((جوله او جامه ور واغوندي.)لانګندوين ۲۱(

- غورچاڼ، بيا هم د شاملو په جاج چې په څو څو ژبنيو توکو)وييونو، غونډونو، ښلنګونو، ترنګونو او غونډلو(کې يوچاڼ او انتخاب وشي او هماغه ډولونه يې پرکار واچول شي چې د دغو نورو آرونو د سمبالتيا لپاره لاره هواره کاندي. غورچاڼ هم هله ښه ترا شونتيا موندلای شي چې شاعر پر اړوندو توکو پوره لاسبری ولري او له دغه پلوه يې ټوليزه ژبپانګه ښه ارته او بيرته وي.

د نرۍ د نورو يادو ژبو په څېر زموږ کره ژبه هم پر دوو بنسټونو ټيکاو لري، پر رغاونيز يا پښوييز يو والي)توحيد(او وييپانګيز پراخوالي. يو والی دا مانا چې له ښشمبرو، په بله وينا، ځلورګونو)سوبل لويديزو- سوبل ختيزو، شمال ختيزو (پښتو ګړودي ډلو يو يوازېنی رغاونيز او پښوييز غورچاڼ را واخلو او ښلابلې وييپانګې يې يو مخيزې.

په نورو ټکو کې، غږپوهيز)فونولوژيکي(، ګړپوهيز)مورفولوژيکي(، غونډله ييز)نحوي(او وييرغاونيز ځېلونه) وارينتونه(يې سره يو)توحيد (شوي وي او په وييي پانګيزه برخه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګړدودي)لهجوي(، زړه)ارکاييکه(، نوي رغښتي يا خپل لاسي)نيولوجيستي(او پورويزه)دخيله(پانګه پکې په يوه برابر ګډون لري او په دې توګه يوه يوازېنۍ کره ليکنۍ ژبنۍ بڼه تر هر اړوند ګړدوده ډېره پراخه او رنګا رنګ وي. {د زياتي خبرتيا لپاره: پښتو ليکلارښود، ۱۲-۲۱ مخ}

د ژبې ناپايه پټ توان)پوتنسيا ل(

ژبه، لکه چې په تېر)۵(څپرکي کې پرې خبرې وشوې، له بېخ و بنسټه دوې بڼې لري، يوه يې د ننني، ذهني، ناتوکيزه، نانګېرېدونکې)غيرمادي، نامحسوسه، انتزاعي(بڼه ده او بله يې بهرنۍ، توکيزه يا جوليزه)عيني، ملموسه، محسوسه يا صوري(. لومړنۍ بڼه، يا په بله دوده تخنيکي نومونه))دننۍ ژبه((دا مانا لري چې هر يوګړي)فرد(يې تر ۵-۶ کلنۍ پورې په خپله کورنۍ او ټولنه کې د))مورنۍ ژبې((په نامه زده کوي او په ناځانخبري ډول يې په ذهن کې د يو لړ دويو)قاعدو(، وييپانګې او غونډلو)جملو(په توګه ټينګه او ترينګه زېرمه پاتې کېږي؛ پر وړاندې يې دا بله))بهرنۍ ژبه(( )همدغه توکيزه، مادي، صوري، کړنيزه(عملي)ياکارونيزه(تطبيقي(ګړنۍ او ليکنۍ ژبه ده چې له اړتيا سره سم ترې وېونکی کار اخلي، او د هماغو يو لړ لنډو تنګو)محدودو(وييونو او غونډلو له مخې نورې ډېرې)نامحدودې(غونډلې رغولای او پرکار اچولای شي. پښويه)ګرامر( )هرګوره، وار له مخه په دننۍ او بيا ورپسې کړنيزه او جوليزه(صوري(ژبه اړه لري او دا يوازې ژبپوهان او پښو يپوهان دي چې د دواړو ژبنيو اړخونو اړوند دويې)قواعد(او دويونه)قوانين( )رابرسېروي، سپړي او شني، په دې ډول ژبه د زېرمه(انتزاعي(غونډلو او ورپسې د نورو راپنځېدونکيو جوليزو(صوري(غونډلو درستې ټولګې ته))ژبه((وايي، او د اړوندو دويو يادويونو شنني او سپړني ته پښويه)ګرامر(.
په دې لړکې پښوييوه)ګرامرپوه(د غونډلو ډولونه، رغنده زنځيري توکي)وييونه، ګړونه، غړونه(او نازنځيري هغه)خجونه، اهنګونه، غاړې...(، بيايې ترمنځ تړاو، اوډون، سمون)مطابقت(... او په پای کې يې جلا جلا او يوځايي ډلبندۍ او ماناوې ور څېړي.
د غه څرګندونې په لاندې ډول هم راغبرګولای شو:
هره ژبه دوه اړخه لري، ذهني، دننۍ، يا نانګېرېدونکې)نامحسوس، انتزاعي(اړخ او بهرنۍ، جوليز)صوري(، توکيز)مادي(، کړنيز)عملي(ياکارونيز)تطبيقي(اړخ، چې په لنډ ډول))دننۍ((ژبه او))بهرنۍ((ژبه يې هم بولي.

د ننۍ ژبه له يو لړ ټاکليو يا محدودو دوييونو)قواعدو(او توکو يا وييونو او غونډلو څخه رغېدلې، خو يو ناپای زېرېندويه پټ توان يا بالقوه ظرفيت)پوتنسيال(لري. د ساري په ډول، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو ايو، يو ځوک پر يوه ژبه لاسبرى لري، ياېي زده ده ، مانا يې دا نه ده چې هغه د دغې ژبې هغه ټولې غونډلې)د ژبنيو واحدونو په توګه(زده کړې يا زده دي چې په هره برخه کې يې له هرې اړتيا سره سمې وکاروي، بلکې موخه دا ده، هغه ټاکلې)محدود (شمېر دوييونه)قاعدې (او وييونه او غونډلې يې چې ياد کړې دي، زېږندويه لوښه ځانګړتيا لري، ياني کولاى شي، له اړتيا سره سم د اړوندو محدودو قاعدو په مټ د محدودو توکو) وييونو، غونډونو، ترنګونو او غونډلو (پر بېلګه نور بېشمېره ورته توکي)په اتوماتيک، نيم اګاهانه او اګاهانه ډول، يا لږه کې پاملرنه(ورغوي او وکاروي؛ په دې لړکې اتوماتيکه، ناګاهانه او يا نيم اګاهانه رغاونې هماغه دي چې د دود له مخې ولسي رغاونې بلل کېږي، د اګاهانه هغو لپاره دويمنۍ)ثانوي(رغاونيزې مخبېلګې او مودلونه ګرځي.

که د ژبې دغه ناپايه زېږندويه پټ توان يا بالقوه لوښه ځانګړتيا نه واى، څنګه کېداى شوه، د بېلګې په توګه په انګرېزي ژبه کې دا ميليونونه ميليونونه کارول شوې غونډونه، ترنګونه، بېلنګونه او لنډې اوږدې غونډلې راوزېږي او وکارېږي، هغه هم له بېلابېلو جولو، جاجونو، موخو او ماناوو سره؟

دغه دواړه اړخه يا دوه ډوله ژبې له پټ توان يا بالقوه توان او ځرګند يا بالفعل توان سره))ژبه ((او ځوک چې هغه خبرې، سپړي او شني، پښويپوه)ګرامرپست (بلل کېږي

دا چې زموږ په پښتو کې د انګرېزي، فرانسې، الماني او نورو لويديزو او بيا ختيزو، لکه چيني، هندي، عربې... ژبو هومره کارونيزه اړتيا نګېرل شوې نه ده، نو نه يې پټ توان يا زېږندويه ځواک هاغومره پرکارا چول شوى او نه يې پورتني ترښتي توکي، بېلنګونه، ترنګونه،)ويي (غونډونه او غونډلې)اشتقاقونه، ترکيبونه، عبارتونه او جملې (ميليونونو ته رسېدلي. بنايي د نومهالي خبرتيايي- رسنيزې ټېکنالوجۍ سره يې شمېره متې نيم ميليونې بريد ته ورنژدې شوې اوسي. د نورو ژبو په ځېر پښتوآره او بنسټيزه وييپا نګه دومره ارته بيرته نه ده او د آرو او بنسټيزو وييونو شمېره يې اتيا- پېنځه اتيا زره اټکل شوې ده. دا چې ديادشويو ژبود وييونو شمېره ترې سلګونه ځله ډېره برېښي، د هماغو ترښتي توکو يېبره يا زېږنده بلل کېږي.

پښتو پانګې همدا اوس د مايکروسافټ د ۳۵ ژبو په لړ کې له څو لکيزو رغاونو سره پورتني بريد يو څه راخپل کړاى شو.

پر مورنۍ ژبه زيات لاسبرى، له آره د زده کړې له لارې په ارادي توګه د هغې پر زېږندويه توان د زيات لاسبري موندنې مانا لري. داسې چې په ډېرو پېچلو او ډېر اړخيزو خپلځانې او ټولنيزو ډګرونو کې يې دغه لاسبرى زباد او پر کار وا چول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بډایه وییپانګه

شعر یوازې له ترڅګونو) ترکیبونو(سره نه، بلکې له یووستویو وییونو، ټینګو یاپخوغونډونو)عبارتونو (او بېلنګونو)مشتقاتو (سره هم کار لري. نو ښه به دا وي، چې وویل شي، پلانې په خپل شعر کې ښکلې وییپانګه کارولې ده.

په اروپايي سیندونو)ډېکشنریو (کې هغه وییونه چې پر آرې)وضعي، لغوي(سربېره په مجازي، استعاري یا کنايي مانا کارول کېږي، نو ورسره لیکي چې))figurative meaning ((یا))انځوریزه مانا ((یې ... ده، الماني یې تر ځنګ خپل سوچه انډول bildlich)تصویري(هم کاروي. که مانا یې اصطلاحي وي، نوبیا ورسره)idiomatic meaning(لیکي. زموږ سیند کښونکې یې پر وړاندې زیاتره))اصطلاحي یا کنايي ((نومونه کاروي او ډېره لږه))مجازي ((نومونه. په ژبنیو څېړنو کې د لومړنۍ نومونې پرځای))ګرنيز ((کارول کېږي او د دویمې هغې پرځای، یا یې تر څنګه))انځوریز ((؛))اصطلاحي ((یوه ګډوډې رامنځته کوي، ځکه زموږ په دودیزه وییپانګه کې یې بنسټ))اصطلاح ((په دوو)ګرنه idiom او تخنيکي نومونه term (، او لا د ځینو نیملوستو له خوا د))ګړدود ((او))ګړویزی ((په مانا هم کارول کېږي.

لکه څنګه چې د))شعري ژبې ((په تراو څرګندونې و شوې، په ژبه کې ښکلې او خوږغږې یووستوې، بېلښتې)اشتقاقي (او ترښتې، په بله وینا ، تیار پر تیاره))شاعرانه ((بېلنګونه او ترڅونه او بیا غونډله پوهیز)نحوي(وییغونډونه)عبارتونه(او ورسره ورسره ګړنې، څرګندنې، وراشې او نور توکي کم نه دي. ترځنګه یې په کار ده، شاعر هم په خپل نوښت پکې زیاتون راولي او له اړتیا سره سم د هغو تیارو))ښکلو شاعرانه ((وییونو تر څنګ هغه))ناشاعرانه ((هم راواخلي او د واند)تخیل (په نازکو ګوتو ورسره دا هم))شاعرانه ((کاندي !

په دې لړکې ان د وییرغاونې د چمونو په راخپلونه ورته بېلښتې او ترښتې وییونه هم ورغوي او وکاروي، لکه د برې خوا)ګلځانګه، ګلونه، ګلوله، ګلغوټۍ، ګلمونګره، ګلځېره، ګلپیغله، ګلمینه، ګلوییونه، نشت اباد ، ناچېرې، غزلبول، غزلبڼ... (یاد کوزې خوا)ګلورین، ګل پرهر، غزلزار... (هغه د))خوارحسن ((ترنګ هم لومړۍ پلا د کاکاجي په غزل کې لیدل شوی چې راوروسته یې))غریب حسن ((او بیا سوچه بڼه)خوار ښایست (هم ډېر دود شوی دی؛ استاد حمزه بیا د نره ګړویزونو)ګړدودې وییونو (د دودونې تر څنګ د نویو شاعرانه رغاونو له پلوه ګړسره د مخکښۍ ویاړ ګټلی، لکه، پښتون عشق، پښتنه مینه، لمر مخې، سپوږمۍ مخې... چې تر لیکواله پورې یې نورو هم پلیونې کړې ده. د داسې ښکلې او ارتې بیرتې پښتو پانګې په مټ هر شاعر کولای شي، ځانته د انځور رغاونې لاره ښه ترا هواره او اسانه کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم له یاده ایستل په کار نه دي چې ټول هغه چاڼلي او ښکلي توکي بیا هم تر هغې یوازې))ژبنۍ ((ارزښت لري چې تر څو په شاعرانه اوب)بافت(کې را نغښتل شوي نه اوسي. په ژبه کې هم دغه توکي د نورو وبیپانګیزو توکو په څېر هله جوت او څرګند چارو دنده او جاج و مانا را خپلولای شي چې په بشپړ ژبني اوب، یاني غونډله)جمله(کې وکارول شي او په مبتدا یا خبر، یا دواړوکې ونډه ولري. د ساري په ډول، که وواېو اسحاق ننګیال)د ذهني انځورونو او سېمبولونو په تړاو (په پاسنیو شعروکې))سپین آس، د سپینو وریځو آس، د وریځو ګلان، وربښمیني پربښتې، د جنون جوغه، ښکلی سوداګر... ((ترکیبونه راوړي، مانا یې داچې په شعري غونډلو کې یې کارولي او هنري پسولونه یې ترې رغولي دي. پرته له دي کارونګ تش ژبني ترنګونه بلل کېږي، که یې څه هم په خپل نوښت رارغولي دي. هسې خو په ټولیزه ګړنۍ او لیکنۍ پښتو کې د ورته تشبیهي، استعاري، مجازي، کنایي، تلمیحي او ان سېمبولیکو او اسطوره یي ترنګونو څرک هم لګولای شو، لکه:
د بوډۍ ټال، زما زړګی ، زما زمری ورور، شین زمری، شنه توتیان، ګلکڅ، ګلکخونه، د ګلو څانګه، پرهار پاڼه، د سترګوتور، د زړه ټکور، د زړه ټوټه، د پېریانو تنور، د باغ ارم ښاپېری، د ماښام ستوری، د سبا ستوری، د سبا سترګه، کاروان ستوری، د ستورو یاد اسمان کټ، مینه ناک، مینه وړی، مینه وړې، د رنجو خالونه، د سکرو خالونه...

څرګندني)اکسپرېشنونه(او بیا ګړني)ایډیمونه(خو کټ مټ لکه تیار انځورونه چې که په شعري اوب کې ورته شاعر ځای ور کړي او بل خیالي انځور)ایماژ(هم ورسره ملګري نه کاندي، یو شعریت راخپلولای شي. د ساري په توګه،))پور پري کول ((په سیده مانا)د چا پور ور ادا کول(یوه څرګندنه ده او یوه بلیغ یا ادبي ژبنی توک دی، خو په مجازي مانا ، یاني په)مرل، ساورکول(مانا وکارول شي، پر))ګړنه((اوړي او شاعرانه کېږي، ځکه د شعر ژبه))مجازي ((ده او د عادي ژبې یوه اړولې او ښکلې بڼه ده؛ لکه څنګه چې استاد غضنفر هم پري د))←مرسل مجاز، ((په ترڅ کې ښه ترا رڼا اچولې ده.

نوښتګر شاعر او کره کتونکی غفور لېوال لیکي:
))یو نیم وخت وییونه یا کلمات د رنګونو غونډي له یو بل سره ترکیب کېږي، سره ګډېږي او د تخیل په څواکمن او هنرمن لاس ورڅخه یوه ښکلې تابلو جوړېږي.

دغه رنګونه چې د خوږې، شاعرانه، اهنګ داري او زړه راکښونې ژبې په وسیله بیان شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېل سېمبولیک مفاهیم د اند په مرسته وپېيي، دغه بیان صمیمي او عاطفي وي، دېته نو یوه شعري، ښکلې تابلو ویلای شو. (( )د ساهو یاد ۲۵۷)

په پښتو شعر کې خپل نږه شاعرانه وییونه او بیا رغاوني له نوي نوښتگرانه پېر سره رادود شوي دي. پخوانو)دېواني (شاعرانو چې څه پر میراث را پرېښي، نژدې سل په سل کې همغه سولېدلي پوروییونه دي چې پېړۍ پېړۍ پرې لومړۍ پخپله دوډوونکو او رغوونکو پارسي شاعرانو شخوند وهلی، بیاهندي- پارسي شاعرانو او هله دوی)پښتنو(. په دې کې یوازې بېلنگونه او ترنگونه)مشتقات او ترکیبات(، نه چې لا یووستوي وییونه، هغه هم له اړوندو انځورونو سره راپور شوي دي.

تر ستر حمزه پورې لب، لعل لب، لبان، چشم، چشمان، زلف، زلفان)زلفي(، رخسار، گلرخ، گلرخسار، گل اندام، گلرو، سیمین بر، دلبر، دلربا، دلارام، محبوبا، عشق، عاشق، معشوق)معشوقه(، شیدا، جان، جانان، جانانه، یار، آشنا، نگار، می، میگون، میفروش، مینوش، مدهوش، میخانه، خم، ساقي، پیمانه، خمر، خمار، مخمور، زیبا، زیباروی، زیبارویان، دیدن، دیدار، فراق، هجران، وصل، وصلت، وصال... کارول کېدل تر دې چې)و (گړني شعرته یې هم لار کړې ده او دودیز ناظمان خو پرې لا تر اوسه شخوند وهي. حمید له دې سره سره چې تر ستر خوشال راوروسته یې یو څه نږه پښتو پانگه کارولې، خو ان د خپل پښتو شعر په ستاینه کې هم پارسي ترنگ کاروي:

له حیرته پارسیوان گوته پر غاښ کا
چې حمید))سخن سازي ((کړي په پښتو کې

د ښاغلي منلي)ځلورم څپرکی(په خبره دغه راز بېخرتو پارسي پورونو پښتو پښویه هم اغېزمنه کړې ده، د ساري په توگه د یار، دلدار، دلارام، جانان، نگار، دلبر، دلربا... د نوږې)جنس(توپیر نه کېږي د پارسي شعر پر وړاندې د پښتو شعر یوه رومانتیکي بېلتیا)امتیاز، ممیزه(د نرینه لپاره د ښځینه نوږي کارونه ده او د ښځینه لپاره د نرینه هغه: له شهی، شهو، نازولې، میني، مینه وړې، سپوږمۍ مخي، هوسۍ سترگې، کبلۍ سترگې، لمرمخي، گل مخي، گلمیني، گلځانگې، گلوني، گلوریني، گلپېغلې... سره)) راغله، لاړه ((ویل کېدای شي، خو له دلبر او دلارام، یار، جانان... سره نه، نو که یو مین))یار مې راغله ((ووایي: د یوه گرامرې سرغړاوي په توگه ترې څه خوند نه شي اخېستای، ځکه یار، لکه نگار، جانان، دلبر، ماه جبین، مهرخ... له بیواک یا کنسوننټ پایلې سره په پښتو کې نرینه گڼل کېږي او ښځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول يې همغه مين ته هم خوند نه ورکوي او که)) يار يا جانان مې راغی((وو ايي، بيا به هم ځنې دومره خوند ونه شي اخېستای ! همدا راز يوه مينه)عاشقه(له))کمر باريک((نه په دې نه شي څه خوند اخېستلای چې يو ښځينه ستاينوم ګڼل کېږي؛ نه نرينه. شاهد ، صنم او کوم بل يونيم خو په دې لړکي له پخوا راهيسې د))نرينه معشوق((لپاره ځانګړی شوی دی

زموږ د نوي ازاد شعر تکړه پلیونی انجینر ستانه میر زهیر پر دې ګروهه دی، چې که دا ډول له دود ومودې وتلي، ډېر سولېدلي او کرغېړن)مبتذل(پوروييونه د))سېمبولونو((په توګه وکارول شي، دومره تاوان نه لري. په دې کې هم څه اړنګ بړنګ نشته چې اوسنيو نوښتګرو شاعرانو داسې ډېر پخواني سولېدلي وييونه پر سېمبولونو اړولي، لکه ګل و بلبل، يار، اشنا ، عشق، مينه، فراق، هجران، وصال، بېلتون، پيوستون... خو بياهم د نرو او سوچه انډولونو منښت او ګرانښت تر پورو)پارسي او عربي (انډولونو زيات بربښي.

د ولسي شاعرۍ په ←دويم ډول کې د دوديزې پورويپانګې پدل لومړی ملنګ جان مات کړ او بيا ورته نيملوستي خاطر اپريدي د خېل حمزه استاد تر سيورې لاندې د غزل رومانتيکې ژبه لاپسې پښتنه کړه ، تردې چې نورو يې هم پليوني وکړه او ورسره ورسره د ډېرو او اوجرو ټنګ ټکور هم تر ډېره پښتني جوله راخيله کړه.

۲(بديعي يا ښکلاييز توکي...
ښکلاييز توکي مو په تېر)پېنځم(څپرکي کې د واند)خيال، تخيل(تر سرليک لاندې و څېړل، دلته يې بيا هم د ژب - ښکلا ييزې ټولۍ د دويم ټوک يا برخې په توګه د ښېلګو په وړاندېينه نور هم پسې غځوو. خو په سر سر کې دا خبره بيا راغبرګوو چې))خيال((د شعر هنري يا بديعي)ښکلاييز(اړخونو يا توکيو د پنځوني وسيله او سرچينه ده، په بله وينا ، د ژبې،تول او اند ترخنګ))واند((د شعر له رغنده ټوکو)اجزاوو(څخه ګڼل کېږي او له دې پرته شعر د يوه ځانګړي هنري ځېل په توګه نه، بلکې د يوې هسې پېيلې وينا)نظم(په بڼه راڅرګندېږي. موږ که څه هم، د دود له مخې هغو ګردو ښکلاييزواړخونو ته خيالي انځورونه، صور خيال يا "ايماژونه" وايو ، تشبيه، استعاره، هنري صفت، مجاز، حسن تعليل، بداعت، جناس، طباق، تضاد)contradiction(، تقابل)contrast(، تلازم، تخيل، تمثيل، مدعاو مثل، ښنده يا مبالغه)exaggeration(اغراق)apotheosis(... او ان اسطوره)myth(، علامه يا سېمبول

(c) ketabton.com: The Digital Library

)symbol(، کنایه ، تلمیح)الوژن(، تشخیص)پرسونیفیکشن(او انطاق)انیمېشن(او داسې نور چې ډېر لږ څرک یې د پښتو په ګډون په دودیز عربي- پارسي ادب کې لیدل شوی، خو زموږ په نوي شعر کې یې تر لویدیز اغېز لاندې یو څه زیات دود موندلی. په دې لړ کې ښایي د))نګېرګډون(( )یا))حس آمیزي(( ) انځور چې لاتیني انډول یې پرادوکس)paradox(دی، زموږ په دودیز ادب کې لږه یا ګړ سره مخینه و نه لري.

دا څه هېښنده نه ده چې د انځوریزوالي)ایمېجېزم(په نامه ادبي او بیا شعري ښوونځی هم دا راڅرګندوي چې یوازې له انځورونو سره کار لري، خو داسې نه ده او سېمبونه هم کاروي، لکه څنګه چې پیلامیز واله)سېمبولېزم(هم په سرچپه توګه د سېمبولونو ترڅنګ انځورونه هم رانغاړي. همدا راز که نن سبا پر سېمبول کارونګ ټینګار کېږي، مانا یې د اړوند ښوونځي))سېمبولېزم((راخپلول نه دي؛ هسې خو وسمهالی پرمختللی))انسان ژمنی((شعر د جولیزې رنګارنګۍ او راښکون په موخه د ایمېجېزم او سېمبویېزم په ګډون له نورو تېرو هېرو اېزمونو)ناتوریالېزم، سوریالېزم، ایمپرېشنېزم، اېکسپرېشنېزم، اېکزېستنشیالېزم... او اوسنیو)پوست مودرنېزم، مېجېک ریالېزم... (ګردو څخه لږ و ډېره ګټه اخلي، که څه هم له بېخ و بنسټه د انتقادي ریالېزم ، ټولنوال ریالېزم او بیا هومانېستي ریالېزم پر وړاندې رامنځته شوي دي.

د بدیعي صنایعو تر نامه لاندې زموږ دودیز هنري توکي یو مخیز)) هنري((نه ګڼل کېږي. په دې کې بیا جولیز)لفظي(هغه نن سبا ګړ سره په هنري توکو کې نه شمېرل کېږي، لکه: تجنیس خطي)جنان-جنان(، شبه اشتقاق، مشجر، ذوالقافیتین)double rhym(، ارسال المثل، ارسال المثلین، تضمین، توشیح)acronyl(... همدارنګه په))صنایع معنوي((کې هم ځینې توکي، لکه تضاد ، تقابل، لف و نشر، اړ)معما (یا موخۍ)چیستان(،د تاریخ ماده... په هنري انځورونو کې راتلای نه شي، بلکې دا په))بیان((اړه لري او په ټولیزو ژبنیو او ادبي ښېګڼو ، لکه بلاغت)rhetoric(، ایجاز)conciseness, brevity(، ایهام)amphibology(، ذومعنین یا غبرګ مانیز)synonym(، کثیرالمعاني یا ډېر مانیز polysemous...کې شمېرل کېږي. هرګوره، هغه وییونه چې استعاري یا مجازي ماناوې ولري، په شعري اوب)بافت(کې دننه ښه ترا پر انځورونو بدلېدلای شي.

مجاز او ډولونه یې

نه یوازې په لویدیزه ادبي ترمینالوجۍ کې د شعر ژبه انځوریزه)figurative(بولي، بلکې زموږ د دودیزې- عربي ادبپوهنې یا فنونو دننه دننه په))علم البلاغت((کې هم شعر د ژبې اړولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیرمستقیمه یا))مجازي((بڼه بلل شوې ده. د))مجاز((غونډنوم یا مقوله ښیا ټولیز انځورونه رانغاړي چې تشبیه او په تېره استعاره یې له غورو هغو څخه شمېرل کېږي. کومه نښه چې د یوه ویي د آرې او انځوریزې یا فیګوراتیفي مانا تر منځ توپیر را پر ګوته کوي، هم ورته ترم دود لري، لاتین یې))context((دی او عربي اندول یې هم))قرینه((. دا دی، دلته د همدغه سکالو په تړاو د استاد اسد غضنفر د یوې وړې لیکنې)مرسل مجاز او د هغه ادبي اهمیت، رڼا ۳ ګڼه ۱۳۸۵ ل (لنډیز وړاندې کېږي:

:

))د بیان په علم کې هغې نخښې ته چې موږ پوهوي چې کلمه په مجازي معنی راوړل شوې ده، قرینه وایي. البته د کلمې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ بایدیوه رابطه وي. داسې نه شي کېدای چې له یوې کلمې هره مجازي معنی واخلو. په ...)ځناور د جنګ له محاذه راغی(جمله کې بې رحمه بنیادم ځکه ځناور بلل شوی چې د دواړو په خویونو کې شباهتونه شته.. که د ځناور پرځای غرڅه راوړو، بیا به څنګه وي؟ بیا به هم فکر کوو چې د غرڅه مجازي معنا منظور ده ځکه د جګړې له محاذونو د راتګ قرینه مو پام د غرڅه مجازي معنا ته اړوي، خو ځرنګه چې د حقیقي او مجازي معنا تر منځ یې رابطه نه شو موندلای، نو وایو چې په نومورې جمله کې د غرڅه کلمه معنی نه ښندي، بې ځایه راغلې ده. کله چې کلمه په مجازي معنا استعمالوو، نه یوازې قرینه، بلکې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ رابطه هم ضروري ده دې ډول رابطې ته د بیان د علم په اصطلاح)علاقه(وایي.

د مجاز علاقې ډېر ډولونه لري د بلاغت عالمانو یې تر شلو ډېر ډولونه شمېرلي دي...((.

د دغو تړاوونو)علاقو(، په بله وینا، د مجاز ډولونه داسې را لنډولای شو:

۱(ټول و ټوک)کل و جزء(چې یا له ټول څخه ټوک راواخلو، لکه په دې غونډله کې: افغان)افغانان(څوک ورکولای نه شي؛ یا سرچپه یې لکه: ځان)ملا(مې خوږېږي؛

۲(ټولیز او ځانګړی)عام و خاص(چې یا له خاصه مراد عام وي، لکه: د غره سړی)سړي(، نه سړی)سړي(کېږي؛ یا سرچپه، لکه: جهان)کور، هېواد...(راباندې اور شو؛

۳(لوښی او منځپانګه)ظرف و مظروف(چې یا له لوښي)ظرف(څخه منځپانګه)مظروف(موخه وي، لکه: وياله بهېږي، یا سرچپه، لکه: اوبه)وياله، نل...(بند کړه؛

۴(علت او معلول چې یا له علته د معلول مانا واخلو، لکه: د یتیم له آهه)ازاره(ځان ژغوره؛ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچپه ډول لپاره دا انګېرنه په زړه پورې ببلګه ده، په سخته سیلۍ کې چې څوک شهید کړشي، وايي:))څوک شهید شوی دی((، موخه دا چې د شهید شهادت له کبله))سیلۍ((رالوتې ده ، خو له آره سیلۍ د دغې پېښې لامل شوی، ځکه دښمن له داسې کابو نه ګټه اخلي، یانې دلته له معلوله د علت مانا اخېستل شوې، یا علت و معلول سره ادل بدل شوي دي؛

5(اړه او اړوند)لازم و ملزوم(چې لازم و ملزوم سره رد و بدل کړشي،لکه په دې غونډونو)عبارتونو(کې:
ګل او خوږ بویي، ورځ و رڼا، شپه او تیاره، لمرو پلوشې، اورو تودوخه... ؛ په دې لاندې سروکي کې دوا اړه اړخه سره غاړه غړۍ شوي دي:
سپیني باریکې لېچې تشې ګرځومه
بنګړیوالې ترورې زموږ کوځې ته راشه

نور مجازي ډولونه یا تړاوونه، لکه: تول و تولنوم)مضاف و مضاف الیه(، ستاینوم او نوم)صفت و موصوف(،)مشبه و مشبه به(، لږی او ډېری)اقلیت و اکثریت(، اړ و پېچ)تضاد(،ځای او ځای نیوی)مکان و مکین(او داسې نور چې د پاسنیو په ګډون ډېر یې له آره د ژبې په اوبجه)قلمرو(اړه لري، هغه هم، یا د عادي ویونکیو د پېړیو پېړیو هستونه ده. ځکه لکه چې څو ځله راغبرګه شوه، د بلې هرې ژبې په څېر زموږ دا هم سربېره پردې چې له ښخ و بنسټه د ذهني او انتزاعي ژبنۍ بڼې یوه اړولې، نګېرېدونکې، عیني، په بله وینا ، مجازي بڼه ده، یوه غوښنه برخه یې د مانا له پلوه له دویم ځلې اړولو توکو جوړه ده. بې شمېره وییونو، وییغونډونو او غونډلو د آرو)وضعي(ماناوو ترځنګه، دویمي)مجازي(ماناوې، هغه هم ډېری له مجردو ماناوو سره راخپلې کړې او په ورځني کاروني بهیرکې، هرګوره د هغو نورو ډېری توکو هومره نه، بلکې له اړتیاسره سم رامخته کېږي. دوه او څومانیز وییونه، ګړني)محاورې(، څرګندني)اصطلاګانې(او بیا له وګړني ادب سره ګډ توکي، لکه متلونه، اړونه)چیستانونه(، موخۍ)معماوې(... او ور پسې ځانتنې فولکلوریکې پنځونې)لنډۍ، بدلې، غاړې، نارې، سروکې... (یې خو په لا کره اړونو کې راځي. له لیکنې- ادبي بهیره بیا د پرمختللیو فرهنګي ولسونو هومره لا دومره نه دي ورګډ شوي.

په لویدیځ کې د)figure(او)metaphor(ترغونډنومونو لاندې له کنایې، تشبیه، استعارې او یو څو نورو انځورونو پرته، نور مجازي)فیګوراتیف(ډولونه د ادبپوهنې، نه بلکې د ژبپوهنې له ټولیو)مقولو(څخه بلل کېږي او د ژبې د کره او غوره سبک و ستایل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړتياووکې راځي. د ساري په توګه د داسې ورته ځانګړتياوو پر بنسټ انګرېزان دوه ډوله انګرېزي، کره او ناکره انګرېزي (**formal and informal English**) سره توپيروي.

د دې خبرې د زيات رڼاوي په موخه چې د ژبې او ادب ترمنځ په ټوليز ډول د مجازي ډولونو همغه ټولمنلي انځورونه په ادب اړه مومي او نور يې په ژبه. د بېلګې په توګه يې)) **paradox** او **contradiction**((په نومونو دوه ډوله انګرېزی را اخلو. دغه دواړه وييونه سره هممانيز يا لږ تر لږه ورته مانيز دي او موړ يې اړ و پېچ)تناقض، تضاد (مانا کولای شو ، خو ړومبنی يې د شعرو ادب نومونپوهنې ته لار موندلې او په ځانګړې ډول د شعر يو ذهني انځور))نګېر ګډون((يا))حس آميزي((ورسره نومول شوی دی، خو له دويم ويي څخه د يوې ژبپوهنيزې نومونې کاراخيستل کېږي، د ساري په ډول امريکايي ژبپوهاند))لانګندويون ۸ مخ((په)هاري يو ټوټه کاغذ و ښنبه (غونډله کې))کاغذ ښنبل((يو پښنوييز او مانيز اړوپېچ)تناقض(بولي، خو په شعرو ادب کې دغه هم له يوه ښکلي اوب-چاپېريال او قرينې سره ورته ذهني انځور))حس آميزي((جوړولای شي او په دې توګه))کونتراډېکشن((هم د))پرادوکس((ترمينالوجيک جاج و دريځ راخپلوي.

هسې خو په ټوليز ډول، هر راز توکي د خيال په مټ د شعر ژب- جوليز او ورېز رنګ و خوند رامنځته کولای او له ژنبۍ او ېجې نه شعري هغې ته لوړتيا موندلای شي. دا هم د يادونې ده چې کله ناکله د يوه غېرګمانيز ويی، غونډ)فقره، عبارت(او بيا غونډله)جمله(شعر ډېر خوندروي، لکه د استاد پژواک په دې بيت کې د))پژواک((په دوه مانيزولو سره:

زه پژواک يمه په غرونو کې لوی شوی

دا چې چپ يم، دلته غروکمر نشته

دغلته يې په آره لغوي مانا)انګازه(د خپل لنډنوم په کارونه درست بيت دوه مانيز کړی دی: عادي ژبنۍ مانا ترې دا اخيستل کېږي چې له خپل غرني ټاټوبي څخه لرې اوسېدو ته اړوتلی او اوس يې هغه ساهو ژوند او ازادې غورځې پرځې ارماني؛ خو ده د))پژواک((په دويمه)لغوي(مانا له رامنځته کړي))حسن تعليل((او))تلازم((سره له يوې پرې او پېغوره شاعرانه تېبنته کړې او هغه دا چې د کابل په ښېر په يوه سياسي منځۍ کې ترې ، واکمنو بندېزونو او يا هم يوې))تنخاګۍ((ازادې او ورسره ورسره د مبارزې توان بلوسلې دې !

ليکوال د خپل آر نامه په کارونګ او غېرګ مانيزونګ د استاد پژواک هومره نه، خو لږ تر لږه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه شعري رنګیني ((تلازم ((رامنځته کړې دی، لکه د یوه غزل په پای کې:

... وینو نه زرغون مې پس له مړینې نه
ګل به وي پر قبر نښانه زما
شي به مې بلبل بیا))مجاور ((زیاره،
وايي به د مینې ترانه زما !)ګلوییونه ۳۴(؛

د یوه څلوریزوالې ویرنې په وروستۍ ټوټه کې:

- له درانه خوب سر راهسک کړه ګرانې مورې،
چې له سویسه دې راغلی مسافر زوی !
پر مهال د ځنکدن دې یادوه چې،
اوس دې قبر ته ولاړ آ))مجاور ((زوی !
)سوزونه او سازونه ۴۱/مزینه، ۱-۱-۵۱(؛

په یوه بل پای بیت)مقطع (کې لنډنوم د اړوند متل))چې په ناز لوی شي- په زیار زړېږي ((په وړاندې وروسته کولو سره له آرې مانا سره غاړه غړې کړې دی:

- چې په ناز لوی شي، په)) زیار ((زړېږي،
زه په زیار زوړ شوم، په ناز زړېږم.
)ګلکخونه ۲(

همداسې په دغه بله بېلګه کې یو ځانګړی نوم))دوست ((په غبرګو ماناوو راغلی دی:

چې یې دوست ترې، پر زړه داغ لکه لاله ولاړ،
زیار په کومو سترګو ولاړشي هامحفل ته !

همغږېزي

لویدیز ویناوال هم لړو ډېر ورته چمونه پر کار اچوي، لکه په مسره یا هره شعري ټوټه کې له ورته او هموتوڅو)هممخرجو (غږونو، په تېره وا وېلونو کار اخلي چې دودیز))تجنیس ((او))شبه اشتقاق ((هم دغلته څه ناڅه ونډه اخېساې شي؛ په لویدیزو شاعرانو کې له دغه پلوه ستر الماني شاعر ګویټې)۱۷۴۹-۱۸۳۲ (پوره نوم ابستلی دی.

د ستر خوشال په شعر کې په ناځانخبري ډول داسې څرکونه ډېر تر سترګو کېږي، لکه په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بيتو کې)ک، ګ، ر، ن،د، ت، ټ(:
- پر جهان د ننګيالي دي دا دوه کاره
یا به وخوري ککری یا به کامران شي
- درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننګ پر کار پټ و اشکار

د حميد په شعر کې هم داسې ډېرې بېلګې موندلای شو. د)س، ص، ز، ژ، ل(پرله پسېوالی، لکه په دې سربيت)مطلع(کې:
خط پر مخ د صنم راغی، که سپوږمۍ شوه په هاله کې
دا يې غاښ په خوله کې زېب کا ، که ژاله شوه په لاله کې...
په ورپسې بيت کې له)ک-ګ(پرله پسېوالي سره د يوه)ش(په درېځله راغبرګونه انځوريزه بڼه نوره هم پسې ورښکلې کړې ده:
دا زما له غمه شين زړه، پکې خيال د يار د شونډو
هسې رنګ زېب و زينت کا ، لکه مې په شنه پياله کې

او يا يې هم په يوه پای بيت)مقطع(کي اووريزو)ل، ر(، ستونيزو)ه،ح(او غاښيزو)د، ت(غږونو له اړوند انځور سره جوليز راکښون خومره زيات کړی دی:
لا هله حميد کسکر په محبت وو
پرښتو چې جوړاوه په ترتيب ورو ورو

ليکوال بيا په ځانخبرې توګه له دې چمه ښايسته ډېر کار اخېستی دی، لکه))خ-س-ش-ز-ر((په يوه غزل کې:
دا کوڅۍ ستا پر سپين مخ خورې ورې شوې
که زما پر سباوون تياري خورې شوې
ستا د سترګو د خيال سيوری چې پرې ولوېد
پر ورشو مې د ارمان تورې تياري شوې
ستا د برندو کتو ټکه نه وه، څه وه
ورسره مې چې اسرې خاورې ايرې شوې...)ګلوييونه ۲۳(؛
د يوه غزل په وروستيو دوو کرېيو کې د نورو همرنګو خپلواکو او بېواکو)واوېلو او کنسوننتو (تر څنګ)ګ (او)ج(بيا تر ګردو يو په زړه پورې کونترست رامنځته کړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه گناهگار بیا هم جوگه د جنت شوی نه یم
که سره او تور غبرگ دوزخونه مې تر شا پرې ابښي
د جنگ و جهل و جنایت جهنمي لمبو کې،
تور سکاره شوي برخلیکونه مې تر شا پرې ابښي !
)ساندې او سندرې، ۸۹مخ(؛

په یوه نیم ازاد شعر کې یې د غبرگ مانیز))ډاگ((او ورسره د رغاونیزو او گرنیزو)اصطلاحي(ماناوو په ورزیاتونه سر تر پایه دا دوه تمغرونه او نور خپرمه یا نژدې هغه)د-ت-ن-س-خ-ر-ز(شعرته یوه خوږغږي او رنگیني وربښي:
سترگې سترگې له ډېر خاره
چې کوږ ډاگی ډاگې را شي
نه وي ډاگ د یار له لورې
زړه مې ولگې له ډاگه
پاتې بیا پر وچ ډاگ باندې.

ها بیوارې تلوسې مې
اند بېنني وپاروي بیا
بهیر جوړ پر مخ د اوښکو
اسوېلې سلگۍ سلگۍ شي
ولولې شي سوې ساندې.

د زړه وازدو په سوځون
تورې شپې پر ځان روڼې کړم
ورته خوشې په اسره کې
ورځې هم شي هسې تېرې
بیرته لاس تر زنې لاندې.

د میني ځوانۍ ژونده،
نن سبا کې خنگه تېر شوې؟
بېلتانه و ځبولې،
پردېسیو تاند لباند کړې،
نهیلیو لاندې باندې !
)گلکځونه ۷۷- ۷۸ / سویس ۱۰-۴-۷۱ ز (

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر))پلوشین نارنجیستان((سرلیک لاندي یې په یوه ازاده ببلګه کې په پوره ارادي توګه ډېر زور پر)ش-ښ-س-څ-ځ(او بیا پر)ج–چ–ر–ز-ژ-ږ(اچولی دی:

د اسمانځکو دنګو غرونو سپین واورین ستونځونه،
د غاړو مورګو او ورشوو تاند ښېراز شینیلي،
د ګلګخونو غځېدلي لړی...
د سرو رېدیو، سرو بامیو ناپای بریدي دښتي
- دا دزرتشت د اورتونونو ثلي-
او د شینکو شینکو رودونو جادوګري نغمي...
واړه ښکېللي د تیارو طلسم.
*
نور د سپېدو هینداري تشي بربښي
د سباوون د پلوشین نارنجیستان له انځور
او د اسمان شني لاژوردي موسکاوي
نوري لنبېږي د تیارو د تور ښامار کومي ته.
*
بربښنا د شنډو ګورو وریځو ګوګل نه څیروي
چي د باران هېر کړی نوم یې وکښي بیا
د زړه پر دړه...
او د باورد ښېرازیو پیغام
وبورېنوي د ګلباغچو د نهیلۍ خوبونه.
*
اوس به
د زغم تالا والا سترې ستوماني جوپې،
-د لمر تر ښار-
د مرګاني چوپي چوپتیا تور واټنونه
خنګه و نغاړي نور
او د دې ځمکي د ننلو دوزخیانو د ناپایو اورو وینو
په سرو کښلي کیسي...
څوک د رحمت پرښتي چېري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بې نیازه ټولو اکمن تر غوږه ورسوي !
)نوي پېړۍ او نوې زرۍ ۲۳-۲۴ (؛
او خاطر په یوه سربیت کې نرم تالو ییز غږونه))ک،گ، ږ ((سره
ځومره په خوند پېیلي دي:
هسې راته ګوري، لکه نه چې راته ګوري
نېغ مې له زړګي وځي کاږه چې راته ګوري؛

په پای کې د زبیر حسرت دیوه غزل سربیتونه راخلو چې د)ځ، ز، خ او زورکي (په راغبرګولو سره یې نور هم ښکلی کړی، خو که د ده د شمال ختیز والو پرځای یې د نورو درو ګونو ګړدودي ډلو کوم استازی، لکه کاکړ، غلجی یا ختک یې واوروي، یا ترنمي او یا هم سندریز کاندي، له ښکلا سره به یې راکښون هم غاړه غړی شي:
زه نه جاروځم، چې جاروځم نو خپل مخ ته وځم
اواره ګرد یم، ځم وځم، چې هر اړخ ته وځم
زه هره ورځ وایم چې نن به لږ د وخته وځم
وخت سره څه وکړمه، هره ورځ ناوخته وځم...
)لیکوال، ۱۴ ګنه ۲۰۰۲ ز (.

ښایي، د نورو تېرمهالو او وسمهالو په شعرو کې چې له پښتو پانګې یې زیات کار اخیستی وي، هم دلته او هلته خال خال ورته همغږي ومونډل شي، خو د یوې هسې برابرۍ پېبره به وي !

ذ هني انځورونه او ښېلګې یې
تېرمهالي)وګړنی او کلاسیکي (

زموږ په کلاسیک او دودیز شعر کې ډېر زور پر عیني)محسوسو (انځورونو اچول شوی، پر وړاندې یې ذهني)مانیز، مجرد (هغه او بیا سېمبولونه او اسطوري له نشته برابر دي. په منځني ادبي پېرکې ښايي، شیدا)۱۱۳۵-۱۱۹۴س (یوازېنی شاعر وي چې یو څه زیاته ګټه یې ترې اخیستې ده. حمید)۱۰۸۳-۱۱۴۸ س (سره له دې چې په پښتو کې د هندي سبک ښستوال او بیا))موشګاف((ګڼل شوی ، له دومره ښندې کار نه دی اخیستی، که نه، د پارسي شاعر هلالي د شاه و ګدا کیسې په ژباړنه کې یې له دغه پلوه خپله وړتیا پوره ازمایلې، تر دې چې یو راز))نوی پنځون((، یا په پارسي نومونه))بازسرایي((بلل کېدای شي، په تېره د))دریای خون((پر))دوینو اباسین(((اړونه) سېمبولایزونه(؛ دلته یې هم د هماغو لومړیو درو بیتو پر وړاندې بینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسنه کوو چې استاد ربنتین د همده په نامه د دیوان په سرکې راپېژندلې او ډېرو همداسې انګېرلې دي:

شعر نه دی دا خوناب د زخمي زړه دي
یا وتلی دستي دم له خولې د مړه دی
یا له ښاره د حیرت وتلی فوج دی
یا د وینو اباسین وهلی موج دی
یا نعره د نیم بسمل مرغه د خولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلي ده

د دې لامل او لاسوند چې حمید ولې په خپله آره پنځونه کې دومره ژور نه دی تللی، ښايي دا وي چې نه يې غوښتل، د شیدا په څېر، پښتو د هندي سبک د بېخرته پرسنایزېشن بلهاري کاندې او له ورته نیوکې)) ... په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر ((سره مخامخ شي !

د عیني او ذهني انځور سره داسې توپیرېږي چې اړوند توکي يې نګېرېد ونکي)محسوس، ملموس(وي، د ساري په ډول که سترګې له بادام سره تشبیه کېږي، نو دواړه توکه یا اړخه)مشبه او مشبه به(يې، نګېروړ)محسوس(دي. همداسې استعاره هم در واخله چې مستعار له او مستعار منه دواړه اړخه يې نګېرېدونکي دي، لکه د شیدا په دې شعر کې:

د غنچې د رباط ور په واکېدو دی
قافله د رنګ و بوی دروميي سبا شو

دلته)غونچه(د مشبه په توګه هم يو عیني خیز دی او)رباط(د مشبه به په توګه هم. پر وړاندې يې په دې بل تشبیهي اضافي ترنګ)قافله د رنګ و بوی(کې بیا ، که دواړه اړخه عیني یا محسوس هم دي، خو مشبه)رنګ و بوی(له پرسونیفیکېشن)تشخیص(سره مجرده ښه راخپله کړې، نو ټول انځور ورسره له عینیته، ذهنیت ته ور اوښتی دی، په بله وینا ، يو ذهني انځور ځنې جوړ شوی دی.

دغه شاعر په دغه بل بیت کې لاپسې ژور تللی دی:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته – نه ږدم بار لکه شبنم پر دوش د ګلو

دغلته په لومړۍ مسره کې)) يو سیمبول دی((کمند، ځکه خپل مستعار له)وړانګې(يې له لاس ورکړی او)شبنم(او)ګلو(ته يې هم له)شخیصت(ورکولو سره تشبیهي، په بله وینا ، استعاري انځور ذهني کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په په دي لاندي لنډۍ کي))بېلتون ((ديوه مستعارله په توګه نانګېرېدونکی يا مجرد دی، خو مستعار منه)شخص (ورسره نګېرېدونکی یا عیني راغلی او هغه هم یو وار په لومړۍ او بیا په دویمه مسره کي، خو سره له دي د دود له مخي دواړه استعاري انځورونه ذهني او هممهال)تشخیص personification (بلل کېدای شي:

بېلتون پر تنګه کوڅه راغی

ما وبل سلام دی، ده وبل کوردي ورانومه

دا بله بېلګه تر هغي هم تېرى کوي:

داسي دي مخ په سالو پټ کړ

لکه چي شپه پر ورځ خواره کړي تور جالونه

څنګه چي داغلي سلمى شاهين)د پښتو ټپي۲۱ (له خوا د دي راوړي لنډۍ په دویمه مسره))لکه چه شپه ورځ باندي خور کړي تور جالونه((کي د فارغ بخاري پښوییز)ګرامري(سمون)خورپرخواره بدلون(سکته رامنځته کوله، نو ما يې پورتنۍ بڼه آره وانګېرله !

او له دغي بلي ورته ټپي څخه بیا))←ټپیزه ((رغول شوي ده:

پرما دېره د غم جوپه ده،

څه د ويرونو شړشپه ده،

پرخوله مي دا سوي ټپه ده...

نن مي پر چولي بیابان شپه ده،

د جاج کلا ، د غم بنګلي به جوړومه !

)اند و واند ۳۱۴ (

په هره توګه نن سباکره کتونکي د یوه شعر په))هنري ((ارزونه کي تر عیني انځورونو ، ذهني انځورونه او بیا سېمبولونه، هغه هم نوي نوي ډېر ټاکنده بولي. په نوي غزل او په تېره تېره نوي)ازاد (او سپين شعر کي د دوو ذهني انځورونو))تشخيص يا تجسيم شخصيت personification ((او))انطاق animation ((کارونګ همزمان ډېرو وییونو سېمبولیزوني)- zation symbo li (ته لیاره هواروي.

د دي لیاره چي په ننني شعر کي نوی دود شوی سېمبولېزم، او ان مېجیک ریالېزم مو ښه ترا پېژندلی اوسي، د استاد غضنفر له يادي شوي ارزوني)د جلان جادوګر هنر (څخه د ایما جبزم په تراو دا په زړه پوري خبري راخلو:

))په شلمه پېړى کي د شاعر یوه مشهوره نظریه ایماژېزم نومېږي. د دي مکتب پیروان وايي چي د شعر مقصد تصویر دی. خو نور اکثره ادبپوهان وايي چي که تصوير ماناوي وښندي، خو يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيم ځل بيا داسې نه وي، تصوير يوازې د تصوير لپاره وي. دواړه مثالونه:

د خپل ارمان غوندې يم، وراندې څمه شاته راشم
د جګ غره کاڼي شوم چې وخوځم، بېديا ته راشم

دلته د ژوند يوه ژوره تجربه او مانا وينو. موږ خوشاله يو چې مخ پر وړاندې روان يو، مګر مرګ ته د نژدې کېدو او د ژوند د ختمېدو په بيه. او دابيت بيا يرف اصوير دی:

د شپې په توربخملو اننګو کې راته خاندي
د ګورو غرو په منځ کې د ځنګل غوندې جانان

دغه بيت مو سترګو ته يوه منظره دروي، خو دامنظره د ګونګ بنيادم غوندې پټه خوله ده. په همدې بيت کې يوه بله ستونزه چې د تصويرګر جلان په ځينو نورو بيتونو کې يې هم وينو، ليدلای شو. دلته د تصويرونو بيروبار او د بيروبار په وجه د تصويرونو تتېدا وينو. د شپې تور بخمل اننګي يو انځور دی، د ګورو غرونو منځ بله منظره ده او د ځنګل غوندې جانان بل انځور دی. شپه چې اننګي لري، نو داخو پرسنفکېشن)يو ډول استعاره (دی يعني شپه بنيادم ته ورته شوې ده. نو د يوه بنيادم په اننګو کې د بل بنيادم)جانان (وجود څنګه سترګو ته ودروو؟ بيا په توره شپه کې خندا څنګه ووينو؟ او جانان چې د ځنګل غوندې شي، نو څنګه يې بايد تصور کړو؟

له نوبت سره ډېرې مينې، که د ده شعرته کمالونه وربخښلي، يو نيم ځای يې ستونزې هم ورپيدا کړې دي. دی چې پر ابتکار ورک مين دی، ممکن هغه کلمې توجه ډېره جلب کړې چې تر اوسه پورې نورو شاعرانو نه دي کارولې. دا نوې کلمې هم کله کله د ده په شعر کې مشکل پيدا کوي. ده ويلي دي چې:

نن به دې جلانه غرنی خوې رومانتيک کړه

په دې مسره کې د رومانتيک کلمه له دې کبله نه چې نوې ده، بلکې په دې خاطر چې مانا نه ښندي، ښه نه لګېږي.

د ببلګې په توګه کله چې د ستر خوشال په)که زه نه وای، تا به ځان لره بلل ځوک... (بيت کې بل شاعر))تا به ځان لره)) پر))عشق به تا لره)) و اړاوه، اړوند انځور يې يو څه ور))ذهني)) کړ او ورسره ورسره يې))اخلاقي)) هم !

دا دی، دلته له همدغه پلوه لوړی له دېواني)کلاسيک (پېره، هغه هم يوازې د حميد د دې يوه بيت په وړاند بينه بسنه کوو:

ځکه ما د عشق په توره ځان شهيد کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې نه رسي د صبر پر کفن لاس

وسمهالې)پښپلیزې،ازادې، سپینې (شعري بېلګې
په نوي پېرکې د داسې)) ذهني((انځورونو او سمبولونو کارونګ د شلمې زېږدي پېړۍ له دریيمې لسیزې سره د))خدايي خدمتګار((سیاسي- فرهنګي غورځنګ او ورپسې د صنوبرحسين مومندکاکاجي)۱۸۹۷-۱۹۲۰(له))ولسي ادبي جرګې((سره راپيلېږي. هماغسې چې مولوي احمد د نومهالي هنري نثر یا))ناپیلي شعر((بنسټ ايښی، کاکاجي هم پر خپل وار د یوه رښتيني، هنري او ورسره ورسره ژمن شعر پيلامه رانښلولې او په خورا ښکلو مخبېلګو سره يې په پوره ازادي توګه دا رانښوولې چې غبرګ ارمانونه سره څنګه غاړه غړۍ کړي او ونغاړي را ونغاړي، لکه د کاکاجي د یوه غزلیز شاهکار چې پر لاس راغلی څو بيته يې له مخه وړاندې شول او یايې له))فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۲۷۹ ((دا بله بېلګه:
راشه اخر وخت دی، دم کرم وکړه
دوه سلګۍ مې تا وته ايسارې دي
تا خو صنوبره هېڅ غزل نه وي
دا خو د کامل او حمزه چارې دي

او بیايې د ورپسې پښت له کینو او ښیو پلیونو او په سرسرکې استاد حمزه وايي:
ستا په تبسم يې حوصله وکړه
او ښکو بورږنېدلو مې شبېه وکړه....

او بيا غني خان، طوفان،اجمل خټک، سيف الرحمان سلیم،امین الحق امین، ایوب صابر، سلطان صابر، قلندر مومند، رسا، کامل، مفتون، مجذوب، اسیر، لیاقت سوز، رؤوف زاهد، اعظم، ایاز داودزی، وهمي، قمر راهي، قمر اندیش، قمر نړیوال، قمر طایزی، پیر ګوهر، ډاکتر اسرار، سایل، اکبر سيال...

او دا چې په وسمهال پېرکې يې پرله پسې پرمختیا او پراختيا موندلې، نو ګڼې بېلګې يې وړاندې کوو، هغه هم په دې موخه چې کره کتونکي يې له هنري یا ژب- ښکلاییز پلوه د اوسني پښتو شعر او شاعرانو د ارزونې، پرتلنې او بیا ډلبندۍ لپاره ښه ترا پر کار واچولای شي:

- ښاخکی ښاخکی لکه ستوري د سپوږمۍ له جامه ښاخم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرخه پرخه پر ګلونو د اسمان له بامه څاڅم
د خو تنو پرهرژلو وینه نه یم چې توییږم
د زخمي زخمي ماحول له اندام اندامه څاڅم...)ګلوییونه ۹۰ (،

- - -

- ږدمه سره ګلان د لمر په ځنو کې
نه ټومبم ځوزان د لمر په ځنو کې
ستا ښایست کې ورک شوم، لکه ورک چې شي
ستوري د اسمان د لمر په ځنو کې...)هماغه ۹۲ (،

- - -

- په نمنځ سربه د مزدک سپېڅلي لمر ږدم
چې تابوت د شپې پر ولو د سحر ږدم
چې د برم د نیلي سوې مې، سوبې ښکل کړي
له ښاخ ځکه به د مینې تاج پر سر ږدم...) د مرجانونو څانګې ۲۵ (،

- - -

- دریغه، که د لمر د الماسونو څانګې ماتې شي
سم به ورسره د سهارونو څانګې ماتې شي
خدای مکړه، د شپې د بوږنوږو تورتمو په لاس
نورې د سپېدو د سپېداړونو څانګې ماتې شي...)هماغه ۲۳ (،

- - -

- له وربښمینو کرشمو دې، د وفا خیالونه اوبم
له مالګینو مکېزونو، همدا ستا خیالونه اوبم
چې ورېمې دې زیریګرې شي د ګلبدن د عطرو
له ښکالو دې د راتللو، د ښکلا خیالونه اوبم...)هماغه ۲۷ (،

- - -

- واورین فصل یې په رګوکې پرنده کړې د ژوند وینه
لا مې پاتې ده کیسه، د اور و وینو په کابل کې...
د تعمید غسل مې مینې ته، د زړه په وینه ورکړ
دا چې کړې مې دوه ارمانه، غځوني په غزل کې)هماغه ۸۱ (،

- - -

- که مې توی د ورځې وینې، شوې په کومې د مانښام کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپه مې ځاځي لکه شمه، د سپېدو سهار په جام کې
څه خوږې خوږې شېبې مې، شوې د مينې شهيدانې
دا د چا قاتل په لاس مې، ورک اغاز شو په انجام کې...)هماغه ۴۵-۴۲ (،

- چې مې بلهارو وينو نه کړن نن سبا مخسورى
دا يې له سرو د مرجانونو بهيرونه ترهي
د ښکلا ښار مې د اور وينو په کفن کې نغښتى
نن مې د مينې له غزل که ګلوييونه ترهي...)ساندې او سندرې ۲۲ (،

- پربږده چې هېلمند مې تر هامون د سيستان ورسي
زيم ته مې ريښې د جلوهلې بيابان ورسي
زېرى د زرغا د خوبولو وچو غوړګو مې
بيا هم تر پيلغوږې شين ځادرې اسمان ورسي
دښتې دښتې کرېکې او دا غرونه غرونه کوکې به
هرګوره، دربار ته د زرتشت سپين تومان ورسي...)ناچاپ (،

درته د سرو سترګو توخمونه کرم
د ناز په پښو کې دې ګلونه کرم
په رڼوبيو کې د ماتو اينو
د چوپتيا زړه کې توپانونه کرم...)ناچاپ (؛

.نو که تر هرڅه له مخه يوازې د))هنري ارمان ((له ګوتپېره وکتل شي، بيا نو رحمت شاه سايل په دې لاندې شاهکار سره تر ټولو تبرمهالو او وسمهالو ميدان وړى دى.که په سرچپه ډول، د))ټولنيزارمان ((له اړخه وځېرل شي، دا باور راپخوې چې له آره يې د يوه ژمن شاعر په توګه غوښتې دي، يو پيغام تر دې بريده ښکلې او سينګار کاندې او په همداسې شاعرانه کوډو يې په وروستۍ کړۍ کې راونغاړي:
چې په خندا ورته د خوږ زړه پرهارونه نه شي
چېرې دې هم ستا د ښايست غوټۍ ګلونه نه شي
وړې مې د روح جنازه چېرې د خندا پر اوږو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وینو سره دې چې شینکي شینکي خالونه نه شي
د نظر غشي مې پر زړه باندې په پام وروه
چېرې زخمي پکې دا ستا نازک یادونه نه شي
ویده دنیا یې د سایل قلمه مه لړزوه،
د فریادې اوښکو مات ستوري تندرونه نه شي!
)د ن. تکل په مرسته(؛

- - -

- څه ښکلي سوداګر دی، خومره ښکلي باران پلوري
یو آس د سپینو وریځو،دی د وریځو ګلان پلوري
د ستورو په تېښو یې، جوړې کړې ورته څنې
نن دلته په دې چم کې، یو کافر دی بوتان پلوري...
)ننګیال، سمسور اوبپانه(،

- - -

- یو باد را لګېدلی، ما له ځانه سره وړي
د زړه آس مې له باره دارمانه سره وړي
د شپو پر اوښ یرغل دی، زموږ کلي ته راغلی
ګلونه او باغونه، له باغوانه سره وړي...
)ننګیال، لېمه او ومه ګنه(؛

- - -

- د غوږو کچکول مې واچوه پر غاړه،
درسته ورځ مې کړله تېره پر ولاړه...
ماوېل خیر به پکې ترنګ د رباب راوړم،
چا ویل کېده د رباب خو پرون ولاړه !)محمد آصف صمیم(؛

- - -

- جوړ د سهارونو مو پرهر نه دی
لمر د وینو ژی دی، لا خو لمر نه دی
اوښکې مو ولې ولې روانې دي
پېغلو منګې مه راوړئ ګودرنه دی...)کاروان، چنار خبرې کوي ۷۵(،

- - -

- نظر یې لوند په اوښکو لاس یوسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه له غره نه مې الماس يوسي
عشق راته رام کړ د شعرونو سيمرغ
له اسمانونو نه مې پاس يوسي...)کاروان، هماغه ۲۴۳ (؛

- - -

- ترهغې به راته ګورې ، په شرنګا کې به دې ساتم
دا يو خبر پر ياد لره، زنځيره چې رالوېږي
لړوار وکړه د خپل بابا ، شلخی درنه راکوز کړم
بيا خير زموږ د ړنګې، کوټې تيره چې رالوېږي
د اوښکو پر لار راشه، چې ګوګل کې دې خپل ځای کړم
له سترګو د خوارې جانان، تصويره چې رالوېږي
موږ خپله رڼا ورځې، دې کوڅو کې په تيندک ځو
نو خير دی پکې وخت، ناوخت فقيره چې رالوېږي
پردې پردې سرونه، دې شينکې لمن کې ګرځي،
همدغه ورځې شپې دي، يه پاميره چې رالوېږي !
)اجمل اند ، ځپوکې انځورونه (؛

- - -

اند ښننه د يوې ونې پر سر نشته
اند ښننه د يوه باغ د رژېدو ده
که يوه چينه ړنده شي باک يې نشته
د تمام کلي وياله پر وچېدو ده.
)کاوون توفاني، د باد په کنډوالو کې ۸۲ (؛

- - -

- کله نا کله چې سپرلی زموږ پر چم راشي
ځری د سپينو هېږو شاته پسې سم راشي
د تور راڼکي په سندرو به مې سامينځله
اوس سهارونه تته ژبه پر تورتم راشي...
)پيوند ، لېمه ۱۰ ګڼه (؛

- - -

- يو غمی د سيند په تل کې رانه ورک شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پوهېږم په څه چل کې رانه ورک شو
اننګو کې دې زما د کتو فصل
تږوکېدلی وو، په ګل کې رانه ورک شو...)علم ګل سحر، پاس سپوږمۍ (؛

- - -

- ډېوه ګۍ مو د فکرونو دي ځلاندي
نوی نسل یو، لرو ارادې تاندې
موږ برجونه د وحشت د کلا مات کړل
موږ پوره کړې د شیطان د مرګي ساندې...)اکبر، د ګوتو خاپې ۳۷ (؛

- - -

- د غوټۍ وینې پرتې دي پر ګلونو
اوښکې توی کړې پرې د پېغلو وربلونو
ډېرې مینې ارمانونه خاورې کړې
دي بدرنګو او ترخو ترخو کلونو...)زړه سواند (،

- - -

موږ خو لارې ورته ښارو، پېغلې بیا ورته رانغلې
مات بنګړي او مات منګي ترې، پر ګودر دي پاتې شوي
خدایزده کومې ښاپېرۍ به، په پلو کې وي وروړې
د کابل د اوښکو څاڅکي، پر خیبر دي پاتې شوي
)زړه سواند، وینې پر ګلاب وینې؟ ۸۹ (؛

- - -

- راځي کارغان سُر د غزل مې په چغار وژني
په شاعر زړه کې مې نغمه نغمه بهار وژني
پر موږ یې نه لوربېږي شونډې د ښکلا چې ګل شي
رقیب تورمخی د ښایست د خندا وار وژني...)سید اسدالله اسد (؛

- - -

- هینداره د یادګار مې ماتېده چې ته راتلې
له شنه اسمان رڼلی راورېده چې ته راتلې
د ستورو په کاروان کې چې ناڅاپه منځته راغلې
- که څوک نه وایي، که وایي
حقیقت به بر ملا یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه چا مسلمان کړی
چې اوس موږ ته اسلام ښايي
دا چې اوسي په وجود کې
دا زموږ په متو پايي...)مجيد قرار، لبمه۱۲ګڼه(؛
- د ګل درو موسم ته وايه چې په تور تمبو کې
د پښتونخوا د غرونو زرکې، انتظار کوي
څوک شته چې دا پيغام ،د امن تر سفيره یوسي
په وينو سرې خولې ماشومان، درته ازار کوي)اکبر سيال(؛

- - -

- له موږ ېبوسو نه د عمر منزلونه تښتي
څه تهوکه شوې چې له هر یوه نه پلونه تښتي
د نازنين خوب انځورونه د کابل له شپو نه
لکه د پېغلې له کمخو نه سره ګلونه تښتي)لال پاچا ازمون(،

- - -

- دا سرينده ترې ښکارېږي، خپله ټنده ژاړي
بې بندوباره سيند ته ګوري، خپله ونده ژاړي
ستونی يې لوند په نغمو نه کړ، يکه زار هم چېرې
د دېوال سيورې ته له نورونه، پرځنده ژاړي...
) هماغه، څنګه دې هېره کړمه ۲(؛

- - -

- له اسوېلو سره مې لوبې کوم
د زړه زخمونو سره مې لوبې کوم
په ماتو ماتو سپينو اوښکو اشنا
وړو سلګو سره مې لوبې کوم...)نظيف تکل، شبنم پر پاڼه ۳(؛

- - -

- روح کې مې ناخې يو غزل چايې ښکالو وړې ده
ګوندې اشنا مې رخه بيا په ترانو وړې ده
که مې رښتيا شول د کوثر د فوارو خوبونه
د کوم سراب هيلې مې تنده په اسرو وړې ده...
)سعدالله ميوند، د ساهو ياد ۹۳(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- بيا د اجل غشى له کمان نه وتى
لکه))ننګيال ((زړه له))امان ((نه وتى
بدى ته هومره چمتو شوى مرګى
څومره چې ژوند نن له احسان نه وتى...)برکت اله کمين، هماغه۸۲ (؛

- د ښايست د پسرلي له شنه بهيره
د نرګسو د ګلابو جنازې ځي
ميکدې، هنر کدې يې ړنګې بنګې
د شاعر او د شرابو جنازې ځي...)عبدالله پيکار، هماغه ۳۷ (؛

- څو منزل مو د سيلۍ په وزرو تلل وي
تيندکونو سره مل به سربښندل وي
دا ورېښمينه غبرډ د يار اغيار نشتر کړي
راته څوبه د ګلخانګو ماتېدل وي...)ظفر اهتمام، هماغه ۱۱۸ (؛

- د ګلاب ښار ته مې پر سردې د لمبو پګړۍ
وخت يې له سر نه کوزې کړې د ورمو پګړۍ
غېږه ورکړې د لمبو غېږې ته هرې کوڅې
د هر کندړ پر دېوال تاو دي د لوګو پګړۍ...)عارف خزان، لېمه ۷ ګڼه (؛

-...چاړه پر لاس چې له غوسې نه توروشين ګرځمه
زه د رقيب پر شونډو ژبې ته ښېرې لټوم
تورمانه ستا د پښتنو پر ښځ يې اور پورې کړ
څو ستا غزل يم چې مړ نه يم لا ايرې لټوم)اجمل تورمان، شمشاد ۱/۵ ګڼه (؛

دربغه چې د استا د اننګو څوله هم زه واى
پرخې ته چې ګورم، د ګلونو پر سرونو
مات پر ما نظر کړه چې سپېر سترګي هک اريان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود مي کړه د خپلو محلونو پر سرونو...)خاطر اپریدی(

-یو خاموش پیغام مې مات کړل
د اوږدو خیالو لاړونه
تر غوږونو يې را تېر کړل
ځو اشنا غوندې ږغونه
خوبولي سترګې موږم
یو نغمه مې تر غوږ کېږي
په رګوکي ويني ناڅي
د زړه مراندي مې شرنګېږي..باري، جهاني، لېمه ۷ ګڼه(؛

- - -

-لاس مې نه رسي د هيلو ګرېوانه ته
د جګ شاخ مېوه مي تور مردار کارغان خوري
)نجيبه سارا بياباني جونګړه۲۲(،

- - -

تا چي زما پر لاره د قدم لمنه ونيوه
مام په پاکه مينه ستا صنم لمنه ونيوه
اوس دي چي دا مړي هيلي ژوندۍ په تلوسو کړلي
تېرو خاطرو ته مي د زغم لمنه ونيوه...)هماغه۱۲۱(؛

- - -

- چي په ګوګل کي مي رازونه ژاړي
د نم پرځای سترګي رودونه ژاړي
دغه ناسور ګوزار د توري نه دی
زما پر زړه د خولي زخمونه ژاړي...)صفيه صديقي، نالوستی کتاب ۵۲(؛

- - -

-...شپي د ارام نرم لاس
پر هر يو سر راکښلی
د ورځي شور و غوغا
پر چوپتيا ځان سپارلی...

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د اسمان ماشومان
دغه ځیر سترګي ستوري
شرم و حیا نه لري
موږ ته بیا هم راګوري)اکبر بری، مساپر،۱۲۱-۱۲۵(؛

- - -

- ماښامه پوري شپه ده، تر سهاره پوري شپه ده
دا نن زموږ له کلي نه، تر ښاره پوري شپه ده
د میني د سندرو، یوه بله نغمه مړه شوه
د ویر د غمرازۍ مو تر ستاره پوري شپه ده...)داود وفا، لېمه درېیمه ګڼه(؛

- - -

- ولاړم تپه شومه د طور له سره
زه د موسی له زړه نه ووتمه
رسا مي ستا په زړه کي ځای ونیوه
چي د دنیا له زړه نه ووتمه)حبیب نثار، ځانګي ځانګي ارغوان(؛

- - -

- راځه والوځو جوړه د اسمانونو غېږ ته
د ستورو پړک ته د سپوږمۍ د ماښامونو غېږ ته
د میني بڼ ته به کړو ستوري په لمن کي راټول
ورنه به جوړ کاندو امېل د ګرېوانونو غېږ ته...
)رحیمه پښتونجار، سمسور اوبیانه(؛

- - -

- چي یي خیال وو پاس له هسکه د لمر سیوری شو
چي پالل یي سپین ستوري اخر ستوری شو
چي په مینه مهذب وو، چي د ګلو پر مذهب وو
هر ګل پرخه پرخه خپور د ګل همزولی شو)وهاب بریال، هماغه۲۸۲(؛

- - -

- ستا د راتلو په انتظار یمه لا
د خیال خوبونه مي شړلي نه دي
ما د بنو د انتظار ګردونه
په ترمو اوښکو لا مینځلي نه دي)ذبیح اله حسن، بهیر، دوتنه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ترنگ به شم د))سور ((او د))تارو ((مراندې به ونیسم
زه هغه غزل یم چې د زړو مراندې به ونیسم
څو که مې اشنا ستا د بڼو رقیبان پرې نه ږدي
باد به شمه باد ، ستا د کوڅو مراندې به ونیسم...
)ببرک میاخېل، هیله ۹گڼه(؛

- - -

- ستا د ستم کیسې کومه څمه
خاورې پر سرباندې شیندمه څمه
د زړه په شاړو کروند کې اشنا
د عشق داني هسې کرمه څمه...)قسیم ابرون، هماغه(؛

- - -

- لکه یو ستوری له اسمان پرېوتم
جانانه غېږ کې دې ارزان پرېوتم
لکه شبنم د سرو گلونو پر سر
اوښکه پر سر د هر گرېوان پرېوتم...)نغمه، هماغه(؛

- - -

- د مینې لاروی یمه، صنم ته مې وربولي
دا داسې بتکده ده، چې حرم ته مې وربولي
دا زړه راسره رخه، لرې ځکه خو یارانو
چې چېرته مینه نه وي، هغه چم ته مې وربولي...)بازمحمد عابد ، هماغه(؛

- - -

- گردجن به څنگه شي رخسار د نظر
مورېه په اوښکو مینځو لار د نظر
د عشق د خدای عذاب کې راغلې اخر
شېخه چې ودې ویشته ښار د نظر...)صدیق بدر ، هماغه(؛

- - -

- راشه چې اشنا غزل دې کړم، تپه دې کړم
راشه د وختونو د سپرلي خورېه ورمه دې کړم
راشه، د سپوږمۍ له پلوشو درته امېل جوړ کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشه چې د حسن د ښکلا بله ډیوه دې کړم...
)امان الله نصرت، هیله ۱۱ګڼه(؛

- - -

- د شب پرستو)شپې پالو (سپکاوی په سهارونو کوو
موږ د منصور مریان مینه په دارونو کوو
بیا به خرڅ شوی یوسف بیرته خپل کنعان ته راشي
بیا ترې تعبیر به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)خانزمان کاکړ، هماغه(؛

- - -

- د ژوند په رنګینو کې، د ښکلا په اینه کې
بند کړی په جادو یمه، یوچا په اینه کې
د میني روایته، دې نه نور به لا څه سپک شي
مین درته هم ګوري، د دنیا په اینه کې...)عبدالهادي حیران، ښکلا۲۱ګڼه(؛

- - -

- ستا دمخ ډیوه چا پو کړه چې ماښام شو
ستورو وژړل دا لمر ولې بدنام شو
د سرو وینو پر لار راغلم ستا درشل ته
چې پر پلونو مې راشین دا لاله فام شو...)کریمه رسولي، هیله، ۸ ګڼه(؛

- - -

- دلته د ګلو ښایست هم، په بدرنګیو اخلي
دلته همېش پسرلي هم ، په بیرته تللو ستایي
دلته په زړو کې تش کینه ده، مینه نه ښکاریږي
دلته له وراېه یو او بل په بدو کړلو ستایي...)مینه صابر وردګ(؛

- - -

- د ښکلا هسک نه شه رابر جانانه
پر ما را وغوړېږه لمر جانانه
زما د ذهن او د خیال پر پانه
د انځورګر زړګي منظر جانانه...)منقاد رودوال، هیله، ۴ ګڼه(

- - -

- د ژوند مړاوي سندره مې رباب کې راولم
د وینو شپو کیسه د عشق کتاب کې راولم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سر ربه ! مات شوی، خو تېټ شوی چاته نه دی
خو تا ته يې پېڅه وخته محراب کې راولم...) اسمعيل يون، هيله ١ګڼه (؛

- - -

- پياله د وصل ومونده لېوني
څيرې د راز کړله پرده لېوني
عشقه تنها پر تا يې راوړ ايمان
بل چا ته نه شول پر سجده لېوني...) محمد حسن حقيار هماغه (؛

- - -

- چې له نازه به کړې وې د تنکو ګلونو څانګې
په نڅا ورته را تللې به د لمر زرينې وړانګې
د سهر نسيم په مينه په ورو ورو به تخنولې
بلبلانو په سندرو ترانو راپاڅولې...) ګل مکۍ بازيد خېل، لېمه ٣ ګڼه (؛

- - -

ته مې وروستۍ هيله شه، مينه مې شه
پر زړه راننوځه، وينه مې شه
يا مې د ستورو تال کې و زنګوه
يا ژوند ته شپه جوړه کړه، مړينه مې شه) محب سپين غر، هماغه (؛

- - -

- نن خو يوه پېښه عجيبه وکړه
پاتې شه په سترګو کې مې شپه وکړه
راشه او ټول عمر پکې واړوه
خيال نه مې) دې ! (د بيرته تلو توبه وکړه...) اجمل اټک، سمسورپانه (؛

- - -

- نن مې ښايسته جانان د سرو ګلو پېرلو ته ځي
د زړه قاتله د زړګوټو قتلولو ته ځي
خومره زما غوندې ببوسه به ورګوري او تر
د سيند څېډه د ببوزلو قتلولو ته ځي...) عبدالهادي هادي، هماغه (؛

- - -

ـ زه چې تخليق شومه، پر سيند د شباب پرېوتمه
په يوه څپه لکه مانۍ د حباب پرېوتمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند تیارو کې يې نژدې ملګرى زه ګڼلم
خو پر سهر له سترګو زه لکه خواب پربوتمه...)مصطفى سالک، هماغه(،
- څوک بتکده ودانوي، چا جوماتونه جوړ کړه
دلته خو نشته داسې خلک، چې يې زړونه جوړ کړه
راشه چې ستورو ته مې ستا، د راتلو غږ کړى دى
ګوره هېنداريې د سپوږمۍ، ته يې ځانونه جوړ کړه...)سالک، لېمه،۴ګڼه(؛

- څم په ښکار پسې د زړه په باز مرغۍ رانيسم
ږلۍ وهلې، وزرماتې توتکۍ رانيسم
لکه چې تېر عمر مې بيا په واپسۍ کې راغى
) نه چې د ژوند تېر پسرلى مې بېرته بيا راغلى(
چې په اوبو کې تصويرونه(انځورونه(د سپوږمۍ رانيسم...
)نورشاه نوراني، هيله، ۱۹ ګڼه(،

- مه وهه ظالمه دغه ښکلي پرمخ مه وهه
دا د ګلو ځانګه نازولې پرمخ مه وهه
نه شي تېنګېدلاى د دوى آه ته دا جګ غرونه هم
دا د ګل غوټۍ، دا خندېدلې پرمخ مه وهه...)قيوم مينه وال، هماغه(؛

- چې قاتل ته ښيي لار زموږ د کلي
ورپسې به وي ازار زموږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته وايي
دا ساده ساده هوښيار زموږ د کلي...)هيواد شېرزاد، روزګان،۲۲/۲۱ګڼه(؛

- چې سره غرمه شي، له ګربوان سره سندرې وايم
لکه ساده ماشوم، له ځان سره سندرې وايم
ستورې لاسونه پرکوي، سپوږمۍ ګډېږي ورته
زه چې شپېلۍ کې، له جانان سره سندرې وايم...
)صالح محمد صالح، هماغه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خیال وزرې مې کمکي اند ته پرواز ورکوي
هم مې معصوم زړګی د چا زړه ته اواز ورکوي
درخو په لاسو کې څونډې ورته د مینې راوړ
څکه ادم چې نن رباب ته نوی ساز ورکوي...)ذبیح احساس، هماغه(؛

- یو زړه دی غمجن شوی، په ګوګل کې ایسار شوی
د تېښتې لار یې نشته، په مورچل کې ایسار شوی
د سرو شونډو خوناب نه یې، پیاله کړه خپله ډکه
رندانو سره مست شو، په محفل کې ایسار شوی...
)نفیسه مالیار کوچۍ، سمسور(؛

- ښادي سخته، غم اسانه کور ته راشي
بې بلنې، بې پرسانه کورته راشي
په ورتلو راتلو یې ستړی کړم، خو ولې
ربیار تش لاس، پښېمانه کورته راشي...)افضل ټکور، لېمه ۴ ګڼه(؛

- نه سر د تیتېدو لرم، نه ژبه د زاریو
جنون ټکورومه، په اورونو د خولګیو...
نبستې دي، بې ارزې دي، دیدنې دي، نامېندې دي
پر سر را سره دورمې، لکه چتر د وړلیو...)معصوم هوتک، لېمه ۸ ګڼه(؛

- خدایزده چې کوم تشویش اخېستې به وه
راغله موسکې شوه لاس یې وغځاوه
زما د ذهن پر رڼه هېنداره
تار د تېره الماس یې وغځاوه...)شرر سایې، ښکلا ۲۹ ګڼه(؛

د شب پرستو)ماښامپالو (سپکاوی په سهارونو کوو
موږ د منصور مریدان)پلیوني (مینه د دارونو کوو
بیا به خرخ شوی یوسف بیرته خپل کنعان ته راشي
بیا ترې تعبیر به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)هماغه اخځ(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ساقي د)ا (ستا د مرحمت لپاره
څارو قسمت د خپلو زړو لاره کې
په خپل همت به يې زرغون کړي ګانده
کاروان روان د غرو ميرو لاره کې...)ابراهيم همکار، رڼا۴ګڼه (؛

دا هم زموږ د هندي- پارسي غزل د اوسني مخکښ پاتوړي استاد صديق پسرلي يو دوې بېلګې:
- د مجهول پړاو پر لور مو، هر نفس اخلي ګامونه
د سېلاب پر اوږو باندې، خار و خس اخلي ګامونه
نه پر وېښه څه ارام شته، نه په خوب کې څه هوسا شو
په هوس اخلو ګامونه، که هوس اخلي ګامونه...)د نی کوڅه (؛

- - -

- زما په ماته خوله کې چې ماني و هڅېدې
د حسن په لېمو کې بهانې و هڅېدې
پرچا به لمر ختلی وي، پرچا به شي ماښام
که بيا راستنېدونکې زمانې و هڅېدې...)هماغه(.

په ازادو بېلګو کې
ورک شه
ورک شه
يه خزانه،
دا تک زېړ زېبښلی مخ دې...
ما په تبر کې
پر تا بايلل
سره او سپين و شنه زرغون پسرلي واړه !
)اند و ژوند ۳۳-۳۴ (؛

- ستا پر سرو شونډو مې
پرتم د سورکو وينو ناڅي
او دا زما ژيړو زبېښلو ولولو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سترې میني
د نوو نوو تکلونو ترانې اوروي !

- - -

- ستا مرمرین لاسونه
دوې اسماني پرښتې
زما د اندوژوند د ذهن پر اوږو تل ناستې
او را لیکي زما د مینې برخلیک !

- - -

- ستا ښایسته ښکلي پلونه
د ناز خرام انځورګر،
زما د یون بدرګه
او د لمر ښار لره زما د رسېدلو شعر !

- - -

- ما ستا د لمرمخ د لیدو په اسره
د ګومان تورې وریځې وشیرلې
په الماسي تېزو شتیو د باور د برېښنا !
)رزم و بزم ۸۹-۱۳۲(؛

- - -

- کاشکې خوب شوای
چې مې ځای لکه رانجه شوای
ستاد سترګو په ککو کې !
)اند و واند(؛
- ته تیره تیره
سراسر غلې غلیا،
زه ترږې ترږې
ستا د تیږې تیږې غږ
د اوچتیا هغسې !
)هماغه۲۰۰(؛

- - -

- که د انځرو ونه ګل ونیسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به مي سترګې باغ کې وکرمه
او ترسبا پورې به
د ورېمي لار وڅارم،
او دا ټوټې،
ټوټې،
ټوټې،
زړه به مي
د شنې ورېمې پر لاره،
پاڼې،
پاڼې،
وشيندمه...
(کاوون، د باد په کنډوالو کې ۱۴۰ (؛

- بارانه وورېږه،
وورېږه
چې ساراېي ګلونه
د وچکالۍ څپېړو و رېژول
او د غوټېو شونډې
د سرو تڼاکو په څولېو کې ټالونه وهي
(ننګيال، هغه شپې، هغه کلونه (،

- نيمه شپه ده، نيمه شپه ده
د سپوږمۍ څانګوته ناست يم
يو څو سيوري راته ناځي
لکه ډمې عرباڼې.
د جنت پيالې يې راوړې
څه وربېنمينې پربنتې دې؟
رانه اخلې تاج د عقل
د جنون جوغه يې راکړه...
اوس د زړه پر پاڼو ليکم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د دوه سترګو غزلې
لکه خدای چې مینه لیک کړه
دا د حورو په لاسونو.) ننګیال، جنوري۱۹۹۱ (؛

- - -

- زموږ په خړو کروندو کې
د اورونو سرې ولې بهېږي.
موږ هم په لپو لپو ،
دا سرې سکروټې جام پر سر اړوو.
د خپلو وچو شپېو ،
د کلو تندې ته پر اور باندې اوبه ورکوو ،

-...-

د جنتونو شنو فصلونو ،
زموږ د کلي له باغونو سره ،
لا له پخوانه مخه ښه کړې ده !
)فاروق فردا ، لېمه ۲ ګڼه (،

- - -

- هلته د غره شمله کې مینه شنه شوه
او یوه ځانګه یې قامت شوه د))چا ((
)او یوه ځانګه یې شوه ونه د چا (
))چا ((ورته ګام پورته کړ
خدای خبر څوک وو ، مګر
ماته یې سیوری د شاعر ښکاره شو.
)غفور لېوال، لېمه، اوومه ګڼه (؛

- - -

- دا خپل بد راته د چا له ښو نه ښه دي
که مري مرمه
برېښنوي مې د زړه مراندې
په دردونو یې درد ېږم)پیوند ، د سپنما یاران ۹۹ (،

- - -

- د نامردو د خبرو ځواب کړای شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو:
د ځواب توري شرمېږي په ځواب)هماغه۱۱۲ (؛
- - -
-زه لا پرخپلو اوږو بار وم
هیڅ امام مې نه وو
چې جنازه مې وکړي،
خو د نړۍ د تقدیرونو پاچا
زما په برخه کې بیا ژوند ولیکه
هو ګې، خرپې د کوم ملنګ د پاکو پلونو راغی
او د غنمو دوه درې ورېې یې
د نور په ګوتو،
زما سپېرو څنوکې ورو وتومبل
ماته یې ژوند وباښه
او زه بیا ببرته))زه ((شوم.)حکمت مالیار، هیله، ۱۹ ګڼه(؛
- - -
- د تقدس لمر ته
تود شومه، لړوغورېدم
نو ما
ایمان ترې وغوښت
وې یې
زما غوندې یو لمر شه او)خپل (ځان وسوځه
چې د ابهام په دښت کې
توره شپه رڼا غواړي
ما وې زه ستړی یم،
ببوسه یم، وبرېږمه
د سولې په چم،
ماته یو کور راکړه ببکوره یمه !
وې ویې، د مینې ښارته کډه وکړه !
ما وې هغه چېرته دی لار راښیه !
وې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرېوان څیرې او ځان بربنډ کړه،
بیا په خپل پوست کې پټ شه
د مور)د (رحم ماشومه !
یوه ښایسته رویا ده.)امان الله ساهو ، د ساهو یاد ۱۷۰-۱۷۱ (؛

- - -

- ستا د یونلیک
آناتمامه کیسه
لکه بسمل مره نیمژواندې پاتې؛
ستا د ارمان ارمان ژوندون
د امېدونو غوټۍ
لکه د تت اسمان سپېدو کې
لا لهاندې پاتې...)لطف الله مشعل، هماغه ۱۰۵ (؛

- - -

- یو تصور وو،
یو خیال وو، د خوب لیده وه
چې تېر شول پر وختونو مهالونو...
رابه نه شي بیا هغسې ښه وختونه،
ستر خیالونه...)قادر اندېوال، هماغه ۹۱ (؛

- - -

- ته هلته یې،
که زه لاس وخوځوم، که یې ونه خوځوم.
لکه وړمه هسې پر پلې لاره
لکه سپېدار باندې چا نوم لیکلی
لکه په خوب کې څوک پر ستورې مین...ببکسیار، هماغه ۳۷ (؛

- - -

- ما مې دا خپله هیله
ستاد کمځو پر څوکو
هسې لیدلې اشنا
چې تورې شپې ته پر سر
د لمر له کوره ځنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شغلي د نور لټوي...)ن تکل، هماغه ۵۲ (؛

-زه يي په زور له ميکدې وايستم
او ته پخپله خوښه
له هغه ښکلي کعبې ببرته راغلي
)له هغه ښکلي کوره بيرته راغلي... (
نو
زاهده ووايه اوس
)نو، ته اوس ووايه زاهده راته، (
زما او ستا مينه کې څومره فرق دی؟)ع. سحر، پاس سپوږمۍ ۱۳ (؛

-چا کابل لوټ کړ ياره
چا جلال)ا (باد تالاکړ
زما د زړه بازار لا تاته
غوړېدلی پروت دی)رحمت شاه سايل،ژوندون، جون ۹۷ (؛

ماته ستر کابل په ژوبله ژوبله ژبه
وويل:
زه د خپل ولس، خپلو بچو له لاسه خواريم)صابر هماغه (؛

-ستا د موسکا د ښاپېرۍ
وربښمين لاسونه مې
پر زړه پرېوتل،
داسي پرې ولګېدل
لکه ملهم چې د کابل د يتيم،
پر زخم ووهي
او ورغېږي !)طاهر کانې، سمسورپانه (؛

-که راته وبخښې تول ستوري
د لمرو په شانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او او به راکړې د سپوږمۍ د چینو
جامې مې جوړې کړې د حرید) ! (او شبنم...
زه به دې ټولو باندې څه وکړمه
زه به دې ټولو ته تفسیر څنګه شم
د دغو ټولو د بلوغ حسن به څوک وستايي
زما دهستۍ زما د ښایست بها)بیه (به څوک وټاکي؟
زما خاوند ، زما مېړه، زما)بې (تفسیره حسن
ببګا د بل چا پر پالنګ ختلی
و ماته نه راګوري
څکه هغه دویم واده کړی دی !)پروین ملال، ښکلا ، شلمه ګڼه (؛

- - -

- وطن مې لکه د وینو غوټۍ
لکه د اوښکو څپه
لکه له شونډو پرشاشوې موسکا
لکه له زړه نه راوتلې سلګۍ
د ویر پر پانه باندې ونړېده.)حنیف بکتاش (؛

- - -

-- چې منګولې مې جانانه !
ستا پر سرو منګولو کېښووې
سره ګلاب مې
په لاسونو کې
راشنه شول.)نور محمد لاهو ، هیله، ۱۱ګڼه (؛

- - -

-...یه د سپوږمۍ د یخو یخو پلوشو څښتنه
زما روان راوېښ کړه !
هغه رومان چې وېروونکې فلسفې و مینځې،
دغه رومان مې د وطن د ښار یو شپول کړه،
چې د استخچارې دښمنان مې د ښارونو ګلالې وګړې
له خپلو ځانګو نه نور نه شوکوې؛
- غوارې چې ماهېره کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به دې هېره شمه ! !؟
نو ته به خپل زړه ته
څه وو ایې
دروغ...؟
نه باور نه کوم
ته دروغجن نه یې !)فریده هوډ ، هیله، ۱ گڼه (؛
- - -
- د سبا نسیم یې غوړ ته زېری راوړ
چې به بیا غوټۍ گل کېږي
انتظار نو ختم شوی
پر چمن به خوشبویي شي
شنې غوټۍ به سره گلان شي
چې په هیلو د سباوې
ها چې ژوند ته هوسېږي)خالد بارگامی، لېمه، ۱۰ گڼه (؛
- - -
- ... سر تر پښو یو اسویلی یم
اوښکې اوښکې یم دردونه
خوشالۍ له ما نه تښتې !
ټول گوگل مې هدیره شو
درست غمونه پکې ښخ دي
زما دا هیلې پسې ژاړي
زه به دومره ورته وایم:
چپ شئ !
چپ شئ ژړا بس کړئ !
مات تقدیر سره به څه کړو ؟)عزیزه صدیقي، هماغه (؛
- - -
- ستا د واده سندره
زما په زړه کې نیمه خوا پاتې شوه
د خنداگانو اداگانو او خوښیو ډالۍ
زما له سترگونه د اوښکو په نوم وڅڅېدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې مابه شمېرل ستا د ښادۍ ګلونه...)صفیه، هماغه ۴۸ (؛

- - -

- - -

- دا خپل دروغجن باور په کاڼو ولم،
لکه حاجي چې
په مکه کې د شیطان ځېره
په کاڼو ولي !)عارف خزان، لېمه، ۸ګڼه (؛

- - -

- شین سهر وو غوړېدلی
د لمر سترګه په اسمان کې
د جانان د مخ په شاني ځلېدله... نجیب اله وصال)هماغه (؛

- - -

- لکه د خوړ پر تیږو
او یا د کاڼو پر کور
چې نابېره سیلابونه راشي
ستا د یادونو توپاني ځپو پر ما هم
زلزله راوسته،
او ستا د مینې په سوداکې اشنا،
لکه یاغي غرڅنۍ
د بوټو منځ کې مې بې سده غوندې لار وهله
او د طبیعت پر یوه پاکه غونډۍ
د شنه اسمان له لاندې،
د ملنګانو په څېر
مخ پر قبله پرېبوتم)درمحمد خپلواک، لېمه ۱۲ګڼه (؛

- - -

- زماځواني، خواږه خواږه مې د ځوانۍ خوبونه
هېڅوا تعبیر نه کړه،
خو د جنګ په سوځنده لمبو کې وسول
زما ویده خیالونه
بس را ونه تخنېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې روحه پاتې شول،
ويده پاتې شول ! !؟)صفيه، د ټولګې پر دوتنه(؛

- - -

او په پای يوه داسې ازاده بېلګه چې د وسمهالي پرمختللي شعر سېمبولونه رانغاړي:
- بيا د وړانګو پرآس سپور
او د نور نېزه په لاس کې
د لمر اتل رادانګي و ميدان د معرکې ته
ښخوي د نېزې څوکه
بيا د شپې په تور ټټر کې
ورڅوي ډبرين زړه د تږېميو
رنګوي د کوهوس د تورو لوبو
توري خونې
جوړوي د مينې غرونه
له زرينو پلوشونه
دروي د يار پر کلي
رون بيرغ د رڼو هيلو.)خليل مخلص، هيله ۱۹ ګڼه(؛

- - -

- زه مين وم، زه عشق وم
زه مين يم، زه عاشق يم
له کوم وخته چې زه پوه شوم
پر دا خپلو جوړه لاسو
د هر يوه په توپيرونو
له هغې شېبې تر اوسه
ما دي ډېرې مينې کړې...)عزت الله پېژاند، هماغه(؛

- - -

- ما د رنځور لالي پر هر ته نذرانه کړئ خلکو،
لوګی لوګی مې کړئ،
د سپېلنو په شانې !
بيا نو لاسونه جګ کړئ،
خدای ته زارې وکړئ !

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرهرونو ته یې
بیرته شفا ور کړې !
په ژړا سرو سترګو ته یې
بیرته خندا ورکړې...
ما نذرانه کړئ ورته،
ما نذرانه کړئ ورته !)هارون ګران، شمشاد ۲-۱/۷ ګڼه (؛

- - -

ژوند د))ژوند ((لپاره ژوند دی
ژوند د))خوند ((لپاره مرګ
بویه ژوند د عنقا سیوری
د هوس له سیوري لرې...)تاج محمد یاری، شمشاد ۱/۴-ګڼه ۲ (.

د سپین شعر بېلګې:

- د بېلتانه زړو دېوالونو
زما او ستا ګډ اواز
کلابند کړی دی،
نو راشه
چې په ګډه سره
دا زاړه دېوالونه
له بېخه را ونړوو
او کلابندي ماته کړو !)اند و واند ۹۲ (؛

- - -

- زه د خپل ځان مړی
په خپلو سپېرو لاسونو)باندي (نه ښخوم
په سپېرو خاورو کې
د ژوند په دې تیاره قبر کې
زه د خپل د رڼاګانو
د لمرونو قتل نه کومه
یه خدایه ماته زنده ګې را ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ه ښکلي جانانه زنده ګي،
مستي مستي، نغمه نغمه، ټپه ټپه زنده ګي.
یه خدا یه مینه را که،
ما ته محبت را که،
د غه احساس را
دا سي قوت را که چي
زه د لمرونو د رڼا تخمونه و شیندمه
)حبیب تاثیر، لمبه، دویمه ګڼه ۲۰۰۴(؛
- - -
زما پر دي وچو او شودیارو شونډو
کلونه کېږي
د خوښی د زېري
باران را غلی نه دی.
د امېد و سترِی جرس مي
د زړګي دلویو غرونو منځ کي
د لویي لاري پر سر
د پسرلي تازه تازه وږمو کاروان ته
انتظار باسي...
خو ستا د وترو وترو شونډو
پسرلی خنګه د سرو
او)د (تازه ګلونو
د بڼ په غېږه کي تل
موسکی موسکی ښکاري ! !؟
)طاهر کانی، سمسور پانه(؛
- - -
- هرڅه کېدای شي، خو
دا هېڅکله نه شي کېدای چي
زه به ستایم او ته به د بل !
دا خیال دی دا محال دی،
دا حقیقت نه لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا محبت نه لري...
ځکه چې مینه یو عبادت دی
او عبادت درواغ نه شي کېدای !)د پنجرې مرغۍ ۱۱۰ (؛
په پای کې هم د فرهاد پېلوځي د نیم مونډي او نیم سپین شعر یوه ببلګه:
ستا د ښکلا خبرې لیکم
درته یې د زړه په وینو
خدایږو چې ښکلې لیکم
جانانه ستا لپاره
زما د زړه زخمونه...)رڼا۴ ګڼه(.

تلمیح)Insinuation(

تلمیح)Insinuation(چې شاعر په خپل شعرکې یوې پېښې یا کیسې ته نغوته کوي او پکې یې رانغاړي، مانا دا چې کنایه او تضمین او ان اسطوره هممهال پر کار اچوي. د تېر مهال ادبي پېر په استازۍ د ستر خوشال پر
دوو بېلګو بسنه کوو:
زمانه پر خلقو هسې ازماینت کا
چې یوسف د قبطیانو زرخرید شه)شو ()پ۳۱۰ (؛
- ده په لاس د بختِ نصر ظلم واخېست
زه د ده له لاسه بندلکه دانیال)پ۵۸۴ (؛

- - -

- د جمشېد پر زرین جام یې صبر نه کړ
څه ارمان یې د ګدای لرګین کچکول شه)واصل، وییزبرمه۱۸۲ (؛
په اوسنیو شاعرانو کې د سیف الرحمان سلیم یو شعر د یوه ښکلي تلمیح په برکت د یوه متل په څېر ګرځی ژبې لارکړې ده:
- زما زړه هم پاچا خان دی زده که ستا قیوم خاني ده؛
او د لیکوال یوه ورته سیاسي بېلګې:
- هسې یې زړه رابانديې ډک دی، ته وا
فلسطیني حماس موساد ته سپاري
- لا خورا ازموي شیرینه مینه
کرور بېستون چې ما فرهاد ته سپاري ساندي او سندرې۲۳-۲۴ (؛

- - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لادې مجبوره شي غلام دې نه شي
پښتون، مغول دې شي، بهرام دې نه شي
کعبه د زړونو کې زموږه خدایه
په عشق چې پوه نه وي، امام دې نه شي...
)صدیق بدر، هیله، ۱۹ گڼه(؛

- - -

تر لیکوال راوروسته علي گل پیوند له دغه هنري ځانگړتیانه تر بل هر همزولي شاعر، ډېر کار اخیستی دی. په یوه خلوریز وال او یوه ازاد شعر کې یې د انبیأسورت ۲۳ آیت ته دوه رازه نغوتې کړې، په بله وینا ، اخیسته یې ځنې کړې ده:

- چې څه کړمه زما خوښه
چې څه وایم، هغه کېږي
نه له ماکړې څوک پوښتنه
نه مې لاس پکې رپېږي...)د سپنما یاران ۵۴(؛
وی خدای یو دی
دغه لمر او سپوږمۍ دواړه
چې څه ښه دي، څه ناښه دي
ټول د ده په)وشه!(شته دي...)هماغه ۲۰(؛

او داهم د لیکوال د یو لړ تلمیحاتو یوه بېلگه، چې په یوه ازاد شعرکې یې دوو غبرگو سورتونو))زلزال((او))الشمس((ته نغوتې کړې دي:
ولیدل ما په غړولو سترگو،
په دغو خپلو گناهگارو سترگو
چې هغه دنگ و پولادي برجونه،
ها نا لاسبري اسمانڅکي مانۍ...
څنگه رارژي،
اوړه اوړه او رانجه کېږي پسي،
ستوري سپوږمۍ،
د ورتو ورتو رنو اوښکو په څېر-
د هسک له سترگو راتویېږي پسي.
د لمر هینداره ده یو مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورو لوخړو، شنو ډېوزو، ګردلو نغاړلي،
د ورځې نوم نور له کلیزې د مهال لښلی... ترپایه)ناچاپ(؛

- - -

- که چېرې و پوښتم چا:
پېژند ګلوي مې څه ده،
په کوم هېواد او سیمې اړه لرم؟
دومره به وو وایم چې:
هابیل مې نوم
او د ادم بچی وم،
جنتي خاوره یې دوزخ کړه پرما
او
اوس مې سوې ستې پاتې درنګه
لېږدوي چېرې پر اوږو
خپل قاتل ورور
-قابیل-
د کوم بېنوم و بې نښانه نشت اباد
د مرېستون پر لوري.)زما نړۍ ۱۰۴(.

سېمبول)**Symbol**(

سېمبل یا سېمبول چې عربي انډول یې)علامت(، پارسي)نماد(او پښتو دا یې)پیلام(دي، په ټولیز ډول هغه خیز یا پدیده ده چې له ځان پرته د یوه بل خیز یا پدیدې څرګندوی اوسي. په ژبه او ادب او بیا شعر کې هغه ویی دی چې د آرې او ټاکلې مانا پرځای یې یوه بله مانا راخپله کړې وي،لکه په اوسني شعر کې چې له))لمر)) څخه(ازادي(مانا اخېستل کېږي، په بله وینا ، لمر راسېمبولي په دودیز شعر کې له))لمر)) څخه زیاتره د عیني انځورونو)تشبیه، استعارې...(په رغاونه کې کار اخېستل کېده،لکه:
مخ دې لکه لمر، د لمر غوندې یا په اړوندو ترنګونو)لمر مخې(او ځانته د سېمبول په توګه یې د کارونګ چېرې بېلګه نیمه پیدا شي، لکه د رحمان بابا په دې شعر کې:
چې اسمان یې مخ پټ کړی په سحاب وو
خدای و ماوته ښکاره کړ هغه))لمر)) بیا
سلېمان لایق ترې په))انقلابي سرود)) کې بیا هم تشبیهي تولوال ترنګ)اضافي ترکیب(

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغولی دی:
گرم شه لا گرم شه یه)د ازادۍ لمره !(.

تشبیه او استعاره دواړه انځوره که عیني وي یا ذهني، هله پر سېمبول)Symbol(اوړي چې له تشبیه نه)مشبه (لرې کړشي او)مشبه به (پاتې شي او له استعارې نه چې مستعارله هیسته شي او)مستعار منه (پاتې شي)له استاد غضنفره په مننه(. هرگوره، دا ورانپوهاوی و نه شي چې په اوسني کره شعر کې کارېدلي او کارېدونکي سېمبولونه، یوازې له شتو انځورونو)تشبیهاتو او استعاراتو (څخه د یاد شوي))زېږنده دي، بلکې د اړوندو شاعرانو د خپل نوښت او څه ناڅه دالهام اولاروی ییږه هم گنل کېږي.

د پښتو کلاسیک پېر شعري سېمبولونو ، هم لکه د نوموړو انځورونو غوندې زیاتره له پارسي هغه الهام اخیستی. لکه واخلې))لعل ((د شونډو ،))بادام ((یا)نرگس (د سترگو ،))دام ((یا سنبل د زلفو د سېمبول په توگه. خو دا چې په پښتو کې یې هماغه آر انځورونه ډېر کارول شوي دي، نو هغه لومړنی راکښون نه لرې. هرگوره، که کوم پښتو شاعر ورته خپله پښنوییزه جوله او جامه وراغوستې وي، یو څه خوند و اغېز راخپلولای شي، د ساري په ډول یې د)لب(پرځای)شونډې(، د)چشم(پرځای)سترگې(او د)زلف(پرځای)زلفې(په پام کې نیولي وي او اړوند سېمبولونه یې ډېرگړي)لالونه، بادامونه، دامونه(کارولي وي؛ سنبل خو بې له هغې په پښتو کې یو نوږنوم)اسم جنس(دی او ډېرگړی هم کارېدای شي.

څنگه چې له ښه مرغه په زیاترو وړاندې کړو نوښتگرانه اوسنیو ښیلگو کې سېمبولونه ښایسته ډېر راغلي دي، نو دغلته یې له نورو ښېلگو نه تېرېږو.)د سېمبول د لا زیاتې پېژندگلوی او ښېلگو لپاره: د شاه سعود لیکنه، لېمه ۹-۱۰ گڼه(

اسطوره)**Myth**(

عربي اسطوره، انگرېزي مېتخ myth چې له یوناني mathos څخه آره اخلي او مانا یې)ویی، خبره (ده. دیني پوهنغونډ)Religion Encyclopedia(
لیکي چې یوناني لوگوس logos هم په همدې مانا دی، په دې توپیر چې لوگوس په استدلالي ښکالوه)بحث(کې کارول کېږي او مېتوس هغه ویی
دی چې په کیسه او روایت کې راځي. په دې توگه په کیسه او افسانه کې هر کارېدلی یا کارېدونکی ویی اسطوره بللای شوا و په ښکالوه)بحث(کې تول کارېدونکي وییونه لوگوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی شو. لوګوس راوروسته د)پوهنې(
په جاج په یوناني کې د –لوګي او په لاتین کې د –لوجي په بڼه کارول شوی او عربي د))لغت((
په بڼه د)ژبې(او)کلمې(په جاج و مانا راپوړ کړی دی.
)د اسطورې د بڼه ترا پېژندنې لپاره: شاه سعود ، د پوهاند زیار په شعرکې مېت یا اسطوره، لېمه ۱۰ ګڼه(.
دلته د دې ټکي هېرول هم په کار نه دي چې اسطوره په یوه مهال کې سېمبول هم دی، مانا دا چې د غلته بیاهم له سېمبول، په بله وینا ، له اسطوره یې سېمبول)mythological symbol(سره مخ کېږو ؛ په همدومره توپیر چې پر سېمبول باندې پوهېدل اسانه دي او دا کار د کتنې)مشاهدې(او لوستنې اورېدنې له لارې کېدون موندلای شي، خو اسطوره یې سېمبول د پوهېدنې لپاره څه غور و ژورتیا اړینه بربښي. د ساري په توګه بې له دې ځوک پر))اهریمن((نه پوهېږي چې څه راسېمبولوي او موخه مانا یې څه ده !
که له بل ګوټپېره وکتل شي، هره اسطوره او بیا اسطوره یې شعر و کیسه دننه دننه له سېمبولونو سره کار لري، په بله وینا ، د اسطورې ژبه له آره سېمبولیکه ده. نو کله چې د اسطوره یې سېمبول نومونه کاروو ، موخه مو په ټوله کې د هماغې ټاکلې اسطورې یو بیاځلي سېمبولایزېشن دی.

په هره توګه، اسطوره که یو خواد شعر په ژبنۍ سپما او کېښکلتیا کې تر سېمبول هم ډېره ونډه اخلي، بلخوایې د ننۍ هنري جولې په رنګینۍ کې لا په زړه پورې ونډه پرځای کولای شي. ځکه زیاتره یوه درسته کیسه او شأنِ نزول رانغاړي. هرګوره،))مېتولوجي((نومونه)اصطلاح(مو هم چې تر نورو هنرونو یې په شعرکې د کار اخېستنې زیات ټینګار کېږي، وار له مخه سترګوته)Myth(نېغ دروي. که نه د دې توک په ګډون ګرده هنري رغنده توکونه یا اوزار، لکه ځنګه چې پرله پسې مو راغبرګ کړل، یو مخېز د))خیال((زېږنده بلل کېږي او یو هم بهرنۍ رښتیني)واقعي(هستي نه لري او په دې ډول تر))مېتولوجۍ((غونډنوم لاندې راځي.

له هنر او بیا شعر سره د مېتولوجۍ نه شلېدونکی یا))دیالکتیکي تړاو((دا رازبادوي چې انسان د رښتیني یا واقعي نړۍ تر څنګه له))خیالي((هغې سره هم اړ او تړاو لري. هغه نار ژېدلي ارمانونه او نا خړوبېدلې هیلې او غوښتنې یې چې له وړکینې راهیسې ناځانخبري)تحت الشعوري(نړۍ ته چار ناچار ورتمبول شوي او زېرمه شوي، بې له دې چې پوه شي، د بته یې اړباسي، د همداسې یوه خوالګر په لټه کې شي یا د چا خبره یوې))خیالي((نړۍ ته پنا یوسي. نو که یو مخېز یې ورخړوب نه شي کړای، د یوه مُسکن))دردارامې((درمل هومره خو یې ور سپکولای او اراموﻻی شي؛ استېتیکي) ذوق خړوبېدنه، یا په ساده ژبه، خوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنه که غریزه یې هم وي، له هماغي ناڅانخبري))زېرمې ((سره تېنګ و ترینګ تړاو لري. نېکمرغه به لا هاغه وي چې د مینه وال پرڅای یې پخپله د پنځونې وياړ ولرلای شي. هغه چې دا یوه لار هم پسې نه اخلي، یا به یې رواني ناروغۍ ځوروي، یا به بېلارې کېږي او نور به ځوروي.

راڅو دېته چې یو شاعر هر څومره ډېره او هراړخیزه))مېتولوجي ((راخپله کړای شي، هغومره نوښتګر پرېوځي. په دې لړکې پر بېلابېلو ذهني انځورونو او سېمبولونو سربېره))اسطوره ((هم پوره په پام کې ونیسي. داسې هم نه چې پر دودیزو پښتني)دېو ، ښاپېرۍ... (او سامي)هابل و قابل، لیلا او مجنون... (اسطورو بسیا پاتې شي، بلکې لا زیات زور پر آریایي)اګنیو، اسورا، دېوتا... (، آریاني)اهورا ، اهریمن، میترا... (او بیا پر نړیوالو ، لکه یوناني)زیوس، پرومېتوس، لوګوس... (، رومي)افرودیتا ، فلورا... (... هغو واچوي. څکه دواړه لومړنۍ دا ډېرې سولېدلي او د چا خبره ګړسره د کرغېړنتیا)ابتذال (تر بریده رسېدلي، هغه هم له ډېر لږ جولیز او مانیز ادلون بدلون سره !

لیکوال ښايي، د نوي شعر رومبنی استازی وي چې هم یې په زړو دودیزو اسطوروکې د ادلون بدلون هڅه کړې او هم یې د دغو نورو په کارونه او دودونه کې تر ټولو زیاته ونډه پرڅای کړې ده. په دغه تړاو د شاه سعود له خوا په یاده شوې لیکنه کې له اړوندو بېلګو او هم له نویو کارول شویو هغو څخه پر یو څو بسنه کوو:

لومړی له د پخوانیو نورستانیانو د خدايګوتو)ارباب الانواعو (له څو نومونو راپیلوو چې په))الینا ((نومي ازاد شعر راغلي دي:

یوش)د شر خدايګوتی (؛ ترسکن)د انګورو او نورو شرابو- لکه سته، خدايګوتی (؛ یمرا)پنځګر (، مرا)تر ګردو لوی پنځګرچې تراوسه پرې لوړي (؛ ګېش)د ښېګنې خدايګوتی (؛ اندر andr)د کرکیلي او ښېرازۍ خدايګوتی (...)سوزونه او سازونه ۱۳۰ = ۱۳۵ (؛ او بیا څینې)آریایي، آریاني، سامي، یوناني او رومي (اسطورې د اړوندو بېلګو په غور څاڼ کې وړاندې کېږي:

- نوړي د ایوا د اهورا د مزدک څلي زما
د اواز سیوري اهریمن په غشو ولي زما
ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل
چې د ازل قلم په برخه ول لیکلي زما ،

- - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د لمر ځرک له نارنجباغه، پر وړانګنو وزرونو
هسک د عرش مزدک پر لوي، براق وزمه والوتلې
ته که ولاړې تر معراجه د ناپای ښایست تر ستونځه
ماسره کیسې د مینې، دې لا هسې خوبولې،

- - -

- څه د مهال زلیخایي ناخوالو
ښکلی یوسف کړ په تزویر زولانه
پرې ! شي پرځای د بېګناه))حسنک ((
کوم ګناهګار امیر وزیر زولانه...
)ناچاپ (،

- - -

- د منصوری مینې زباد نه دی، څه دی،
دا چې د دار پر لورې لار لنډوو
چې بې اجله مرګ ته ماتې ورکړو
مورډ د))لزار ((پر لورې لار لنډوو
د اورتونو د خوګلنونو په یاد
د))نووهار ((پر لورې لار لنډوو...؛

- - -

- غږمې نه رسي تر عرشه، د اسمان لارې اوږدې شوې
دېوتایان راته راښېرمه، د یزدان لارې اوږدې شوې...؛

- - -

- روان تخت د سلیمان به څه ارمانم
لکه لمر کړمه د))سبا ((پر لورې لاره
- ما امرلې یې د مینې په ترون کې
له دایوانه، د مزدا پر لورې لاره...
)زیار، ناچاپ (؛

- - -

- شمر نظر مې زړه ترې سترګو کې
اشنا حسین خاطر شړې سترګو کې
خیالي رستم مې پر تندي پرې ولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه جادو گر کانې راوړې سترگو کې...
)اختيار سباوون، لېمه ۵ گڼه(؛
په ازادو بېلگو کې:
- مه شه
چې رود د کهکشان کړي غلی
د اهورا د هسک د لمر
پاک و سپېڅلی تلبلاندی اورتون
او دا د ځمکې ټول پاکړي مومنان اورپښتي و سولوي
له نهيليه خپل تندي د زره تشت د مړو نغرو
پر خو گلنونو باندې
پرېږده لمبې د بېزواله اگنيو
- لکه سرکښې قهرژلې اورشيند -
چې تک تور کانې له يومخې پر ويلوب بدلوي،
تورتپې خيرې د دايوا د گناهونو واړه وسوځوي...
)د سپرونو نڅا ۷-۸(،

- ستا د ښکلا، ناز و ادا په زمزمې چينه کې
لامبې زما د پاکې مينې د شعر ښکلې حورې
چې د کعبې د سپېڅلتيا د لمر د خدای د نمنځ طواف په نيت
احرام وتړي
پرېږده،
- د خدای په کور کې-
زما د شعر دغه سپېڅلې حورې،
د سر په سترگو له نژدې وگورې
چې د ببلارو))امتيانو ((د تورتپو گناهو له اغېز
د))اسود تيږه ((هسې نوره هم تورېږې پسې.
پرېږده زما د جنتي مينې د شعر پرتمينې حورې
هلته وروړاندې د))مينا ((په پښو کې
نندارہ وکړي د جمرو د کاڼو،
- ها د سجيل د سرو سکروټو کاڼو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هرې لورې چې راووري هسې
پر تورو دربلو شيطاني ارواوو.

پرېږه،
زما د))خليلي ((مينې د شعر نازولې حورې
کړې د لوی خدای په پاک سپېڅلي جنتي حرم کې،
په انګازوکې د))تکبير ((او د))لبيک ((د نارو...
دا خپل ځانونه درورې،
دا خپل سرونه بلهار !!!
)د سبرونو نڅا ۱۵ (؛

- - -

- ته يې سپېڅلې،
ته اروا د مريم !
... لا د قابيل، هابيل کيسه ده
د هرچا پر ژبه
او د بلقيس او سليمان مينه
له ټولو هېره،
ځمکه فساد نيولې،
اسمان کې وربځې دي د کرکې خورې
لا د يزيد توره ربېي لاسونه... تر پايه
)سحر، هماغه ۱۹-۲۰ (؛

- - -

- - د مېتراد مرينې ښاديانه کې،
د بلهارو دابوو پر درنګو باندې
د تورو ارواوو او بسيو ګډامې ته
اهريمن د تورې شپې د برې ساز غږوي
)مفتاح ساپی، نيمګړې انځورونه ۷۸ (؛

- - -

ډاکتر بسم الله امير چې په ايران کې يې فلالوجي او بيا اوېستا لوستې، په خپلو ساده نظمونوکې يوه نيمه آرياني اسطوره کاروي، لکه د))کره چغ ((د ټولګه ګۍ په لسم مخ کې: زردشت،اهورا مزدا، اهريمن، خنثئيتي)يوه ډېوه يا ښاپېری(، وبکر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

.)کابل! (vaēkərəta

پوهنمل نظري د)نړۍ د ادبیاتو افسانه يي الوتونکي (تر سرلیک لاندي په لرغونو ختیزو او لویدیزو ادبیاتو)او فولکلورونو (کې ببلابېل افسانه يې، په بله وینا ، اسطوره يي مرغان راپېژندلي دي،لکه:
الکونوست)روسي (، با)مصري (، پېنگ هونگ)چیني (، گارودا اوجتایو
)هندي (، تندر)سوېلي افریقا (، ققنوس)مصر (، عنقا)عربي (، پیسا)امریکايي بومي (، رخ)مراکش(، دیماج)پرسیا (، اويمگیگ)بین ا لنهرین(، سیمرغ، ملاچرگک او بوتیمار)افغانستان، ايران او نور(.

نظري په دي تړاو لیکي چي د دي الوتونکو ډېر ډولونه په)خیالي انځورونو او ځانګړتیاوو کي (یو له بل سره لړوډېر ورتوالی لري، خو توپیر يي د اړوندو ولسونو له ببلابېلو دودونو جالونو او گروهو زېږنده بولي...)د پوره پوهاوي لپاره: ښکلا ۲۹ گڼه ۲۸-۳۱مخ(.

گران نظري په دغه ډله کي یوناني))کسپیراتوس ((یا))د توپان مرغه ((نه دی راوړی چي نن سبا پر نړیوال کچ د پرمختللي - چيي شعر یو په زړه پوري اسطوره يي سیمبول گرځېدلی او نژدې ده، په پښتو او پارسي شعر کي هم د دودیزو) ققنس، عنقا ، هما... (ځاینا ستی شي !

نګېر ګډون یا حس آمیزي)**Paradoxy**(

دا په دي مانا چي شاعر له یو حسه د بل حس کار واخلي، د ساري په توګه د)ستا غږ اورم(پرځای)ستا غږ وینم(وواییې. په دي ډول چي کوم انځور رغوي، عیني، نه بلکي ذهني بلل کېږي. هر ګوره، دا وړانځور د عربي، پارسي، پښتو... شعر نن سبا له لویدیځه راخپل کړی او په تېرمهال کي يي هېڅ څرک نه دی لګېدلی او په وسمهال کي يې يې هم د پارسي هومره پښتو ته لاره نه ده موندلې. له دي لامله يي سم له لاسه متېي یوه بېلګه د نوي او ازاد شعر مینه والو مخې ته ږدو:

...لالهاند بادونه بیاهم
لا هغسي
سا نیولې لاري ځاري
د راتلو ستا
چي دي بوی کاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جړوالی د وینټانو...

)نوې پېړۍ او نوې زرۍ ۳۳ (؛

- - -

- زه دي پسرلیه له ګلانو نه
- پوه شه)د انسان د وینو بوی اورم(
)(؛

- - -

- د کنې دنیا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کاږم
چې:
د سره تاریخ په پاڼو کې تلپاتې ترانې شي،
زمانو ته افسانې شي.
)کمال مستان: هیواد ورځپاڼه، ۲۳-۷-۲۲(،

- - -

-- د ځنګله د لګېدلې اور له منځه
او د ججګو ونو
د مات شوې رنګ د چغو
یوې څرېکې راته وخندل له ورایه
ما وېل اور دی سوزوي مې
چې کتل مې
د غزلو یو شین غږ وو
د ننګیال پر شونډو کېناست)کمال مستان، لېمه ۲ ګڼه(؛

- - -

د دغې لنډۍ د لومړۍ مسرې))سپوږمیه سر وهه راخېژه... ((په بل ګړدودې ځبل))سپوږمیه کړنګ وهه راخېژه... ((کې هم یو راز))نګېرګډون((لیدل کېږي، ځکه))سروهل((د))سر راهسکولو یا ښکارېدلو ((ګړنه ده او لید ور کړن دی، خو))کړنګ وهل((د لیدو پرځای د اورېدو له حس سره تړاو لري.

حسن تعلیل)Poetical aetiology(

حسن تعلیل چې زیاتره د))عیني((انځور په توګه کارول شوی، د اړوندو توکو له تولیز یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخیز ادلون بدلون سره))ذهني ((ښه را خپلولای شي. د زاړه پښتو ادبي پېر د ښکارندوی له بوللې)پټه خزانه ۵۲ (څخه یې دا بېلګه را اخلو:

پر هر کال اټک د ده ښه راغلی کاندي
غوړوي پر څنډو خپل پاسته سالونه

او بیا یې دبشپړې ذهني انځور په توګه له منځنۍ پېره لومړی د حمید دوې حسن ِمقطعې را اخلو:

لا به کله حمید مینه لېونی کا
په کاته شو ورته کسې د زنځیر کج،

د حمید سوزنده شعر وسوم وسوم
دا اواز کاندې رباب له زېروبمه،

- - -

او یایې دا سر بیت:

غره مه شه که پر ېنبو دې ناخوال پربوت
د سېلاب له پابوسیه دېوال پربوت

- په چشمه به د آفتاب سرسبزه نه شي
د شبنم دانه یې ویلې کړه مجذوبه)شیدا ، دېوان۳۲۰ (؛

او وروستې هم یوه وسمهالې بېلګه:

- سمندرمو شو د اوښکو، د هېنداړو توپانې بیا
څکه شوه د مرغلرو، پردې سیمه ارزانې بیا...)هماغه۱۳-۱۴ (؛

- - -

- سترګې چې د سترګو پر لار، زړونه وړي
ځوک د توري شپې به، چرته غله ګوري)حمزه (؛

- خاطره، یار دې په خیبر کې اوسې
تولــه دره له سپېلنو ډکه ده

مدعا)و (مثل

دا یو داسې انځور دی چې شاعر په یوه مسره کې یو اند یا واند څرګند کړي او په بله کې یې مثل د زباد لپاره وړاندې کاندي. کله هم داسې کېږي چې یو انځور په بل انځور ښه ترا جوت او لا زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکښونکی کړي. استاد اسد غضنفر په دې اړه داسې څرګندونې کوي:

))مدعا مثل د هندي شاعرۍ خورا مهم خصوصیت دی. دلته د مرکبې تشبیه غوندې ((څو مشبه او مشبه به موندلای شو خو له مرکبې تشبیه یې فرق دادی چې په مدعا مثل کې شاعر هم یو ذهني مفهوم عیني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د یوې ادعا ثابتول او توجیه کول غواړي. دغه تخنیک په کلاسیکو استادانو کې تر هرچا ډېر د شیدا په شاعرۍ کې وینو. په اوسنو کې ښاغلی جلان یو داسې ځوک دی چې له مدعا مثل سره یې جوړه ده. مثال:

وخت څومره ساده دی چې تېپي مو په رسۍ تړي

چا پر)په(شګو ربګو د دریاب مخه نیولې ده

په اوله مسره کې شاعر یوه ادعا وکړه. په دویمه مسره کې یې د هغې د اثبات لپاره تصویري مثال راوړ. دلته هم د مرکبې تشبیه غوندې د مشبه او مشبه به ارتباط وینو.)چا (د وخت،)تېپي (د دریاب او)رسۍ (د شګو ربګو معادل دی. یو بل مثال:

وژني مې ګام په)پر (ګام خو بیا هم مینه ناک دی جانان

د سندرغاړي سل عیبونه یو هنر پټوي

چې دلته سل عیبونه د ګام پر ګام وژلو ، هنر د جانان د مینې او جانان د سندرغاړي معادل دی. د مدعا مثل بېخبنا د تشبیه وي خو د تشبیه ادات پکې نه وي او وجه شبه هم اکثر وخت پکې نه بیانېږي. (()د جلان جادوګر هنر ، بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰ (

دغه انځوریز چم په هندي سبک کې زیات پر کار اچول کېږي. له دغه پلوه په پښتنو پلیونیو کې حمید په هر ډول، خوشیدا بېخپوره له میرزا بېدل سره سیالي کړي، خو لومړی یې له ستر خوشاله راپیلو:

د عالم ډېرې خبرې، د جهان واړه لښکرې

زړه مې نه ښورې له ځایه، غر خو هسې وي کنه

)خوشال،پ (

حمید یې یوه داسې ښکلې بېلګه لري چې د بیت په دویمه مسره کې یې مدعا راوړې او په ړومبۍ کې یې ورته مثل:

لکه سر د پسه پر اور غاښونه سپین کا

هسې ماته له ډېر غمه خندا راغله؛

او د شیدا یو څو غوره شاهکارې:

- کړي اثر د درد ناله پر سختو زړونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل د دف په وهل چغي جلاجل کا)دیوان۱۳۷(،
- د گریانو سترگو آب سوزان آتش وي
گوره ابر ! او رد برق پر خرمن بل کا)هماغه۱۴۰(،
- د صورت په قوت څه شي بې اسبابه
په شبنم کې کوم نهنگ شناوري کا)هماغه۱۲۸(،
- حقارت د افتاده کړه گردن گشه
راغی غرلمن پرغاښ و خاک پاته)هماغه۳۲۲(،
- بلندي مې د کهسار په پستۍ بایله
راغلم زه لکه سېلاب و دې صحراته)هماغه۳۲۵(،
- گلرخان یوسي عصمت د زاهدانو
اور د شمعې په صحبت کې دامن تروي،
- فلک بار دی د اکراه پر هرچا اېښی
گوره حال د انحنا په هر هلال کې)هماغه۷۷۰(،
- د مردانو پر تېغ کله زنگ اثر کا
نه کړه شام د هلال توره مکدره)هماغه ۳۸۰(،
- وانبه په خوله کې، د کهکشان نیسي
حال د اسمان ویني، فتنه جویي کړه)هماغه۸۵۵(؛

- له اسمانه د چا زور برابر نه دی
زمان ځي پر خپله مخه، شپې تېرېږي
قافلې له لارې نه سي اړولای
کاروان ځي پر خپله لاره، سپې غپېږي...
)باري جهاني لیمه۱
په سپین شعر کې:
که څوک د لوړتیا ججوره و نه لري،
په هسې وزرو لوړېدای نه شي...
که نه،
ولې به یې:
له موږکه ځکالکی جوړولای
او مېږی به یې مرگ ته سپارلای !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)رزم و بزم ۹ (؛

مخامختیا یا تقابل)Contrast(

په دوديز))بيان و بديع ((کې تقابل، تضاد ، طباق، لف و نشر، هم له شعري))صنعتونو ((څخه شمېرل کېږي، خو په لاتيني نومونپوهنه کې د دغو درو سرو پر ورانديې يوازې contrast ډېر کارول کېږي که څه هم له لېکزيکي)لغوي پلوه (دغه ترم يوازې د تقابل انډول دی، د تضاد هغه contradiction او داسې نور، خو په شعر، او نورو هنرونو کې زياتره له همدې لومړي نومونې کاراخلي. contrast په شعرکې هماغومره اړين بربښي، لکه په انځورگرۍکې د رنگونو په تړاو ؛ په همدومره توپير چې په يوه شعرکې د رنگونو پرځای له ژبنيو توکو سره، له جوليز او مانيز دواړو پلوه، کار لري او هغه دا چې دوه توکي)ويي، وييغونډونه، غونډلي له بېلابېلو جولو او ماناوو سره يو د بل پروړاندې کارول کېږي. سره له دې چې کونترسټ لکه تمثيل، تجنيس، تلازم او داسې نور پر نړيوال کچ انځورونه نه بلل کېږي او له ټولیزې ليکنۍ يا ادبي ژبې او بيا))نظم ((سره د))شعر ((بريد ليکه رغولای نه شي، خو په ښکلاييز رنگ و خوند کې يو ټوليز چار و نقش پر غاړه اخلي. په دې توگه يې هماغه ببلگې راچاڼوو چې يا انځور رامنځته کوي او يا د نورو هنري توکو په ښه تراځليدا او ښکلاکې مرسته کوي، لکه په دې وروسته ببلگو کې:

- که تېربدونی، که پربوتونی

که څوک ښه يونی، که څوک بد يونی

)خوشال، وييزېرمه۱۴۷ (

- په هرڅه کې ننداره د هغه مخ کړم

چې له ډېرې))پيدا ييه- ناپديد ((شو

) خوشال، پ-۳۱۰ (؛

ستر خوشال په دغه بله ببلگه کې د ننبه کړو وييغونډونو له کونترسټ سره د بيت دواړې مسرې سره هم مخامخ کړې دي:

نوره))واړه پښتونخوا ((پرځای مبشته ده

))يو دازه ((دې زماني پکې منصور کړم)پ ۵۹۱ (،

او ياهم:

توره چې تېرېږي، خو گوزار لره کنه

زلفې چې ولول شي، خو خپل يار لره کنه

شيخ دې نمونځ روژه کا ، زه به ډکې پيالې اخلم

هر سړی پيدا دی، خپل خپل کار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

)پ ۲۷۵ (؛

- - -

-ضرورت کا لکه))غر ((په لمن دفعه
د))چولي ((فکرونه ولې پرېشان کړې؟
)شيدا ، پ۷۴۷ (،
- په کور او کلي پورې آتش کړه
ترک خراسان)و (، روم و حبش کړه)هماغه۸۵۴ (؛

- - -

چې مې چاته سر ټيټ نه شي ، ننګيالی زما ژوندون کړه
زړه زما دې مسلمان وي ، تفکرمې د پښتون کړه)حمزه (؛
- د ورو ورو خدايانو دې بنده کړم
لويه خدايه زه به چا چا ته سجده کړم
ملګرتيا که څو رندان را سره وکړې
دا حرم به يوه لويه ميکده کړم (؛

- - -

-اوس ګوزاره د زړه په وينه کوو
چې حالات ښه شو ، بيا به مينه کوو...

- - -

- ستا د ښايست بهارستان نه خاندي
زما زمولي ګلستان نه خاندي
لکه غاټول پسرلي پرېښووم پرډاګ
که ګل پرهر مې پر خزان نه خاندي
دي بې سهاره تروږمۍ شپې واکمنې
لمر ، سپوږمۍ ، ستوري پر اسمان نه خاندي...
)ساندې او سندرې ۵۷ (؛

- - -

-بنده ګان لوټو د ورځې ، خو د شپې يادوو خدای
په لمنځو ، روژو ، حجونو او عمرو يادوو خدای
ملا وايي هرڅه کړې کړه ، خو خدای مه باسه له ياده
موږ ګناه مينځو په اوښکو ، په توبو يادوو خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بمبلي اوږدي ږېږي مو پرې اېښې هسې نه دي
نتواتي په زارو، وابنه پرخولو یادوو خدای
)یو نظم د کاروان پرغزل ۸-۱۰-۲۰۰۳(

- دا مندړ که کلیساده، که جومات
یا اورتون دی، که د مینې خرابات
بېل بېل ور دی، ستا د کور پر لوري مات
لویه خدایه، هري خوا ته دی ستا ذات!
)هادي، لېمه ۱۲ ګڼه(؛
- له ورځې تښتم چې له شوره ږ که ستا غوندې ده
شپې ته پناه وړمه، شپه چو په ده زما غوندې ده
په دغه دښته کې شاید د مینې قتل شوی
په دغه دښته کې اوس هم د زړه درزا غوندې ده
...)جیلاني جلان، تاند اوبپانه(

چې قاتل ته ښیي لار زموږ د کلي
ورپسې به وي ازار زموږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته ښیي
دا ساده ساده هوښيار زموږ د کلي
)هیواد شېرزاد، روزګان ۲۱-۲۲ ګڼه(؛

پرکلي کله کله باد و باران یوځای راشي
لکه مین ته چې غماز و جانان یوځای راشي
څه ښه تصویر جوړ کړي چې لاس کله د روغځوم
ستا ښکلو سترګو ته موسکا او خپګان یوځای راشي...
)عزت الله شمسزی، تل افغان اوبپانه(.

په ازادو بېلګو کې:
- چې بالښت یې د تاووس له بڼو جوړ وي
او بړستن یې د سمورو له پوټکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه توګه به د کبر لور اګاه شي
چې خواران او بېوزلان زموږ د کلي
د طالب او مجاهد په واکمنۍ کې
د ځوځانو، مارکونډو له پاسه خوب کا !
)عنایت پویان، منصوري چغې(؛

- - -

- واوره باران نه دی
چې په یو رپ کې ودرېږي،
واوره چې ورېږي،
واوره چې ورېږي
نو ورېږي
او ورېږي.
)استاد شپون، تاند اوبپانه(؛

- - -

- که ستا د ناز پر شونډو،
د لمر پیغام نخېدای،
ما به مات کړی وو د شپې د اوږدېدو طلسم
هله نخل به مې د خلېر له سپوږمۍ،
ستورو سره
او ستا د مینې په دروږ کې به مې
زړخله ځان بلهاري کړی وو خپل...
خو، زه خواشینی یم چې:
ته یې لاهسې په درشل کې
د مزدک د ناز غرور ولاړه،
او زما خوله د بېژبې له تورو خاورو ډکه !
)نوې پېرۍ او نوې زرۍ ۴۲(؛

- - -

- شپه ګېنې ونیوه،
چو په چوپتیا پر ربړېدا وکړ پیل،
د کاروان ستوري اسمان لار و نیوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر را وتوکېده.
که د هر شعر پيل و پای دی،
لوی ښښتن په خپل قلم ليکلی
خو ته يې زما د هر يو شعر د تول و تال گلپېغله !
(ناچاپ).

- - -

دا هم د ((زړه او خوله ((ترسرليک لاندې په يوه سپين شعرکې مانيز او جوليز غبرگ کونترست يا تقابل:
تا له ماسره د خولې خبره وکړه
او ما له تا سره د زړه.
زه دې په خوله وغولېدم
او زړه مې درکړ،
خو ته پر خپله خوله و نه دربدې
او رادې نه کړه...
هو،
دا چې ته نه غواړې،
له ما سره د زړه او خوله لار يوه کړې
او يو خوله زړه را سره
پر يوه لار پل کېږدې،
نو بس:
نوره دې رانه خوله ونيسه،
خوله مې مه لټوه
او زړه مې مه سپړه،
او ښنگه مې چې درکړې،
هغسې يې روغ رمټ بيرته راکړه...
نوره نو،
زياتې ته يوه شه او خوله دې
او
زه يوه شه او زړه مې !!؟
(اندوژوند۹۴-۹۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورنګ یا تمثیل (play)

انځورنګ (تمثیل)، لکه څومره چې په داستان کې ارزښت لري، په شعر کې یې هم لري او هنري ښکلا او راکښون ور زیاتوي. په ← انځوریز یا مصور (illustrated) او په تېره کیسه یي (allegorical and parabolical) شعر کې خو له رغنده توکونو ګڼل کېږي. په لویدیځ کې شعر، که په هر ابزم اړه ولري، کیسه یي بڼه راخپله کړي، پلات، تېم، پېل و پای او کرکټرونه لري.

انځورنګ یا تمثیل په سهي مانا باید د یوې پېښې یا صحنې داسې انځورګري وي چې لوستونکی یا اورېدونکی پکې خپل ځان ووېني، په نورو تکو، داسې ونګېري چې هغه هرڅه یې په مخ کې تېرېږي.

د پښتو ازاد شعر په ورو بېلګو کې هم له هماغه لومړیو څخه رادود شوی، خو په ځلوریزوال یا په پارسي نومونه (چارپاره یی) قافیوال شعر کې ړومبی ځل اجمل (جنت، د پېغلې دوییزې ترڅنګ)، لایق او فاراني او په نیم ازادو اوږدو هغو کې پژواک (کلیمه داره روپۍ) او بیا پوهاند مجروح (ځانځاني ښامار ...) رادود کړی او په څه ناڅه لنډ او بشپړ ازاد شعر کې یې د را دودونې ویاړ د ازاد بهیر د یو شمېر غورځاونو په برخه شوی دی.

د کیسه یي شعر پیلامه له آره له اسطورو سره رادود شوې، په بله وینا، د دغه شعري ځېل ژبه تر هرڅه له مخه مېتولوژیکه رادود شوې او بیا هله یې تمثیلي او سیمبولیک رنګ و خوند راخپل کړی دی. په پښتو کې د دې ژانر پیلامه استاد پوهاند مجروح رانښلولې چې په نیم ازاد شعري کالب کې یې د اروپایي لرغوني پېر د اسطوره یي یا مېتولوژیکي شعرونو په پلیونې، هغه هم زیات له رواني او فلسفي پرداز سره، څه د نا اشنا سندرو او څه د (ځانځاني ښامار) تر نامه لاندې ښایسته ډېر کیسه یي شعرونه کښلي دي.

ادیبوه لیکوال اسدالله غضنفر د استاد مجروح د ونډې په تړاو دغه راز شعرته د سیمبولیک روایت نوم ونه کاروي او روایت هم داسې راپېژني:

))روایت په ادبي اصطلاحاتو کې)) د هغو خیالي یا واقعي پېښو بیان ته وایي چې ارتباط سره لري. له سیمبولیک روایته منظور دا دی چې په دې اثر کې تر ډېره حده، له پېښو، ځایونو، کرکټرونو او مفاهیمو هم لومړی او مستقیمه معنا اخلو، هم د پردې شا ته نورې معناوې پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلای شو. د ځانځاني ښامار ليکوال.. له سېمبوله همدا معنا اخلي... ((د لا زيات پوهاوي لپاره:)ځولۍ، لومړۍ او دويمه ګڼه(.

زمونږ تاند لباند ادبي- فلسفي ليکوال اسد اسمايي د لېوال پر هوسۍ نندارمه د سريزې په ترځ کې (د سېمبول تر څنګ تمثيل د شعر د ولوليز)عاطفي (راکښون لپاره اړين بولي او دوسمهالو نوميالیو شاعرانو له نوښتونو يې ګڼي:
))سېمبول او تمثيل په اروپايي شعر کې د عاطفي هيجان په بڼه د)رمبو (،)ولرن(او)بودلر(په اشعارو کې ځان ښکاره کړ... ((

غفور لېوا ل بيا په بشپړ ازاد کالب کې لنډ او اوږده تمثيلي او کيسه يي شعرونه نور هم پسې پښتني کړي او يو شمېر سېمبوليکي او رومانتيکي او بيا نيم تاريخي- ملي اسطوره يي)mythical(کيسې او نندارمې يې رادود کړې چې د نورو لويو او وړو ترڅنګ يې د))هوسۍ((او))ارشاک او اوشاش((په نامه په خپلوا که بڼه خپرې کړې هغه، خورا په زړه پورې بېلګې دي.

په دغه لړ کې)) هوسۍ((نندارمه)ډرامه(اروانښاد پوهندوی اسمايي له خپلې ادبي- فلسفي شننې سره داسې راپېژني:
))... د لېوال د هوسۍ منظومه يوه داسې شوې هڅه ده چې د خپل زړه خبرې د افسانوي سمبولونو په مرسته وکړي.د ښکلا سمبول)د تورو سترګو مېرمن(د شپېلۍ په اسرار آمېزه غږ زړه بايلي.)مغروره پېغله(چې د تورو سترګو له مېرمنې سره ورتوالی لري، د شاعرانه تخيل په ځواک او شپېلۍ په کوډو درې ځله بيا بيا ځان راڅرګندوي، لکه)هېلن(چې څو پېړۍ وروسته د ګويتې د شاعرانه تخيل په ځواک بيا څرګند ېږي... ((

څنګه چې د درو واړو ياد شويو ويناوالو اوږده کيسه يي او تمثيلي اثار په خپلواکو بڼو چاپ شوي دي او وړاندېينه يې د دې کتاب له چوکاټ بهره ده، نو دلته يې همغه وړې، هغه هم زياتره يوازې تمثلي بېلګې په لاندې ډول د مينه والو مخې ته ږدو:
... هلته د وچ ډاګ پر لمنه باندې
د منې باد ته يوه کېږدۍ رپېږي
په دې کېږدۍ کې يوه رنځوره ښځه
اوربلوې او له دردو ژړېږي...
)سمسور اوبيانه، له نصير سهامه په منه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ساهو قبر ته ولاړم، شپېږ بجې وې، سپین سهار وو
ژوند مې ولیده ویده وو. مرگ مې ولیده، بېدار وو
بیا مې لمر طرف ته پام شو ،یوه بله ورخ یې راوړه
خو پر مخ یې ژیړ زعفران وو ، چې خپه وو ، که بېمار وو...
)شاه سعود ، د ساهو یاد ۱۰۹(؛

- لاسونه او پښې ځانته، رانژدې کړو چې مابنام شي
له وېرې څخه بندې، دروازې کړو چې مابنام شي
پر ورځ د زاهدانو ، غوندې گرځو په کرار
بدلې د بلا غوندې، ښېرې کړو چې مابنام شي...
)حبیب تاثیر، برېښلیک(.

په ازادو بېلگو کې:
- څه ښایسته
رنگینه شپه
د ښوارلسمې،
څه عطرینه
سپرلنۍ ورمه چلېږي !
د))خیالي ((پر غرڅپو باندې روانه،
وړې راوړې
د گلکځونو
پیغامونه...
او زه بوخت
پر ننداره
د هسک د پېغلې
چې بېباکه
بې پروا
لوڅه بربنډه
په رڼوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځپاند سیند کې،
کړي لمبا په مینه مینه !
)زما نړۍ ۴۹مخ ۲۵-۵-۹۴ز (؛
- - -

- پر ګلګڅو د سپینو وریځو پسرلیو زما
سرې سیلۍ د پانړېژ رالوتې،
په تورو نمرو کې ځان نغښتی اسمان،
په ویر ویرژلي ناوکۍ مې د زموللي چمن،
د راپرېوتو سپېدارو په ناورین،
د لښېدلو بلبلانو په یاد.
// // //
باغ په زموللو اندېښنو کې ډوب دی:
د چمبېلیو، رمبېلیو وږمې
د باد له کومې، لوټېدلې لارې
د کوم ناچېرې نشت اباد پر لوري ولېږدېدې...
)هماغه۹۲-۹۳ (؛
- - -
- باران ورېږي،
توپان چغې وهي.
د دې سارې ژمي لاسونه د توتیانو بچي
له شنو خوبونو پاڅوي
په یخ نیولو ګوتو
د شنو بڼکو حرم ځېرې ورنه زړونه باسي... تر پایه
)ننګیال،... (؛
- - -
- شپه توږي پر لاس لکړه
پر همدې لاره شوه تېره
مورې دوارې ورپسې ځو
ستا خندا یو ښکلی تاج دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس پر زلفو سهرا ښېني
مادي ملا نه لاس چاپېر کړ
ستا پر ولي مې سرا ښېني
دواړه ځو د ځنګل لورته...
)غ لېوال، خله چې ته خپه شې ۱(؛

- - -

- اوبه يې تېرې کړې پر ډېره
لاس يې پرېمينځلو
ژبه پاکه پاکه...
خو:
د سبا د وينو څاڅکي پر لمن پاتې شو !
)پيوند ، د سپنما ياران ۱۰۱(،
- نرۍ لار زموږ له کوره
د شنو شوو په ځنګل کې
د پستو وښو له پاسه
ان، تر سينده رسېدله...

-...-

تروږمۍ وه
يو څو سيوري راپسې شو
زموږ له کوره تر ګودره
جام د پرخې يې رامات کړ
نور يې پرېښوو م چې ځمه !
)هماغه(؛

- - -

دا ځلور خړ دېواله
دا په لرګو پوښلې خونه
څو مره مې بده راتله
اوس ترې وتلای نه شم
دلته مې مور ويديده
...)درياخان، تاند اوبپانه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- مامې چې غبرګې سترګې
پاس د اسمان تتر کې و ګنډلې
او بیا ښه ځیر شوم ورته...
ماوې چې ګوندې له ماښامه مخکې
د پراخ اسمان تتر کې وګورم
روښانه ستورې ! !؟
)خسرو سنګروال (؛

- - -

- درسته شپه
ارخ پر ارخ
د بانه کټ کې اوړم،
ستاتر پلو لاندې
په نرمه غېږ کې،
یوه شېبه)زه د (ارام په تمه
مورې ماشوم شومه بیا
غوږ پر اواز
ستا اللو ته پروت یم !)ازمون، ښنګه دې هېره کړمه۲۴(.

- - -

- دا زما ګوتې ته ګوره
هاچینه در معلومېږې
ها د دوو غونډیو منځ کې
شین نرې پیوند یې وینې
سپین ګروښګ درمعلومېږې
کتوري یې د سپوږمۍ چې
پاس پر سرباندې نیولې
تا ته وایم ځیر شه ګوره
د غه لاندې مېنې وینې
چې تر کوچو دې لا سپینې
د غو مېنو ته وربار دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري کډې د لونګو
زه هم کله کله پیایم
د نظر یو رمه هلته !
)ومان نیازی، لېمه ۱۱ګڼه(.

- - -

- هسې د کابل پراننګیو
یوه اوښکه ده
زه لکه ماشوم
ترېنه کیسې غواړم.
سره شي هیله هیله شي
د لمر سیوري ته پټه شي
غلې شي ګونګۍ شي
راستنه شي
راته نه وایي
بس ځني راوګرځم...
)سید منتظرشاه، هیله ۸ ګڼه(؛

- - -

- اخر مې ولیدل داستاد ماشومتوب د تابلوګانو
خو کوشني کورونه
مثلثي)خو درېګوټیز(بامونه
او د خو رنګه دېوالونو منځ کې
په پردو پټې رنګارنګې کرکۍ
خو هلته
ته وا څوک نه اوسېږي...
)احمد تکل، لېمه ۵ ګڼه(؛

- - -

اغلې سلمی شاهین)دپښتوټپې ۵۰ (په یوه ټپه کې))تمثیلي مخاطبه((په ننبه کړې ده:
یارې د زور خبره نه ده
اشنا ته وایه چې خوله سمه خوځوینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کیسه یي)پرابولیک (شعرکي د انځورنګ)تمثیل (بېلګې:
- ستا د ګل بدن له عطرو
پر پاسته وربښمین پالنګ ستا د سینې وم
مست بېسده خوبولی
له ماښامه تر سهاره
ترخو...
ستا د لمر ښایست زرینو وړانګو
ستا د ګل مخ سباوون په رڼو پرخو
له درانه خوبه راویښ کړم
او شوې هله مې رونې
خوبوړې سترګې
په تلپاتې تورتم روڼو
رڼاګانو !
)د سبرونو نڅا ۲۲ (،
- - -
- سپینو کوترو د بامونو پر سر
په خپلو سرو منبوکو ولیکل چې:
خوک به تر))غرو ((زموږد مینې پیغام ورسوي؟
کلونه وشول،
له آخوا د اور لمبې بلېږي
او راسوځي مو د الوت وزرونه !
)هماغه ۲۲ (؛
- - -
- ما ویل،
چې ولېږدوم
دا خپله توره کېږدی،
- لکه د ستورو بېړی-
د پلوشو په مراندو
هسکه د لمر ترووربوی...
خو د تورتم د واڼو لاسونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراندې کړې پرې
زما د تورې کېږدۍ
او کړه يې بيرته رانسکوره
د نېستۍ پر تورو خاورو باندې...
اوس،
هسې ناست يم
لاس تر زنې لاندې
چې دغه توره سپخېدلې،
ړنګه بنګه راپرېوتې کېږدۍ
څنګه راټوله کړم له تورو خاورو،
څنګه يې وپېرمه بيا له سره
او پر هماغه وچ خاورين ځمکنې غولې يې بيا
ودرومه بيرته نېغه
د پخوا په شانې !)هماغه ۱۰۷-۱۰۸(؛

شعري ترنګونه)ترکیبونه(

په شعري کره کتنو کې دا زياته دود ده چې وايي: پلانې شاعر خورا ښه او ښکلې))ترکيبونه((هم کارولي دي. په دغه تړاو استاد اسد غضنفر داسې ليکي:
)) په ترکيب کې چې له دوو يا تر دوو ډېرو کلمو رغېږي، يوه نوې مانا مومو. ترکيبونه پر څلورو ډولونو وېشلای شو: اضافي، وصفي، تشبيهي او استعاري ترکيبونه د پښتو پخوانو شاعرانو به ترکيبونو ته ډېره توجه نه کوله. په شلمه پېړۍ کې د هنر دې اړخ ته توجه وشوه... د جلان جادوګر هنر، بهير۱۷-۷-۲۰۱۰((.
دلته))ترکيب((د وييپوهنې او بيا وييرغاونې)Word formation(په جاج نه، بلکې د غونډله پوهنې)نحوي(په جاج کارول کېږي او له همدې اړخه د ژبپوهنې په نومونه کې نحوي ترنګونه)ترکيبونه(، په بله وينا ، غونډونه)عبارتونه، فقرې(بلل کېږي. په دې توګه لومړي ډول ته))نحوي ترکيب((ويل کېږي او دويم ډول ته)لغوي ترکيب(.
لومړی ډول د دوو يا زياتوو ييونو او وييکو)اداتو (يوه ټولګه ده چې په يوه غونډله)جمله (کې د يوه شننوړ او ونجوړ)قابل تعويض (يوون)يونټ، واحد (په توګه يو ټاکلی پښوييز او مانيز چار پرځای کوي، په نورو ټکو ، يوه غونډله لومړی پر غونډونو وېشل کېږي ، لکه
واخلې)سپوږمۍ او زمرى- د مازيګر پر درد بجو- په ملي بس کې- يوه ستراد بې بنډ ارته- ځي (

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډله. لغوی ترکیب بیا له دوو یا زیاتو وییونو او وییکو څخه داسې رغښت مومي چې نه یوازې شننوړ او ونجوړ نه وي، بلکې پر دې سربېره يې ببلابېل رغنده توکي له نحوي پلوه د یوه یوازېني فشار او)حالت: اصلي، مغیره (اړوند)تابع وي، لکه: پیمخی، سترګوړی، تمځای)تمځی (، ژبپوهنه، کتنپلاوی، له اوښکو ډکې سترګې، ژب-ساپوهنه...
په دې لړکې شعري غونډونه یا))ترکیبونه ((هم د نورو غونډونو غوندې تر هرڅه له مخه د اړوندو غونډلو)جملو (د یوونونو)واحدونو (په توګه، د جولیز، نحوي جوړښت، چارو مانا له مخې په پام کې نیول کېدای شي او هله بیا له شعري- هنري پلوه؛ او دا چې له آره نحوي غونډونه دي، نو اړینه نه ده چې تل دې رغنده توکي یوازې خپلواک وییونه وي، بلکې، لکه له مخه چې ورته نغوته وشوه، ناخپلواک هغه) وییکي: د ، له، په، پر، تر، سره، لاندې، باندې، کې، پورې، پسې، او... (هم رانغښتای شي او په دې لړ کې د همدغو څلورګونو ترنګونو))توالی اضافات ((چې په دودیزو ادبي فنونو کې ویار)عیب (بلل کېده، اوس يې په ښېګنو کې شمېرل کېږي. دادی، دلته يې څو بېلګې وړاندې کېږي:
برندې سترګې، لکه: د اسمان ستورې، په سترګو سترګو کې، پر بلې ولاړه نجلۍ، سر پر زنګون، د وختو د اسوېلو تر سیورې لاندې، پر وربښمین بستر د ناز، د لمر په څنو کې، د ښېراز باور ګوګل، د ګل او بلبل په ژبه، بادونو لولنګرو ، د کرلو پرندو وینو د ګلمینو ګلبڼونه، د سپېدو د خزانزمولو سپېدارونو شنه خوبونه...)ساندې او سندرې ۲۲، ۸۲... (.
هرګوره، استاد غضنفر شعري ترنګونه په څلورو نومېرلو)مشخصو (ډولو اضافي، وصفي، تشبیهي او استعاري هغو کې رالنډ کړي چې هغه هم د نوموالو غونډونو یوه برخه رانغاړي. که نه، یوازې په نوموالو کې اضافي داپېنځه ډوله دي، همداسې توصیفي، بدلي، عددي، متممي، قیدي... او وروسته فعلي ډولونه هم همداسې درواخله.
په هره توګه، د ترنګونو هماغه ساده ډولونه هم چې د دوو خپلواکو)ساده یا مشتقو (وییونو تر څنګ له اضافي)د (پرته پکې نور وییکي دومره برخه نه اخلي، تر یوو ستویو وییونو څخه د شعري انځورونو)ایماژونو (، په تولیز جاج، د))شعریت ((لپاره ښه ترا لیاره هوارولای شي، او د ژبني پوتنسیال د آر له مخې يې زېږون ناپایه)نامحدوده (دی، په بله وینا ، شاعر يې له اړتیا سره سم هرڅومره ډېر رامنځته کولای شي او هېڅکله له تنګسې سره نه مخا مخېږي.

استاد غضنفر هڅه کړې، د جیلاني جلان د شعر دارزونې په ترڅ کې هماغه څلور ډوله رابرسېره کړي:
))د مازیګر په)پر (زېړ جبین به ګل ګل وکرل شي
دا ځوان ګودر به اوس د نجونو په مذهب غرېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته زیړ جبین وصفي ترکیب دی. د مازیگر زیړ جبین، استعاري ترکیب دی. ځوان گودر هم استعاري ترکیب دی. مانا دا چې گودر له انسان سره تشبیه شوی دی. بیا د تشبیه یو اړخ یعنې مشبه به)چې دلته انسان دی (حذف شوی او یوازې یوه ځانگړنه یعنې ځواني یې یاده شوې ده او د نجونو مذهب اضافي ترکیب بولو ، ځکه مذهب مضاف او نجونې مضاف اله دی.

متل دی وايي، د شال او شړۍ نه سره کېږي، خو په پکتیا کې شړۍ ښکلې او رنگین لباس دی.

جلان وايي:

دې ته سور غرور هم گونډه ماتی شي، سجدې کوي
دا د پسرلي شړۍ د لمر په)پر (اوږو ښخه ده

دلته سور غرور وصفي ترکیب)غرور موصوف او سور صفت دی (او د لمر اوږې استعاري ترکیب دی. د ښاغلي جلان شاعري له اسعاري ترکیبونو مالامال ده. د ده ترکیبونه کابو ټول د ده خپل دي.

ژبپوهان وايي چې په ځینو ژبو کې ترکیب جوړول اسانه دي، خو په ځینو نورو کې اسانه نه دي... . جلان د نوي انځور د جوړولو لپاره، د مانا د رسولو لپاره او بل د تناسب په خاطر ترکیبونو ته مخه کوي. دی وايي:

زموږ د کلي له اسمانه هر چا کړې ولجه
چا ترینه لپو کې سپوږمۍ وړې چا لمر وړی دی

دلته د کلي د اسمان ترکیب په وریسې مسره کې له لمر و سپوږمۍ سره هم د انځور په بشپړولو کې برخه اخلي، هم تناسب زېږوي. (()د جلان جادوگر هنر، بهیر ۱۷-۷-۲۰۱۰ (

دا خبره چې ترکیب جوړول په پښتو کې د نورو ژبو اوبیا پارسي هومره اسان نه دي، سمه نه ده، ځکه، لکه چې په همدې څېرکې کې راغلې او ښودل شوه، هره ژبه))یو ناپایه رغاونیز پوتنسیال لري((، دا بېله سکالو ده چې په پښتو او بیا شعر و ادب کې له دغه پټ توانه د نورو او بیا پارسي ژبې هومره کار یا گټه نه ده اخیستل شوې !

مرکب تشبیهات

استاد غضنفر په اړونده لیکنه کې د دغې شعري ټولۍ)مقولې (په تراو لیکي:))له ترکیبونو چې راتېر شو، د جلان د شاعرۍ بله مهمه ځانگړنه مرکب تشبیهات دي. په دې جمله کې چې وایو ، هغه د سپوږمۍ غوندې ده، یوه مشبه او یوه مشبه به لرو. که مشبه او په تېره مشبه به تر یو زیات شي، دابیا مرکبه تشبیه بلل شوې ده. جلان له دې درکه هم په پښتو کې ډېر ساری نه لري. جلان وايي:

چې پسې وژاړم نبه وژاړم دمه مې وشي
لکه نارو غ نه چې په یخو اوبو تبه ووځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته ژړا او یخې اوبه او د تبې وتل او دمه کول سره تشبیهي ارتباط لري. مرکب تشبیهات بشپړې منظرې راکوي او د تصویر جوړولو عالي ډول دی...)).

هنري صفت

استاد غضنفر دا بدیعي صنعت داسې راپېژني:... کله چې صفت یاد کړو او موصوف پرېږدو، د صفت دې ډول خیال پاروونکي استعمال ته هنري صفت وايو... د خوشال ختک په دېوان کې د هنري صفت مثالونه نسبتاً ډېر دي. په اوسنو کې جلان یو هغه شاعر دی چې د هنري صفت کامیاب مثالونه لري:

پرون یې تاپسې دنیا چڼ کړه خبر یې کنه)که نه(
سپینچکه، لمر درنه یو څو جلوې په پور اخلي

چې دلته د سپینچکه صفت د موصوف له ذکره پرته راغلی دی..(()د جلان جادوګر هنر، ادبي بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰).

سبکي ګډوډي)اضطراب(

زموږ د دودیزو ادبي فنونو او نوي ادبپوهنې استاد ، غضنفر دغه توليې)مقوله(له یوې بېلګې سره داسې راپېژني:

))... د سبک له اضطرابه منظور دادی چې کومې کلمې یاد لیکلو کوم طرزونه چې یو له بل سره نه کوشېرکېږي، سره یوځای کړو. د ښاغلي جلان په دا لاندې بیت کې د ساینس او مقالې د ژبې کلمات د ادب او غزل د ژبې له کلماتو سره یوځای شوي خ کوشېر شوي نه دي او د سبک اضطراب یې پیدا کړی دی:

هلته ساینسدان د لوړ تخنیک په تار ډېره تړي
دلته ګلژبې سمندر په یوه خبره تړي

نوي شعري جاجونه)مفاهیم(

پر نړیوال، سیمه ییز او هېوادني یا ملي کچ د سېمبولونو او اسطورو تر څنګ یو لړ سیاسي، فرهنګي... جاجونه)مفا هیم(، د ویینو، ترنګونو یا غونډونو)عبارتونو(او بیا نومونو)ترمونو(توليو)مقولو(، ګړنو او متلو په بڼه، چې د رسنیو له لارې یې وسمهالي شعر ته لار موندلې او زیاتره پر ن،یوالو سېمبولونو اوښتي دي، په وسمهالي پښتو شعر کې هم نن سبا په آره یا اړولې بڼه لړو ډېر را دود شوي دي، لکه:

تورو سپین، توراداغ، د خطر زنګ، سور څراغ، زرغون څراغ)ورښوول یارڼاکول(، ښی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښیلاسی، کیڼ)لاسی(، پرمختللی)مترقي(، ځانساتی)کنسرواتیف(، سمونوال، تور
)بنسټپال(، توره)دیني بنسټپالي یا ارتجاع(، سور)کمونېست(، سره)کمونېستي ارتجاع(،
سپین)پانګوال، پانګواک(، سپینه)پانګوالي ارتجاع(، نړیواک)جهان سالار(، نړیواکي
)جهان سالاري، جهانباني(، نړیخور)جهانخوار(، زبرځواک، شیږم ستون)رسنۍ(، پینځم برج
)سوسیالېزم(، صلیبي جنګ یا جګړه، د تعمیدلمبا)غسل تعمید(، سمندري غله، ښېل یې
کړه، اېل یې کړه)تفرقه انداز و حکومت کن(،خوره او مه مره)بخور و نمیر(، کوړ ډوډۍ کالي یا
کورکالي ډوډۍ، توري اوبه، ترتورو اوبو آخوا)oversea-s(، شمال و جنوب)شمالي نیمه
کُره او سوېلي نیمه کُره(سپین چک، د غروي اوښکې)اشک تمساح(، د مرګ و ژوند خبره
)سوال مرګ و زنده ګی(، د تونل پای)نه ښکارېدل...(، توره طلا)تېل(، یانکي)امریکایي(،
چوپ ډېری)اکثریت خاموش(، مختوپاني چوپتیا یا ترتوپانه مخکې خاموشي، فاضلهٔ
مدینه، دعاج ماڼۍ یا برج، تاج محل، د خوراړو)جذامیانو(ټاپو، له زانګونه ترګوره...؛ د ظلم
و تېري سېمبولونه، لکه یزید، شمر، حجاج، چنګېز، هلاکو، تېمور، مغول او ورسره تړلي
مغلو اله، هیټلر، موسولوني، فرانکو، پلپوټ، پېنوچېټ او بیا ورسره زموږ خپل هممهالی
سیال...؛
پرنړیوال کچ یو لړ تاریخي نومیالي او اتلان، لکه سپارتک)دروميي مریینا نو سر غندوی اتل(،
سزار، هراکلس)یوناني پهلوان(، سکندر، کېلو پاترا)د مصر ټولواکمنه(...؛ او بیا زموږ خپل
دا، لکه یما، جمشېد)او ورسره تړلی: جام جم(، ویشتاسپ، ګشتاسپ)لرغوني شاهي اسپه
کورنۍ ترټولو له مخه د پښتنو له ساکي نیکونو سره تړاو درلودلی(، ساک یاسهاک، سړبن،
غلجي، غرغښت، بېټني،کرلاڼي، ویما، کنېشکا،اوشاش، زرینه)ساکي ټولواکمنه(،
روکسانه یا رخشانه)د سکندر ساکه-پښتنه مېرمن(، زرتشت)زردشت(، سپین تومان)د
زرتشت ستاینوم(، یا نیم تاریخي اتلان، لکه سیستاني کک، رستم، زال، اسفندیار، کابلۍ
روبابه او سودابه...؛
او زموږ بشپړ تاریخي او ملي اتلان، لکه:
ابراهیم لودي، شېرشاه سوري، بایزید روښان، خوشال خان، میرویس نیکه، نازوانا، احمد شاه
بابا،اکبرخان، عبدالله خان اڅکزی، محمد جانخان، غازي ادي، امین اله خان لوګری، میربچه
خان، مسجدي خان، محمد شاه بابکرخېل، ایوب خان، ملالۍ، ملامشک عالم، محمد عثمان
تګاوی،د هډې صاحب، چکنور ملاصاحب، د ترنګړو حاجي صاحب، امان الله خان، غفارخان،
صمد خان، میرزا علیخان...؛
د نړیوالو تاریخي- جغرافیایي ځاینومونو، لکه بابل، نینوا... ترځنګ زموږ پخواني او یوناني،
لکه: باکتریا، باختر، بخدیانا، پاروپامیزاد، اکسوس)امو(، اندوس)اباسین(، اراکوزیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

)ارغستان، گندهارا)کندهار !(، هریوا)هرات(، مرغنا)مرغاب(، نیاسایا)میمنه(، زرنگیا
)سیستان(،کبورا)کابل(، لو کرنا)لوگر(، الینا)نورستان(، لام یا لمپاکا)لغمان(، پروانتا
)پروان(، کاپیسا، پنتهېر)پنجشېر(، گنزه)غزنی(، ویهارادک)وردگ(، ناگرویهارا
)ننگرهار(، اجنپور)رحمت ځواکمن(یا د استاد حبیبي د څېړنې له مخې دنپور)جلال اباد(،
باگرام)پېښور(، اودیانا)سوات(سواتسو)د سوات سیند (، روه، روهیستان، روهلیکنډ....
استاد پژواک د لومړي شاعر په توگه خپل ملي دا ړومبی ځل په پښتو شعرکې تر ډېره کارولي
دي او لیکوال په یوڅه زیاته کچه، چې هرگوره استاد کهزاد په خپل زاړه تاریخ کې له څه ناڅه
))فلالوجیکي((تېروتنو سره له اوېستا او شاهنامې څخه راچاڼلي چې پر وړاندې یې د دوست
شینواري)افغانستان په اوېستا کې(یو څو بېلگې له تاریخي ژبپوهنې سره یو څه زیاتې باوري
برېښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - څپرکی
د وګړني يا ګړني پښتو شعر
جوليز رغښت

د هرې دوديالې)مهذبې، متمدنې(ټولنې ادب تر هر څه مخکې پر ګړني او ليکني ادب وېشنه مومي:
)و ګړنی)شفاهي(، يا ولسي)فولکلوري popular(ادب د هرې ټولنې په هماغو لومړنيو بشپړتيايي پړاوونو اړه لري چې ليک يې لا نه درلود، خو دا ورېتيا پکې وه چې د نورو هنرونو په څېر دغه ژبنی هنر هم وزېږوي او د نثر يا نظم په بڼه يې يو بل ته خوله پر خوله او سينه پر سينه ولېږدوي او له دې سره يې زېږندوی يا ويونکی د زمانې له ياده ووځي، بيا نو د اړوندې ټولنې يا ولس ګډ مال شي او کوم ټاکلی يو ګړی)فرد(يې پخپل نامه نوملاى نه شي.
کله چې ټولنه د ليک و لوست پړاو ته ورګډېږي او ورو ورو پکې ليکنی ادب وده ومومي، نو و (ګړنی ادب هم هماغومره ورو ورو له دوده لوېږي، هم د پنځونې له پلوه او هم د کارونې له پلوه. دا ځکه چې ادبي او رواني تنده يې نوره زياتره په دا دويم ادب خړوبتيا مومي او)و ګړنی هغه يې ورسره هسې په څېرمه ډول خپل نيمژوانده شتون پر مخ بيايي او پخواني برم ورته نه پاتې کېږي، او په پای کې هم د خپلې ټولنې يو تاريخي- فرهنګي ټوک)جزء(او پاتوړې)ميراث(ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"په ډېرو وروسته پاتي ټولنېزو اړیکو)اجتماعي- اقتصادي مناسباتو (کې د ښکېل انسان ډېر ساده)ابتدايي (انګېرني، اندونه او ولولې د هغه د ژوندانه د توکیز)مادي(او مانیز چاپېریال انګازه ده. اړتیا هغه دي ته رابولي چې وانګېري، سوچ او اټکل وکړي او خپلو رواني تمایلاتو ته هنري بڼه ورکړي ".)کرګر: څو ادبي یادونې، ۴۵ مخ(.

زموږ په پښتني ټولنه کې چې ډېری یې په لیک لوست نه پوهېږي، د)و (ګړنی ادب زېږون لا لړو ډېره شته دی. دغلته تر پرمختللیو سیمو زیاتره)← ښونمه او نیمخرګند (ولسي ادبي ژانرونه زیات دود لري او ان تر دې چې هره خبره یې له لنډۍ یا متل سره وي او یا د کوم ولسي شاعر له یو نیم بیت سره.
په ځینو سیمو کې خو تر اوسه، یا تر پرونه یوازېنۍ)و (ګړنۍ بڼه پاتي شوې ده. د ساري په توګه دېرش ځلو ښت کاله له مخه د پکتیا او پکتیکا په سیمو کې د لیکني ادب څرک هېڅ نه لګېده او یوازې) و (ګړنۍ شعر و ادب او ورسره تړلې ټنګ ټکور واکمن وو ، لکه واخلئ، د ← دویم یا نیمخرګند غوندې اړوند "شییران " چې په سملاسي)في البدیهه(ډول یې له ټنګ ټکور سره شعرونه او بدلې ویلې او دا چې نالیک لوستی ول، همدا سې ګړني به پاتي کېدل او یا به د هر چا ببرته هېرېدل. په خوست او ځاځیو کې دغه راز شییران د یو لړ نویو را پیدا شویو لیک و لوست والا شاعرانو تر څنګ لا هغه پخوانی ګرانښت او منښت لړو ډېر ساتلی دی.

انګرېز پښتو پوهاند د پښتو)و (ګړني ادب دوه ګونی وېش لپاره زموږ تر کورنیو)دودېزو (پوهانو ، څه ناڅه یوه غوره تخنیکي برید لیکه راکښلې، لومړۍ))ښونمه(((برخه یې، ربنتیني وګړنۍ برخه بللې او ورسره ورسره یې د دارمستېټر غوندې)popular songs(نغمې، سندرې نومونه کارولې او له دویمي سره وګړنۍ شعر)popular verse-s(. مانا دا چې له آره سندرې او نغمې رانغاړي او دویمه برخه یې پر وړاندې، هر ګوره))شعرونه((، په بله وینا ، د لومړۍ هغه ربنتیني برخه وار له مخه یوه))سندریزه((پنځونه ده او دویمه وار له مخه یوه))شعري((پنځونه.

بلخوا لیدل کېږي، دغه دویمه برخه هم یو رنګ نه ده او د ویونکیو اکر وکر)حالت و هویت(یې سره توپیر لري او هغه دا چې په دوی کې څوک نیمخرګند دي او څوک پوره څرګند ، نو ، دېته اړ وځو ، په ټولیز ډول)و (ګړنۍ سندرې)popular songs(او وګړني شعرونه popular verses شعر پر دوو نه، بلکې پر درو غورو ډلو یا ټولیو)کټېګوریو (ووېشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ ډله هغه سملاسي)فی البدیهه(لنډي نغمي راځي چي د کار پر وخت، پر لاره او یا هم له ملي اتڼ سره بولل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زیاته آره او رښتیني بللای شو؛ زیات دودیز رنګ لري او بېنومه ده.

دویمه ډله چي ویونکي یې نیمخرګند یا نومورکي دي او د څانګیزو سندرغاړو له خوا بولل کېږي په دې ډله کي، د لومړۍ هغې تر پلیونۍ او اغیز لاندې ویل شوې لوبې، بدلې، بګتۍ، لنډ لنډ رزمي، بزمي ... شعرونه راځي.

درېیمه ډله هغه ده چي ویونکي یې پوره څرګندو نومور دي او د څانګیزو سندرغاړو له خوا بولل کېږي په دې کي مقام، رباعي، غزل، چاربیته او)پېیلي(داستان راځي چي غزل یې ، هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپیر لري. (( )مکنزي ۳۲۰ مخ(

څرنګه چي زموږ خبري تر هر څه له مخه د پښتو شعر پر څپیز- خجیز سېستم راڅرخي، نو پر همدې لومړۍ یا بېنومې برخې یو څه ډېر تمبږو او له دویمې نیمخرګندې او درېیمې څرګندې برخې سره څکه ډېر نه پېچېږو چي دا دواړې برخې د پښتو شعرې سېستم لپاره آر بنسټ نه، بلکي د لومړۍ آرې او نږه وګړنۍ برخې سره په ګډه پر خپل خپل وار د ادبي)لیکنۍ، دېواني(برخې ترمنځ تش د یوه پله هومره چار پرځای کوي دا دی، درې سره برخې پر خپل خپل وار پرله پسې د مینه والو مخې ته ږدو:

لومړۍ: آره، رښتیني او بېنومه برخه

دا برخه تر دویمې)نیمخرګندې(هغې ډېر څېلونه(ژانرونه(لري څېني یې له آره یوازې سندریزه لوښه او کارونګ لري، یاني د ټنګ ټکور لپاره راپنځول شوې او پنځول کېږي، لکه غاړې، سروکې، ببولالې، شین خالۍ، نیمکۍ یا د اتڼ نارې؛ څېنې یې، یوازې او یوازې ترنمي لوښه او کارونګ لري، لکه، کاکړۍ، غړانګې، د ویرساندې، د ناویو ساندې یا چغیانې، د اتڼ نارې، د نکلو نارې، د ماشومانو سندرې ، د میندو سندرې، للو سندرې یا للووې او د بېنومه ولسي ډلې داسې نور لوی واړه څېلونه؛ او څېنې یې لکه لنډۍ او لنډه کۍ شعرې، ترنمي او سندریز دریواړه کارونګ ډولونه لري.

د رغښتې تخنیک له پلوه دا درست څېلونه د ټولیز پښتو شعر سره د پرتلې وړ دي؛ هرګوره، د نکلونو یو شمېر نارې چي هایکو وزمه ازاده بڼه لري او یا هم د سپین شعر بڼه، له ناخیزه تول و تال سره، بې له هغې له څپیز- خجیز سېستم سره اړخ نه لګوي پر وړاندې یې پېیلې هغه تر ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سېستم رانغاړي او يوه نيمه نانډولي يې، لکه څنګه چې وتلي شاعر او ليکوال))عبدالباري جهاني، لروبر او بيانه((يې د ببلګې په توګه د فتح خان بړېڅ د نکل په تړاو يادونه کړې، د نکلچيانو له خوا د بيا بيا راغبرګوني يا خوله پرخوله کېدنې زېږنده برېښي.

په هره توګه، په ټوليزډول د پښتو سوچه وګړني همدا لومړی پېيلی ادب يا سندرې popular songs جوړښت له پلوه آرې او پخوانی برېښي او څپيز- څجيز)سېلابو تونيک(جوړښت لري، تر دې چې د) پېيلي(دويم او درېيم ډول او بيا ليکني، ديواني او ازاد شعر لپاره مخبېلګه ګڼل کېږي.

مورږ د څپيز- څجيز شعري پښتو سېستم له پلوه د دغي لومړۍ وګړنۍ برخې له بېلابېلو څېلونو څخه دوه غوره څېلونه)لنډۍ او سروکي(تر سپړنې او شننې لاندې نيسو.

۱- لنډۍ

لنډۍ د پښتني وګړني ادب يو داسې شعري او سندريز څېل)ژانر(دی چې د خومره والي، ټوليزوالي، ګرانښت و منښت له پلوه ورسره بل هېڅ څېل سيالي نه شي کولای. بېلابېل نومونه او ستاينومونه ، لکه لنډۍ، ټيکۍ، مسرۍ، ټپه،اواز، بدله، سندره)لايق(، ټپۍ، ټپکۍ)يادويګا(، غريبۍ، غرنګۍ)رفيع(، يې هم زمورږ د خبرې پخلي کوي. بل ارزښت يې په دې کې نغښتی چې د پښتو آر او رښتيني شعري))څپيز- څجيز((سېستم يوه ټيپيکه مخبېلګه ګڼل کېږي. که د د غه توليز)وزني(رغښت له پلوه د)ګړني او ليکني(قافيه وال او ازاد شعر رانغاړي، د مسره ييزې نابرابرۍ او ناقافيه والۍ له پلوه بيا په ځانګړي ډول د ازاد شعر لپاره يو داسې پوخ بنسټ جوړوي چې پرديو پېښو او پليونۍ ته د چا پلمه نه پاتې کېږي او نه څوک پر اوسني پرله پسې رادوېدونکو ازادو شاهکارونو دا ټاپه لګولای شي.

لنډۍ يو داسې څپلواک دوه مسره ييز، په بله وينا ، يو بيته شعر دی. لومړۍ مسره يې نه څپيزه او دويمه يې ديارلس څپيزه ده چې وروستۍ ناځجنه څپه يې يو موزيکال اهنګ رامنځته کوي. له ځجيز پلوه يې له سره تر پايه پر هره څلورمه څپه يو غوره يا پياوړی ځج ټيکاو لري او تر څنګه يې نورې څپې په اړوندو وييونو کې څپل څپل ځجونه هم ساتي، خو د هماغو غورو يا پياوړو شعري ځجونو تر اغېز لاندې کمزورتيا مومي ، خو بيا يې هم که وېونکی يا بولونکی ببځي وغورځوي، په بله وينا ، له تول و تاله يې بلهار کړي، نو د بل هر شعر په څېر دغه ټولمنلي وګړنی شعرهم له ژبنۍ او مانيزې نيمګړتيا سره مخامخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهم د لنډۍ د بې کچه گرانښت او منښت ښکارندويي کوي چې د ښېنو مه)و (گړنيو شعرونو او بدلو تر بل هر ځېله يې پنځون او زېږون زيات دی او هېښنده يې لا دا چې پر نالوستو پرگنو سربېره پکې لوستي او بيا شاعران هم پټه او ښکاره برخه اخلي؛ او رښتيا هم له ډېرو ښېلگو ځخه يې دا ځرگ پوره لگېدای شي چې پنځگر يې بايد هرو مرو ليکلوستوال او پاخه وينا وال اوسي، نه يوازې له هنري، بلکې ژبني پلوه هم لکه چې وايي:

دیدن مې کورته پسي يوور
پر قدردان اشنامي ځان بېقدره کنه

دا بله بېلگه خو لاځه کړې، څه کړې چې د حميد مومند د ديوان د کومې لاسکښنې)قلمي نسخې (پر دوتنه را پاتې ده او له سبکه يې هم دا پوره جوتېدای شي چې د همدغه نوميالي شاعر رغاونه اوسي:

سينه مې دېگ ،زړگی مې غوښې
اوښکې اوبه دي، بېلتون اور پسې کوينه

د امير شېرعليخان)شاهي پېر۱۸۲۳-۱۸۷۸ (په نامه هم د ځينو بېلگو يادونه کېږي، او ديوې داسې بېلگې ځرگ يې لگول شوی چې د واکمنۍ او ژوند په وروستيو شېبو کې يې له ډېرې نهيلۍ نه پر خوله راغلې وه:

د غم لښکرې راپسې دي
د پادشاهۍ تاج مې پر سر له ملکه ځمه

د دې لپاره چې(د دغه ولسي مرغلرو د))غلا ((مخنيوی شوی وي او ورسره ورسره))←هايکو (نه وي ننگولې، ليکوال يې تر ځنگه له پېنځيزوني)تخميس (سره))← تېپيزه ((نومې شعري لړۍ را ښلولې او نن سبا يې ښايسته ډېر دود مونډلی دی.

ترنگتوک)euphony(

لکه پاس چې ورته نغوته وشوه ، لنډۍ له ټاکلي ځپيز- ځجيز انډول سره سره پر يوه ناځجنه موزيکاله، په بله وينا ، پر يوي خوږ غږې يا ترنمي ځپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ)دوويشتمې (ځپې خوږغږې د ځپيز- ځجيز انډول ترځنگه د لنډۍ يو بل رغنده توک گڼل کېږي او نښتون يې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د شعر په توگه يې يوه ځپه کمېږي او له موسقي پلوه)موزيکال (اهنگ له لاسه ورکوي. دغه توک يا توک))ترنمي ځپه ((يې يا زور)a-(وي، يا)-مه(او يا هم) -نه(. په يو مهال کې له دغو درېواړوځپو ځخه هره يوه د ور مخکې)يوويشتمې (ځجنې ځپې له يوځه اغېز سره لنډۍ ته يوه خوږغږې يا خوش آهنگې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربښي او پر همدې لاسوند له درو څخه هره يوه څپه هم ايوفوني)euphony(بلل کېږي چې پښتو اندول يې ترنګتوک يا ترنمي توک کېداى شي. دغه درېګوني څپې سره د خوږ غږى له پلوه پردرو پوړيو وېشنه مومي،)-نه(په لومړى پوړى)درجه(کې راځي،)-مه(په دويمه اوزور)-a (کې ځينې کورني او بهرني داسې انګېري چې يوازې همدغه درېيمه د لنډۍ پايڅپه رغوي، په داسې ترڅ کې چې دا دومره ترنم نه لري او يوازې هله يې موزيکاله لوښه زياتېږي، چې ترې له مخه)-م(يا)-ن(راغلى وي، لکه په دې ببلګه کې:
اخر به خاورې شې بدنه _ که دې هرڅو پر وطنو وګرځومه)يا: -ساتمه،
-ليکمه، ځمه، يمه، شمه، خېژومه...(
که نه په يوازېنې ځان دومره راکښون نه لري، او ليکوال يې هم تراوسه متې دايوه ببلګه ، هغه هم د يوه دبوګلى)پشه يي(ملا پر حواله را يادښت کړې ده:
په پېښورکې مې زړه تنګ شو _ کله به درشمه پراخه دبوګله !
په هره توګه،)_مه(او)-نه(هم کېداى شي، د همدغه درېيم ډول په څېر عادي ژبني توکي اوسي او يا هم هسې د موزيکالو)ترنمي(توکو په توګه په پاى کې سرباري شوي وي، د ړومبي ډول ببلګې، لکه:
- د خوشالى ياران مې ډېر وه
چې ښادي ولاړه، ټولو پورته کړل لاسونه
د لېونى ارمان پوره شو
پر لاره ځي په کاڼو ولي زيارتونه
برستن دې واغوسته ويده شوې
پر زړه دې نشته د يارى سوې داغونه
- بس که چې مور دې کنځل وکړه
نامړې تاته مناسب نه وه مينه
بلبل د زړه په غم اخته شو
غوټۍ د زړه سودا کوي د زړه دننه
ظالمه دا ظلم دې بس دى
چې يو دې خوار کړم، بل دې ورک کړم له وطنه
د دويم ډول ببلګې چې ترنمي توکي يې پر ژبنيو هغو ور سرباري شوي اوسي، ببخي ډېرې دي او دلته يې پر يوڅو بسنه کوو:
- د ببلتانه په کور کې راغلم
برخې قسمت شوې، زما غم په برخه شونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک مې له حاله خبر نه شو
بېلتون مې بیا پر لمن اور ولګاونه
ځوک مې له حاله خبر نه دي
دننه زړه مې هجران درې ورې کړنه
- څه شو که ناسته مې دلې ده
اروا مې ستا پر کټ منګولې لګوینه
څله ودرېږې یار مې نه یې
یار مې هغه دی چې غونچې څنې ساتینه
باده پر باد مې سلام وایه
پر هغه باد چې د اشنا پر لوري ځینه...

د لنډۍ بېلابېل کارونځایونه

لنډۍ تر هرڅه له مخه یو شعري لونبه، وینګ او کاربدنګ لري او له آره د بې لیک لوستو پرګنو له پنځونو څخه ګڼل کېږي او په ورځنې ژوند کې یې زیات کاربدنګ په همدوی اړه پیدا کوي. یو خواترې په ورځنې ګړني بهیرکې لکه وراشې) وجیزې (یا متل کار اخلي او بلخوا پرې د یوه هنري پیداوار په توګه خپل ښکلاییز ځوب)ذوق (او تولنیز ارمان څروبوي او هغه دا چې په اواز کې یې انګازه کوي او بیا یې له سندریز پلوه له نورو سره هم شریکوي. سکالووې یې پر رزم وبزم او یا د یادویګا)۲۳۴مخ (په خبره پر مینه او جنګ جګړه راڅرخي، د مینې او رومانس بېلګه یې د خالو خان)د محمود غزنوي سرلښکر (د مینې)محبوبې (لنډۍ راوړې او د رزم یې د میوند د ملالۍ هغه.

. د دې لپاره چې د ټولمنلي شعري او سندریز ځېل)ژانر (په توګه مو د لنډۍ کارونځایونه ښه ترا پېژندلي اوسي، داسې یې ور ډلبندي کوو:

الف - د وراشو او متلونو غوندې ترې په ورځنې ګړني بهیرکې کار اخېستل کېږي.
ب- په څېرمه توګه سندریز ډګرته ور ګډېږي، هغه هم، په خپلواک ډول:
)۱(په اواز کې انګازه کېږي،)۲(له سازاواز دواړو سره غاړه غږې کېږي او)۳(په ناخپلواک ډول له سروکیو سره د سندریز کمپوز په بشپړتیا او سمبالتیاکې کارنده ونډه اخلي. په دغو درو سرو سندریزو ډګرو کې ډېرې رنګارنګۍ راخپلوي. د اواز له پلوه بېلابېل سیمه ییز او ټبرني او بیا بېلابېل وګړني رنګونه رانغاړي، د ساري په ډول، کندهاریان یې یو راز انګازه کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګرهاریان یې بل راز، او په هغوکې بېلابېل ته‌برونه، کوچیان، پووونده، سارایان بل راز او کلیوال او ښاریان یې پسې بل راز؛ همداسې یې له ساز اواز او بیا یې په ناخپلواکه توګه له بېلابېلو غاړو سروکیو سره بېلابېل رنګونه او څېلونه درواخله.

لنډه کې چې په منګلو او ځائیو کې دود لري او د لنډیو تر څنګ په څه ناڅه ورته سندریزه توګه ځنې کار اخېستل کېږي. څوارلس څپې رانغاړي، پر لومړي خج پیل مومي او زیاتره یې په سمه نیمایي کې سا کښېل کېږي او تر پایه یې هره څلورمه څپه خجنه راځي، لکه:
جونه په)پر (باغ ګډې شوې، تالا یې کړه ګلونه؛
ته په دا ډاول جوړه یې، که زه در مین شومه؛
په دغه درېیمه بېلګه کې یې شپږ څپې وروسته سا اېستل کېږي او ورپسې اته څپې راځي:
وه باد شاګردي ده، ټول یاغي شول وطنونه)علي محمد منګل، فولکلوري وږمې (.

۲(سروکي
سروکي نیمګړي سندریزې ټوټې دي چې په خپلواک ډول نه بولل کېږي، بلکې، لکه پاس چې یادونه وشوه، د لینډیو په مټ و ملتیا ترې خپلواکې سندرې رامنځته کېږي، ځینې پښتو فولکلوربستان یې د پخوانیو خپلواکو شعرونو یا سندرو پاتشونې انګېري. ګڼ شمېر جولیز ډولونه او بېلابېل اهنګونه یا طرزونه.

د ژبني او شعري یا څپیز- خجیز پلوه زیاتره له دوو غونډلو، په بله وینا، دوو مسرو څخه رغښت مومي او لړوډېر د یوې لنډکې غونډلې یا مسرې په بڼه وي. دا چې په یو لړ څېلونو، په تېره مستزاد ډوله سرو کیوکې دویمه مسره له لومړۍ سره څپیز- خجیز انډول نه لري، لاسوند یې دا دی چې دغه دویمه یې له سندریز تول و تال سره ځانته جلا)وزن یا ریتم(لري او یا هم د لارغه یې مسرې غوندې پر پېنځمه څپه خجنېږي. بلې خوا ته څنګه چې له ټیکیو)لنډیو (سره ویل کېږي، نو هغه هم د خپل تول و تال اړوندوي. یوه مستزاد ډوله بڼه یې داده:
پاس په باړه کې اوبه ګډې وډې ځینه
شینواري لونګینه
لومړۍ مسره په څلورمه)- ړه(او دویمه په دویمه خجنه څپه)-وا-(پیل کېږي. د سروکي جوړښت زیاتره په)مستزاد (ډول وي، لومړۍ مسره یې اوږده او دویمه یې لنډه راځي، خو څپیز او خجیز انډول یې تل برابر نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر یو لړ سروکي د)سر (چپه مستزاد جوړښت لري، داسي چي لومړۍ مسره یې لنډه او دویمه یې اوږده وي. خو ځپیز او خجیز انډول یې سره په هر ډول همېشه یو راز نه وي. اوږدې مسرې په دواړو ډولو کې زیاتره د لنډۍ)دویمې (مسرې هومره اوږدوالی لري او خجونه یې هم ورسره همداسې سمون خوري، خو وړه مسره یې په)مستزاد او چپه مستزاد (دواړو ډولو کې پر لومړۍ یا دویمه ځپه خج راځي چي چپه بېلگه یې هم دا ده:

۱- لونگ کرمه

که لو مې گډ کړ یاره تا به راولمه

لومړۍ مسره پېنځه ځپیزه ده او پر دویمه ځپه باندې یې خج راغلی دی. دویمه کټ مټ د لنډۍ د دویمې مسرې غوندې دیارلس ځپیزه ده او پر څلورمه، اتمه او دولسمه ځپه خجونه راغلي دي:

۲- لو دی د غنمو یاره

گېډۍ راوا چوه بنگړي راغلي دینه

)یاره لو (

لومړۍ مسره اته ځپیزه ده او خجونه یې پر لومړۍ او پېنځمه ځپه راغلي دي، دویمه بیا هم د لنډۍ له دویمې مسرې سره ځپیز او خجیز سمون لري، مگر په تون)آهنگ intonation (کې ورسره یو راز نه ده، دا مانا چي دلته د لنډۍ غوندې اهنگ څوړ نه، بلکې لوړ ځي، ځکه سندرغاړې ورپسې پتلیز د لومړۍ مسرې یوه برخه)یاره لو (راغبرگوي او اړ دی چي اهنگ هماغسې لوړ وساتي، دغه د اهنگ لوړوالی ساتل د سروکیو یوه تولیزه سندریزه ببلتیا ده.

۳- لیونۍ)و (لاړه شه گل راوړه

که دلته نه وي له کندوه پسې واوړه

دغه سروکی هم له سرچپه والي سره سره د ځپیز او خجیز جوړښت له پلوه له لنډۍ سره هېڅ کوم توپیر نه لري، مگر یو خوا د دواړ مسرو قافیه والی او بل خوا، لکه چي په لومړیو کې وویل شول، اهنگ هم خپل نقش لوبوي چي له لنډۍ سره په وزن)ریتم (کې توپیر راوړي.

۴- په انتظار کې د جانان ولاړه یمه

بارانه مه راځه مابنام دی

دا سروکی که مخکې وروسته شي، کټ مټ ترې لنډۍ جوړېږي په دې شرط چي آهنگ ته یې هم بدلون ورکړل شي. که څه هم آهنگ په تولیز ډول د پښتو شعر په سندریز اوډ)کمپوز (پورې اړه لري که نه په عادي لوستنه، شننه او سکښتنه)تقطیع (کې آهنگ په پام کې نه نیول کېږي.

۵- نن مه راځه جومه)جمعه (ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا ته راشه چي اخره چارشنبه ده

دا سروکی هم، لکه دربیم هغه له قافیه والو سروکیو څخه ګڼل کېږي. لومړی مسره یې او ه ځپیزه ده چي پر دویمه او شپږمه څپه یې خجونه راغلي دي او دویمه مسره یې د ځپیز او خجیز انډول له مخي د لنډۍ دویمي مسرې ته ورته ده، مګر دا چي، نه د لنډۍ غونډي ترنمي توک)-ه، نه(لري او نه یې اهنګ پربوتی پای ته رسي، نو ښېخي ورسره یو راز نه شي ګڼل کېدای.

۲- سپیني باریکي لېچي تشي ګرځومه

بنګړیوالي تروري، زموږ کوخي ته راشه

د دي سروکي دواړي مسري د ځپیز شمېر له مخي د لنډۍ له دویمي مسرې برابري دي، خو د خجیز او بیا موزیکالي څپي له پلوه ورسره یوازي لومړۍ دا اړخ لګوي. دویمه ټوټه یا مسره یې له موسیقي پلوه ګړ سره جلا اهنګ لري: د))بنګړیوالي ((دربیمه څپه)-وا- (ډېر لوړ او انګازور موزیکال اهنګ لري او د))تروري ((رومبنۍ څپه)ترو- (یو ناروږدي پیاوړی خج اخلي، بیا لارغه)وقفه(رامنځته کېږي او وروسته لنډه کې غونډله عادي خبري)نحوي(لویدونکی اهنګ راخپلوي، مانا دا چي ګرد موسقیت لومړۍ مسره))سپیني باریکي لېچي تشي ګرځومه ((او بیا پر))بنګړیوالي ((او))تروري ((ورتولېږي او ښکاره ده، ورسره را ماتېدونکي لنډۍ هماغسي غځوني کوي.

بابولالي، شین خالې، د هوتکو ناري، د کاکړو غاړي یا کاکړۍ، او داسي نوري ورته سندري د شعري جولي له پلوه د سروکیو په لړ کي راځي او د هماغه دود او دوی)قانون(پر بنسټ یې رغېدنه او شننه تر سره کېږي، په بله وینا هره څلورمه څپه یې خجنه راځي)د پورتني اثر اړوندي څرګندوني دي وکتل شي(.

اتل)شمله- لندن، لومړی ګڼه ۵ - ۹مخ(له بېلابېلو یاد شویو سندرو سره د))لنډۍ ((بېلابېل سندریز اهنګونه یا طرزونه راپېژندلي، یا په سرچپه وینا، د لنډیو په تړاو یې یو لړ سروکي له بېلابېلو اهنګونو سره راښوولي دي. مانا دا چي نوموړي لیکوال د سروکیو اهنګونه د لنډیو له اهنګونو سره ګډ یا التباس کړي دي، نو که خبره یې دلنډیو د اهنګونو په تړاو وای، نو بیا ورته اړینه وه چي په نومبرلي ډول همدا لنډۍ په خپلواکه او ګوښي توګه د سیمو او ګړدودو له پلوه تر شنني لاندي ونیسي او هله یې د ویلو راز راز))ترنمي ((طرزونه راډلبندي کاندي. ځکه له سروکیو سره د لنډیو په خپلواکو اهنګونو کي نه راځي، بلکي د سروکیو له خوا پرې پلي کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهنگونو کومه شمېره هم چې ښاغلي اتل له سروکيو سره د لنډيو په نامه ټاکلې، له آره د اړوندو سروکيو د اهنگونو شمېره ده، نه د لنډيو. هن که سروکی د لنډۍ په منځ کې رانغوځي، یا يې یاترې مخکې وروسته راغبرګېږي او یاورسره پخپله لنډۍ یو مخيزه یا برخيزه)قسمًا (تکرارېږي، دا بېله خبره ده.

په هر ډول، لنډۍ له آره یو شعري ځېل یاډول دی، او نور))ښنومه((وګړني ډولونه يې پر وړاندې سندریز ډولونه دي. په دې توګه د دې پرځای چې د لنډۍ اهنګونه و نوموو، وشمېرو او ډلبندي کړو، په کارده، وار له مخه د دغو نورو، سندریز ډولونه یا اهنګونه پر ګوته کړو، ويې نوموو، ويې شمېرو او سره ويې وېشو. هرګوره، له دغو اړینو تخنيکي یادونو سره سره د ښاغلي اتل له بېلابېلو سروکیو سره د لنډۍ دځو سندریزو ډولونو یا اهنګونو یادونه ګټوره ارزوو او د ګران مینه والو د ښه ترا پوهاوي لپاره يې بې ګټې نه بولو.
هرګوره، دلته يې له دوځلو ښپتو ځخه تش یو ځو بېلګې له لنډ لنډ جاج سره را اخلو:

لومړی تیرایي اهنګ

د لنډۍ دا سندریز اهنګ)طرز (ددواړو مسرو د وروستيو ځپو یا وییو له غځولو یا کشالولو سره رامنځته کېږي او په پای پای کې يې))مرم شيرينه ياره ((ورسره راماتېږي، په دې بېلګه:
ما د کوچي له عمره ځار کړې~~~
چې د سهار اور يې بلېږي ترینه ځینه ~~~
مرم شیرینه یاره !

دويم تیرایي اهنګ

په منځ منځ کې د بېلابېلو سروکيو په راګډولو سره رامنځته کېږي:
ځان يې زړو جامو کې جوړ کړ~~~
))شابه پر لوړه تیرا جنګ دی~~~ ((
لکه په وران کلي کې باغ د ګلو وینه~~~
))شابه پر لوړه تیرا جنګ دی. ((

دریيم تیرايي اهنګ

د لنډۍ پای ته یو سروکی راماتېږي)اتل یو نومېرلی یا مشخص سروکی را پر ګوته کوي (، لکه:
خدای دې د رود د غاړې ګل که~~~
چې د اوبو په پلمه درشم بوی دې کړمه~~~

(c) ketabton.com: The Digital Library

))لونګين تور ياري يې ګرانه ((

سندريز- خجيز انډول

ځينې سروکي د سندريز طرز يا اهنګ)کمپوز (د يوه ترنمي)ايو فونيک (غږ له زياتونې سره خجيزه نانډولي هم له منځه وړي او يا يې لږ تر لږه راکموي. دا وروسته بېلګې يې خورا ښې بېلګې جوړوي:

)وه (وه نانا وړوکي
ماله د زلفانو ځوکې

د دې په زړه پورې سروکي ړومبی غونډ)رکن (له څلورو انګيوييونو)طبيعي صوتونو (رغېدلی چې ړومبنی هغه يې سرباري کړ شوی ابسې او له دې سرباری سره يې د لنډۍ په څېر څلورم هغه خجن شوی، په بله وينا ، خجيز انډول يې برابر شوی دی. خو دا چې د نورو ډېری سروکيو په څېر يې د دويمې مسرې خج پر څلورمه نه، بلکې پر پينځمه څپه راغلی، د ماتې مسرې دريځ يې راخپل کړی دی. پر دغه پاسنې سروکي باندې اوس سندر غاړو نورې مسرې ور زياتې کړې او لوبه يې ترې جوړه کړې چې ځينې ځانګوال يې د ولسې پانګې يو راز غلا او يا هم يوه ناروا لاسوهنه ګڼي.
د دې بل سروکي ترنمي توکی د دويمې مسرې په سرکې سرباري شوی دی:
- بند کړه تاويزونه ليلا

"وا " سپينه روپۍ دې پر وربل وهي ټالونه
" ليلا"

لومړۍ مسره اته څپيزه ده چې په لومړۍ او پينځمه څپه کې خجنتيا لري، که څه هم د پای څپه)-لا (يې هم خج اخلې، خو څنګه چې د پښتو شعر د ټوليز دود پر خلاف د څلورمې څپې په توګه خجنه نه ده، په بله وينا تر دړو څپو وروسته نه، بلکې تر دوو څپو وروسته خجنه شوې ده، نو ښايي دا غونډ ويی)ليلا (د سندريز کمپوز له پلوه وروسته ور زيات شوی وي. دا راز زياتونه د دويمې مسرې پای ته هم په ډاګه څرګند برې، کټ مټ لکه)وا (د دويمې مسرې په سر کې، البته سم له لاسه)ليلا (دلته د رديف ښه غوره کړې ده که نه دويمه مسره د لنډۍ له دويمې هغې سره بشپړ څپيز او خجيز سمون لري.

ښايي دا پاس سروکی له هغو کمپښو سروکيو څخه وګڼل شي چې د ټوليز)عام (خجيز دود پر وړاندې نادودي)بې قاعدګي (لري او هغه دا چې لومړۍ مسره يې تر دويمې خجنې څپې)وا (

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي څپې وروسته خجنه څپه)څه (لري او ورپسې بيا هم دوي څپې وروسته بله څپه)و (خجنه راځي. دويمه مسره يې بيا په څلورمه خجنه څپه)-يا- (پيل مومي او په دې توګه د لنډۍ د دويمې مسرې غونډې ديارلس څپيزه راغلې او خجونه يې هم هماغسې پر څلورمه، اتمه او دولسمه څپه راغلي دي.

دا چې د دغه سروکي دواړې مسرې سره هم د دغه خجيز انډول له پلوه سمون نه لري او يوازې څپيز انډول يې سره سم دی، دليل يې کمپوزي توپير دی، ځکه په ډېرو سروکيو کې د مسرو دغه موسيقي ځانګړتيا يو راز نه ده څرګنده ده چې خجيز او څپيز برابری يې سره هم سمبالېدای شي که نه، لکه هماغه تېر سروکی:

پاس په باړه کې اوبه ګډې وډې ځينه
شينواري لونګينه

- د دغه بل سروکي د دويمې مسرې په منځ و ميانه کې د دوه څپيزې)سترګې (لومړۍ څپه راغبرګېږي او په دې چم د سندريز تول و تال سره شعري دا هم سمبالتيا مومي، په نورو ټکو د ماتې مسرې په توګه په رابېلې شوې خجنې څپې)ستر- (پسې پېنځمې خجنې څپې)_سو- (ته لاره هوارېږي، هرګوره دغلته د دواړو مسرو پای څپې)-نه(د خجنتياله کبله نه، بلکې د موزيکال اهنګ له لامله داوږده)ممدوده (الف هومره لوړېږي او))-نآ ((ويل کېږي او داچې لومړۍ دابيا راغبرګېږي، بيرته خپل آر ژبني اکر))-نه ((ته راستنېږي:

پاخېږه مجنونه)نآ (
ليلا ولاړه توري)ستر (- سترګې سره لاسونه)نآ (
پاخېږه مجنونه.....

د سروکيو د نورو جوليزو او مانيزو ځانګړتياوو او پېيلتياوو په برخه کې دې د دوست شينواري "د پښتو ولسي ادب لارې، ۷۵-۸۵ مخونه (هم وکتل شي.

دويم- د وګړني شعر دويمه يا نيمخر ګنده برخه

په دې برخه کې لوبې، بدلې، بګتۍ، مقامونه، چاربيتې، داستانونه، غزل او داسې نور راځي. دا برخه د لومړۍ هغې په توپير له ببخ و بنسته شعرونه دي، نه سندرې. مانا يې داچې لومړۍ د شعر په توګه پېيل شوي او بيايې هله ټنګ ټکورته لار موندلې ده. له دې کبله د ارمستبتر، مکنزي او نورو لويديزو پښتو پوهانو غونډې يې))نغمې songs ((نومول په کار نه دي. تر دې چې تر ډېره د ديواني)ليکنيو (شعرونو غونډې د سيلابوتونيک له ځانګړتياوو سره اړخ لګوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې برېښي چې دغه ډول دې د دیواني شعرونو په پښتو ګړني شعر ته لار پیدا کړې وي. نه د نورو))سوچه ((یا لومړي ډول ولسي هغومره لرغونوالی لري او نه یې ویونکي هغومره یومخيز ناخرګندوي. د استاد مکنزي)۳۲۰مخ(په خبره، کېدای شي، د دغه دویم راز))سندرو ((ویونکي ښایي پخپله هماغه بولونکي یا سندرغاړي او سي.

په دغه برخه یو لړ رزمي بدلې هم راځي چې تر بزمي هغو هم په ولسونو کې ډېر ګرانښت لري او د تاریخي لنډیو په څېر د تېرو ملي او سیاسي پېښو انځورګري کوي، هغه هم د نیوکو، ستاینو، غندنو، او یا طنز په جوله او جامه کې:

نیوکه:
کابل ونیوه وزیرو

نن پرې ناست دی نادر خان
اخ، غازي امونول خان!

ستاینه:
همداسې یې ستاینې او غندنې هم درواخله:
جواري ستا د لنګر

خواږه لکه شکر
خوند یې زیات دی له حلوانه
د هډې کامله ځوانه!

غندنه:

جواری ستا د لنګر
کلک پلک لکه بکر
نه ماتېږي بې سندانه
)) مانوکی ((غټه شیطانه!

)رشید وزیری، کابل۲۳-۱۰-۰۹(.

دریيمه خرګنده او نوموره ډله

دا برخه د دویم)نیمخرګندي (هغې پر خلاف آر ولسي ځېلونه)لوبې، بدلې، بګتۍ... (دومره نه را نغاړي او زیات زور پر مقام، رباعي، چاربیته، داستان او غزل اچوي.
په پښتو کې بیا ګړنی، ولسي او یا وګړنی)فولکلوري (شعر یو بشپړتیايي پړاو هم لري چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې ليکلوستو ترڅنګ دلته او هلته په خال خال نيم ليکلوستو شاعرانو هم تړاو پيداکوي، خو دواړه ډوله ويناوال پوره څرګند او نوموړوي، لکه واخلئ:

زرجان، سيد کمال، توکل، ميرا)ښېوه وال(، ميرا اپريدی، ډېراني، غريبي، باقي باڼه وال، محمد نور، محمد دين، عبدالخالق، عبدالصمد ، عيسی کندهاری، حاجي نور احمد فراهي، حکيم نور، بسم الله ځاځی، درمحمد ځاځی، محمد حسين شېرشاهيوال، سالم بړووال، صنم ګل، وزير ګل داسې نور.

هرګوره، په نيم ليکلوستو ولسي شاعرانو کې خانمير هلالي، ملنګ جان،
خسرو ، خاطر... بيا له ځلاندو او تلپاتې څېرو څخه بلل کېږي. خو سم له لاسه يې د نورو په استازۍ د ملنګ جان د هغې ټولمنلې ترانې پر رومبني بند بس راوړو چې تراوسني ملي سروده يې لېوال او مينه وال ډېر دي او په لويديځمېشتو افغانانو کې د هر سندريز بنډار سرخني)چاشني (ګرځېدلې ده:

دا زمونږ زيبا وطن

دا زمونږ ليلا وطن

دا وطن مو ځان دی

دا افغانستان دی...

)آر: دا پښتونستان دی (

نيم ولسي يا دوديز شاعران)لومړي چاپ ۱۵۲- ۲۵مخ(هغه ليکوال او زده کړه وال ناظمان دي چې د شعري يا هنري پلوه له ډېرو ولسي هغو سره د سيالۍ جوګه نه دي، خو بياهم د شعروشاعرۍ داوې کوي او نور شاعران او ليکوال يې هم د))منځپانګې ((تر اغېز لاندې له ولسي هغو لوړ بولي !
پر وړاندې يې بيا ، نه يوازې د يادشوو نيمليکلوالو ، بلکې د کندهاري عبدالخالق صادق)۱۳۲۰-۱۳۸۰ل(په څېر پوره ليکلوستوال او زده کړه وال، له خورانامې شعرونو سره هم په))ولسي ((شاعرانو کې شمېري !)صالح محمد صالح، الفت ۲۵مه ګڼه(

موږ د داسې څه ناڅه پخو شاعرانو لپاره چې له ولسي او نيم ولسي شاعرانو او ناظمانو سره يې توپير شوی وي، د))دوديزوال ((نومونه غوره کړې ده. په دې ډله کې ډېر نور مړه او ژوندي، ان لکه شېراحمد شيدا چې د حبيب اله خان په دربار کې د ملک الشعراء په نامه نومول شوی وو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم راځي. هرګوره، له جولیز او نظمي څېلونو او کالبونو)غزل، بوللې، دوییزې، څلوریزې، ترکیب بند ، ترجیع بند... (له پلوه یې کلاسیک یا کلاسیک وال هم په دې بللای نه شو چې بیا یې د کلاسیک پېر له سترو ستو ، لکه خوشال، حمید ، شیدا او نورو نومیالیو سره ټکر راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- څپرکی
د ډېواني یا لیکني پښتو شعر
جولیز رغښت

په اروپایي نومونپوهنه کې د)و (ګړني) شعر PopularVerse پر وړاندې ډېواني یا لیکني شعر ته "ادبي شعر LiteraryVerse" وایي.

د پښتو شعر دغه ډول که څه هم زیاتره د پارسي هغه په پېښو د پښتو ادب کلاسیک پېر جوړوي، مګر رغښتي تخنیک یې په بنسټیز ډول تر ټولیز پښتو)سېلابوتونیک (دود او دوی لاندې راځي، نو له دې پلوه تر ګړني)شفاهي (یا وګړني)ولسي (هغه زیات پرله پېیلی)منظم (دی. له ګړني او وګړني شعره یې رواځنی توپیر په همدې کې دی چې هېڅکله)قافیه (او تر یوې زیاتې کچې)ردیف (له لاسه نه ورکوي او د همدغو دوو توکونو له مخې یې د پارسي یا عربي په لاروي بېلابېل ډولونه- غزل بوللـه)قصیده (، دوېزه، څلوریزه، پېنځیزه... پاړکی یا قطعه، مستزاد، ترجیع بند... – منځته راوړي دي. په دغو ډولونو کې یوازې)مستزاد (ډول له پښتو سروکیو او نورو ځېلونو سره اړخ لګوي چې دیوان والا یا پوره لیک و لوست والا شاعرانو ورسره دومره لېوالتیا نه ده ښوولې.

له دغو ټولو قافیه والو لیکنیو یا په بله وینا ډېواني)تقلیدي (شعري ډولونو سره زما نور څه کار نشته او یوازې یوازې یې د پښتو شعر ټولیز سېلابوتونیک)څجیز- څپیز (آرونه تر څېړنې لاندې نیسم.

۲- هغه ډول شعر)که له دغو پورتنیو ډولونو څخه هر یووي (چې هره مسره یې په لومړی خجنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څپه پيل مومي، په لاندي بېلګو کې وړاندي کېږي:

تــــــوره چي تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفي چي ول ول شي خو خپل يار لره کنه
)خوشال(

دا غزل په دیارلس څپېزه مسره پیل شوي او دا چي وروستۍ څپه يې خجنه ده، نو د پښتو شعر د يوې بلې سېلابوتونيکي ځانګړتيا له مخې يې)غير مصرع(يا بې قافيې مسرې يوه يوه څپه زياته راځي.

خجونه، پر لومړۍ، پينځمه، نهمه او ديارلسمه څپه راغلي او په دې توګه غير مصرع مسرې يې د مصرعو هغو غونډي پر خجنو څپو پای ته نه رسېږي، بلکې وروسته ور زياته شوي)څوارلسمه(څپه يې ناخجنه پاتې کېږي او څنګه چې تر خج وروسته څپيز انډول په دويمه پوړۍ کې راځي، نو د شعر په تولیز تول و تال يا وزن او ريتم کې کومه وتېه نه راځي، لکه:

ولې راته وايې چې پر ښکلو نظر مکوه
سترګې چې پيدا دي خو ديدار لره کنه...

يا:

سترګې دي که وروځې که يې زلفي که وربل دی
څـــو توري بلا دي چې مې زړه پکې قبل دی
چېرته به خلاصېږي دا بلا تر زړه چاپېره
ښه که يـې ته ګوري لا په سرو لمبو اوربل دی

دغه غزل يو مخيز څوارلس څپيز دی او پر لومړۍ، پينځمه، نهمه او دیارلسمه څپه خجنتيا لري.

همدا راز د خوشال ۱۳۰، ۳۹۴، ۴۰۴، ۴۱۷ او ۴۲۲... ګڼې غزلې هم دروا خله.

۳- هر هغه شعر چي هره مسره يې پر دويمه خجنه څپه پيلېږي، لکه:

پـــــه زړه تر يار ځارېږم د پتنګ غوندې پېرې کړم
يو راز دی په دا کار کې که په خوله ورته ښېرې کړم

دا غزل هم د پاسني هغه غوندي له يوې مخې پينځلس څپيزه دی او دا چې د سر کړۍ او نورې قافيه مسرې يې په ناخجنه څپه پای مومي، نو په بې قافيه مسرو کې يې د بلې کومې سرباری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخجني څپې اړتيا نه ده ليدل شوې. د پوره څرګندتيا او جوتتيا لپاره د خوشال له کلياتو څخه)۴۷۱ غزل، ۲۹ مخ(را اخلو چې د لومړي بيت دواړه مسرې او نورې قافيه والې مسرې يې څوارلس څپيزې دي، خو دا نورې يې پينځلس څپيزې راغلې، ځکه لکه پاس)۲-۴(مو چې وويل، لومړی، په بله وينا ، قافيه والې مسرې يې په خجنه څپه پای ته رسېدلې دي:

له تا نه چې جدا شم، په ناکام پر ورځ و شپه
نه وب نه مې خوراک دی، نه ارام پر ورځ و شپه
بل خيال فکر يې نه وي بې د يار له رويه مويه
د زړه پر حال خبر يم زه مدام پر ورځ و شپه

له مخينی بېلګې سره د دغې بېلګې ورتوالی همدا دی چې دلته هم پر دويمه، پينځمه، نهمه او ديارلسمه څپه خج راغلی او نا ورته والی يې په دې کې دی چې د ړومبني شعر ټولې مسرې پينځلس دي او د دغه شعر مسرې څوارلس څپيزې او نورې پينځلس څپيزې دي. همدارنګه ۱۳۱، ۳۹۴، ۳۲۷، ۴۲۵، ۴۲۹... ګڼې غزلې هم د رواخله.

ما تر اوسه د رحمان بابا په ديوان کې تر اتو غزلو پورې په لومړۍ خجنه څپه پيلېدونکې شعرونه موندلې دي، لکه:

- سل ځله که وخوري ناصحان ځيګر زما...
- تېر شو په دا تمه پر در ستا عمر زما...
- سر زما ، سامان زما ، ځار شه تر جانان زما...
- چېرته د يار شونډې چېرته غم د دل و جان...

- هر چې خپلې مينې خوار کړ خوار يې مه ګڼه...)۲۸۴(.
- مست د هغه مخ يم چې مستانې لرې سترګې...)۲۸۷(.
- څه شو که خاموش يم ستا د عشق له آه سرده...)۱۳۹(.
- وخت د نوبهار دی زه جدا له خپله ياره...)۱۴۳(.

۴- هر هغه شعر، چې مسرې يې په دريمه خجنه څپه مومې او ورپسې نورې څپې له ټوليز دود سره سم درې درې تر منځ ناخجنې او څلورمې څلورمې خجنې راځي.

دغه راز شعرونه په ټول کلاسيک او ان نننې قافيه وال او ازاد شعر کې ښېخې ډېربښت لري. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا، حمید مومند، قلندر اپریدي.. نژدې ټول هغه په دریېمه خجنه څپه پیل مومي او څېرې یو نیم یې په لومړي هغه پیلېږي- د دویمې هغې ببلګه یې ما تر اوسه نه ده موندلې. د خوشال خټک زیاتره شعرونه هم په دریېمه خجنه څپه پیل شوي دي، خو په خوا کې یې د لومړۍ او دویمې هغې ببلګې هم ښایسته ډېرې موندل کېږي.

دا دی اوس په دریېمه خجنه څپه پیلېدونکي شعري ببلګې په وروسته توګه وړاندې کېږي، داچې داراز خج د پښتو لیکني او دیواني شعر ډېرۍ برخه رانغاړي، پر یو څو لړو هغو یې بسنه کوو:

الهي د محبت سوز و ګداز را
په دااورکې د سهي سمندر ساز را)حمید ۱(؛
ای مدام د نس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې وینبوې ویده بلا
دانایان له دښمنانو سلا نه کا
ته په څه کوې د نفس شیطان سلا)حمید ۴۰۰(؛

نن به شپه زما د یار پر کوم مکان وي
جلوه ګر به پر کوم هټ پر کوم دوکان وي)حمید ۴۰۰(؛
چې په مهر یې نن مخ زما پر لور کړ
هم هغه مې په کور پورې د غم اور کړ)قلندر ۲۸(؛
نشته ما څخه نور توان ستا د جفا
ستا رضا که اوس جفا کړې که وفا
خراب شوی ستا په غم کې هسې رنګ یم
چې مې نه شي کړای عرب عجم دوا)قلندر ۲(؛

هېڅ مې نه زده نه پوهېږم دا څه پېر شه
چې دلدار مې د اغیار په شکل و څېر شه)رحمان ۱۵۸(؛
چې پخته شي اشنایي
تر میان وځي جدایي
و طالب و ته وفا شي
د مطلوب بېوفایي)رحمان ۲۲۷(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه یار چې ښایسته دی تر افتابه
مخ به کله را ښکاره کا له نقابه
بېلتانه په زړه زهیر کړم بې حسابه
یو سبب وکړې یا مسبب الاسبابه
چې زما ملاقات وشي له احبابه)رحمان ۴۷۲ (؛

صورتګر چې ښه صورت پر دیوال ساز کا
کل عالم یې په صفت زبان دراز کا)خوشال ۱(؛
حقیقت را ته ښکاره شو د هر چا
باور نشته پر اشنا ، پر نا اشنا ،
چې پر سر دې سوګند خوري ورځنې ډار کا
یوه ورځ به ستا د سر وکا سودا)خوشال ۱۲(.

۵ - په دیواني شعرو کې د ولسي)ګړنیو (او اوسنیو قافیه والو او ازادو شعرونو پر وړاندې پر ځلورمه څپه پیلېدونکي شعرونه ډېر لږ دي. که څه هم دا د تولیز پښتو سپلابوتونیک شعر وروستی برید دی. مانا دا چې دا هېڅ ډول پښتو شعر پیل تر ځلورمې خجنې څپې وړاندې نه دی لیدل شوی او که ولیدل شي، تور و تال)وزن (بیا هډو نه شي درلودای. په کلاسیک پېر کې یوازې مات یا لارغه یې)وقفه یې (شعرونه او هغه هم زیاتره لس څپیزې، ځلوریزې پر ځلورمه خجنه پای مومي چې د مات شعر له دوو سره سم یې ورپسې خج پر نهمه څپه راځي. دا ځکه چې تر لارغې وروسته له دویمې نیمې مسرې سره بدلېږي او د لومړۍ نیمې غوندې پر ځلورمه خجنه څپه پیل مومي؛ زیاتره سروکې)←۷-څپرکې (د ورته لارغو له لامله دغه خجونج رانښیي.
)۱(لس څپیزې ماتې ځلوریزې چې پر ځلورمه او نهمه څپه خجنه کېږي په دې وروسته ډول دي:

)۱(
کله به راشي پر هند پراته
کله به کښېني ماته مخ راته
خو ته را درومې پکې ډیوې ږدې
غم به کا خونه د "حمید " میراته)حمید: ۴۱۱ (
دلته "حمید " یو څپیز لوستل پکار دي، کېږي چې له آره به یې پر ځای "ما " راغلی وو او چا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکې دا ونجون راوستی وي !

)۲(

د خدای لپاره د دوست په روی دې وه
د وفادارو ښکلو په خوی دې وه
د رنځورانو په های و هوی دې وه
...

د لومړۍ څلوریزې څلور واړه مسرې لس څپیزې دي او د دویمې له آره یوولس څپیزې دي، مگر دربیمه)غیر مصرع یا بې قافیې (مسره یوولس څپیزه ده. ځکه لکه څنگه چې وویل شول، په خجپای شعر کې بې قافیې مسرې یوه څپه زیاتوي. دغسې په څپه ډول په دوو ناخجنو یا)درو ناخجنو (پای څپو کې یوه)یا دوه (څپې غورځېدای هم شي بې له دې چې تول و تال ته کوم لید وړ زیان ورسېږي. د ساري په توگه د غني خان قامي ترانه)ای زما وطنه(په دربیم بند کې تر خجنې څپې وروستی غونډۍ دوې څپې کمې دي، مگر د موسیقۍ په پردو کې نه ننگېرل کېږي، تش سندرغاړی خپل آهنگ یو څه اوږدوي. د قلندر اپریدي هغه ټولې څلوریزې چې په اوسني دیوان)د کابل د ۱۳۵۲ کال چاپ (کې راغلې دي، د حمید مومند د پاسنیو دوو څلوریزو غونډې ماتې یا لارغه یې دي، په بله وینا په څلورمه خجنه څپه پیل شوې او د لومړۍ او دویم خج واټن یې هم څلور څپې دی، مگر د څپو د شمېر له پلوه یوازې د حمید له لومړۍ څلوریزې سره سمون لري او دا هم باوري برېښي چې د همدغه استاد پر لاره تللی دی که څه هم نورو ډېرو شاعرانو هم دغه ډول څلوریزې ویلې دي د قلندر څلوریزې په لاندې ډول دي:

)۳(

زه دې د وصل په تمه گرځم
هجران دې وسوم له غمه پرځم
که مې وصال وي له خپل مینه
قلندر پر بل لور گرځم

)۴(

زه دې له هجره تل امان غواړم
بې له تا زه مهر د بل نه غواړم
که دې نظر وي میرا و ماته
زه قلندر دې په در کې ژاړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)
زه په هجران کې دې مبتلا کړم
غریب همېش دې په واوېلا کړم
د رب لپاره جفا نور پرېږده
زه قلندر دې میرا جلیا کړم
(قلندر: ۱۵۵)؛

د کامګار خټک په ټول دیوان کې هم غزلې یو مخیزه په درېیمه خجنه څپه پیل شوې دې او یوازې څلوریزې یې د حمید او قلندر هغو غوندې په څلورمه خجنه څپه پیل مومي چې هماغسې لس څپیزې مسرې لري او دویم خج یې څلور څلور څپې وروسته راغلی دی.

(۶)
زما دلبره دتا له درده
سترګې مې سرې دې ګونه مې زرده
دا هومره جور پر ما تل مه کړه
وېره مې وکړه له آه سرده

(۷)
مه کړه په څه کړې هجره خونخواره
چې دې جودا کړ کامګار له یاره
یو ځل مې بیا کړه له یاره وصل
که نه وي مرمه د رب لپاره
(کامګار: ۱۸۳).

(۲) د ماتو (لارغه یې (لس څپیزو، دوېیزو) مثنویو (بېلګې پر څلورمه خجنه څپه پیل مومي او هغه هم د پورتنیو څلوریزو غوندې په ورته څپیز او خجیز انډول لکه:
(۱)
که یون دی یون دی، مخکې بېلتون دی
له کسې غره څخه، ځې خربېون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وروره وروره ،خرښبون وروره
ته چې ببلتون کړې، زما ویرته ګوره
چې ځې مرغې له تورې کرغې له
همزولي پاته، ځي څه برغې له...)پخ ۹-۱۰(

د حافظ نظام د "لیلی او مجنون" کیسه هم په همداسې لارغه یې)وقفه یې(یا مات ډول په دوییزه بڼه ویل شوې ده، لومړی خج یې ډېر ځلورمه او دویم یې پر نهمه راغلی او د پښتو دوییزې له تولیز دود سره سم یې ځینې بیتونه نه څپیز هم راځي، تر دې چې لومړی پیل یې هم په نه څپیز بیت شوی دی:

)۲(
وایې ویونکی د دې قصې
چې تل یې ښکار و د ښې هوسۍ
چې د عربو د ملک یو مرد وو
خجسته نام و په عقل فرد وو
متاع یې ډېره له هره بابه
څوک په حساب و څوک بې حسابه
)هماغه اثر ۵۹(؛

د خوشال دا دوې لس څپیزې ببلګې هم دروا خله:
-بلبل هر چا ته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو، غوټۍ ګلونه کا...،
-وګړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چې کار د بل کا؛

تر څنګ یې بیا، دولس څپیزه ماته ځلوریزه هم لرې:
څوک چې ارام ګټي، د نېکو نام ګټي....

)۳(د زینب هوتکي شپږیزه)ترجیح بند(ویرنه)مرثیه(په ماته بڼه نه، بلکې د عادي شعر په بڼه پر ځلورمه خجنه څپه کښل شوې ده)پخ۱۰۳(. همدا راز د بابا هوتک سندره هم دروا خله)پخ۵(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوېبدنې او تېروتنې:
دیواني یا لیکني شعرونه لومړی د پښتو شعر د تولیزې "سېلابوتونیکي" ځانګړتیا پر بنسټ تر کره کتنې لاندې نیسو او بیا یې د قافیه والو شعرونو په توګه د قافیې او ردیف د ځانګړتیاوو له مخې چې په پارسي او عربي کې یې ټاکنه او پېژندنه شوې ده.

۱: د څپیز اندو ل ړنګېدنه

دا په دې مانا چې د یوه لیکني قافیه وال شعر کومه مسره یا مسرې تر سر مسرې، په بله وینا ، سرکړۍ)مطلع(څپیز کموالی یا ډېروالی ولري او دغه کمی یا زیاتی خجیز اندولو ته هم وټه ورسوي، نو بیا وایو ، د نومورې مسرې یا مسرو څپیز انډول ړنګ شوی، په بله وینا ، څپیز- خجیز ویار)عیب(لري هن، که د پای له درو کېدونیو)ممکنه(څپو څخه یوه، دوه یا درې واره وغورځي او ورمخنی خج کمزوری نه کړي، نو کوم ویار نه ګڼل کېږي. د ساري په توګه که)غزل(، درېبیزه، څلوریزه، پېنځیزه... یا پاړکی)قطعه(، بوللـه)قصیده((... چې لومړی مسره یا بیت پر وروستی خجنه څپه پای ته رسېدلی وي، ورپسې بې قافیې)غیر مصرعي(مسرې یوه یوه څپه زیاته راتلای شي، تر دې چې کله کله ددغې یوې څپې، نه زیاتوالی شعري آهنګ یو څه کمزوری کوي هم، لکه په دې وروستیو بېلګو کې:

ستا له خوا نه بېلېدای نه شمه زه
ستا له مینې صبرېدای نه شمه زه
چې نیولې مې ده ستا د وفا لار(ه(
له دې لارې کږېدای نه شمه زه
نا امیده ستا د سترګو له ککو)نه(
لکه اوښکه څڅېدای نه شمه زه
یم رنځور ستا د پېغلوټو شمو)چې(
بې وصال دې رغېدای نه شمه زه
یم هغه ازاده مینه زیاره ستا
)یمه ستا هغه ازاده مینه زیاره(
چې په جبل کې ځایېدای نه شمه زه
)زنداني نغمې، ۲۴(؛

هر مطرب چې غوړی تاو کا د رباب

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا تاو کې زما زړه کاندي خراب
چې سامع یې په نغمه په ترانه)شم (
دیوانه شم گرېوان خیرې مست خراب
)رحمان: ۳۷ (؛

که مسجد گوري که دیر
واړه یو دی نشته غیر
یو مې بیاموند په هر څه)کې (
چې مې وکړ د زړه سیر
)خوشال: ک.۱ ټوک ۲۵ (؛

ای مدام د نفس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې وینبوې ویدې بلا
دانایان له دښمنانو سلا نه)کا (
ته په څه کوې د نفس شیطان سلا
)حمید: ۳ مخ(؛

شوم په دام د زلفو بند
ښه چې نه مې واخیست پند
عشق دې اور وو زه ورگډ شوم
پاکوبان لکه سپند
)کامگار: ۳۴ مخ(؛

که خبر وای له دې هسې رنگ خواری
ما به نوم اخېستی نه وو د یاری
ستا د غم په دریاب ډوب یم تر مری
بې تا نه لرم هېڅوک د دستگیری
مگر ته خپله لاس راکړې همدمه
)رحمان: ۲۷۸ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوب به نه ورځي له ډېرې ستومانۍ
بوربنوي به يې د ملو بد گومانۍ
نه به وړاندې ځي زړور په ښادمانۍ
نه په ببرته شي راتلای له پښېمانۍ
له هر سپي به په امید د امانۍ
چپړوسي کا د نمرې په مهمانۍ
چې دې يار پېښې دا هسې نرمه گرمه
ته په کومه حيا روغ گرځې بې شرمه
)حميد: ۴۰۲ (

دا کوم شرم دی کوم درم د ياری
دا پيوند دی بد نما تر و پزاری
چې مې يار پر توده ځمکه د خواری
کښېني پاڅي خوار حيران له ناچارۍ
او زه ښوی ښېرازه گرځم سپين سپېڅلی
)حميد: ۴۷ (؛

سنه زر سل پينځه شپېته ده
چې رحلت وکړ کامگار
پس له دې نه په دې کاله
پلار دده وشو نامدار
)کامگار: ۱۸۵(؛

خراب زړه مې هوسېږي
ستا جمال مې ډېر يادېږي
که نظر دې پر ما کېږي
فرياد رس يا مصطفی
)احمد شاه بابا: د غورچاڼ پای(؛

د فلک له چارو څه وکړم کوکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمولوي هر ګل چې خاندي پر بهار
هر غاټول چې پر بېديا غوړېده وکا
رېژوي يې پاڼې کاندي تار پر تار...
)اسعد سوري، پخ (؛

وايي دا چې صحبت کاندي
يو له بله ډېر اثر
پر کلو دي مصاحب شوم
ستا صحبت نه کړمه خر
)محمد عمر: پخ۱۵۲ (؛

صحبت ډېر اثر کا ګوره
منکر نه شي له اثر
ته دمخه هغه شی وي
اوس انسان سولې بشر
)محمد طاهر: پخ۱۵۲ (؛

زړونه خوښ کړه دا نېکي ده د رښتيا
مه کړه چا باندي تېرنه په جفا
د خدای کور مه ورانوه په ستمو
د خدای کور وګڼه زړه چې وي صفا
)محمد اياز، پخ ۱۵۲ (؛

همدغه ډول ښپيز کمی زياتی په دوييزه کې هم راځي، په همدومره توپير چې دلته لومړی بيت بنسټ نه ټاکل کېږي، په بله وينا ، دغه کمی زياتی د لومړي بيت له مخې په پام کې نه نيول کېږي، بلکې دلته دود داسې دی چې پر خجنه ښپه پای کېدونکی بيت)د دواړو مسرو په پام کې نيولو سره (تر هغه بيت يوه ښپه کم راځي چې پايمخه ښپه يې خجنه وي. په دې ډول يوه يوازېنۍ دوييزه کې اته ښپيز او اوه ښپيز بيتونه راتلای شي او همدا رنګه نه ښپيز او لس ښپيز؛ لس ښپيز او يوولس ښپيز؛ يوولس ښبيز او دولس ښپيز؛ ديارلس ښپيز او څوارلس ښپيز؛ پينځلس ښپيز او شپاړس ښپيز، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساقي پاڅه پياله راکړه
مرور يار مې پخلا کړه...
چې يو دم سمه ازاد
ناښاد زړه مې سينه)سي نه (ښاد
)زرغون خان:پخ ۸۴-۸۲ (؛

زړه د حسن له غمونو اوس بري سو
مقترن دوی لکه لمر او مشتري سوه
زړه ويل شکر ده مقصود زما حاصل سه
ما چې عيش نه لاره اوس مې عيش کامل سه
شکر شکر ده حاصل سه زما کام
سوی حال راته وصال د دل ارام
حسن هم په شکر چې کړ وا زما زبان
شکر يې وکړی په درگاه چې د سبحان
بيا دې زړه ته وويل چې شادماني کړه
دی هنگام د کامرانۍ، ته کامراني کړه
)مسافر مروت: حسن ودل، ۷۴ (؛

ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مې په وير کې مبتلا سونا
چې شاه محمود له ما جلا سونا

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چې شاه محمود سو نن په گور عالمه
د پښتون لمر سو تياره تور عالمه
راته دښمن به کا پېغور عالمه
چې پاچا ولاړ پښتون گدا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا...
)زينب هوتکي، پخ۱۸۸-۱۹۲ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زینب هوتکي په شپږیزه)ترجیع بند (کې د دغو دوو بندو دوه وروستۍ راغبرګېدونکې مسرې تر مخنیو څلورو مسرو یوه یوه څپه لنډۍ راغلې، په بله وینا ، د دواړو بندو مخکنې څلور مسرې تر نور ټول شعر څخه یوه یوه څپه زیاتې دي. له دې څخه دا پایله لاسته راځي چې تر وروستي ځج څخه وروسته تر درو ناځجنو څپو پورې کموالی یا زیاتوالی موندلای شي او کوم ویار نه ګڼل کېږي.

د غني په دې لاندې ترانه کې د وروسته بند درې واړه مسرې تر نورو ټولو)پېنځلس څپیزو (مسرو دوې دوې څپې کمې دي او سندرغاړی یې د آهنګ په لوړولو او غځولو تشه ډکوي:
یه زما وطنه د لالونو خزانې زما
ستا هره دره کې دي د تورې نښانې زما
ستا سر چې وي ټيټ، نو زه به شان او شوکت څه کړمه
ته چې خوار و زار یې، زه به مال او دولت څه کړمه
ته چې وران ویجاړ یې، زه به خوب او راحت څه کړمه

یا به دې زه سیال کړمه وطنه د جهان).. (
یا به ستا په پښو کې توري خاورې کړمه ځان).. (
ځان به درې ورې کړم خو تا به کړم ودان).. (
نر یمه، پښتون یم، تاته یادې افسانې زما
یه زما وطنه د لالونو خزانې زما
)غني: کلیات ۱۳۲۸(.

د خوشال خان غونډې سترو شاعرانو په دوبیزو کې له دغه راز اسانتیاوو څخه هم ډېره کړې او په څرګنده بربښي چې په اګاهانه توګه یې څپیز کموالی روا ګڼلی نه دی. د ساري په ډول یې د سواتنامې په ۳۹۱ بیته دوبیزه کې هېڅ داسې بیت راوړی نه دی چې یوه یا دواړې مسرې به یې پرځجنه څپه پای ته رسېدلې وي او په دې توګه یې له پیله تر پایه هماغه دولس څپیز کالب کارولی دی. په غزلو او نورو ډولونو کې لکه څنګه یې چې پاس یادونه وشوه، خوشال بیا هم د نورو ټولیزه لار نیولې او په یاد شویو ځایو کې یې د څپو کموالی او زیاتی رامنځته کړی دی.

۲: د ځجيز انډول رنګېدنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې بیا بیا ورته نغوته وشوه، د پښتو شعر په سېلابوتونیک سیستم کې خج او څپه ټاکنده نقش لوبوي او په دواړو څیزونو کې بیا خج په لومړۍ پوړۍ کې راځي او په درو واړو (ګرڼیو، لیکنیو او نویو ازادو) شعرونو کې پرې لکه شا تېر د تول و تال او یا په لنډ ډول، د وزن تړوله ودانې ولاړه ده، له همدې لامله د څپیز انډول رنګېدنه، په بله وینا، بېځایه کېدنه او غورځېدنه د هر ډول شعر د بې تولې لامل کېږي او له شعري چو کاټه وځي. څنګه چې سم له لاسه مو خبرې پر لیکنیو شعرونو دي، نو له دیوانونو څخه یې رابېلوو:

شپه د بېلتانه ده پهر پهر کال پر ما شو
بانګ دی د چرګانو په هزار هیله سبا شو
رابه شي ګلزار ته وار پر وار ننداره کاندي
پیغام راوړي د وصل عجب بنه راځي په سهر
هُد هُد د یار له لوریه، نن پر ما باد صبا شو
پر وخت د مشغولا له ګلو کله اواز کاندي
چې درومي له ګلزاره په چغار چغار توتا شو
په درست عمر یې مُهر د سکوت پر خوله وهلی
زما د زړه توتي دی چې نن ګورمه ګویا شو
زنګ چې باندې پرېوځي اینه د زړه تبۍ شي
زړه د خوشال ګوره ! له هر رنګه مصفا شي
(خوشال: ک، ۱ ټوک، ۱۸۲ مخ)؛

خوشال خان په دغه غزل کې د خج د دریځ په بدلون سره دوه ډوله وزن رامنځته کړی دی: لومړۍ درې مسرې او وروستۍ دوه هغه یې پر لومړۍ خجنه څپه او په منځ کې یې پرله پسې اووه مسرې پر دویمه خجنه څپه پیل کړې دي او له دې کار سره یې څپیز انډول هم رنګ شوی دی؛ هغه دا چې پر لومړۍ خجنه څپه پیلېدونکې مسرې یې څوارلس څپیزې راغلې او پر دویمه څپه پیلېدونکې هغه پېنځلس څپیزې. همدارنګه د خوشال ۴۰۲ او ۲۳۴ غزلې همدغه نیمګړتیا لري.

په دغه لاندېنۍ وسمهالې بېلګه کې چې د اردو شعر منظومه ژباړه ده، قافیه او د مسرو دولس (څپیز شمېر یې، له کومې مسرې نیمې پرته، تر پایه په پام کې نیول شوی دی، مګر دا چې خج پر خپل خپل ځای نه دی راغلی، په بله وینا، پر بېلا بېلو خجنو څلور څپیزو ستنو (رکنو (نه دی وېشل شوی، نو جوله یې هېڅ راز شعر ته ورته نه ده، بلکې د))← یاکوتانو ((د سندرو غوندې په هماغو پښېلو یې ورته پېیلې جامه وراغوستې او یو بېخونده نثر دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرنګي که يو وخت زه هم دربان وای
نو ژوند کول به راته څومره اسان وای
بچو به زما کړی تعليم په امريکا کې
اوړی ګرمي به زما پر انګلستان وای
په انګرېزی ږغېدا به مې روانه
که څه هم له اصله څخه اردو زبان وای
په ټېټولو د سر چې وای سر شوی
نو به ليډر هم تيار يو عاليشان وای
مځکې جايداد به وو زما هره صوبه کې
والله چې صدر خو زه د پاکستان وای
)جرګه:... ګڼه(.

نو که موږ وغواړو ، د څپو په اوږدون سره يې څجيز انډول داسې رامنځته کولای شو:
د پرنګ که يو وخت زه هم)کوم(دربان وای
نو به ماته ژوند کول څومره اسان وای
کړای بچو به مې تعليم په امريکا کې
ګرم اوړی به زما پر انګلستان وای
په روانه انګرېزی به غږېدلم
که له اصله هم سوچه اردو زبان وای
وای سر شوی به د سر په ټيټولو
رانه جوړ به يو ليډر څه عاليشان وای
جايداد ځمکې به مې وې هره صوبه کې
والله صدر به زه هم د پاکستان وای !

له کلاسيکه ترنوي غزله

له کلاسيک يا زاړه غزل سره د نوي غزل بريد ليکه د څو جوتو توپيرونو له مخې ټاکل کېدای شي، لکه:
١(په توليز ډول يې د پارسي- عربي ژب - ښکلاييز زېښناک ته پايڅکی ابنبی او د پليونو پاتشوني او پاتوړي)وارثان(يې ښايي له ګوتشمېره تېری ونه کاندي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (نرېه جولیزواله)فورمالېزم (، په بله وینا هنري ارمان یې تر ډېره له ټولنیز هغه سره غاړه غړې کړې دی؛

۳ (د کلاسیک غزل پرخلاف اوسنی دا یوازې پر))←افقي انځور ((بسنه نه کوي، بلکې))← صعودي، ۵- څپرکی ((هغه هم راخپلوي. مانا دا چې غزل د نوي- ازاد شعر غوندې ورو ورو تمثیلي او کیسه یي کېږي. د یوې ټاکلې پلاټ، سوژې، اند و واند)اندیشه و خیال(او یوه پیغام پر بنسټ پیلېږي او پیپل کېږي. هر هر بیت یې هم په جلاډول او هم د د درست غزلیز زنځیر د یوې کړۍ په توګه تر ارزونې لاندې راځي؛

۴ (دا چې نوی غزل د یوه ناشنوړي شعر دریځ راخپل کړی او د پېښوریانو په نومونه د))مسلسل غزل ((بنې ته راوښتی، نو))غزل ((نوم ورسره هم نور اړخ نه لګوي او په کارده، د دغه))متحدالمال ((سرلیک پرځای په یوه ټاکلې نامه ونومول شي. نورې نړۍ ته دا خورا هېښنده برېښي چې یو شعر دې یو جلا او نومېرلی)مشخص (نوم و نه لري ؛

۵ (که د مطلع حذف دومره دود نه دی موندلی، خو په مقطع کې د نوم راوړنې دود تر استاد حمزه راوروسته نور له نشته برابر شوی دی؛

۶ (لکه په څلورم څپرکي کې چې یادونه وشوه، د مسرې لنډترین برید یې له پینځو څخه تر دوه څپیزو رسېدلی او اوږد ترین هغه یې له شپاړسو څخه تر څلوېښت - پینځه څلوېښت څپو پورې؛

۷ (د ناقافیوال یا ازاد غزل دود چې په نژدې))تربرې ((پارسي ژبه کې له څو کلو راهیسې رانښلول شوی، په پښتو کې هم نن سبا ازمایل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- څپرکی
اوسنی ازاد پښتو شعر
د خپل ازاد فولکلوریک او بیا کلاسیک شعر بشپړتیایي بڼه

د اچي وایو، پښتو ازاد شعر د یو شمېر نورو ختیزو ژبو پر خلاف د اروپايي ازاد شعر پېښې یا کاپي نه ، بلکې د خپل ازاد)و (ګړني او لر غوني)فولکلوریک او کلاسیک (هغه بشپړتیایي بڼه بلل کېږي، غوره لاسوندیي دادی چې اروپايي ازادشعر(free verse (یوازې بېقافیه نه، بلکې له هر راز شعري قانون یا قالب(metrical pattern(څخه پخشو دی؛ نه هغه پخوانی ټاکلی مسره بېز دود سمبالوي نه هغه ټاکلي ژانرونه او څومره والی)کمیت(یا کچ و مېچ او نه هغه کلاسیک تول و تال یا ریتم په ټوله مانا رانغاړي. تر دېره زموږ د))←سپین شعر ((په څېر وزن و قافیه دواړه نه لري او په دې توګه یې له))←ناپېیلي= منثور ((هغه سره پوله او برید زیاتره د ←)موزیکال(اهنګ له مخې نومېرل کېږي. د پښتونخوا پښتانه بیا د اردو ژبې په پېښو ازاد شعرته))مبرا ((او سپین ته))معری ((وایي.

همدارنګه له عربي او بیا پارسي ازاد شعر سره زموږ دا خپل برید په دې رابېلوي چې له پښېلیزي)قافیي (ازادی سره سره نور عروضی آرونه په پام کې نیسي او د مسرو لنډوالی او اوږدوالی یې هم د))مفاعیلو ((اړوندیا تابع دی.

اروپايي سپین شعر(**blank verse**(، فرانسي verse levere، جرمني **freie Rythmen** د سپین شعر نومونه له اروپايي نومونې سره نه، بلکې زموږ له نیم ازادو ډولونو ، لکه ازادو کالبو اومونډي شعرونو سره سمون لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو اروپايي ژبو غونډي په المانی کې د دغه راز شعرونو پيلامه تر اتلسمې پېړۍ پر شا ځي. کلوپ شتوک د يوه الماني شاعر په توګه پر ۱۷۵۹ کال "د پسرلي جشن" تر نامه لاندې د يوه شعر په وړاندې کولو سره پر سپين شعر بشپړ لاسبرى ومومند او ورپسې ګويتې همدغه لار ونيوه، چې د ۱۷۷۲ کال د "ګرځندوی توفاني سندرې" شعر يې لومړۍ بېلګه وه. همدا راز د نووالیس "شپې ته سرودونه" چې پر ۱۷۹۷ کال يې ويلي وو. ورپسې د هويلدرين "دراين يوازېنۍ سندرې"، د هنرين هايني "شمالي سمندرګی"... د همدې لړۍ شعرونه بلل کېږي. نيچې، رېلګې، شتېتلر، ويرفي او داسې نورو هم دغه لار نيولې ده او ورته بېلګې يې راپرېښې دي)اوتوبېست: د ادبي جاجونو لاسليکي، ۸۵ مخ - لويد يز المان، ۱۹۷۲(.

په هره توګه، هغه څه چې په اروپايي ژبو يې ازاد شعر بولي، د پښتو له نيم ازادو شعرونو او بيا ازادو کالبونو سره سمون خوري، لکه واخلئ د غني، اجمل، لايق، زيار، پيوند، سنګر، کاوون، خاموش، رفيع... يو لړ شعرونه چې پخپله خوښه يې ځانته يو ډول يا بل ډول کالبونه په کار اچولي دي، هر بند يې له يو څو لنډواو يوې يا دوو اوږدو مسرو څخه رغښت مومي او لړو ډېر له قافيو او رديفو څخه هم کار اخلي، يا يې لړ تر لړه د بندونو پايلې په همقافيه مسرو پای ته رسېږي. په اروپايي نومونو بيا دغه راز خپل خوښيو ازادو قالبونو ته ازاد بيتونه وايي: فرانسي **Verse Libre**، الماني **Freie Verse**، انګرېزي **Free Verse** يو الماني پوه)اوتوبيبست، ۸۴ مخ(د دغه راز شعر پېژند ګلوي داسې کوي:
هغه ډول شعر چې د مسرو يا ټوټو اوږدوالی يې پخپله خوښه وي، مګر له يو راز قافيې او څپېز شمېر سره، چې ګليرت، ليسين، ويلاند... يې استازی دی، را وروسته دغه راز شعر د څپو برابرۍ هم له لاسه ورکوي او له "ازاد وزني" يا "سپين" شعر سره يې يوازې په قافيه بېلتون راغلی دی.
حال دا چې له ازاد پښتو شعره زموږ موخه هغه توليز)موزون(شعر دی چې له ناپښبليزوالي)بېقافيه والي(سره سره يې مسرې د لنډوالي او اوږدوالي له پلوه کومه ټاکلې کچه نه لري او له)← يوفونيمي څپې(نيولې تر څلوښت- پينځه څلوښتو څپو رسېدای شي.

په پښتو کې له "ازاد" سره د "نوي" يا "اوسني" "ستاينوم)صفت(" سرباري کول په دې موخه دي چې له "ګړني)شفاهي(" يا "وګړني)ولسي(" ازاد شعر سره د اوسني يا نوي "ازاد شعر" ګډون را نه شي. په پښتو ګړني يا وګړني شعر کې ازاد ډول تر قافيه وال هغه ډېر پخوانی برېښي او آره يې لرغونو اريايي)ويدي- اوېستايي(شعرونو ته رسي، لکه لنډۍ، زياتره سروکي، ببولالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شين خالې، د هوتکو ناري، د نکلونو ناري، بدلي، لوبې، بګتۍ، لنډۍ)د ځاځي ميدان (، انګۍ)کاکړۍ ساندي يا ستاينې (او يو ګڼ شمېر متلونه چي زياتره مقفى نه، بلکي)متوازن (مسجع دي، په بله وينا، څپيز- خجيز)سېلابوتونيک (تول)وزن(لري او دا نور قافيه وال ډولونه، لکه: غزل، داستان، څلور کرېزه)چاربيته(، کاکړۍ، دوبيتي... يې وروستنۍ او پرمختيايي بڼې دي. د پښتو ليکني شعر لومړۍ پيلامې هم زياتره ولسي رنګ لري او د لوبو، بګتيو، بدلو او ځينو سروکيو غوندي په نيم ازادو کالبو کي راڅرګندېږي. ورته اروپايي هغه د "سپينو شعرو " په نامه متي په ۱۲مه پېړۍ کي رانښلول کېږي. په پښتو کي دغه ولسي ډوله نيم ازاد شعرونه له امير کروړه)اتمه زېږدي پېړۍ (نيولي تر ننه پوري له قافيه والو "ديواني" شعرونو سره اوږه پر اوږه را روان دي.

له "ديواني " شعرونو څخه موخه هماغه شعرونه دي، چي په منځني ادبي پېر)۱۵- ۱۹زېږدي پېړۍ نيمايي (کي د عربي او پارسي شعر په پېښو په بېلابېلو کالبو)غزلو، بوللو و دوبيزو، دربيزو، څلوريزو... (کي کښل شوي او راوروسته يې په نوي پېرکي هم لړوډېري پېښې شوي دي. نومورې شعرونه له لومړيو دوو ډېوانونو او بيا يوې نيمې "مصنوعي" بېلګې پرته عروضي نه، بلکي په سېلابوتونيک تول کي ويل شوي دي. دا هم اړينه نه ده، چي د دغه مهالپېر ګرد شعرونه دي "ديواني " کچي او بڼې ته رسېدلي وي. هرګوره، لومړي دوه او بياعروضي ډوله پښتو ډېوانونه په لسمه لېږدي پېړۍ کي د)روښاني (غورځنګ پياوړو شاعرانو ارزاني او انصاري رامنځته کړي دي.

په "زاړه پېر " کي چي سم له لاسه له دويمې لېږدي)هجري (پېړۍ څخه تر زرمې تاکل شوی دی، له "ديواني " ډوله شعرونو څخه د شېخ اسعد سوري)۴۲۵ مړ (بولله)قصيده (، د محمد هاشم سرواني)۲۲۳-۲۹۷هـ ق (له عربي را اړولي پارکۍ)قطعه (، د اکبر زمينداوري)۷۷۱-۸۰۷ هـ ق (غزل او يا د شېخ رضي لودي)۳۵۰ شاوخوا (او د امير نصر لودي)۳۹۵ شاوخوا مړ (پارکۍ او داسي نورد يادوني وړ دي.

په اوسنۍ بڼه ازاد پښتو شعر چي يې که څه هم په ښکاره ډول د اروپايي ازاد شعر تر اغېزو او پېښو لاندي له ۴-۵ لسيزو راهيسي دود موندلی دی، بيا هم لکه پاس چي وويل شول، له خپل دوديز ازاد ګړني شعر سره تړاو لري او د سېلابوتونيک وزن پر بنسټ ولاړ دی. که يو نيم شاعر د هماغه وچ اروپايي تقليد په لومه کي ښکېل پاتي دی او خپل دوديز تول و تال يې پکي سمبال کړی نه دی هورمرو يې خبره "سپين " شعر ته رسېدلي ده. تول)وزن(، يا په اروپايي نومونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

"ریتم" د شعر بنسټیز شرط دی، که په قافیه وال شعر کې وي او که بې قافیې)ازاد (کې. له همدې کبله له بې آهنگه)بې وزنه(شعر سره د "سپین شعر" نومونه جوړېږي. پښتو))سپین شعر ((د پارسي))شعر سپید ((په څېر د)بې تول و بې اهنگه شعر (په جاج رادود شوی، نه د زړې اروپايي نومونې په جاج چې یوازې د ازادو کالبونو او څه ناڅه بې قافیې شعرونو یې اړه درلوده.

په پښتو کې په هماغه اروپايي جاج، ازاد او نیم ازاد کالبونه د شلمې پېړۍ له دویمې- دریمې لسیزې راهیسې رادود شوي دي. په دې ډول مخفي، فدا، صالح محمد کندهاري، عبدالحی حبیبي، عبدالاکبر اکبر، عبدالاکبر خادم، قیام الدین خادم، فضل احمد غر، کمالي، میا احمد شاه، اسیر، خیال، اجمل، بېنوا، لایق، عبدالرحیم مروت... یې له غورو او مخکښو استاژو څخه گڼل کېږي چې بې له شکه یې له ولسي یا وگړنیو)فولکلوریکو (هغو څخه الهام اخیستی دی. همدا رنگه موندې یا سر پرېکړي)د قافیې له پلوه (شعرونه چې عبدالرحمن پژواک یې پر ۱۳۱۷ کال په)کلیمه داره روپۍ (سره بنسټ ایښی دی او ورپسې پر ۱۳۳۱ کال د عبدالعظیم ساپي ورته نظمونه)رفیع: زریني ځانگې (او بیا په پېنځوسمو او شپېتمو لمریزو کلونوکې د سید بهاؤ الدین مجروح د)ځانځاني ښامار(، یا)نا اشنا سندرې(او نور چاپ او نا چاپ شعرونه خپلې جرړې ولسي هغو ته رسوي.

خو که دغه وروستی ازاد کالب والا، نیم ازاد یا موندې شعر په پام کې ونه نیول شي، نو هممهال ورسره د بشپړ ازاد)هم له قافیې او هم د مسره ییز انډول له پلوه (پیلامه په لره پښتونخوا کې لگوو او دا هم کومه هیښنده نه ده چې لر پښتنانه تر برو وړاندې له نویو تولیزو او فرهنگي بدلونونو سره مخامخېږي او له دې سره پښتو ادب هم هلته وار له مخه نوي بشپړتیایي پړاو ته ورگډېږي. دا هم جوته ده چې له دیالکتیکي پلوه هر انديز)فکري (نویوالی له ځان سره جولیز)شکلي (نوی والی راوړي، په بله وینا، هره نوې مفکوره او منځپانگه)محتوا (د یوه وړنده)مناسب (کالب او جولې غوښتنه کوي.

د فورم او محتوا د دیالکتیک له لارې کېدای شي، شعري نوښت او نوښتگري په ازاده)ژبنۍ، هنري او تخنیکي (جوله کې ښه ترا رامنځته شي. قافیه د شعر د تخنیکي جولې په توگه نه یوازې د دغو نورو دوو)ژبنیو او هنري(جولو پر مانیزه خوا زیات بندیز لگوي، بلکې پر همدغو دوو جولیزو اړخو هم خپله واکمني چلوي او زنداني کوي یې. یا په ساده وینا، په قافیه وال شعر کې نه ژبني او هنري)ژب - ښکلاییز (اړخ سمبالېدای شي او نه منځپانگیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

)محتوايي (.

هغه شاعر د قافيې او د ورسره اړوندو توکيو)رديف او مسره يي انډول(له سمبالوني سره په لوی لاس پر ځای دا بنديز لګوي چې د شعر له پښتځګونو رغنده توکو)متشکله اجزاوو ( )ژبې- آهنګ- اند- واند او ولولې(څخه، له آهنګ پرته دا نور څلور سره ښو که پوره په پام کې ونه شي نيولای او دويم، درېيم او څلورم ارزښت ورکړي، له ټولو نوښتګرانه هاندوهڅو سره سره ترې هرومرو دا يا هغه ټوک کمزوری پاتې کېږي. که له آهنګ سره " واند،خيال" او ولوله)عاطفه(سم سمبال کړای شي، نو ژبه او اند ترې کمزورتيا مومي او که له آهنګ سره "ژبه" په پام کې ونيسي، نو بيا ترې انداو واند ژوبلېږي او همداسې تر پايه.

لنډه دا چې په قافيه وال شعر کې د نوښت سمبالتيا د ازاد شعر په پرتله يو څه زيات کړاو غواړي، مګر په ازاد شعر کې پښتځه واړه توکه)ژبه–آهنګ - اندچ واند- ولوله(همزمان او هم انډوله په پام کې نيول کېدای شي او په دې توګه يې د هراړخيز نوښت لپاره لياره هواره ده.
په دې کې خو هم شک نشته چې قافيه واله مخينه له ازادې شاعرۍ سره ډېره مرسته کوي، خو په دې شرط چې دغه مخينه رښتيا شاعرانه مخينه وي، نه ناظمانه. سره له دې هم ډېر ځوان شاعران وينو چې مخکې له مخکې يې په ازاد شعر پيل کړی او په ځو ښلګو يې جوته کړې ده چې د "شعريت" پر لاره روان دي. که څه هم ښايي د وزن له پلوه يو څه نيمګړتياوې ولري، مګر په ډېره لږه لارښووونه او کړاو پر دغه تخنيکي اړخ لاسبری مومي.

که د "پېښنو" د تور لګوني خبره شي، بيا هم ښايي په ازاد شعر کې هماغومره يو ډېرښت او پاينبت ونه لري، لکه په قافيه وال هغه کې. قافيه وال شعر زياتره، لکه پاس چې وويل شول، د عربي او پارسي په پېښنو له "ديوانسازي" سره دود مونډلی دی، حال دا چې اوسنی پښتو ازاد شعر د بيا را ژوندي کېدني "رنسانس" ښکارندويي کوي، يا په بله وينا د خپل آر ولسي او نيم ولسي شعر يوه بشپړتيايي بڼه ده. که حمزه او اجمل دا دومره شاعري په ازاد فورم کې کړې وای، بې له شکه په اوس پښتو د حمزه او اجمل پرځای "نادر نادرپور" او "احمد شاملو" درلودای، که څه هم دګارسيا ، برتولدبرېښت او نرو دا هومره انقلابي نه وای.

په دې توګه د پښتو په اوسني ازاد شعر کې له پښتځګونو ټوکونو څخه لږ تر لږه ژبه او آهنګ)وزن(د "پېښنو "له توره پخښو)فارغ(دی پاتې شول)اندو واند (چې کېدای شي، يوڅه په دغه تور تورن شي، خو دومره هم نه چې يومخيز د))پېښنو ((په کچه او جاج)مفهوم(وي، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات "الهامي" رنګ به لري. لکه په تېرو او په ځانګوي توګه په شپږم څپرکي کې يې چې يادونه وشوه، د "خيال" په تړاو، يو لړ نوي يا په نوي رنګ کې رنګېدلي ←سمبولونه، لکه: لمر، سپېدې، باد و باران، توپان وسيلۍ، سيند و سمندر، سبا او سباوون، ورځ و شپه، تياره، باروت، پولاد، سرپ، مرجان، ياقوت...، يا← اسطورې،لکه زيوس، پرومېتوس او داسې نور ورته انځورونه نژدې د ټولې نړۍ په شعر کې دود شوې دي، نو ايا پښتنون شاعر او هغه هم د ژمن او ازاد شعر استازی ترې ډېه کولای شي؟

همدارنګه د "←اند يا مفکورې" يا منځپانګې)محتوا (له پلوه ملي، ټولنيزې، انساني او ټوليزې جهاني ربړې مسالې، لکه: سوله، جنګ، پرمختګ او شاتګ، ګډ سوله ييز ژوند، ټولنيزنياو او داسې نور درواخله. برتولت برېښت)١٨٩٨-١٩٥٢ (چې د الماني ازاد و نوي شعر له سترو نومياليو څخه ګڼل کېږي، د ازاد شعر په تړاو وايي: هېڅ منځپانګيز نوښت بې جوليز نوښت شونی نه دی. او څو اويا کلن نوميالي انتي فاشيست ليکوال هاينريښ بل چې د نوبل جايزې وړونکی دی، په اتيايمو کلونو کې د يوې پوښتنې په ځواب کې څرګنده کړې وه:

"زما له خپل اند و ازمېښته چې د يوه ښوونکي او ليکوال په توګه يې لرم همدغسې چې پنځوونکی د خلکو لپاره يو پيغام لري، بايد ورنده)متناسب (کالب يې هم وړاندې کړي، مانا دا چې په شعر، په راډيويي ننداره، په ستېج ننداره، په رومان، په لنډ داستان، په تکل...کې بايد ځان پر خپل ليدونکي يا اورېدونکي او يا لوستونکي وړ ونه ټپي، بلکې کالب هم د پيغام اړوند وبولي. له ١٩۴۵ کال را وروسته بنستيزه بېلګه الماني ژبه وه چې له اخلاقي پلوه کورټه کرغېړنه شوې وه او د يوې)عوام فريبانه (او د دروغو او ريا په يوه کرغېړن کالب کې وړاندې کېده... داسې ډېر خيزونه شته چې ومې نه شو ليکلای، ځکه کوم کالب مې چې ورسره ښايېده، پيدا کړی نه دی،... کله چې ما د يوې موخې)مطلب (لپاره چې څرګندول يې غواړم، کالب نه دی موندلی، هرومرو مې منځپانګه هم نه ده موندلې ")هاينريښ بويل: ١-۵-۵۲ مخ(.

د دغه الماني ليکوال خبره- "الماني ژبه له اخلاقي پلوه کورټه کرغېړنه شوې وه"، د پښتو کلاسيک ادب او بيا "ديواني" شعر پر ژبه، په يوه بل ډول د کارونې)تطبيق (وړ ده او هغه دا چې د دغه پېر پښتو تر ډېرې کچې د بې خرته عربېزم او پا رسيزم له پلوه ښخې له ځانه پردی شوې ده.

په زړه پورې بېلګه يې د کاظم شيدا د ديوان سريزه ده چې که کوم يونيم آر يا مرستيال کړی دی، وو، شته، شه، شو، کړ... (يا سربل او وستربل)د باندې، په، کې... (ترې لرې شي، د هغه مهال

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو نړه پارسي متن ترې جوړېږي او دا د لمر غونډې روښانه ده چې په پښتو قافيه وال شعر او بيا د غزل په لنډ تنگ کالب کې هغه راز گډوله پښتو لا تر اوسه لړو و ډېر دود لري: لبان، چشمان، دهان، دلبر، دلربا، گلرخان، گلرويان، هجران، جانان... غونډې زاړه وييونه خو، لا څه کړې چې د وزن، قافيې او رديف تر "جبر" لاندې نور نوي هغه هم پرې ور زيات شوي او لا ورزياتېږي.

د نوي او زاړه يا قافيه وال او ازاد شعر تر منځ ديالکتيکي تړاو ښايي دومره)مطلقيت(ونه لري او په کار ده، د دواړو ډولو پلويان يو د بل پر مطلق او يو مخيز رد ټينگار ونه کړي او د دواړو ډولو نوښت په پام کې ونيسي. سمه ده چې نننۍ پښتو غزل يو شمېر نوښتونه لري او ازاد دا هم يو شمېر کرغېړنتياوې، خو ښايي هم يو دليل دا دی چې يو پر بل اغېز ښندي. نوی لا له دا دومره پرله پسې پرمختگ سره سره د زاړه په زولنو کې رانښکېل دی.

د قاليه وال شعر او بيا غزل غوري بېلگې چې په پرتليز ډول يې پېنځگوني شعري توکه همزمان سمبال کړې وي، د اسحاق ننگيال د ازادې بېلگې پر ځای، ښايي دغه لاندې پېنېليزه بېلگه رښتيا نوښت ولري، لکه:

تنديه ماتوم دې، ټيټومه خو دې نه
پر وره د سنگدلانو، سولومه خو دې نه
چې سود مې د زړه نه شي، نو وجود لمبه کومه
ژوندونه بې له ياره، تېرومه خو دې نه
په سرو وينو ليکای نه شم، د جبر قصيدې
قلمه پرېکوم دې، خرڅومه خو دې نه
پېرزو دې که پر ما نه وو، ښوول دې راته څله
باداره ! راکوې به، پرېږدمه خو دې نه
زه ليکې د قسمت،))فنا ((کوم د خپلو لاسو
تقديره ختموم دې، بدلومه خو دې نه
)فنا، د کوهاټ د لاچي خټک(

په دا بله خوا "ازاد شعر" کې د کرغېړنتيا لپاره ښايي د ننگيال)اخبار هفته، دولسمه گڼه(له خوا د کمال مستان راوړي بېلگه د دغه پاس غزل هومره نوښت ونه لري، د چا خبره "ازاده" وي، مگر "نوې" نه، کنه "ازاد شعر" بايد "نوی" هم وي. مانا يې دا چې له مخکنيو خبرو سره سم ازاده جوله، خو په هر ډول نوې جوله ده او نوې جوله بايد نوې هنري جوله او بيا نوې منځپانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا پیغام ولري. دلته د قافیه وال فورم غوندي مخینه او تجربه له یاده اېستل په کار نه دي د کمال مستان غوندي ځوان شاعر چې پر ازاد شعر یې نوی پیل کړی، تر همزولو قافیه والو شاعرانو بیا هم زیاته او نژدې نوښتګرانه راتلونکي په مخ کې لري.)د زیاتې خرګندتیا لپاره د کمال مستان "د لمر شغلو ته" شعري غونډ او اړونده سریزه(. له هغې کره کتنې څخه په راوروسته دوه دوه نیمو لسیزو کې ښتیا هم زموږ شاعر پر له پسې پر مختیاي پړاوونه وهلي او نن سبا په څو ګوتشمېرو نوښتګرو کې راځي.

دلته یې د هماغه مهال یوه بل هممهالي ځوان شاعر "فاروق فردا " یوه ازاده بېلګه وړاندې کړم چې له یو څه اوږدې مخینې او تجربې څخه یې سرچینه اخیستې ده او د هېڅ راز کرغېړنتیا یا نه شعریت ګوته ورته نیول کېدای نه شي:

زما شپېو !
زما شهیدو شپېو
زما شهیدو ارمانو د رژېدو شپېو)دلته "زما " یو څپېز راغلی(
تاسو کې ښخې شوې
زما د مورکو هیلو د غوټیو سرې نازکې پاڼې
نن به زه ستاسې د سپېرو خاورو
سپېرې غېږې ته وسپارمه
او خپلې هیلې به له سره له سپېرو خاورو نه وټوکوم.
دغه ازاد شاعر هم له هغه راهیسې تر اوسه ښایسته ډېر نا لاسبرې ستونځونه را لاندې کړې دي.

پښتو نوی ازاد شعر تېک له هما غه راهیسې کې له ټولو خنډونو سره سره ورځ پر ورځ پراختیا او پرمختیا موندلې او خپل بشپړتیایي بهیر یې په چټکی سره وهلی او لا وهي یې، له بلې خوا خنګه چې دغه شعر مخکې له مخکې د انتقاد منونکی دی او نوې میتودیکه علمي کره کتنه یې پرله پسې سپېځې او سوانوي ، نو هرومرو زموږ د وروسته پاتې ادبي فرهنګ په وچ زاړه کالبوت کې د نوي سا پوکولو لپاره بې اغېزې نه پاتې کېږي او نوې هیلې ورسره ملګرې دي.
دا چې ځینې لیکوال ازاد شعر او نوی شعر سره په یوه مانا رااخلي، کومه هینښنده خبره نه ده، ځکه اوسنی ازاد شعر لکه د مخه چې وویل شول، تر هر څه د مخه ((نوی شعر ((دی، یا په بله وینا ازاد شعر د نوي شعر په بهیر کې رازېږېدلی دی.

له همدې کبله دا دواړه ستاینومونه)نوی- ازاد (، هم یو د بل پرځای راتلای شي او هم دواړه سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

را غبرګېدای شي او له خپل ستايلي)موصوف( )شعر(سره د)نوي ازاد(شعر په توګه يو ستاينوميز ترنګ)توصيفي تركيب(جوړوي، خو څنګه چې په)ازاد شعر(كې)نويوالى(بې له هغې نغښتى دى، نو غوره به وي چې پر همدغه وروستۍ نومونه)ازاد شعر(بس راوړ شي او له نورو ستاينومونو، لكه:)نوى(يا)بې قافيه(څخه ډډه وشي. هرګوره، په لويو سرليكونو كې ورسره له زاړه دوديز)ولسي(ازاد شعر يا))سپين شعر((څخه د بېلتيا لپاره)اوسنى(ملګري كول يوڅه اړين برېښي. هسې خو ښايي، يو وخت دا دري واړه ستاينومونه)صفتونه( )نوى- ازاد- اوسنى(خپل ارزښت بايلي. ځكه هر ستاينوم د خپل ستايلي)موصوف(پر وړاندې يوه پرتليزه)نسبي(لوښه)خصلت(لري. د نن)نوى(د سبا)زوړ(او د سبا)نوى(د بل سبا)زوړ(دى. يا لكه)ښه(او)بد(او داسي نور دروا خله چې جاج)مفهوم(يې له مهال او چاپېريال سره بدلون مومي يا كورټ يو پر بل اوړي او يا خو يكي لږ تر لږه تنګوالى او پراخوالى راځي.

همدا نن سبا چې زموږ ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافيې، ازاد شعر(سره د يوې نوې ښكارندې په توګه ډغرې وهي، په نوره نړۍ كې لا څه چې دلته را نژدې په ايران كې بيا وخته)بې وزنه ازاد شعر(تر وييني ګروېږنې لاندې نيول شوى دى. د ساري په توګه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې كوي" خبره رامنځته كوي او د لويديځيانو په لار وى پر دې ټينګار لري، چې بېوزنه شعر كولاى شي، د بهرنې جوليز وزن پر ځاى او "دننى" يا "مانيز" وزن ولري)په دې باب اړوندې ليكنې: اخبار هفته ۵۴ او ۵۷ مې ګڼې او د همدې بدلمېچ اړوندې سكالووې(.

لكه په اووم څپركي او اړوندو څرګندونو كې چې وليدل شول، د پښتو ډېرى ګړني شعرونه)لنډۍ، سروكي...(پښبلې او لړونه)قافيې او رديفونه(نه لري او د ببلابېلو ټوټو)مسرو(تر منځ يې د څپو شمېر هم تل برابر نه دى، مګر يو ټاكلى انډول لري لكه لنډۍ چې لومړۍ مسره يې نهه څپيزه او دويمه يې ديارلس څپيزه ده او په دې توګه په لومړۍ پوړۍ)درجه(خج)فشار(د ريتم تول و تال يا په لنډ ډول د "وزن" بنستيز ټاكونكى دى او ورپسې څپيز انډول زير و بم، اهنګ، غاړه)لحن(... چې د خج په استثنأد ژبې د نازنځيري يا))عروضي((توكو)فونيمونو(په توګه د قافيو او رديفونو غوندې په څېرمه ځانګړتياوو كې راځي)دغلته))عروضي((د غرپوهې د نومونې په توګه كارول شوې، نه د شعرپوهې هغې په توګه(. په خجيزه برخه كې دا يو تولېز دود)قاعده(ده چې مسره پر لومړۍ، دويمه، دريمه يا څلورمه خجنه څپه پيل مومي او بيا پسې هر څلورمه خجنه راځي. البته ډېرې لږې ببدودې)استثناوې(تر دغه منځ پېښېږي چې په تېر څپركي كې يې يادونه وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول، لکه چې پرله پسې وويل شو ، په پښتو کې بې قافيه يا ازاد شعر د خپل اړوند ولسي وګړني يا ګړني)فولکلوريک (او ليکني يا ديواني شعر يو په زړه پورې ګډون او ستنيز دی، نه د اروپايي يا پارسي شعر پېښې. هر بې قافيه شعر چې د پښتو د تولیز سېلابوتونيک سيستم له مخې "وزن" ولري، هغه ازاد شعر دی او پښتو شعر دی.

دا دی دلته د ګړني او ليکني پښتو شعر غونډې د اوسني ازاد شعر بېلابېلې ډلې او بېلګې تر سپړنې)شرحې (شننې او سکښتنې)تقطيع (لاندې نيسو:

لومړی: نيم ازاد شعرونه

۱(ازاد کالبونه

دغه راز شعرونه، که ګړني ډولونه او د لرغوني پېر)له امير کروړ تر ارزاني (په پام کې ونه نيول شي،د شلمې پېړۍ له نيمايي راهيسې پيل شوي دي او د لومړي ځل لپاره يې له زړو کلاسيکو دوديزو شعري څېلونو)غزلو، څلوريزو، دوبيزو، بوللو، پېنځيزو، شپږيزو او ووييزو... (سره يوه بريد ليکه راکښله او د اروپايي "سپين" شعر غونډې يې مسرې لنډې او اوږدې کړې او يوه نيمه قافيه يې د بندونو په سر و پای کې کارول کېږي.

دا دی دلته د لايق له "يادونه او درمندونه ")۴-۲۲۳ مخ(د ازاد کالب څو غورې بېلګې را اخلو:

غوربو کې مې شرنګېږي بيا نغمه د نوي جنګ.
ته ګوره دا به څه وي !
يا مينه لېونۍ شوه
)يا (کتنه ځنډنۍ شوه
راغلي مې په زړه کې ارمانونه په غورځنګ.
رګو کې مې خوځېږي د جانان د حسن څريکې
زما په وينو ليکې
پيغام د نوي ژوند
زه اخلمه ترې خوند
ورمه د يار د څنو خوښوي زما پالنګ.
بېګا په مدرسه کې ملا وتاړه کتاب
را وايي خپست رباب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بزم باندې سم شو
له رند سره محرم شو
زاړه یار پر سر راواړول د نوې مینې بنګ.
رتلی اسوېلی مې اوس د یار پر مخ لګېږې
صورت مې تول رپېږي
ځرخېږم له مستۍ
لاهو مې کړه بېړۍ
را رسي په بوسو کې د ژوندون نوی آهنګ؛

... پر مخه راغله جاپانۍ نجلۍ،
سپینه هیلۍ نجلۍ
ودرېده مسته
ما سلام ورکه په خندا شوه نجلۍ،
په کټه ها شوه نجلۍ
ماته شوه شاته،
په تبسم یې راته وویل "کوني چیوا "
"د وزویو روشیکر "
له خندا ورانه شوه...
ما ورته وې په رب که پېږم نجلۍ،
بد مرغه کېږم نجلۍ،
په ځان پوهېږم)نجلۍ (.
د پښو پر څوکو شوه رهي هوسۍ،
د جزیرو هیلۍ،
زه شومه پاتې...
د مخ په لمر یې ورېځې راغلې د غم،
سترګې دریاب شوې د نم،
له ژړا ورانه شوه...
ما ویل پوه شوم لږ ستنه شه نجلۍ،
یه زما ښکلې شهۍ !
دې ویل "ای ای ای".

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر ۴۲ – ۲۰۸ مخ(؛

... په دې تيارو کې،
په اوږدو شپو کې،
په دې غمو کې،
اند ښنو کې...
زړه ته مې رسي يوه نوې دمه،
روښانه ښکارې د سبا بڼه.
)هماغه ۱۲۷(.

... چې راوي په کم خمار شي
د نوښار لنډۍ کې کم
سينده څه، سينده بهېږه !
سينده څه، سينده بهېږه !
د هر سيند وي خپلې لارې،
هر يو خپل کور ته روان دی.
د هر يو خپلې دشوارې
زه)څه (چرې چرې شه اور
چې دې غاړې شنه پټې شي او باغچې او چمنونه.
)د غني کليات، ۴۲۳ مخ(.

... دا مې اوښکې ورتې ورتې
راخوټکېږې او بهېږې
د ليمو له سر چيغو نه
پر بارخو باندې مخ کښته
که بهير دی رانه لېږدې د نيمګړو ارزوګانو !
دا زما بېلتون ځپلې،
ارمانژلې،
ځوربدلې...
سر تر پای ناکامه مينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبو وړې شانې هیله
په ارمان د یوه څرک د چا د مخ د رڼاګانو !
)سوزونه او سازونه، ۱۱۴(.

... ګرځوي مې
چورلوي مې
لالهاند و لولنګر
پر میرو د بېلتانه او
د شهیدو تاند لبانو
ارمانو پر هدیرو
د اسرو په کربلاوو
د لرغن ویرژلي ژوند
دغه ستا نارامه سینه
دغه ستا اواره مینه
)هماغه ۱۸۱(؛

... یه زما ګرانه وطنه
ته زما یې او زه ستا یم
ته ډیوه ډیوه ډیوه
زه پتنګ پتنګ پتنګ
له هر څه یم بې پروا
مست په مینه یمه ستا
ته مې شته ته مې هستي یې
ته مې پت یې ته مې ننګ
)محبوب سنګر: زوړ، ۲۸(؛

... ملالي سترګې
لنډې یې څنې
سرې پستې شونډې
ښکلې مخوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

... لېندۍ يې وروځې
بانه يې غشي
سره بارخوګان يې
غټې غټې تيونه
)هماغه اثر، ۷۷ (؛

... زه هم شاعر يم شاعر
يو رنځېدلی، کړېدلی شاعر
يو ځوربېدلی، سوځېدلی شاعر
يو دردېدلی شاعر
غمو خوړلی شاعر
)هماغه ۸۳ (؛

... زما پر وچو شونډو
پر دې سپېرو خزان وهلو پاڼو
د وينو شعر لکه بېباکه نسيم
اوړي را اوړي او چلېږي پسې
او دا شرقي ذهن مومي
لکه د سرو ګلو رنګينه باغچه
لکه شنو يادونو نه تشبېږي پسې
)کاوون: سپرغۍ، ۱۴۸ (؛

... زمونږ د خلکو د غورځنګ
غږ پورته شوی
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي دغه کاروان
په سختو لارو کې روان
د تورتمونو پيروان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر قدم غواړي امتحان
د همتونو او د جنګ
)خاموش: مزلونه مزلونه، ۱۰۲(؛

... له یمانه تر امانه
له خپل واک تر جمهوریته
چاته نه يې تسليم شوی
ازادي دي خپل قانون دی
تل په وياړ يې اوسېدلی
سرلوړي دي ټول ژوندون دی
)رفيع: د جمهوريت ورېمي ۳۴(؛

نه به خوب،
نه به شوخي شم...
نه به شور،
نه به مستي...
نه به ناز،
نه کرشمه شم...
نه په کنج،
نه به مکېز...
نه به شوق،
نه به خندا شم...
نه سترګک،
نه به ادا شم...
نه به مې،
نه په غمزه شم...
نه نشه،
نه به خمار...
نه په اوښکه،
نه ژړا شم...

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه په رم شم
نه به تراه...
نه به مېښت لکه رانجه شم، ستا د سترګو په ککو کې !
...)وینه او مینه، ۱۰۱-۱۰۲(.

د کړکۍ هېنداره ښیي
د ښځ ښه الوتي
ترې مالیار دی لېږد بدلی
نه ګلان شته نه خاجوني
له هر څه وتلي سا ده
نه ښوربري نه کښېږي...
)سوزونه او سازونه، ۳۴(؛
ورپسې نور بندونه هم پر همداسې ورته قافیه لرونکیو دوو مسرو پای ته رسي.

دا وږمه د پسرلي ده
که د نوي ژوندون سا ده
تش ګو ګل ته ددې ځمکې
که دی زېرې غرو رغو ته
وچ چمن سپېرو باغو ته
د غاټولو سرو ګلونو
چې ټوکېږئ نن سبا
چې غوړېږئ نن سبا...
)هماغه ۴۲(؛

لمبېدلی
رنګېدلی
په سرو اوښکو
د ځیېښلو
په سرو وینو
د سرتېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د شهیدانو...
)هماغه اثر، ۱۲۸(؛

ستا د سرو شونډو د شعر
د وییونو د گلپاڼو په رگ رگ کې
سره د وینو
د مینو ارمانونو زما ناخې
)اوراو وینې، ۱۴۵(
ددې شعر نور بندونه هم په ورته قافیه پای ته رسي؛

تېره به دا شپه شي او رڼا به شي
بنه د وطن به شي بدله په خندا به شي
را به شم صنم زما
محوه به شي غم زما
درد زما ماتم زما
څه چې استبداد راځنې وړې دي زما به شي.
شپه ډېره تېره ده لاره تو له کړلېچونه دي
هر قدم خطر دی، هره لوښتنه کې دامونه دي
دا لاره مزل غواړي
جنگ غواړي تکل غواړي
منډې او یرغل غواړي
هغو به پرې دومي چې پاخه یې ایمانونه دي
)کاوون سپرغۍ، ۹ مخ(؛

وطنه
ستا گلونه
او ستا د دښتو اغزي
سپېرې ډبرې خړې لوټې، لمر وهلې دښتې
او بې پروا بادونه
د ستر امو او اباسین ستم شکنه څپې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هلمند د توپاني څپو بېباکه سرود
باد و باران، برېښنا او تندر و څپاند سیندونه
)هماغه ۱۱(؛

په ښکاري اشنا
درته سلام کوم!
پربېږده چې دا سپیني مرغۍ والوځي
لاړې شي جوړې جوړې ګلونه شي
ښکلې شي، ښایسته شي، امېلونه شي
واخلي په وزرونو کې تنکي بچي
ومومي سینو کې ګلالي بچي
سپیني سرې منږو کې زرکني بچي.
پام کوه!
پام کوه ماشي ته ګوتې مه وروړه!
...)ننګیال: هغه شپې هغه کلونه، ۱۳۵(؛

یارانو ګورئ،
له تندې مرمه،
د ساقي خوا کې،
د مینا څنګ ته
هېڅ نه پوهېږم،
دا ویرانه ده، که میخانه؟
ورپسې نور بندونه هم په ورته قافیه واله مسره پای ته رسي)خزان: د سحر په غېږ کې ۱۲ مخ(.

دلته زندان دی زندان
اسمان یې وور دی وور دی
پکې خو ستورې ښکاري او سترګکونه وهي
واړه ځلېږي او موجونه وهي
)محبوب سنګر: بنده کړیکه، ۵۷(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو ته
وطن ته
انقلاب ته به د کار هیله،
پالم به یې،
ګالم به یې،
سخته د ایثار مینه
دا)ها (چې له دردونو وچو دښتو او له غرونو راوتلې ده
)خاموش: مزلونه منزلونه ۹۳-۹۴ (.

د کښېنیو شاعرانو په استازۍ د اجمل ختک او ډاکتر امین الحق امین د ازادو کالبونو په بېلګو بس راوړو:
له یو ملا نه مې تپوس وکړلو
ما وېل ملا صاحب جنت به څه وي
هغه په ګېډه لاس واهه ویل یې:
"تازه مېوې او د شودو رودونه"
خوا کې کتاب ته یو طالب ناست وو
ما وېل ته به پکې څه وواېې؟
د زلېخې کتاب یې پټ غوندې کړ
وې چې "ښایسته حورې او شنه خالونه"
)د غیرت چغه ۵۵ (؛

دا یو مضبوط دېوال،
چې له صدو نه ولاړ،
چې له مودو نه ولاړ،
دا د غلام په وینه،
هم په هډوکو د ده،
د ده پخڅه خوشته)خیشته (شوه
د ده رده پخه شوه.
)امین الحق امین: ۷۲ مخ(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نویو او نیم ازادو کالبونو په لړ کې "یو ډول شپږ کرېیزې" هم لږ و ډېرې دود شوې دي. داسې چې لومړۍ څلور مسرې یې یوه څلوریزه جوړوي او وروستۍ دوې یې همقافیه راځي، لکه:

دا نسیم د پسرلي دی،
که الهام د نوي ژوند دی!
دا اواز دی د بلبلو،
که پیغام د نوي ژوند دی!
د سپین غر له ننګرهاره،
له کونړ همېش بهاره!
)وینه او مینه، ۲۱ (؛

ستا لویه ګېډه ده که له زهرو
ډکې پرته ده د خلکو وینه
زما په سر کې د ښکلو عکس
زما په زړه کې د انسان مینه
که دا هم ته یې دا دې اسلام دی،
زما نو دواړو ته بس سلام دی!
)اجمل خټک: ژوند او خوند، کابل ۱۳۲۲، ۲۳(.

اجمل خټک دغه ډول ته نوره هم پراختیا ورکړې، داسې چې لومړۍ مسرې یې یوه څلوریزه جوړوي او څلور نورې یې درېیزې.)وګورئ هماغه اثر(.
د رحیم مجذوب "پښتون ته خطاب" بیا په ځانګړې توګه د دې لړۍ له ښکلو بېلګو څخه ګڼل کېږي چې دومره پر یاد راپاتې ده:
))... تا لیدلی خوشال خان دی، زه لیدلی همایون یم
ته پښتو یې، زه پښتون یم، ته پښتو یې، زه پښتون یم...((

د لیکونکې د دا راز نیم ازادو، یا ← مونډیو شعرونو په لړ کې "زنداني کارګر ته")زنداني نغمې، ۲۱ ، "نوې نړۍ")سوزونه اوازونه، ۱۰۴(، "مین ارمانونه"، "ماته ګران دی هېواد"، "سره رېبېه د افغان"، "اواره مینه"، "د ویمار سهار"...)هماغه اثر(، "ښباخ" او "اتلان نه مري")اور او وینې، ۱۴۵ او ۱۲۰ مخونه(او د کاوون توفاني "د وینو شعر")سپرغۍ، ۱۳۷(د یادونې وړ دي. ننګیال، پیوند... او نور نوښتګر شاعران هم لږو ډېرې ورته بېلګې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (مونډي شعرونه
مونډي)یا سر پرېکړي (شعرونه، هغو نیم ازادو شعرونو ته وایي چې قافیې ونه لري او نور مسره ییز او سپلابوتونیک انډول یې سره برابر وي. دا ډول شعرونه د قافیه ماتوونکي او ازاد شعر له لومړنیو بېلګو څخه ګڼل کېږي، مګر دا چې د مسرو ، خجو او څپو د یو برابر انډول له کبله ورته بشپړ ازاد نظم یا شعر ویلای نه شو ، نو سم له لاسه پرې د "مونډي" نوم ږدو ، لکه واخلې، د صاحبزاده ادریس، امین الحق امین، ایوب صابر، د سایل، ساهو ، کاروان... ځینې بېلګې؛ د عبدالرحمن پژواک)کلیمه داره روپۍ د ۱۳۱۷ کال لیکنه (او یا د بهاوو الدین مجروح د ځانځاني ښامار او راوروسته د نورو ټولګو ځینې برخې، چې البته زیاتره یې د څپو د شمېر له پلوه ټاکلي)څلور مسره ییزې، اته مسره ییزې، دولس مسره ییزې او شپاړس مسره ییزې مسرې (ډولونه لري او په دې توګه یې زیاترې بېلګې په ازادو کالبونو پورې اړه نیسي. د اوسنیو ازادو شعرونو په ترڅ کې هم دلته او هلته ځینې مونډۍ بېلګې په سترګو لګي، لکه:

یو د مني مازیګر دی،
یوه د میني ننداره.
د یانوش خزاني وني،
لکه ځلی د سرو برېښي...
)سوزونه او سازونه، ۱۹۷ (؛

لمر وو ، نوی څرک وهلی
د درو او غرو له څنډو
پلوشو یې برېښولې
لکه زر و اوریني څوکې...
)هماغه اثر، ۲۲۳ (؛

- بیا د ګلونو پر نازکو شونډو
زموږ د کور پر خوا یو زوږ راځي
بیا د ساقي د سرو پیالو په کړنګ کې
د دغې وراني دنیاګۍ پر لېمو...
)خالق رشید، یو ناچاپ شعر (؛
او دا هم د استاد شپون)برېښلیک ۱۳-۲-۱۰ (د یوه اوږده شعر)) درقد ((لومړي دوه بیته:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پر قبر به لاله زرغون وي
خو زما دا خبره مه هېروئ
چې هلته لرې د سیندونو غېږ کې
یو تور ځنګل دی د اغزنو ونو....

۳) کېنتوز او سانت

د)کېنتوز (یا)سانت(په نامه دوه شعري ډولونه چې ښاغلي هاشم بابر د اروپايي شعري ډولونو په نامه، له یو ټاکلي شمېر څوارلسو اووه څپیزو او اته څپیزو مسرو سره په پښتو کې ازمايلي او خو ټولګې یې ترې رغولي ، کوم نوی ازمېښت یا نوښت بلل کېدای نه شي، بلکې د اروپايي))←سپین blank verse ((او زموږ د))←ازاد شعر ((په لړ کې، له لړو ډېرو قافیو او ردیفو سره د قافیوال او))←مونډي شعر ((یوه ګڼوله برېښي،

کېنتوز یې، لکه:

وړاندې هم یوازې وم
وروسته هم تنها شومه
هر ځای کې تالا شومه
هر ځای کې تالا شومه
هر څه مې که خوښ شولو)هر څه کې دوکه شومه(
نه خوک راسره شولو
نه زه)له(چا سره شومه
ته له ښاره لاړلې
زه هم پر بیدیا شومه
تم رانه جدا شولې
زم درنه جدا شومه
دغسې ژوندون کې زه
دغسې لګیا شومه

او دا یې هم د سانت بېلګه:
دا هستي زما هستي ده
او که ستا د سترګو عکس دی
دا مستي زما مستي ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا ستا د حسن رقص دی
ګڼې ځان چې ځان کې ګورم
په تیاره کې تالا کېږم
خپله سا راته بلا شي
له وجوده یې بوږنېږم
)دا چې دا خو زه یم(
دا زما د هستۍ راز دی
دا زما د جنون پوهه
دا زما بېوسه چیغه
دا زما او ستا یووالی
د ازل شته شوی ساز دی

)زرین انځور، ژوندون، ۱۹- ۲۰ مخ - د ۱۳۷۲ پېنځمه ګڼه؛ همدا راز د رحیم مروت، د))دار الاوهام((اړونده سریزه هم پامورې ده .(

۴ (هایکو)Haiku(

هایکو تر بل هر بهرني نیم ازاد شعر په دې وروستیو کې زموږ له دې سره ښه ترا اړخ لګولی او غوره یې بیا دا چې ډېرو ، په تېره برو شاعرانو له خپل ځېږ- خجیز تول وتال سره برابره کړې ده. په لومړیو کې د لرې خوا ځینو))ناظمانو ((د عربي وییونو)ریاح، ناف، رقاص... (په مټ کورټه مصنوعي بڼه ورکوله. لیکوال په یوه کره کتنه کې د قاسم محمود)بنوي(د هایکوګانو))لومړی پښتو ((ټولګه په دې لاسوند تر نیوکې لاندې نیولې وه چې پښتو او جاپاني غرپوهې سره ځمکه او اسمان هومره توپیر لري او که شعر هرومرو د دغه شعري ځېل پېښې کوي، په کار ده چې له پښتو ځېږ- خجیز رغښت سره سمون ورکړشي.

بیا چې ځینو پرې لنډۍ را ننګوله، په بله وینا ، تر لنډۍ یې هم راباندې ډېره درنه خرځوله، نو د))← تېپیزې((سوچ را پیدا شو چې ګوندې له هایکو ځخه د پېښاووانو پام دې خپل نیم وګړنی- نیم ادبي ځېل ته راواوړي؛ ځکه هایکو هم د جاپانیانو همداسې یو شعري ځېل دی او زیاتره د لیکلوستوالو پنځونه ده. اوس چې د نړۍ تر ګوټ ګوټه رسېدلې، نو د یوه نړیوال شعري ځېل په توګه یې جوړوونکي بیاهم زده کړه وال، په بله وینا ، لیکوال او شاعران دي په هغه هېواد کې یې مخینه تر۱۲مې پېړۍ پر شاځي، خو تر نولسمې پېړۍ ، نه دومره دود وه او نه دومره زیاته پامور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو لنډ شعر دی چې په انځوریزه ژبه د یوې طبیعي یا موسمي تجربې خیال په شعوري بڼه لېږدوي او له انساني اکر بکر سره تړاو ورکوي.
په دې توګه پښتانه شاعران هم د تېپیزو له رادودېدو سره سره، د هایکو له سیالۍ هم را پر شانه شول او د اغلې غوټۍ خاورې په خبره))مېلمنه ځادرې کوربنه شوه ((، مانا دا چې په پای کې هم تېپیزې رادود شوې او هم هایکو راخپله شوه، هغه هم، د آر جاپاني رغښت د هو بهو راخپلولو پرځای چې رومبۍ مسره اووه څپېزه وکاري، دویمه پېنځڅپېزه او درېیمه اوولس څپېزه، په تولهٔ مانا راپښتو کړ شوه او ګړ سره یې د یوه نیم ازاد شعرې ځېل په بڼه د پښتو شعر یو ټوک وګرځېد. بلخوا، د دغه نیم ازاد یا مونډې ډوله))← درېیزې ((ځېل له رادودېدو سره زموږ د نوې- ازاد شعر بهیر هم چټکتیا او پراختیا وموندله او ښایسته ډېر ناباندې قافیه وال او بیا غزلبول، لکه))ح.زړه سواند ((یې دېخوا ته رامات کړل.

هسې خو ډېرې ښکلې ښکلې هایکووې راپنځول شوې، خوسم له لاسه یې پر دوو لاسته راغلو بېلګو بسنه کوو چې څپېز- خجیز توپیر یې سره همدومره دی چې د لومړۍ درېواړه مسرې یوولس څپېزې دې او د دویمې بېلګې لومړۍ)← پایخجې (مسره لس څپېزه راغلې او ورپسې دوې نورې یوولس څپېزې:

چا راته وېل چې د سپرلي ورځو کې
هغه ترې لرې ګرځي ساګو پسې
ځکه پټې کې مې شړشم وکرل
)د هزارې سیمې شاعر اسماعېل ګوهر، نړۍ ۳۲/۴ ګڼه (

پر بام ناسته وه هلال کمیتې
موږ یې په تمه وو چې میاشت به ګوري
هغوی دوربین کې جینکو ته کتل
)هماغه اخځ (.

بشپړ ازاد شعرونه

۱(هغه ازاد شعر چې مسرې یا ببلا ببلې برخې یې په لومړۍ خجنه څپه پیلېږي:
- تېر به شي
دا منی نور،
را به شي څرمنی نور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبه چلي سا
په مرو رګو کې
د ګلپانړو
د سرو ګلو
د ګلبڼ
د برم ويلاړ زما
)اورا و وينې، ۲۲ مخ(.
دا پاس بند پر دوو مسرو وېشنه مومي لومړۍ له درو توتو جوړه ده او دويمه له شپږو يا په بله وينا لومړۍ درې ځايه شوې او دويمه شپږ ځايه؛

-وتره ده
نن وتره ده د ذهن کرونده زما
وتره ملا وتره ماليار ه نن
وکره څه وکره
نه چې د غرض خاوند
زما په وتره ذهن کې
تخم د شک وکري
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۴۸ مخ(.
د پاس شعر لومړۍ مسره له درو، دويمه له دوو، درېيمه له يوې، څلورمه له دوو او پېنځمه)ورو ستۍ(له يوې توټې جوړه ده؛

-بيا مې د هوس د وچو شونډو پر پترو باندې
تاو د تبې راغی
ما وېل وسومه
ځکه مې په زړه کې د تيارو دنيا خوره شوله
ته چې له باغوانه لرې لرې شوې
پاتې په بېديا کې شوې
اوس به نو په سرو وينو
سرو سترګو ژړا سره
چا وويل چې ته راځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه دې پسرلیه له ګلانو نه
پوه شه)د انسان د وینو بوی اورم(
مه راځه تر څو چې له باغوان سره یو ځای نه شې،
هلته چې یو ځای شوې
پسرلیه له باران سره،
ستا به د لمنې سره ګلونه
د هغه سپینو لاسونو د تناکو په اوبو باندې،
ووینځل شي،
پاک به شي...
بیا به نو زموږ د ولسونو پسرلی راشي)آر: به شي(،
ستا به په ورېمو سره،
شي زموږه د سپېرو شونډو للمي پترې
اوبه)به(شي
ګل به شي وطن زموږ
سور به وي چمن زموږ
مینه وي دنیا دنیا
خوند به دې ورېمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرلیه زموږ زړونو ته دې بر ښه راځې !
)فاروق فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۱۴۳-۱۴۵ مخ(.

دغه پاس شعر له آره په لومړۍ خجنه څپه پیل شوی او پای ته رسېدلی دی. که دلته هره جلا لیکل شوې ټوټه په لومړۍ څپه کې خج ونه لري، له تېرې ټوټې یا ټوټو سره په یوه یوازېنۍ مسره کې راځي او ځانته جلا مسره جوړولای نه شي.
دا هم یوه بېلګه چې هره مسره یې په لومړۍ خجنه څپه پیل شوې ده:
- مه وژنه
ما مه وژنه،
زه یم بېګنا ماشوم،
زه د فلسطین یتیم،
زه د دیر یاسین یتیم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه يم د صبرا يسير،
زه د شطيلا يسير،
تا بې پلاره کړی يم،
تا بې موره کړی يم،
تا بې کوره کړی يم...
يه ازار ګټليه،
يه مختور نتليه !!!
مه وژنه،
ما وژنه...
)سوزونه او سازونه، ۲۵۱ مخ۷-۷-۲۱ل (؛

- کله چې راورسي
تروره پوري،
شي دې بيا لاسونه
د دعا پرتم !
سترګي دې
ويرنې بيا
د سوي ايره شوي ښار...
)زما نړی، ۲۷مخ۳۰-۶-۹۴ (؛

- تلو دې ددې خلکو خندنی کړمه،
تلو دې بيا له سره لېونی کړمه.،
تلو دې پر زړه وويشتم،
زخمي يې کړم
نتلی او ناخواله
لکه تل...
)اصف بهاند: ژوندون، ۲۲ دويمه ګڼه(.

۲: هغه ازاد شعر چې لومړی خج يې د هرې مسرې پر دويمه څپه راځي او د نورو ډولونو غوندې ورپسې خجونه درې درې څپې وروسته راځي، بېلګې يې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ما ولیدله سپینه
خوځېدله
د اسمان په اننګو کې،
چا ویل د ورېځو مور ده اوس به وژاړي په کوکو،
نه پېغله ده د لمر تر سیوري لاندې
چې اورښت یې خرخولو.
)فردا: ۲-۱۵۱ مخ(؛

- په کور کې،
په کار کې،
- په کلي کې،
په ښار کې...
که هر چا سره ناست یم،
له هر چا سره ناست یم،
که څم په کومه لار کې،
ته ما سره ملګرې،
زما وینه کې ګډه،
زما روح و روان یې
)خاموش: ۱۱۵ مخ(؛

دا ستا د سپېڅلتیا د کلیسا له کنګرو نه،
زما د پاکې مینې
د برخلیک بېګناهې انګازه کېږي...
ښندونه د ایمان د لمر د هسک مې،
وړانګن په پلوشو د سرکو وینو،
چې الوځي د سا په بدرګه مې،
د نور د ابدې جنت پر لورې...
زما له وچه هډه،
زما د مصلوب پژې له رګ رګه
///

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو،
مه تویوه اوښکې
ورتېږ ورتېږ
ګراني موري،
زما په ویر ویرژلې،
"سپېڅلې" درنې موري!
///
زه وینم
چې را درومي دي له عرشه،
د نمانځنې، د ویاړنې،
د امن و د داد ډېرې پرښتې مبارکۍ ته!
او
ږدي دې پر زخمي مورنې زړه باندې،
پټۍ د لورېينې!
)ګلولې۱۲مخ۱۱-۱۰-۷۲ل(.

۳: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په درېیمه خجنه څپه ویل شوي دي، د دیواني قافیه وال هغه غوندي ډېرۍ برخه جوړوي او دا خبره د هېښتیا په دې نه ده چې ازاد شعر لیکونکیو لومړۍ ځل زیاتره د همدغو دیواني شعرونو تر اغېز لاندې له قافیه والو شعرونو څخه راپېل کړې او تر یوه اوږده کړاو او پړاو وروسته یې ازاد شعر ته مخه کړې ده او څنګه چې خج د پښتو شعر لومړۍ بنسټ جوړوي، نو دوی یې هم زیاتره هماغه درېیم درېځ په پام کې نیولی او یا په بله وینا، په نیم آګاهانه توګه یې پر دغه درېځ ډېر زور اچولی دی. هر ګوره څلورم درېځ یې په دویمه او لومړی درېځ یې په درېیمه پوړۍ کې راځي، مګر دوې هغه یې، لکه پاس یې چې ببلګې راوړل شوې، ببخي کم لیدل کېږي. د دې لپاره چې په درېیمه خجنه څپه پېلېدونکي ازاد شعرونه خورا ډېر دي، نو د رنګارنګۍ په پام کې نیولو سره یې لنډې لنډې ببلګې را اخلو:

نرۍ لار زمونږ له کوره،
د شنو)شوو (په ځنګل کې
د پستو وښو له پاسه
ان تر سینده رسېدله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترورمې وه
يو ځو سيوري راپسې شو،
زمور له کوره تر ګودره
(پيوند: سيلۍ، ۳۹ مخ)؛

- دلته سوړ د زړه نغرى وو
د زړې ايشيا ګوګل کې
د سړو سړو سيليو،
د ناخوالو،
ناتارونو،
د نادودو،
ناورينونو.
(هماغه اثر، ۲۰۲ مخ)؛

- پربېړده پرې
سوى ستې شم،
لوليه مکوټ الوى،
په اورو کې،
انګارو کې،
په لمبو کې
دوزخو کې
د سرکښو ګناهونو
(زنداني نغمې ۴۰)؛

- ځومره وياړ و سرلوړې ده،
د هوډونو،
د سرو اوښکو په سرو پرخو،
د سرو هيلو د ګلپاڼو مخ پرېونه...
(سوزونه او سازونه، ۲۲۴ مخ ۱۱-۱۰-۷۱)؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ورتېرو بېلګو سره د دغي بېلګي توپير دا دی چي دلته پر څلور څپيزو او اته څپيزو مسرو سربېره وروستۍ هغه دولس څپيزه راغلې ده. د دغه شعر د نورو بندونو وروستۍ مسرې يا دولس څپيزې دي او يا هم ان شپاړس څپيزې دي:

- ازاد شعر دی هماغه،
چي ازاد وي
د زړو او د پردو ړندو پېښو له بنديزونو.
ماتې کړي زولنې د قافيو،
او اتکرې د رديفو او د رويو،
راوتلی له زندانه د عروضو د خليل بن احمد.
نه ېېځای زړې پېښې د ميا شرف او
"جزئيات" د بهايي او
يا چتې خوشي خوارۍ د بې ګودره "سمندر" د بدرشو...
)اوراو ويني،١(
پاس بېلګه په يوه اوږده شعر اړه لري چي د مسرو رنګارنګي پکې يو څه زياته ليدل کېږي، څلور څپيزې، اته څپيزې، يوولس څپيزې، دولس څپيزې، شپاړس څپيزې او نولس څپيزې دي؛

- اوه
چي خومره ده اوچته،
اوه
چي خومره ده ګرانبيه،
ستا د ميني ويني بيه،
د بې بډ ښايست ښکلا،
د واده د ولور بيه...
چي يې نه شي ادا ينه،
په هېڅ توګه پوراينه،
په هېڅ ډول بساينه!
)هماغه ١٢(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه پاسنۍ شعري ټوټه کې دا ټکی د پام وړدی چې د)اوه (یا)او (غونډې یو څپېزې ټوټې یوازې په هغه ډول کې خپلواکې مسرې کېدای شي چې شعر په لومړۍ خجنه څپه پیل شوی وي، مګر په دغه اوسني ډول او دوو نورو)په دویمه او څلورمه خجنه څپه پیلېدونکیو (ډولو کې دغه ځانګړې یو څپیزې ټوټې باید له مخنۍ یا وروستنۍ ټوټې سره د یوازېنۍ مسرې په جوړونه کې برخه واخلي؛

- د کړنګ ژمي سړه شپه ده
ببر خېژې د پنډغالي د کېږدیو
د سړې سیلۍ له کوکو او شور ځوږه
چې راځي له ارتو ویرو سپېرو دښتو
پر اوږو د تورو خاورو، زړو شګو بربکیو...
)هماغه ۸۲ (؛

- دربغه دربغه
چې نور نه سپړي ګلونه،
ګلغوټۍ دې د موسکاوو
د ښایست د سباوون په نارنجباغ کې...
)نوې پېړۍ او نوې زرۍ ۴۱ مخ ۹ -۱۲-۹۷ ز (؛

- ستا د سترګو د ککیو د هېنداړو
په رڼوب کې،
په زرګونو انځورونه د هستۍ
پر ځلېدو دي...
)هماغه ۷۴-۷۵ (؛

دا لاندې شعر تر پایه له څلور څپېزو، اته څپیزو او شپاړس څپیزو مسرو څخه رغېدلی دی. په دې بېلګه کې ښه ترا جوتېږي چې نه یوازې د څپو کمی زیاتی کوم نقش لري او نه یې لنډوالی او اوږدوالی، بلکې همدا خجونه دي چې د څپو شمېر د ځان اړوندوي او هغه دا چې تر لومړي خج وروسته چې خپل خوښی)اختیار (دی، نور ورپسې درې درې څپې وروسته راځي او څنګه چې تر لومړني خج دمخه له یوې نیولې تر دریو ناخجنو څپو راتلای شي، همداسې تر وروستي خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته همدومره ناځجني ځپې راتلای شي، یا په سرچپه توګه غورځېدای شي.

- یه ځپانده سمندره !
مېړنیه، لېونیه !
ډک له شور و له غروره،
له سکونه ناخبره.
یه مین مدام پر تللو،
له یوې لورې بل لور ته
ته د لمر سمندر وینې،
د اسمان پراخه غېږ کې،
د تیارو پر لور بهېږې؟
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۴ مخ(؛

ساړه باد پر مخ اخېستي،
خاورې، دوړې او خځلې.
رېږدوي څانګې د بوټو،
رژوي پاڼې د ونو.
)هماغه ۷۰(؛

ننګرهاره، ننګرهاره !
یه زموږه د ننګونو،
د پلرونو، د نیکونو.
یه د سرو ګلونو باغه !
یه له سرو وینو نه جوړه
تا نه زر وار درواری شم...
)فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۲۳(؛

لا سنګر دی،
لا سنګر دی،
لا سنګر دی د برمونو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا سنګر دی د ننګونو،
لا سنګر دی د بریو،
د بریو او بریاوو.
لا سنګر دی نه نړېږي،
ټینګ ولاړ دی نه غورځېږي...
)هماغه ۷(؛

- ستا خبرې مې
د ذهن په کوڅو کې،
د انګۍ غوندې خپرېږي،
تکرارېږي.
ته چې یو ځل
- مینه -
یاده کړې صنمه،
نو غبرګون یې اورم:
مینه، مینه، مینه!
)خاموش: ۱۲۳(؛

- د کنې دنیا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کاږم
چې:
د سره تاریخ په پاڼو کې تلپاتې ترانې شي،
زمانو ته افسانې شي.
)کمال مستان: هېواد ورځپاڼه، ۲۳-۷-۶۲(.

۴: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په څلورمه خجنه څپه ویل شوي دي، تر مخنۍ ډول وروسته په دویمه ډېربنتې کچه کې راځي د یو څو شاعرانو لکه کاوون، ننګیال، فردا، خزان، خاموش، یاري، رشید... زیاته هڅه هم همدې ډول ازاد شعر ته ده، دلته داسې بربښي چې یو د بل تر اغېز لاندې تللي وي، که نه په دودیز ډول او بیا په ځانګړې ډول دیواني شعرونه زیاتره په درېیمه خجنه څپه پیل شوي دي او د دغه بل ډول ډېرې لړې ببلګې لیدل کېږي او هغه هم زیاتره په لس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځپيزو ځلوريزو کې. په وسمهالو شاعرانو کې اجمل ښتک په نظمونو او نيم ازادو کالبونو کې لومړی ځل هڅه کړې ده.

بشر نويد يوځه زياته ازاده بڼه ورکړې، لکه:
زما د سترګو د رنجو دوه لويې لويې لکۍ
زما د سر د وېښتو غوړه غوړه نېغه کرښه
زما پر غونډ مونډ سکنې مخ باندې نری خال
زما پر وروځه د خړپوسو د يو زخم خاپې
زما په زنه کې يو اوږد کوتی
زما اوږده او هسکه دنګه غاړې
زه خپل تصوير د ماشومو الي ګورم
)نويد: مشالونه، ۱۴۷ مخ(؛

- دلته د مرګ د غرو رغو له کومې
- دلته د جنګ له جل وهلي ستونې
- لمبې فرياد د نوي ژوند راخېژي
- د مرګ پر ګور د ژوند ډيوې بلېږي
- سوله پر جنګ پياوړې...
زه يم ژوندی موري
)اور او وينې: ۱۴۲(؛

يه سرغړانده
تورتمه پيره،
د ناورينونو
د ناتارونو.
مه نغاړه پښې مې
په زولنو کې د تورتمونو،
د سرو لالونو او مرجانونو د بهيرونو...
)هماغه اثر ۱۵۳(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پرې
چې دې ښکل کړم
دا لمرین لاسونه،
دا د لمر خدای ته
پر دعا هسک،
دا د سپېدو د سپېداړو ښاخونه،
په لاسبرې کې
د ناپایه بوږنوړې تورتم...
)زمانړی۲۰-۲۲مخ(؛

- هغوی
په تولّه تورزړی
زما د بڼ د وروستې چونې
مری ومروړله
او
په خپل ټول وحشت یې،
وروستۍ نغمه د ژوندانه
ورخنې وتروړله
)هماغه۷۵(؛

- هغه مهال
چې ببدیانې ګلونه،
په خزانې چوپتیا کې
ساوړکوي،
او غر
د ښار د زړه تنګۍ
کیسې کړي،
زه
ستا د سترګو په ورشو کې وینم
فال د سبا...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه۷۶- ۷۸ (؛

- خدایزده
د شپې په کومه توره
پولادي کلا کې
باد بندي دی،
چې نه یو څرک د کوم پیغام
نه د رڼا لګېږي،
او سوړ سمخ چاپېریال،
کړي د تلپاتې ناورینو خبرې...
)نوې پېرۍ او نوې زرۍ۹۲- ۹۳ (؛

- که زما وینې بهېدلې نه وای
که زما غوښې سوځېدلې نه وای
او که سینه مې په ګولیو سورۍ شوې نه وای
او د ناکامه ژوند غوټۍ مې رژېدلې نه وای
نو دغه سره او ښایسته ګلونه
دغه تنکۍ او نازولې غونچې
په دې سپېره بیدیا کې
پر دې ښوره او سوځوونکې ځمکه
راټوکېدلای نه شوې...
)کاوون: سپرغۍ، ۱۱۹ (؛

- زه او ته
دواړه په ګډه سره،
ولاړو د وینو پر لاړ.
شپه توپاني غوندې وه،
او لاره ډېره پاتې.
سړو سیلیو وچو دښتو کې نښا کوله،
ځنګل ډوب شوی وو د وېرې او سکوت په سین کې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر، ۱۲۸(؛

زما پر وچو شونډو
پر دي سپېرو خزان وهلو پاڼو
د وینو شعر لکه بېباکه نسیم
- اوړي را اوړي او چلېږي پسي...
)هماغه اثر، ۱۳۷(؛

- سحر اوچت شو
د تیارو لمن یې خیري کړله،
او سپرلنیو وږمو،
د دي شینکي اسمان په دښتو کي
په سرو منګولو،
باغ د نارنجو جوړ کړ
او
د دي لوی دریاب په غاړه کي
د حسن پر کور،
د شنو اوبو د سپینو سپینو آیینو له پاسه،
د سرو لمرونو
طلایي ماهیانو ولامبلي.
)ننګیال: هغه شپې هغه کلونه، ۱(؛

- زه به د شعر غوټۍ،
زه به د اوښکو ګلان،
زه به مسري د غزل،
زه به دا ماتي ماتي مړي مړي د زړګي خبري،
دا څوربدلي هیلي،
دا رټل شوي اسري،
د پسرلي په مرمرینو اوبو و مینځمه
)هماغه ۱۲۳(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سبا سپین لاسونه،
په تورو تورو اتکړو کې د شپې،
هسې لا ښکېل پاتې وو.
چې لمر راوځلېده،
او اتکړې او به شوې،
د تورې شپې غوټه هم پرانېستل شوه !
)فردا: د گلپاڼو پرخې: ۷۰(؛

- شپونکیه وخانده او
ښه وخانده،
خانده ورشو کې له رمو سره دې
چې پسرلي کې یه شپونکیه
د خندا ورځې دي !
)هماغه ۷۹(؛

- زه د تورتم له غبرې
سوی سکاره، تندی مې مات او غاښ وتلی راغلم
سر تر پښو یمه په وینو کې سور
له ډېرې تندې خپلې وینې څکمه
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۳(؛

- زما د سترگو اوښکې
چې مې د زړه وینې دي
د خوږ جانان په نظر
څو د باران څاڅکې دي
)هماغه ۴۱(؛

- د زماني قاصده،
زما غږ ورسوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغي گردي دنیا ،
د بشریت غوړو ته !
لکه سپېدې چې:
- د رڼا -
او د سبا د راتلو زېرى راوړي
پر دې ښوره او سوځوونکي ځمکه

دغه پاس بېلگه له اتو مسرو رغېدلې ده، د سر او د پاى هغه له دريو ، دوو ، او منځنۍ شپږ واړه له يوې توتې څخه جوړې شوي دي. په دربېمه مسره کې)او (زياتي راغلى او د اتمي مسري)زما (که يو څپېز ولوستل شي يا)تا (زيات شي، تول و تال يې پر ځاى کېږي او د نورو مسرو غوندې يې لومړى خج پر څلورمه څپه راځي.

زما د وريتې مينې سوې سينه
چې د چا ناز او د خندا په خاطر
د توپاني غم د لمبو تنور کې
تاوه راتاوه شوه او وريته شوله
ستا د نوښت د سمندر له تله
ستا د قلم د ښخوبي له ليکو
ستا د حساس له توپاني زړگي نه
د خپل پرهر د رغېدو په خاطر
د خپل ستي عشق د خوښۍ په امید
دارو درمل غواړمه
دارو درمل غواړمه !
)اسماعيل يون، ناچاپ(

تا کې زما د شعر غوټۍ وخندل
تا کې حيا د پښتونوالي وينم
تا رپولې ده شمله د خلمو
تا د وطن د ناوکۍ پر ټنده
له خپلو سرو وينو نه خال ايښی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

)صفیه صدیقي: زما لوپټه(؛

- ما د سپېڅلي پاکې مینې له بڼ
راوړي تا لره ځولۍ ګلونه
بیا مې ګېډۍ له سرو ګلونو جوړې،
ستا په پټکي او خپل وربل کې ږدمه.
)هماغه اثر(؛

- زما شهیدو اوښکو
په سره ډولۍ په سره کفن کې مې نن
د یار د کلي پر لور
پکې دننه
نیمه خوا ناوکۍ
د اسمان حورې پر اوږو ګرځوي
)هماغه(؛

- سمه ورانوه دا نیم ودانه ځاله
پکې پراته دي خو بې خوکه کوچني
مه سوځوه یې د امید جونګړه
پکې ژړېږي بورې وراړې مېندې
)یارې، ناچاپ؛ وروسته چاپ شو(؛

- آ د زردشت د کور لرغونی نغری
پټ د باروتو په سکروټو کې سو
او د خیام د جام د شونډو پر سر
د وینو سره پترې له ورایه ښکارې
)هماغه شاعر(؛

- زه دې تصویر جوړوم،
د تصور په قلم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه د تخت له پاسه،
د محبت په ګوتو ،
پخپلو وینو باندې
خو په دې نه پوهېږم
چې ستا مغرور ښایست ته،
د یو ببوزلي زړګي،
دا یو نیمګړی انځور،
وړه ډالۍ شي که نه !
)هماغه شاعر (؛

- پرېږدئ
چې دا ناغوړېدلې غوټۍ،
وږمې ته خوله پرانیزي
لکه
پخوا په شانې،
زما د پاکو ارمانونو غوړګه،
د ستر توپان له لاسه وژغورل شي،
شي پر کلک ښاخ بدله...
او
د ساړه سیوري ترلاندې یې بیا ،
شي کاروانونه دمه
)مواج: پامیر، ۱۹-۹-۲۲(؛

په پای کې د شوق ترخنګ د سوېلي پښتونخوا)ژوب(د ازاد او بیا لنډ شعر مخکښ ښاغلي محمود ایاز پر ځلورمه خجنه څپه ببلګه وړاندې کوو. چې ټول ټال دوې مسرې لري، لومړۍ درې توټې رانغاړي او دویمه یې دوې ټوټې. دا چې دواړې یې پښځلس پښځلس څپیزې دي، بشپړ نه، بلکې نیم ازاد))←مونډۍ ((شعر دی:
ګڼې وریځې
چې د هیلو
ویلې ویلې شولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکر زانې دي
په زوره زوره چیغې وهي.

انځوریز شعر)Illustrated verse(

انځوریز شعر د نوي- ازاد شعر او بیا ← تمثیلي شعر له خورا هنري ډولونو څخه ګڼل کېږي، کټ مټ د یوه انځور یا تابلو غوندې یوه یوازینۍ سکالو، پېښه، منظره... رانغاړي. څنګه چې لیکوال د نورو اغلو او ښاغلو بېلګو ته لاسرسی ونه موند، نو خپل تور توتان د مینه والو مخې ته ږدي:

د انځوریز شعر بېلګې، لکه:

د لاسونو وچ ډاګونه مې
خړوب ستا د وېښتانو په باران شول
او د ژوند زمولي شبېې مې
ستا د مخ په بڼ کې تاندي...

خو بیا هم،
دا یو ارمان مې دی
لاهسې پر زړه پاتې
چې مې ستا تر پلونو لاندې
ها کرلې سترګې نه شوې رازرغونې !

- ما خپلې سترګې وکرلې
په تګلورې کې ستا

په دې اسره،
چې به راشنې شي
ستا د ناز خرام تر پلونو لاندې...

خو تا
-له بده مرغه-
کړ خپل تګلوری بدل
او زه همغسې
-د پیخوا په شانې-
درته یومخ سترګې پر لار پاتې شوم !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)زما نړۍ ۵ (؛

د ېر کلونه راغله،
لا ړه...
خو زما برخلیک لا هسې دی په تمه
ستا د سترګو په دوتر کې،
ستا د یو کتو لاسلیک ته ! !؟

)ناچاپ(؛
- باران
کښي په پستو ګوتو،
څه پستي پستي سندرې،
څه خوږې خوږې بدلې...

خو،
د باد دې غبرګ لاسونه
چورلټ مات شي
چې یې څومره
زړه راکښونکي
مینه وړې ترانې
راولوټلې)ناچاپ(.
!

نامانیز شعر یا مهمل سرایي)**Nonsense poem**(

په پښتو کې قافیوال هغه استاد حمزه له اردو شعرسره د سیالۍ لپاره ازمایلی او په ازاد کې شاه سعود. که رښتیا خبره وي،د زیاترو ناریالېستي)ابمبجنبستي، اکسپرېشنېستي، ابمپرېشنبستي، سېنسوالېستي او د پوست مودرنېزم د نورو ابزمونو او بهیرونو (لارویانو شعرونه په همدې ډله کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- ښپرکی
په پښتو شعر کې ښوییدنې او تېروتنې

د قافیوال شعر دودیز ویارونه مو په)۴(ښپرکي کې وړاندې کړل، دلته غواړو، د))ښپیز- خجیز((سېستم له پلوه قافیوال او ازاد شعر دواړه ډوله د نورو ښېرمه رغښتي توپیرونو، لکه د مسرو اوږدوالی او لنډوالی او... په پام کې نیولو سره تر کتنې لاندې راولو.

۱: خجیز ویار)عیب(

سېلابوتونیک)ښپیز- خجیز(آر چې د پښتو شعر ټولیز)عام(بنسټ بلل کېږي، په ازاد شعر کې بیا په ځانګړي ډول بنسټیز ارزښت لري. که څه هم دلته ښپیز ویارونه)عیبونه(یا ښپیز زیاتی یوازې او یوازې د خج په تړاو تر پام لاندې راځي. دا یوه دیالکتیکي اړوندې بلل کېږي. د خج بېځایوالی هرومرو له ښپیزې نانډولۍ یا کمي زیاتي څخه سرچینه اخلي او دغه راز په سرچپه ډول ښپیزه نانډولي یا کمی زیاتی له خجیزې نانډولۍ یا په بله وینا کمي زیاتي او بېځایوالي څخه رازېږي او هغه دا چې له پیل او پای څخه پرته هر چېرې باید درې درې ښپې وروسته خج راشي. کومې خجیزې نانډولۍ او بېدودۍ چې په ګړنیو شعرونو یا په بله وینا ګړنیو شعرونو کې پېښېږي، د لیکني هغه غوندې په ازاد شعر کې هم پېښېدای شي نه شي او کومه ښېل کېدونکې ګنا نه ګڼل کېږي. ځکه بنسټیز آر)وزن(ته وته رسوي. وګړنی شعر ځکه نه تاواني کوي چې بېلابېلې برخې)مسرې(یې بېلابېلې لارغې یا وقفې)← مات شعرونه(او بېلابېل سندریز ډولونه)طرزونه(لري، په بله وینا، له آره شعرونه نه، بلکې سندرې دي. په قافیه وال لیکني شعر کې هم کېدای شي خجیزه یا په غوره وینا وزني نانډولي په قافیو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ردیفو کې یو څه سپکوالی ومومي، لکه واخلئ یا کوتاني)د پخواني شوروي تورکتوکمي (شعر چې په لوستلو او بوللو)خواندن (کې ټول زور پر قافیه اچول کېږي او د چا خبره وزني تشې او نیمګړتیاوې پرې ډکوي.

۲: زخه

"زخه" د نویو دودېدونکیو ازادو شعرونو یو راز ویار)عیب (ګڼل کېږي. دغه راز بې وزنو ویارجنو شعرو ته "زخن" شعرونه وایي. زخه داسې منځته راځي چې شاعر یې دلته او هلته د بېلابېلو ورو ورو ټوټو په بڼه، د چا خبره، د معترضه ټوټو په توګه د ځینو بندونو په پیل کې بې له کومې ژبنۍ اړتیا اچوي او بې له دې چې د وزن له پلوه ورته له نورو مسرو سره خجیز یا په بله وینا تولیز سمون ورکړي. دا ټوټې کله یو څپیزې وي، لکه "او..." "خو..." "نو..." او کله څو څو څپیزې وي، لکه پرېږده، تر څو چې، لکه وطن مې... خو که وغورځول شي، شعري متن او مانا او له دې سره وزن ته کومه وته نه پېښوي. که پېښه شي، هغه بیا زخن نه، بلکې ویارجن شعر دی. بېلابېلې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

...ته ګوره دا به څه وي !
یا مینه لېونۍ شوه
)یا (کتنه ځنډنۍ شوه...
د لایق په دې یو مسره کې)یا (یوه زخه ده او په غورځولو یې سمون مومي.

)او... (
ځینو د وینو په سرو ستورو
"توره شپه وویشته"
چې...
زه او ته
دواړه په ګډه سره
ساحل ته
ورسېدو
)کاوون: سپرغۍ، ۱۲۹ مخ(.

د پاسني شعر ړومبی)او... (یوه زخه ده ځکه، نه ځانته مسره جوړولای شي او نه له وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسرو سره يو ځای کېدای شي. نو په کار ده، یا وغورځول شي او یا ورسره لږ تر لږه درې نورې څپې زیاتې شي چې پر څلورمه یې خج ځای ونیولای شي.
هرګوره، درېیمه ټوټه "چې..." له ورپسې ټوټې "زه او ته" سره یوځای کېدای او ورسره څلور څپیزه مسره جوړوای شي.
د کاوون د هماغه اثر په یوه بل ازاد شعر (۱۳۵ مخ) کې چې د هغه ږومبنې غوندې پر څلورمه خجنه څپه پیل مومي، د "وطن مې" "غبرګې ټوټې "زخي" بلل کېږي:

(وطن مې)
د امریکا په زهرجنه توره
زخمي شو او په وینو ککړ
(وطن مې)
دا قهرمان او غیرتي وطن مې
د (لوی شیطان) د نیرنګونو په اور
د سرمایې په سوځوونکو لمبو
سوی ستي شو لکه سوی ویتنام.
که دلته یې په "وطن" پورې یوه خجنه څپه نښلولې وای، لکه "بیا"، نو څپلواکې مسرې ځنې رغېدې او ټول یې له ټول شعر سره برابرېده.
د همدغه شعر د ورپسې بند په سر کې (خو...) هم زخه بلل کېږي.
خو...
دا سوځېدلی او زخمي وطن مې
ورپسې بل "خو..." "بیا له اړوند بند سره یوځای کېدای شي، مګر دوه ځلې نور "وطن مې" "بیا هم "زخه" پاتې کېږي. په دې توګه دغه ټول شعر د تول وتال له پلوه زخن او ویارمن دی. خو کېدای شي دغه زخې ترې ایسته وغورځول شي، بې له دې چې پاتې شعر ته کومه ستره وته پېښه شي.

په دې وروسته بېلګه کې (او (زخه ده، خو دوه ځلې)) دغسې ((د خج اخېستنې لپاره یوې یوې ژپې، لکه (ته (او (تا (ته اړتیا لري او همدا راز که د ورپسې مسرې سرویې) زما (دوه څپیز کارول شوی وي، نو له یوې زخې) او... (او غبرګو) دغسې (سره ګرد شعر)←څپیز- خجیز (ویار راخپلوي:
(او (لکه لمر چې:
خپروي خپلې زرینې وړانګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغسې)ته(:
زما د ژوند په شپو کې وځلېدې
دغسې)تا (،
زما د ځوانۍ دنيا روښانه کړه،
توده دې کړله
)هماغه اثر، ۱۱۳ مخ(.

خاموش په خپل يوه شعر)۱۲۰ مخ (کې، که څه هم)او (له يوې اوږدې ټوټې سره يو ځای کښلی، مگر بيا هم)زخه (بلل کېږي او په ټوليز ډول په څلورمه خجنه څپه پيلېدونکی شعر په دغه برخه کې بې وزنه کوي. دريېمه ټوټه يې بيا ←څپيز- خجيز ويار لري:
)او (تا هم په خپلو اوښکو
د شنډې ځمکې
سخت زگونه نرمول
د گلبوټو اوبه خور دې کاوه.
لايق چې شعرونه زياتره له دريېمې خجنې څپې سره کاږي، د يوه ازاد کالب په يوه مسره کې يې))يا ((زخه راغلې ده:
...ته گوره دا به څه وي !
يا مينه لېونۍ شوه
)يا (کتنه ځنډنۍ شوه...

د جيلاني جلان په لاندې)← تمثيلي (شعر کې ځانته راغلې)هغه (زخه ده:
)هغه (
هغه پورې شين بخونه غونډۍ گورې...؛
- - -
-) ټيک (
چې به زما پر تندي پربوت
په وار وار به مې راښکل کړ
لکه يار،
لکه بورا چې
خپل وزر پر گل را خور کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته جوړ د مینې شور کړي،
له رقیب سره په جنګ شي
او سیلۍ ته ښېرا وکړي
داسي ده به خال له پاسه
د برېښناوو لښکر جوړ کړ...
)عارفه عمرلور، هیله ۱۷ ګڼه(؛

- - -

-... او ستا د شعرونو او غزلو مضمون
زما د ذهن په کتابتون کي سپین کاغذ پاتي نه شو
زه به دا سپین کاغذ، د شعر په نامه
د کومي کونډې خوړکې
د یتیمانو خوشالتیا لپاره
د کوم وران شوي کلي
په کوم ادرس کي لیکم
عنایت الله پویان)منصوري چغې ۲۲۰(؛
په دې ښکلي شعري ټوټه کي لوموړۍ)او (زخه راغلي او په ورپسي دوي مسري سره که جلا شي، ښه تر ښه ،که نه د یوي مسري په توګه ببتولي لري، همدا راز یې)ذهن(یو څپیز لوستل په کار دي؛

-زمونږ د کلي...
په دې تنګو او په خړو کوڅو
چي تاو راتاو دي)وې(، غاړه وتي دي یو بل ته سره
او د پرون د څو سرکښو او یاغي اسونو،
په وحشي منډو او ځغستلو سره
په سپېرو دوړو او ګردونو کي لا
نوري هم تنګي او سپېرې ښکاري)ېږي(...
)هماغه اثر، ۲۹ مخ(؛
په پاسني شعر کي لومړۍ ټوټه له دویمي سره یوه مسره رغولای شي، خو))کوڅو ((چي باید)کوڅي(راغلي وای، د اهنګ د ښه تراجوتیا لپاه یوې څپې ته اړتیا لري، نو سمون یې داسي راتلای شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

)زموږ د کلي هسې تنګي کوڅې(؛ همداسې يې که د وروستۍ مسرې))ښکارې((پر))ښکارېږي((واړول شي، څپيز انډول يې سمبېږي او اهنګ ورسره ښه ترا سمباليداى شي.

۳: څپيز- خجيز وياړونه

ټوليزسېلابوټونيک وياړونه چې د ازاد شعر په ځينو "ازمايښتي" ګړاوونو)مشقونو(کې ليدل کېږي:

)زه (لکه ازاده مرغۍ
له قفسونو او دامونو لوړ
به الوتم او پروازونه مې کړل
او د ښکارې ګوتو ته نه ورتلمه
)او(زه دې د مينې تورکې ښکېل کړم اخر
)خاموش: ۱۰۱-۱۰۲(.

دغه شعر د شاعر د زياترو ازادو بېلګو غوندې په څلورمه خجنه څپه ويل شوى دى، مګر د "زه" او وروستي "او" په ور زياتولو او د دويمې مسرې تر وروستي يو څپيز ويي له مخه)به(يې د دريېمې مسرې د پوره کولو لپاره بېځايه لېږدولې او له ژبنې نا اوډونۍ)ضعف تاليف(سره شعرې دا هم رامنځته کړې ده. په کار خو دا وه چې)به( )تر(لوړ(له مخه راوړې واى او د ورپسې مسرې تشه يې په يوه بل وييکى، لکه))تل((ډکه کړې واى چې ژبنى او شعرې اوډون دواړه پر ځاى کېدل. دا چې په همدغه بېلګه کې د "زه" او "او" په غورځونه مانيزه پرله غښتيا)انسجام(له منځه ځي او خرګندنې ځواک يې هم نيمګړى کېږي، نو "زخه" نه، بلکې څپيز- خجيز وياربلل کېږي. ځکه "زخه" هغه ډول ويار)عيب(دى چې په غورځېدنه يې د شعر وزن ته وته ونه رسي.

د همدغه شاعر په يوه بله ازاده بېلګه کې "په وړاندې ځي" که څه هم د نورو شعرونو غوندې څلورمه خجنه څپه "ځي" "لرې، خوکه ورپسې يوه، دوه يا درې ناخجنې څپې ور زياتې شي، دغه خج به نور هم پياوړى شي، لکه واخلې "نن سبا" يا داسې نور.

۴- تولونج

تولونج)وزني بدلون(داسې چې په يوه يوازېنې شعر کې ځينې مسرې په يوه وزن او ځينې په بل وزن ويل شوې وې، لکه د پيوند دا شعر چې ټکور يې ځينې مسرې موزونې او ځينې يې بې وزنه بللې، بې له دې چې وواېي، ځينې مسرې يې پر څلورم خج راوړې او ځينې يې پر دريېم، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه دوې مسرې:
سینه په)پر (خړو خاورو مړې
کنډواله وه د پېرېو
دغلته له لومړۍ سره د دویمې یو سمون داسې راتلای شي:
))دا د پېرېو کنډواله وه ((.
)پیوند: سیلۍ، د سریزې "و " (.
د شهسوار سنګروال او حنیف بکتاش په پخوانیو ازادو بېلګو کې دغه راز ګډون او ګډوډې ډېره لیدل کېده. د هماغه یوه شعر یوه مسره په ځلورمه خجنه پیلوې او بله یې په درېیمه، دویمه یا لومړۍ.

۵- بې تولې)بې وزنې (
په دغه لړ کې هغه ازاد شعرونه راځي چې ځای ځای له توله)وزنه(وتلي وي لکه د غني د پیدایش)۴۲ مخ(نومي شعر کې چې نژدې سم نیم بې توله دی. د تولو پخونو تر څنګ دغه راز بېتولي د غني په قافیه والو او نیم ازادو بېلګو کې هم لرې نه دي.
په دغسې ځایونو کې چې د خج د لا جوتتیا او پیاوړتیا اړه رامنځته کېږي د څپو کمی زیاتی یو اغېزمن نقش لوبولای شي که نه تش څپیز انډول ځانته ګوښې له بنسټیزو اړتیاوو څخه نه ګڼل کېږي.
د دې لاندې شعر د سر درې توتې له پاتې توتو یا مسرو سره چې پر درېیمه خجنه څپه راغلي، کوم څپیز- خجیز وزن نه لري:
)سبامې دوی
مړې
کلي ته وړي (
کلیوالو هدیره کې
ځای د قبر معلوم کړی
پلارمې نن چا خبر کړی...
)ومان نیازي، تاند اوبپانه(؛

د دې لاندې شعر ځلورمه، پینځمه او شپږمه درې سره توتې بې توله راغلې دي:
- هره ورځ زموږ د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښایسته پېغلو په پښو کې
یو تېره اغزی چو خېږي
)او له سره ی د اوبو ډک
یو شین غاړی منګی
رالېږي... (
)خانمحمد سیند ، هماغه اخځ(؛

پر خلورمه خج د دې لاندې راپیل شوي، اوږده شعر د پېنځم بند په یوه مسره))بیامې د تړاین)تر (تمځایه پورې((کې د)تر (غورځېدنه چاپې تېروتنه برېښي، که نه، ښتوله راځي.)عاشق الله غریب، ښکلا ۲۹ ګڼه(؛
د ښاغلي عادل اخکزي په ورته خج دیوه بل پیل شوی، خو لنډ ازاد شعر په شپږو مسرو پسې نورې شپږ هغه ښتوله شوې او سپین شعرته اوښتې او د پای په راغبرګه شوې مسره)سوزمن انځور نقش کړي (کې هم، که نقش دوه څپیز نه وي کارېدلی، نو له ورته نیوکې سره مخامخېږي.)هماغه اخځ(

۲: د مسرو تر منځ د برید تتوالی
په ازاد شعر کې کله کله د مسرو بریدونه په اسانه نه پېژندل کېږي، د دې لپاره تر هرڅه له مخه د لیکنښو).،؛!؟(کارونه اړینه برېښي، که نه تتوالی هرو مرو رامنځته کېدای شي،لکه د کاوون په لاندې ټوټه کې:
تن به مې اورونه راوړي
سر به مې شورونه راوړي
وینې به مې سرې شي
دا سرې وینې به ګلونه راوړي
بیا به نو دا سره ګلونه
ستا مینه ژوندۍ وساتي
ته به رانه هېره نه شې
)سپرغۍ ۹۰(.

که دلته خلورمه مسره له دریېمې سره یو ځای ونه لوستل شي، تول یې سم نه راځي، په بله وینا، خپلواکه مسره کېدای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د ننګيال په پیغام نومي)۵ مخ(شعر کې د مسرو بریدونه په دې تت برېښي چې نه ورسره ژبنی)ګرامري(یو والی سمون لري او نه پکې له لیکنښو کار اخېستل شوی دی:

شپه بیا
په خپلو تورو وینو لامبي
ساحل ته ووته د شپو شپو
سفرونو بېړی
او ځنګله
په شنو وږمو کې
د زیتونو نیالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پیغامونه لېږ)د (ي.

پاس لومړۍ دوې توټې سره، هم د وزن له پلوه یووالی جوړوي او هم له پښوییز)ګرامري(پلوه، ځکه یوه غونډله)جمله(ده. خو دریېمه او څلورمه مسره سره یوازې تولیز)وزني(یووالی جوړوي او پښوییزنه، ځکه نابشپړه غونډله ده. همدا راز وریسې درې ټوټې هم درواخله. وروستۍ درې ټوټې بیا ، هرګوره، د لومړیو دوو ټوټو غوندې هم وزني یووالی لري او هم ګرامري. له همدغه کبله ډېرو لوستونکیو ته چې له نوي شعر سره نابلده یا ناباندې دي، دغه بریدونه سره بېلولای نه شي، نو له دې کبله یې سم لوستلای هم نه شي او د بې وزنه شعر په توګه ورته ګوته نیسي. همدا برید تتوالی دی چې انځور پخپله سریزه کې د فردا دغه وروسته شعر د وزن له پلوه نیمګړی ښوولی دی:

شپونکیه وخانده او
ښه وخانده
خانده ورشو کې له رمو سره دي
چې پسرلي کې یه شپونکیه
د خندا ورځې دي

که نه په دغه ټوټه کې د وزن نیمګړتیا هډو هېڅ نشته مګر دا چې په لیکنه کې یې په ښکاره توګه بریدونه سره تت برېښي، ښایي ډېر لوستونکي په شک او اړنګ کې واچوي هسې خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ ځير سره ليداى شو چې دغه شعر ټولې درې مسرې جوړوي، لومړى خج يې پر څلورمه، دويم يې پر اتمه او دريم يې پر دولسمه څپه راغلى دى.

که د ازاد شعر بهير ورځ پر ورځ پر مخ ولاړ شي بيا کېداى شي دغه بريد تتوالى، کوم تتوالى ونه ګڼل شي. البته سم له لاسه هر ازاد شاعر ته په کار ده چې د بېلابېلو شعري ټوټو په اوډون کې پوره پام وکړي، د ليکنښو له کاروني سره سره پکې ډېره پېچلتيا هم رانه وړي.

د خزان په يوه شعر کې که دا لاندې درې ټوټې سره ګډې کړاى شي، پر يوه مسره بدلېږي او په دې ډول يې توليزه نيمګړتيا ايسته کېږي:
ستا د هر نثر د الفت ورېمي
)او (ستا د ياغي ستوني د چغو فرياد
)د (يوې لسيزې له شا

که دغه درې واړه ټوټې پر يوه مسره بدلې نه شي، يوازې لومړۍ مسره خپلواکه مسره پاتې کېداى شي او ورپسې ټوټې د "او " او "د " له کبله ځجيزه ويجاړتيا رامنځته کوي او وزن له لاسه ورکوي. دلته داسې برېښي چې شاعر درې واړه ټوټې جلا جلا مسرې ګڼلې دي، که نه لږ تر لږه به يې د لومړۍ ټوټې پاى ته ننګښى)ويرګول (نه کېښو او د هغه ځاى به يې "او " ته ورکړى واى او يا خو به يې دغه سرباري څپه "د " ځانته کښلې واى، همداسې د دريېمې ټوټې سرباري څپه "د " هم درواخله. هر ګوره دريېمه ټوټه په يوه بل چم خپلواکه مسره کېداى شي چې "يوې " په وردګي ګړدود يو څپيز وکارول شي او ولوستل شي.

د همدغه يوه شعر دوې نورې ټوټې هم د شاعر له خوا د ننګښو په کارونه جلا جلا مسرې انګېرلاى شو، حال دا چې که دواړه د يوې مسرې په توګه يوځاى ونه لوستل شي، يوازې لومړۍ ټوټه خپلواکه مسره کېداى شي او دويمه هغه بې برخليکه پاتې کېږي.

د کاوون د "سپرغۍ " په يوه شعر کې چې په څلورمه خجنه څپه پيل مومي، يوه دوه څپيزه ټوټه))هغوى و ((درې ځلې د بندونو په سر کې راغلې، بې له دې چې خپلواکه مسره ورته وويلاى شو او يا يې له نورو مسرو سره ملګرې کړاى شو، همداسې بې برخليکه پاتې کېږي او د)زخې(په توګه يې غورځونه هم ژبنۍ څرګندتيا ويجاړوي، په دې ډول شاعر بايد هغه د سرليک "هغوى شپږ کسه وو " په بشپړه بڼه کارولې واى، لکه څنګه يې چې يوځل د پاى بند په سر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې کارولی هم دی. په دغه بېلګه کې یې "نو" بیا هم "زخه" بلل کېږي. که څه هم په غورځونه یې متني پرله غښتیا (انسجام) یو څه ویجاړتیا مومي.

نو
ما ته له هر څه ګران دی
زه یې نمانځنه کوم
د زیار اېستونکي دردېدلي انسان
(کاوون: سپرغۍ، ۱۲ مخ)؛

..بیا به نو زموږ د ولسونو پسرلی راشي
ستا (به) په وږمو سره،
شي زموږه د سپېرو شونډو للمي پترې
او به (به) شي...
ګل به شي وطن زموږ
سور به وي چمن زموږ
مینه وي دنیا دنیا
خوند به دې وږمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرلیه زموږ زړونو ته د ېر ښه راځې!
(فاروق فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۱۴۳-۱۴۵ مخ).

د پاسني شعر په دویمه مسره کې ((به)) پر خپل ځای راغلې، خو شاعر په دې اټکل چې له وریسې (دوه ټوټه ییزې (دریېمې مسرې سره تخنیکي اړیکی نه لري، نو دغلته بیا راغبرګه کړې؛ له دې ناخبر چې له غونډله پوهې له پلوه دواړې مسرې یوه غونډله ده او دا پخپله یو ویار دی چې یونا خپلواک ژبنی یوون (واحد) یې یو خپلواک شعري هغه ګرځولی، ځکه له لوستونکي او بیا کره کتونکي لارلودن ورکوي او (د مسروترمنځ تتوالی) رامنځته کوي. دا نادوده کار د شاعر په نورو شعرونو کې هم ښایسته ډېر لیدل کېږي.

۷: په ناپښبلیز شعر کې نابري پښبلي

د بشپړ ازاد شعر مانا دا ده چې شاعر پرځان باندې په لوی لاس قافیې بندیزونه لګوي او یا هم د مونډې شعر غونډې د بېلابېلو مسرو څپېز برابری، که نه په نا آګاهانه یا په بله وینا، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناويلاړېزه)غير ارادي (توګه يوه، نيمه هم څپيزه او قافيه واله مسره کوم ويار نه ګڼل کېږي. کله کله يو ازاد شعر د دې لپاره پر يوه قافيه وال بيت يا څو مسرو پای ته رسول کېږي چې شاعر غواړي خپل پيغام او يا غوښتنې ته لوستونکي ښه ترا را وڅکوي او له دې سره سره د ټول شعر بې کچه پېچلتيا او پوښلتيا يو څه بربنده کړای شي، څوکه په اګاهانه توګه پکې زياتوالی راشي، بيا نو په نيم ازاد کې راځي. د نابېرۍ بېلګې، لکه:

يو د هيلو پسرلی په ټوکېدو دی
پر لمنو، غاړو مورګو
هديرو، غرا و ميرو کې
يو سور پړک د سرو غاټولو د رپيو
يو بهير د شاڅلميانو د جنډو دی !
)اورا و وينې: ۷۰-۷۱ مخونه(؛

جوړه بسپنه په لاس د ګوډاګيانو
د "ناپاک" له "کفر آباده"
د "چيني- امريکني مسلمانانو" !
)هماغه اثر: ۸ مخ(؛
... هو،
هېڅکله شوی نه دی
هسې شان ناشونی کار
چې په يو ګل پسرلی شي
ټول جهان پرې ګلالی شي ! !؟
)هماغه ۱۹(.
يوه څنډه د جنت د نوراني اهورايانو
يوه کنده د دوزخ د تاغوتي اهريمنانو !
)هماغه ۱۲۵(؛
له بې امانو پاڅونونو سره
له سرو پاټکيزو غورځنګونو سره !
)هماغه ۱۴۱(؛
چې سکنې له خپلو سرو شهيدو وينو نه کفن خپل
او پربوې ځان په زمزم د رڼو اوښکو د وطن خپل !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه ۱۴۹(؛

زه به هم خلکو سره خاندم، تراني به لیکم
د خپلي مینې د دردونو افساني به لیکم
)کاوون: سپرغۍ، ۱۰۱(.
کېدای شي، په ازاد شعر کې د ارادي یا نا ارادي قافیو ځای یوازې ردیفونه ځای ونیسي.

۸: تکرار او کرغېړنتیا

په ازادو شعرونو کې کله کله دا هم پېښېږي چي لکه د دوديز ((د سر یوه برخه، یا بند پای ته بیا راوړل شي، یا د لوستونکي او اورونکي له خوا په خپلسري توګه تکرار شي. دغه کارونه یوازې ویار)عیب(نه ګڼل کېږي چي شعر لا خوندوروي او اغېزمنوي، لکه:

تېر به شي
دا منۍ نور
را به شي
ځرمنۍ نور
وبه چلي سا
په مړو رګو کې
د ګلپاڼو
د سرو ګلو
د ګلبڼ
د برم ویلاړ زما !!!
)اور او ویني، ۲۴-۲۲ مخ(.

تکرار او کرغېړنتیا)ابتذال(په دې مانا چي یوازې ازاد شعر باید له ژبني، هنري)انځوریز(او منځپانګیز پلوه له هر راز کرغېړنتیا وژغورل شي، جاج او جوله)مفهوم او شکل(هسې بېځایه بیا بیا راغبرګول له کرغېړنو زړو کالبونو نظمونو سره د نوي ازاد شعر برید او پوله بېلوای نه شي. په نوي ازاد شعر کې تل پر دې ډېر زور اچول کېږي چي لومړی د ژبني او هنري جولي او بیا د منځپانګې تر منځ د بشپړې دیالکتیکي سمبالتیا له مخې پر هر ژبني توک او آرو معیار)نورم(انځور او خیال مانیز او ولولیز)عاطفي(اړخ پوره پوره غور وشي او د چا خبره یو ټکی هم بې مسوولیته ونه کښل شي یا و نه ویل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازاد شعر لاروی باید تر نورو زیاته بډایه او کره ژبه ولري او تل پکې سم غورچاڼ (گلچین) وکړي او پر خپله لنډه تنگه گړدودي پښتو بسیا پاتې نه شي. نه یوازې د وییونو له تکرار ډډه وکړي، بلکې له معیاري، درون وینگو، بدلگیو او بد آهنگو هغو څخه هم باید تل ځان وژغوري.

په کرغېړنو (مبتذلو) پور وییونو کې یوازې حسن و عشق، هجر و هجران، فراق، وصل، وصال، وصلت، دیدن، دیدار، نگار، گلبدن، گل اندام، دلارام، صنم، پري، محبوب، محبوبا، شیدا، معشوق یا معشوقه، عاشق، عشاق، جگرخون، خون جگر، چشم، چشمان، رخسار، زلفې، کاکل، گل و بلبل، لاله او سنبل، جانان، دلبر، دلدار، یار دلازار، خرام، ناز و ادا، نخرې او کرشمې، جفا او وفا، مجنون او لیلا، ساقي، پیمانه، جام، شراب، خم، خمار، مخمور، نشه او داسې نور ورته وییونه راځي چې له پېړیو پېړیو راهیسې یې پرې عربي، فارسي، پښتو، اردو... شعرونو شخوند وهلی او نور یې خوند بایللی دی.

اوسني علمي او تخنیکي یا سیاسي ژورنالېستیکي او بیاد نن سبا ژوند اړیني او گټور جاجونه او وییونه د نوي ازاد شعر له ژبې سره هله اړخ لگولای شي چې خیالولې، سمبولېزه، انځوریزه او ان اسطوره یې جامه وروااغوستل شي، نه دا چې پخپله همدغه وییونه کټ مټ راوړل شي، لکه په دې لاندې لیکلړ کې:

ماشین، کمپیوټر یا سولگر، کنفرانس، فابریکه یاکارخونه، کارځی، کارغالی (ورکشاپ)، گاډی (موټر)، تیلیفون، تلویزون یا لروینون، حکومت، سیاست، قانون، اقتصاد، تجارت، کور، ډوډۍ، کالي، تولید، صنعت، سپورټ، ورزش یا خپل و پردي جرافیایي نومونه، لیکلړ (لست)، او یا کار گر، انقلاب، اوښتون، پاڅون، غورځنگ، جنگ، جنگیلی، جگړه مار، سوله، ولسواکي، دیموکراسي، پرمختگ، پرمختیا، پرمختللی، ابادي، مېړانه، غیرت، پت، ننگ و ناموس، پښتون، پښتو، پښتونوالي، پښتونواله، پښتونولي، رښتینولي، ورورولي، برابري، کتاب، پوهه، پوهنه، فرهنگ، زده کړه، ښوونه روزنه، لیک و لوست، مبارزه، وطن، هیواد، ولس، ټبر، لویه جرگه...

په دغه لاندې ازاد شعر کې (د سولې سولې) پرله پسې راوړنه ډېره بېخونده بریښي، ځکه تش وزن یې پرې پوره کړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

... اوس روان شوي يو څو
له سرو گلونو سره
له سرو گلونو سره
د سولې سولې کور ته
د سولې سولې ښار ته
د سولې سولې ورا ته
د سولې سولې خوا ته
)خالق رشيد: گلبانگهايي براى صلح و سپيده، ۷-۸۲ مخ(.

په ازاد شعر کې بايد ژبنۍ رنگارنگي هېڅکله هېره نه شي، په دغه لاندې بېلگه کې راغلى تکرار هم دومره خوندور نه برېښي:
اوس زما د وطن کاڼي
اوس زما د وطن بوټي
اوس زما د وطن غرونه
هم سيندونه د وطن مې...
)فردا: د گلپاڼو پرخې، ۱۲۷ مخ(.

وگورئ، دغه وروسته ازاد شعر يې په يوه کرغېړن پور وېيي "صنم" سره انځوريز راکښون او انديز نوښت زيانمن کړى نه دى؟
- ستا خبرې مې
د ذهن په کوڅو کې
د انگۍ غوندې خپرېږي
- تکرارېږي-
ته چې يو ځل
- مينه-
ياده کړې صنمه !
نو غبرگون يې اورم:
مينه، مينه، مينه...
)خاموش: مزلونه او منزلونه ۱۲۳(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا د "جانان" غونډي يو بل کرغېړن پوروېی په دغه لاندېني شعر کې څومره ښېخونده برېښي:

زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وينې دي
د خوږ "جانان" په نظر
څو د باران څاڅکي دي
اوښکې نه دي
اوس کومې اوښکې توی کم؟
چې د "جانان" په نظر
د باران څاڅکي نه وي!
)خزان: د سحر په غېږ کې ۴۱(.

او يوه داسې ښېلګه چې هم يې ژبه خوږه او نږه ده او هم يې اند و واند رنګين او پياوړی:

ستا پرمخ د سرو ياقوتو
د باران له څو څڅاکو،
کاڼی زړه د نهيليو د سارا هم
لکه موم شو.
پر خنډو د اننګيو د مهال
را ورغښتلې،
ستا له برندو برندو سترګو مينه وړو
د خوښيو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سيورې لاندې
لکه پرخې د ګلپاڼو پر وښکيو...
څه که رغړې او را رغړې
پر بستر د سباوون
د ګلګڅو زما د شعر،
ستا د سرې سپينې کوکۍ
د خواږه خيال
سورکي خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د وينې او د مينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوبولي انځورونه !

پرنوی ازاد شعر د دې تورتپنې پرځای چې ګوندې د قافیې او ردیف په ایستنه غورځونه یې له خپل خپلې ژبې، فرهنګ او تاریخ سره اړیکې شولې دي، ولې داسې ونه وایو چې د پښتو شعر له پښو څخه یې د پردي ښکېلاک زولنې ماتې کړې او بېرته یې ازاد کړ، هو،هغه څه چې زموږ په تاریخ او فرهنګ پورې رښتیا اړه نیسي، هغه ژبنۍ انځوریزه او اندیزه خوا ده، لکه په پاسني شعر کې)برندې سترګې(،)سره سپینه کوکۍ(،)سورکي خیالونه(... کاڼی زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوي ازاد شعر کې پر سېمبولو، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مګر زیاته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاریخ او فرهنګ سره پیوند ورکړشي او بیا له ګډ نړیوال هغه سره. د اهوار او اهریمن تر څنګه یوناني زیوس، پرومېتوس یا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د لیکونکي "کاغذي ښامار" نومی شعر "اوراو وینې، ۱۵۲ مخ) همداسې یوه بېلګه کېدای شي.

محبوب سنګر په قافیه والو، ازادو او نیم ازادو شعرونو کې د تول پوره کولو لپاره له غبرګون او تکراره ډېر کار اخېستی:

سینده سینده کونړیه
راتاوېږه راتاوېږه
وغړمبېږه وغړمبېږه
مه چوپېږه مه چوپېږه
ته دې زړه خوره ته دې زړه خوره
ماتوه یې ماتوه یې
نړوه یې نړوه یې
چې راوینښ شي چې راوینښ شي
)هماغه اثر: ۱۱۳-۱۱۵ مخ(.
هسک سپېڅلی او تک شین و
او تک شین و
تک سپین لمر پکې وړانګین
او وړانګین
رنګینې یې لمنې
او لمنې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر: ۱۱۲-۱۱۸ مخ(.

ښکلی غبرگون)تکرار حسن (البته کله کله د ازاد شعر عاطفي خوا ډېره پیاوړې کوي او لا زیات راکښون وربښي، لکه:
وخندېږ ځانگونه مو
پرانیزئ وزرونه مو
والوزئ را والوزئ
والوزئ را والوزئ...
)اورا او ویني: ۸ مخ(.
وتره ده
نن وتره ده،
د ذهن کرونده زما
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۴۸ مخ(.
بارانه وورېږه، وورېږه
چې سارایي گلونه
د وچکالۍ ځپېرو ورژول
او د غوټیو شونډې
د سرو تناکو په څولیو کې تالونه وهي
بارانه وورېږه، وورېږه
)ننگیال: هغه شپېږ هغه کلونه، ۳۸-۳۹ مخ(.

لکه له گڼو راوړو شعري بېلگو څخه چې را جوتېږي، نن سبا))کلی، کوڅه...((هم دومره سولېدلي چې نژدې ده، د لوستونکیو او اورېدونکیو زړونه څنې تور کاندې،او ان د))مور((په څېر سپېڅلی نوم هم دومره پرځای او بېځای، په آره او سېمبولیکه مانا)هېواد، پت، ناموس... (ورو ورو، مخ پر سولېدلو دی!
بې کچه ساده گې او بربنډتیا د نویو ازادو شعرونو له ځانگړتیاوو څخه نه گڼل کېږي، دغه ځانگړتیا په هماغو قافیه والو نظمونو پورې اړه لري چې د دغې پېرۍ له پیله یې تر اوسه پښتو شاعرۍ د کرغېړنتیا)ابتذال (تر بریده رسولې او د اوسني ازاد شعر غورځنگ هم له آره د هغو پر ضد رامنځته شوی دی. د ازاد شعر لارویانو هم زیاتره له همداسې ساده نظمونو څخه راپیل کړې ده او د چا خبره د خپلو ساده نالوستو وگړیو لپاره یې خپله ونډه ادا کړې ده. نور به باید د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان او پښتو شعر د ودې او پرمختیا اړتیا هم په پام کې ونیسي.

که څوک وغواړي ډېر کرغېړن)مبتذل(وییونه له کرغېړنتیا)ابتذال((څخه وژغوري، یوه لار به یې همدا وي چې نګه پښتو انډولونه ورته وګوري، لکه د وطن پرځای هېواد او د هېواد پرځای ټاټوبی، خاوره، مېنه یا اویجه، د هجر و هجران و فراق پرځای بېلتون یا جدایي، د صنم، معشوق، محبوب، محبوبا، دلدار، نګار، ګل اندام، دلارام، جانان... پرځای ښکلې، ګلې، مینه وره، زړه وره، زړګوټې، زړګۍ، ګرانه یا ګران، ګلمخې... د عاشق، شیدا... پرځای مین، لېوال، ژوبل، نیمه خوا... د مجنون او لیلا پرځای، شهۍ او شهو یا ادم و درخو، د ناز و ادا پرځای کنج و مکېز، د جفا کار او ستمکار پرځای بېلوره، بې مینې، د خلک پرځای وګړي، د قاصد پرځای څرې، استازی، د پیماني پرځای اړې، د زلفو پرځای څنې او کوڅۍ، د حسن او جمال پرځای ښایست او ښکلا، د عشق و محبت پرځای مینه، لېوالتیا او داسې نور بې شمېره وییونه. د ازاد شعر له انګېزو او بیا ګټو څخه یوه دا هم ده چې د کرغېړنو او زنګ خوړلیو قافیې او ردیفي کړیو ترخنګ کرغېړن وییونه، ترنګونه)ترکیبونه(او انځورونه هم د نور د تاریخ ارتییلځې)زباله دان(ته وروغورځول شي.

هنري او اندیز)فکري(نوښت یوازې په ژبني نوښت سره رامنځته کېدای شي. د همدغې ټینګې دیالکتیکي اړوندۍ له مخې په سبکوپوهنه او کره کتنه کې "ژب-ښکلاییز" او "ژب-اندیز" نومونې نوې دود شوې)یواځیم بینز: کاسپر-ووکل، ۵۳-۷۷ مخ(. دا مانا چې د یوه ادبي اثر په کره کتنه او ارزونه کې ژبه او ښکلا بیا ژبه او اندي منځپانګه)فکري محتوی(سره همزمان او پتلیز تر څېړنې لاندې نیول کېږي، ژبنی اړخ یو له بله جلاجلا څېړل یو ناشونی کار ګڼل کېږي، ځکه هېڅ داسې هنري انځور به نه وي چې بې ژبنۍ څرګندونې هستي ولرلای شي او همدارنګه به هېڅ داسې اند)فکر(نه وي چې بې د ژبې له مرستې څرګند بدنه ومومي، پر همدې آر یوازې، نګه او ښکلي وییونه کولای شي، نوې نګه او ښکلي ادبي انځورونه او پاخه اندونه او خیالونه څرګند کړي.

په دې کې هم شک نشته چې پیاوړی تخیل او تفکر هم پر خپل وار کولای شي، له خورا ساده او کرغېړنو وییونو څخه خورا نوښتګرانه، ښکلي او زړه راښکونکي ادبي انځورونه ورغوي، مګر که دا هم نه وي او هغه هم نه مانا دا چې هم وییونه او نور ژبني توکونه او آرونه ښکلي، نړه او معیاري نه وي، او نوی او پیاوړی تخیل او تفکر هم نه وي، نو هرومرو کرغېړنتیا)ابتذال(رامنځته کېږي، ژبنۍ ښکلا او سپېڅلتیا، په بله وینا، ژبنی نړه والي، نویوالي او پخوالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي، لږ تر لږه د هنري جولي کرغېړنتیا راټیټه کړي او د چا خبره یو څه ادبي غوندي لېو ورکاندي.

وګورئ، دغه وروسته ازاد شعر په یوه کرغېړن پور ویي "صنم" سره انځوریز راکښون او اندیز نوښت زیانمن کړی نه دی؟
ستا خبري مې
- د ذهن په کوڅو کې
د انګیځ غوندي خپرېږي
- تکرارېږي-
ته چې یو ځل
- مینه-
یاده کړې صنمه!
نو غبرګون یې اورم:
مینه، مینه، مینه...
(خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۲۳ مخ.)

یا د "جانان" غوندي یو بل کرغېړن پورویی په دغه لاندېني شعر کې څومره بېخونده برېښي:
زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وینې دي
د خوږ "جانان" په نظر
څو د باران څاڅکي دي
اوښکې نه دي
اوس کومې اوښکې توی کړم؟
چې د "جانان" په نظر
د باران څاڅکي نه وي!
(خزان: د سحر په غېږ کې: ۴۱ مخ.)

او یوه داسې بېلګه چې هم یې ژبه خوږه او نږه ده او هم یې اند و واند رنګین او پیاوړی:
ستا پر مخ د سرو یاقوتو
د باران له څو څڅاکو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاڼي زړه د نهیلیو د سارا هم
لکه موم شو.
پر خنډو د اننګیو د مهال
را وزغښتلي،
ستا له برندو برندو سترګو مینه وږو
د خوښیو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سیوري لاندې
لکه پرخې د ګلپاڼو پر وښکیو...
څه که رغړې او را رغړې
پر بستر د سباوون
د ګلګڅو زما د شعر،
ستا د سرې سپینې کوکۍ
د خواږه خیال
سورکي خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د وینې او د مینې
خوږلي انځورونه!

نوی ازاد شعر د مبارزې او پاڅون، شهید و قربانۍ، بلهار، بلهارۍ یا جنګ و سولې لپاره د مرجانو نو بهیرونه، د غاټولو او ریدیو سره بیرغونه، شنې شپېې، اور او وینې، د سرپو او پولادو ویلوبونه او د باروتو لوګي یا په بله وینا د لمر، سپېدو، سبا او رڼا سمبولونه پر کار اچوي.

مګر دغه سمبولونه هم که ډېر وکارول شي او ژورنالېستکي او ګړنۍ ژبې ته لار پیدا کړي، بیا نو خپل سمبولیک یا انځوریز او شاعرانه نوښت له لاسه ورکوي او پر عادي ژبه بدلېږي، لکه واخلې "کوتره" چې د سولې د سمبول په توګه یې نن سبا خپل لومړی سمبولیک هنري جاج له لاسه ورکړی دی.

د شلمې پېړۍ نومیالي کوبېست انځورګر پیکاسو د "سرې کوترې" انځور هماغه لومړی ځل خپل جادویي اغېز وښاند، هغه هم د "سرې" د ستاینوم په ملتیا مګر را وروسته ورته نه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورګرۍ کې کوم هنري سمبولیک رنګ پاتې شو ، نه په شعر او نورو هنرونو کې.

۹: ژبنۍ تېروتنې

ژبنۍ تېروتنې د دوو غبرګو اړخو له مخې څېړو:
۱) (له تخنیکي اړخه چې د پښتو شعرپوهیز- غړپوهیز په تړاو د دغه کتاب آر بنسټ او هډوانه پرې ټیکاو لري، او ۲) (له هنري اړخه ، په دې مانا چې شعر تربل هر)) ژبنۍ ((هنره له)) یوې یوازېنۍ- کره لیکنۍ ژبې ((سره ډېر تړاو لري او ښه او بد یې ور سره زیات غوټه دي، له دې کبله د کتاب غوښنه برخه هم پر همدغه اړخ راچورلي.

له نړیوال او زموږ له منل شوی دودسره سم یو شاعر کولای شي، یو لړ ژبني او پښوییز آرونه دویونه) اصول و قواعد (له شعري تول و تاله بلهار کاندې، خو په دې آړ چې جاج و مانا ته تاوان و نه رسي او خپلسري ښه و نه لري، په بله وینا ، د اړوندې ژبنۍ ټولنې د درستو شاعرانو تر منځ سراسري دود وي.
ترکوم ځایه چې له دغه پلوه راځرګندېږي، له پارسي او نورو آریاني او ډېرو هندواروپایي ژبو سره پښتو ګډون لري، هغه د وییونو لنډون، زیاتون او بیا غونډلیزه نااوډې) اختصار، توسعه اوبې ترتیبي (ده.

څه چې په ځانګړې توګه په پښتو شعر کې ناشوني دي، هغه خجیز سر غړاوی دی. له دغه لامله موږ د پښتوشعر د ژبنیو تېروتنو په لړ کې تر هرڅه زیات پر خجیزې نانډولۍ زیات زور اچوو او په دویمه او درېیمه پوړۍ کې پر نااوډۍ او لنډون، زیاتون.
سم له لاسه همدغه وروستۍ ډول) نااوډې (تر وېښې لاندې نیسو او د وییونو اړوند هغه وروستې) ۱۲ (څېرکې ته پرېږدو.
د ناکره والي نښې نښانې، ګړدودې او د نورو ژبو وییزې په هرډول، خو پښوییزې اغېزې یې پښتو ګړسره کړکیچو کوي.

د سوېلي پښتونخوا د ازاد او سپین شعر سرلاری افضل شوق د نورو نامعیاري ګړدودي بېلګو تر څنګ د نرینه ډېرګړی تېرمهالکړ) جمع مذکر ماضي فعل (په کارونګ ، د خپل یو ښکلي سپین شعر)) تاریخي فیصله ((ژبنۍ معیار ژوبل کړی دی:
د نن انسان ته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان ویل په کار دي،
نو بیا
له ځناورو د داړلو
ګیله څه پاتېږي؟
دا فیصله
چې یې و سرته رسوله ځنګه
نو په جرګه کېراغونډ شوي
هر لېوه په ډاډه زړه
په)پر (رمو باندې
برید کولو ته خپل پخ غاښونه
بیرته تېره)کړو (
او د کلي په)پر (لور وتښتېدو)وتښتېدل(.
)لمبه، دویم کال، دویمه ګڼه(؛

- - -

د خیرمحمد هڅاند ددې وروسته مونډې شعر پای دوې غبرګې ټوټې له ورته سوېل-لویدیز ګړدود سره سم چې یو ګړی ښځینه کړ پرډ برګړي نرینه هغه اړوي، د ښځینه ستاینوم)اسم صفت(همداسې کارولی دی:
-... ته کوه وفاداري)خپل (
ته کوه وفاداري)خپل (.
)هماغه مهالنی(

یووم- نااوډي)ضعف تالیف(

))ضعف تالیف((له آره په دودیزه - عربي شعرپوهنه کې یو ژبنی ویار دی او موخه یې په شعر کې هغه پېښوییزه او په نومېرلې توګه، غونډلیزه)جملوي(نااوډي)بې ترتیبي(ده چې یو شاعر یې بې له کومې تولیزې، یا هم او پښېلیزي یا لړیزې)ردیفي(اړتیا رامنځته کوي، که نه ویار نه ګڼل کېږي. لکه د استاد حمزه دا شعر:

ستا په تبسم یې حوصله وکړه
)اوښکو بوګنبدلو (مې شببه وکړه

خو په دغه بل کې بې اوډي یې بې له کوم تولیزې اړتیا چې ښایي د خپل ګړدود تراغېز لاندې یې تر زیاتو زیات تېنګار ته هڅولی وي، دومره لاسوندیزه)موجه(نه ګڼل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

...نوم د تګ په خوله وانه خلې باران راغی
د ډاکترخالق زیار، الفت ۱۷ ګڼه (له یوه ښکلي غزله دراخېستې ببلګې دربیمه مسره نا اوډي لري او سمه کړې بڼه مو ورسره په لیندیو کې نیولې ده:

-...مات مې تندی تول عمر ساتلی دی
اېښی مې هېجاته پر درشل نه دی
جوړ ته د ملا پېښور نه پرېږدم
)نه پرېږدم ملا جوړ پېښور لره(
هېر مې لا کنډر کنډر کابل نه دی...

په هرډول شاعر ته په کارده، د ناوړی د مخنیوي لپاره تر وسې وسې هڅه وکړي او په دې لړ کې د اړوندې توتې یا مسرې ژبني توکي برخیز او ان یو مخیز بدل رابدل کاندي. د پوره پوهاوي لپاره یې په یو لړ قافیوالو او ازادو ببلګو کې تر کتنې تېروو، که څه هم پر پښېلیزو هغو د دودیزو قافیې ویارونو ترنامه لاندې په (۴ څېرکي کې څه ناڅه رڼا اچول شوې ده.

ګړدودي پښتو

)۱ (غبرګبلونه)سربل او وستربل(

غبرګبلونه هغو جوړه جوړه وییکي یا ادات دي چې یو یې تر نوم له مخه راځي او بل ترې وروسته. مخني یې سربل او وروستني وستربل بلل کېږي. په کره پښویه او کره لیکنۍ پښتو کې د سربلونو شمېر اووه دی چې دا هر یو یې له څو څو وستربلونو سره غاړه کېږي او په دې ډول تر دېرشو پورې غبرګبلونه را منځته کوي، لکه:

په - کې، په - سره، په - پسې، په -؛ له-نه، له - څخه، له - وروسته، له -؛ تر- لاندې، تر- پورې، تر-؛ پر- باندې، پر-؛ د-)اضافي او مِلکي (او داسې نور.)د زیات پوهاوي لپاره: پښتو پښویه ۲۱۰-۲۱۱(.

دغه لاندې مونډۍ ډوله ازاد شعر زیاته ګړدودي بڼه لري او په دې توګه ژبنی ناکره والی رامنځته کوي. په دې لړ کې د نورو سرغړاونو)د "کړلو" او "کړ"... سره ګډول یا د اوښتیو او نا اوښتیو پېرونو)اصلي او مغیره حالتونو (ترڅنګ د سربلونو) د "د" او "له"، "نه" او "څخه"(نه توپیرول یاغورځول او داسې نور.غورځول، هم تر هغې دومره ویار نه بلل کېږي، چې ترې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغېږي، لکه:

... پرېوتله ستا پر لوپټه پرخه

)له (مانه ده نېکمرغه یو پرده خپله

)جلال امرخېل، لروبر او بیانه (؛

پر غورځولو سرببره د)د-له (نه توپیرول، لکه:

ما د پتمن بزګر نه

ما د ښاري جوالي نه

ما د سپین غر له شپونه

ما یو زیارکښ کارګر نه

ما د هېواد زلمي نه

ما د شهید له مور نه

داسې تپوس وکړلو

چې ژوند کې څه شی غواړې

دا مرګ او ژوبله ښه ده

که وکړو سوله کې ژوند

ټولو دا یوه چغه کړه

جنګ دې وي ورک نړۍ کې

مورږه نور هېڅ نه غواړو

سوله دې وي نړۍ کې !

)افضل ټکور: ګلبانګهای برای صلح و سپیده، ۹۸ مخ (؛

۲) (نا کره کړاوړون)فعلي ګردان (

لکه په پاسنۍ ببلګه کې)داسې تپوس)وکړلو (؛

د نورو ننګرهاریانو غونډي د فاروق فردا)د ګلپاڼو پرخې (په ازادو ببلګو کې ځای ځای ګرډودي او سیمه ییزه پښتو راځرګندبږي، لکه:

"شولي" د "شوي" پرځای په ۹۲، ۹۳ او ۱۷۷ مخونو کې. "مچولی" د "مچولای" او "نیوی" د "نیوای" پر ځای په ۱۳۰ مخ کې. ښودله)۱۳۴ مخ (د شاعر ډېرو ښکلیو شعرونو ته زیان رسولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اسحاق ننګيال)هغه شپېې هغه کلونه، ۱،۱، ۹۹ مخونه(د نورو لغمانيو شاعرانو غونډې د بشپړ تېر مهال دربيم يو ګړی وګړی)د مطلقې ماضي دربيم مفرد فعل (په "-ی" پای ته رسولی، لکه "ولامبلې" چې کره يې ولمبل راځي)همداسې: کېناستلې- کېناست يا کښېناست، کندهاري انډول يې: کښېښستلی (په دې ګړدودي پښتو سره شعري ژبه زيانمنوي. ژبنی سپېڅلتيا هم د نوي ازاد شعر په ځانګړتياوو او نوښتونو کې راځي. دلته شاعر اړ نه دی چې ببخرته پور وييونه او هغه هم لکه پاس يې چې يادونه وشوه، کرغېړن)مبتذل(وييونه وکاروي ځکه کوم د څپيز انډول او قافيې- رديف بنديزونه يې په مخ کې نشته او په امرنه)انتخاب(کې پوره ازادي لري.

د يوې ازادې ببلګې)تېرڅېرکی (په يوه توته)) توده دې کړله ((کې د يوګړي ښځينه بڼه ويار نه، بلکې))کړه ((يې نا آره ده چې د))لنډون ((د معيار پر بنسټ يې ترڅنګه يو څه زياته دود ده.

۳)(د وييونو لنډون و غځون

د توليزې تشې د ډکولو لپاره د يوه ويي اوږدول يا لنډول، د کوم ګړدودي لاسوند له مخې ويار نه ګڼل کېږي ، لکه: زما)۱-۲څپيز(، زموږ)۱-۲ (يا هم ۳ څپيز)زموږه(. همدا راز نرينه پر ښځينه بدلول درواخله، لکه: ستومان- ستومانه، ناروغ- ناروغه، کمه نه، سرغړاوی ګڼل کېږي، لکه:

... دا)توره (راغه دا)توره (راغه..

دا پر موږ پور دی پور دی..

)محبوب سنګر: زوږ ۱۰۷- ۱۰۹ مخ(.

لايق زاده د)پوه (پرځای د)پوهه (په کارونه خپل يوه ښکلې))سهل ممتنع ((غزل څومره پيکه کړې دی، که څه هم ځينې پېښوري يې همداسې وايي، خو دومره تولېزوالی نه لري:

بې له ما مرې، بې له تا مرم
په رښتيا مرې، په رښتيا مرم
سره)پوهه (يو زړګيه
په خندا مرې، په خندا مرم...؛

زه لکه)ازاده (مرغه
له قفسونو او دامونو نه لوړ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)خاموش ۱۰۱(؛
يا لکه)پښته(چې ځينې شاعران، په تېره شينواري يې تل دوه څپيز کاروي، لکه زړه سواند ، خاموش، جګړې کليوال او نور.

ننګيال د))لېږدوي((پرځای))لېږدي((کارولی او دا هم په دې چې دغه کړوېي نوی ليکنۍ پښتو ته لارموندلی ده:
...او ځنګله
په شنو ورېمو کې
د زيتونو نيالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پيغامونه لېږ)د(ي

په)ې(کې د)يې(مدغمول هم دومره وړيار نه ګڼل کېږي، لکه د شهيد خالد بارګامي په دې لاندې شعر کې:
... ستا مورکۍ وهي چغارې
هره اوښکه کې)يې(خدای ښکاري
ته خو مړ نه يې خالده
دا په څه ورپسې ژاړې

بې له کومې قرينې د)مرستيال- (کړ غورځول او له دې سره د شعري غونډلې خبر لتاړول څرګند ويار ګڼل کېږي:
ګوره د زړه وينه مې وچه نه کړې
پکې د چا د زړه دردونه پراته)دي(
که سوزې غوښې رانه وسوزوه
چې د غليم پکې داغونه پراته)دي(
)رحمت ځواکمن، روزګان ۲۱-۲۲ګڼه(؛
په دويمه مسره داسې راتلای شوه:
دي پکې ستا د زړه دردونه پراته
او څلورمه بيا داسې سمېده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د غليم پکې داغونه پراته؛

هره کيسه له مانه هېره ده، خو ته مې په ياد)يې(
شپه شپه له مانه هېره ده، خو ته مې په ياد)يې(
موري دنيا راباندې و چورلېده، سرمې دروند شو
موري قبله له مانه هېره، خو ته مې په ياد)يې(
)هماغه ګڼه(.
امرخېل کولای شول، داسې ووايي:
))هره کيسه ده له ما هېره، خو تا نه هېروم((ترپايه؛
دنصيب سيماب په دې لاندې زړه راکښونکې ازاده بېلګه کې له پايه درېيمه مسره ورته ويار لري:
له کارو سه سترې خلک،
د غرمې لمرو وهلي،
خو خپل کور لره ستانه شي.
لمر هم سترې په دې جنګ شي،
بيا د غرو شاته بيده شي.
شپه دا ټول کاينات ياره،
لکه مور داسې بيده کې...
خو ستا غم يو داسې غم دی
))چې له ماسره ملګری...((
نه يو کور لري چې ولاړ شي
نه يې شپه سته چې بيده شي
په نوموړې مسره کې که))چې((پر))دی((بدله شي او يا پر))تل((، نو ويار ورکېږي؛ درېيم لاريې دا چې د ملګري پر مل واوړل شي، هغه هم په بڼه:
))چې له ماسره تل مل دی((.
نوموتي شاعر پيوند د يوه نومځري)يې((په نه کارونه يو انځوريز شعر ژوبل کړی دی چې کولای شول، لږترلږ يې لنډيز)ي(په ليندېيو کې ونيسي:
- اوړی غرمه ده پر تنور ولاړه
لوند د ململ کميس يې ګونځې ګونځې
نسواري څوکې)ي(د سينو ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

)د سینما یاران ۹۴(.

اوښتی پېر)مغیره حالت(شمال ختیز لیکوال او شاعران زیاتره په پام کې نه نیسي، په دې لړ کې، هرگوره))پښتون((گړسره لکه ځانگړی نوم همداسې پر آر پېر کارول کېږي. د بلخ ادبي ټولنې یوه ځوان شاعر بیا د تولیزې اړتیا له مخې تر استاد حمزه هم ډېر ښکلی کارولی دی:
اوښکې مې بیا گرېوان ته غاړې وتې
لکه پښتون چې)د پښتون(مېلمه شي

)۴(نا کره وینگ)تلفظ(
بدترینه بېلگه یې په شمالختیزه گړدودې ډله کې د)ښ-خ(،)ږ-گ(او)ځ-س(گډون دی. لکه د یوې))سندرغاړې جوړې((په غبرگو سندرو کې چې پر)س(له)ځ(بدلون سره مېړه خپله مېرمن د))کوځه کې(( )د(ردیف(په بیا بیا ورغبرگولو کنځي.

همداراز: مونږ)مونگ(، زمونږ)زمونگ(، خښ)ښخ(، ښکته)کښته(؛
))خښل((بیا ، که د ننگرهار خواته هم پر))چښل((اوښتی دی...) زیار: د پښتو لیکلارښود اړوندې سکالووې(

پر نوی ازاد شعر ددې تورتپنې پرځای چې گوندې د قافیې او ردیف په ایستنه غورځونه یې له خپل خپلې ژبې، فرهنگ او تاریخ سره اړیکې شولې دي، ولې داسې ونه وایو چې د پښتو شعر له پښو ځخه یې د پردې ښکېلاک زولنې ماتې کړې او بېرته یې ازاد کړ، هو ،هغه څه چې زمونږ په تاریخ او فرهنگ پورې رښتیا اړه نیسي، هغه ژبنۍ انځوریزه او اندیزه خوا ده، لکه په پاسنې شعر کې)برندې سترگې(،)سره سپینه کوکۍ(،)سورکې خیالونه(... کاڼی زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوې ازاد شعر کې پر سېمبولو ، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مگر زیاته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاریخ او فرهنگ سره پیوند ورکړشي او بیا له گډ نړیوال هغه سره. د اهوار او اهریمن تر څنگه یوناني زیوس، پرومېتوس یا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د لیکونکې "کاغذي ښامار" نومی شعر "اوراو وینې، ۱۵۲ مخ(همداسې یوه بېلگه کېدای شي.

)۵(بې کچه نا پښتو وییونه
وگورئ په لاندې بېلگو کې ناپښتو وییونه څومره کچه ښکاري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یارانو گورئ
له تندي مرمه
د ساقي خوا کې
د مینا څنگ ته
هېڅ نه پوهېږم
دا ویرانه ده که میخانه ده !
خوارېږه حرام وو)وه (
ترخې اوبه هم
په ما حرام شوې
بده قسمته)له بده مرغه(
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۱۲ مخ(.

... د خوږ جانان په نظر
څو د باران څاڅکي دي
)هماغه اثر، ۴۱ مخ(.

دا بله بېلگه یې گړ سره یوه کړکیچو او ملایي پښتو ده:
...د پسرلي د مجنون بید د کتارونو په شان
قد پورته کړی دی تر هسکه پوري
د درناوي او عبادت په عنوان
د یو څو پاکو مومنانو په څېر
ستا د ښایست پښو ته
د تنظیم سر دی ټیټ نیولی د رکوع په ډول
چې نه د سر پورته کېدو تاب لري
او نه په)پر (ځمکه د خپل سر د ایښودلو قدرت
څه ښکلي پاک یادونه !
څومره سپېڅلی مقدس عبادت
کاشکې چې ستا د حسن
د مغرور خیال دربار کې
شي مستجاب او قبول !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر: ۵۷-۵۸ مخ(.

- دلته د پېړيو د سکون او انجماد
- په)پر(ضد
لام دی تړل شوی او تو دی
راپاڅېدلی دی
"دلته زمان د اوښتون
په مکانونو کې
تولي زړې باري، خالي باري
نړېدلي دي"
خلک را خلاص شوي د وهمونو
له طلسم نه
اوس چې له ستم او جهالت سره
وداع کوي...
)خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۰۹-۱۱۰ مخ(؛

۲: مانیز اړېيچ يا تضاد)**Contradiction**(

د ا له آره د ژبپوهنې يوه نومونه ده او له شعري انځور يا صنعت)**contrast**(او یانگېرگډون)**paradoxy**(سره توپير لري. د ساري په توگه كه څوک د عادي خبرو په ترځ كې ووايي:))غوز تر كدو غټ دی((، له مانا او منطق سره سمون نه خوري او اړوپېچه غونډله يا خبره، يا په پارسي نومونه))نقض گويي((ده.
لكه واخلې، د نوموتي شاعر باري جهاني د هغه غزل په يوه بيت كې چې اسحاق ننگيال)اخبار هفته، اولسمه گڼه(د "غورو" بېلگو په توگه را اخېستی دی:
))په موج خېزه توپان راغی د فلک سيلابي كړېږ
زموږ كشتۍ يې ډوبوله خپل درياب يې توپاني سو((
)فلک كه زموږ كشتۍ ډوبوله(سزا يې دا شوه چې)درياب يې توپاني شو!(توپاني كېدل خو)زموږ كشتۍ د ډوبولو لپاره(د درياب په گټه او د زور ښكارندوی دي، ځكه نوره يې هم پسې ډوبوي.
په دغه بله بېلگه كې چې استاد ناشناس ور سندريز كړې، د پاسنۍ هغې په څېر ورته ژبنی او منطقي اړېيچ لري او هغه داچې))ساقي((خواركي ته د))بامبر((دنده هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي:

))ساقي غاړه مې راوړې په زنار يې زينتي کړه... ((

استاد بېنوا چې کله د اطلاعاتو او کولتور وزير په توګه د سبکانو په))ويساک ((مېلمه کې ګډون کړی وو ، نو له ښتاک وېشونکی))بېرور ساقي ((يې هم داسې غوښتنه نه وه کړې !

جهاني د اېکسپرېشنېستانو expressionists او اېمپرېشنېستانو imprissionists او بيازموږ د دوديزو خمريه شاعرانو ، لکه خيام او غني په لاروی هڅه کوي، د اړوندي وييپانګې په بيا بيا کارونه پر لوستونکيو او اورېدونکيو اغېز پرېباسي، هغه هم د ويي لوبې)لفاظۍ (په مټ، او بيا يې دا هڅه چې د ټنګ ټکور، ټکور هم ورکاندې !

نومورې کره کتونکي نه يوازې دا ويارور پر ګوته کړی نه دی چې لا د درست غزل پارسي وزمه پښتو يې هم په سترګو کې نه ده ور ننه ايستې، د بېلګې په توګه لکه "موج خېزه " په ړومبني او "سبزه کوبې " او "پايکوبې " وييونه، په دې لاندې بيت کې:

))دا د مستو پسرلی دی، دا د اور سبزه کوبې ده

هره پانه خمارې ده ، هر ګلاب مو شرابي سو ((

)ان تر دې چې يوه تولګه يې هم))پايکوب ((نومولې(.

داسې نابومه پور وييونه د باري په غزلو کې کوم کمی نه لري، که به څه هم شاعرانه وي، خو پر بله ژبه اړه لري، نه پر پښتو.)د پوره څرګندتيا لپاره: زيار، اخبار هفته، څوارلسمه ګڼه(.

داسې برېښي چې ننګيال يې له رياليستي اندتوګې سره سره، د نورو ډېرو مينه والو غوندې تر دوستی، د دغه غزل تر سندريز اغېز لاندې زيات راغلی او هغه دا چې "ناشناس" يې د موسيقي الاتو په ملګرتيا په خپل زړه راکښونکي او مست اواز کې وړاندې کوي.

که خبره پر موسيقۍ وي، نو هسې خو زموږ ډېر منلي ولسي شعرونه لکه: لنډۍ، ناري او سروکي بې له قافيې او رديفه له موسيقي تول و تال و سور و لی سره تر يوه غزله هم ښه تر اړخ لګوي. همداراز ډېر ساده دوديزاو ولسي ډوله نظمونه هم راکښون پيدا کوي. په کار خو دا ده چې شعر خپل بديعي او هنري راښکون ولري، موسيقي خو يو بل جلا هنر دی همداسې په خواږه اواز کې د شعر ديکليمه يا ترنم درواخله چې له بده مرغه پښتو شعر تري، په تېره بره خوا تر پرونه بې برخې پاتې وو او متې د کډوالو له راستنېدو سره څه ناڅه رادود شوی چې خورا په زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې ښېلگه يې ممنون مقصودي را خپله کړې ده.

يو شعر له ترنمي يا سندريز پلوه ارزول داسې دي، لکه چې څوک په يوه سينگارځي يا دواده په بنډار کې پر يوه سينگارلې پېغله يا مېرمنه مين شي او پرسبا يې ورته جوته شي چې مخ يې د کتو نه دی. رحمان بابا يې بيا داسې را څرگندوي:

هغه ناوې چې په خپله ښايسته نه وي
څوک يې څه کوي ښايست د مور و نيا !

اروپايي ازاد تصنيفونه خو لا پر ځای پرېږده چې زموږ په هېواد کې څومره پارسي ازاد تصنيفونه د خوږ غاړو سندرغاړو له خوا وړاندې کېږي. دا چې لا تر اوسه پښتو ازاد شعرونه چا کمپوز کړي نه دي او له دې سره سره ځانگوال او پاخه سندرغاړي هم نه لرو، ښېله خبره ده.که ځينې ځانساتي او زاړه پال دا ووايي چې پښتانه شاعران دې هم تر هغې ازاد شعر نه وايي، تر څو په پښتو کې کمپوزيتوران او پاخه سندرغاړي پيدا شوي نه وي. غبرگون به يې دا وي چې سم له لاسه خو دې يوه ژبني هنر ته لار هواره ده، له دې خو بايد گټه واخېستل شي، تر هغې خو د غه هنر پښه پر ځای پاتېدای نه شي او بيا دا چې د دغه دويم هنر)موسيقۍ(لپاره لياره هواره کړي، د چا خبره اړتيا د زېږندويۍ)ايجاد(مور ده.

د سيدرحمان وگړپال په دې لاندې شعر کې نوم و ستاينوم))ځوانه پېغله((سره دومره اړخ نه لگوي پرځای يې))تانده پېغله، تنکۍ پېغله، چته پېغله(د همده په سيمه کې ډېر ويل کېږي، پروړاندې يې))پخه پېغله، زړه پېغله، پر کورپاتې پېغله.. ((تيکاو لري؛)لږ سترگې(هرگوره گرامري سمون نه لري:

ښنگ ته دې ناسته ښېخه ځوانه پېغله
ماته همدا وايي توبه وباسه
خو، که مې) لږ سترگې(پناه شوي درنه
د پته بيا وايي چې جامې وباسه !

د ننگيال د))خيبري تنده((غزل)۴-څېرکی، غبرگې غبرگې قافيې او رديفونه(پای مسره))نيغه مو شمله ده، کږېدوته يې چې پرې نږدئ((کې))کږېدل((د شملې د ښه تراستاينې ښکارندويي کوي، حال داچې شاعر د))ټيټېدل((په جاج و مانا کارولي دي او گومان نه کېږي چې د غه ويناوال دې))کږه شمله((د ښاخ او وياړ يا غرور د سېمبول په توگه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ۴۴کلن ژوند کې نه وي
اوربدلي !

په پښتو شعر کې))غنچه، غونچه ((د))غوټۍ ((په مانا کارونه د منځني ادبي يا کلاسيک پېر پاتوري ده چې د پارسي شعر د اغېزو او پېښو په لړکې يې دود لاره، لکه د شيدا په نامي شعر کې:

))د غنچې د رباط ور په واکېدو دی قافله د رنگ و بوی د رومي سباشو ((
داځکه چې په پارسي ادبي او شعري ژبه کې د غه ويې دوه مانيز دی))دستهٔ گل شگفته ((
او))گلی ناشگفته ((، خو په کلاسيک کې يې زياتره په وروستۍ مانا کارول شوی، لکه د
جامي د زليخا په پيل کې:))الهی غنچهٔ اميد بکشای گلی از روضهٔ جاويد بنمای ((.
پښتو))ناظمانو ((د ټکر د مخنيوي لپاره يې له دويمې مانا سره))غَنجه ((انگېرلی دی. په هره
توگه که کاظم خان او نورو په دويم مانا راخپستی، اگاهانه پېښې وې، خو په وسمهال کې
هسې رندې پېښې بلل کېږي، لکه د يوې تاريخي سندربولې)مشاعرې (له شعرونو څخه د
مولانا خادم په دې بيلگه کې:
په خوب وېدې))غونچې ((به په ورو ورو راوېښومه
خادم ! بادِ سبا يم که ومه، که نه ومه

۷: ټکر)توارد (

مورږ د ادبي زېږندوييو او په ځانگړي توگه د شعر په تړاو، نه يوازې په دوديزه ادبي نومونپوهنه)ترمينالوجۍ (، بلکې لويديزه هغه کې هم د غلا)سرقت (، تضمين او ټکر)توارد (نومونې شتون او دود لري او په کره کتنو کې ترې کار اخېستل کېږي.

تضمين)**citation** (هغه دی چې يو شاعر له بله اړونده ټوټه، مسره، بيت، قافيه، رديف، وزن ياالند واند، انځور... وکاروي، په دې آړ چې په وړو غبرگو ليندېو يا گيمو)ناخنکو (کې يې ونيسي او د اړوند شاعر نوم يا اخځ ورسره راوړي ، که نه، بياغلا)**plagiarism** (بلل کېږي؛ که هغه پر اړولې بنه وي، ژباړلې يا يومخيزه او يا په برخيزه)قسمي (بڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او توارد)connotation (هغه دی چې یو شاعر په ناځانخبري یا نیم ناځا نخبري)نا اګاهانه (ډول د بل شاعر توکي په خپل شعر کې و کاروي. دا چې یو له بله خبر نه وي او هسې یې د یوې نابرۍ)تصادف (زېږنده وي، په بله وینا ، نو))تکر ((یې هم بللای شو.

د دې لپاره چې دغه پېښنه پدیده مو ښه ترا روښانه کړې اوسي، ګران مینه وال دې لاندې لیکنې ته رابولو. دا د هماغې لیکنې لنډیز دی چې لیکوال د ۲۰۰۷ ز. کال په سرکې))الفت ((مهالنۍ ته استولې وه:

))د جنورۍ پر دویمه مې په ښېنوا سایټ کې نابېره د ځوان نوښتګر غزلبول ګران شمس خوستي پر غزل سترګې ولګېدې او وار له واره مې پرې د خپل هغه ګومان وکړ او هک پک شوم چې ماخو د سمسور هغه ته برېښلیک کړی وو ، د ښېنوا چلوونکو هغه له کومه کړ؟
اوس یې چې لولم، څه بل راز راته برېښي اوبیا په زړه کې وایم: داځنګه کېدای شي، هغه دې دومره زر د چا غلچکي لاسته ورسي، پکې لاس ووهي او سم له سمونې یې په خپل نامه خپور کړي!

تر ځو مې په پوره ځیرتیا تر پایه ولوست او دې پایلې ته ورسېدم چې دا هسې یوه نابري ده، ولې په هسې بېځایه ګومان خپل ایمان زیان کړم. نه شمس له ما غلا کړې او نه ما له شمسه او ښایي، زماني واټن مو هم سره دومره نه وي . دغې نابرۍ ته په دودیزه عربي ادبپوهنه)ادبي فنونو (کې توارد وایي او په لویدیزه هغه کې یې)citation (او زه یې))تکر ((بولم.

دا ټکر تر هرڅه له مخه د ناځانخبرۍ)تحت ا لشعور (له کارندوییو څخه ګڼل کېږي، لکه څنګه چې پخپله د شعر او هر هنر د الهام او زېږ آره سرچینه هم همدا حس نومېږل شوی دی. نا ځانخبري زموږ د ناپایو تېرو هېرو یو زېرمتون دی او په هماغه ناځانخبرۍ ښه شعر ته لار مو مي، بې له دې چې شاعر ته یې پته ولګي، هغه پېښنه پدیده یې کله، څېرې او له چا اورېدلې، یا یې لیدلې او لوستلې ده !

دویم لامل یې چې زما او خوستي دا ورسره تړاو درلودای شي،.په بل سایکالوجیکي چار))تېلي پاتۍ telepathy ((اړه لرې چې پارسي یې)دورهم اندیشي (بولي او پښتو یې)لرهماندي (راځي. دا زباده شوې، کله کله داسې پېښېږي چې دوه وګړي سره نه لیدلي، نه کتلي یو راز نګېږي، انګېري، اندي یا سوچي او ان یوراز نه پوهېدل کېدونکې خبرې اترې ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. هسې خو نن سبا د ژوند پوهانو او کیمیاپوهانو ، په بله وینا ، بیوشېمپستانو د بېلابېلو دندو له مخې د مترغزیو یا دماغي حجرو له پېژندنې او وېشنې سره د اسې ډېرې رواني سکا لووې له ساپوهنې څخه راخپلې کړې، په بله وینا ، ساینسي بنه یې ورکړې ده.
ناویلې دې پاتې نه شي چې))تبلي پاتي ((، په بله وینا ، تکر)توارد (د شاعر لپاره د الهام یوه په زړه پورې سرچینه هم ده.

په هر ډول د هنرمندانو او بیا شاعرانو ترمنځ د یوه راز شعري ورتوالي تکر کېدای شي، جولیز)ژبنی، تخنیکي، هنري(او یا هم منځپانګیز اوسي. په دغه لړکې زما او ښاغلي شمس غزلې سره له تخنیکي پلوه بشپړورتوالی لري، یورازڅپیز- خجیز جوړښت، پېنځلس پېنځلس څپې او پرڅلورمه خجنه څپه پیل، ورته پښبلې)قافیې (او ورته لړونه)ردیفونه (رانغاړي. سرلیکونه مو هم سره نژدې ابسي: زما دا)مرجانې لاسونه (او د ده دا)د پلوشو لاسونه(. د ده غزل اووه بیته دی او زما دا شپاړس، خو ښایي ستر او بنسټیز توپیر مو سره په منځپانګه او پیغام کې نغښتی وي. د بېلګې په توګه مو سربیتونه)مطلعې (دادي:

چېرې د لمر د اهورا د پلوشو لاسونه
چېرې د شپې د اهریمن د تورتمو لاسونه..)زیار (

خاونده بیرته مو راشنه کړې د نغمو لاسونه
چې د ادم رباب ته واچوي درخو لاسونه...)شمس (

خرخشن تکر

ښاغلي اکبر کرګر)د شعر درناوی۱۴۰-۱۴۲ (زموږ د نوموتې شاعر جهاني یو غزل د))بغاوت((یوه بېلګه بولي، خو په ترڅ کې یې وربانديې د خوشال او حمید اغېزمنې یادوي، له دې ناخبر چې د یوه ژوندي شاعر د یوه غزل د قافیې او ردیف راغبرګول نه، بلکې هوبهو))بازسرایي((ده: د کوهاټ د لاچۍ یوه څټک))ډاکتر اقبال فنا ((غزل چې تر ویلو څو کاله وروسته د پښتوبدلمیچ په لومړي چاپ)کابل۱۹۹۰ (او د همدې چاپ په شپږم څپرکي کې بیا راخپستل شوی، داسې راپیلېږي:

او د جهاني صاحب دا)واشنګتن۱۲-۲۷-۹۲ (له دې بېلګې سره:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیالې نسکوروم دې تشومه خو دې نه
نصیبه بدلوم دې، قبلومه خو دې نه
خالق مې ککرۍ سجدې ته نه ده پیدا کړې
تندیه ماتوم دې لګومه خو دې نه...

همدارازد مراد شینوارې او د جهانې ترمنځ قافیې او ردیفې ورتوالی او لږوډېر یوراز لیدګوټ او لیدتوګې سره د تېرې ببلګې هومره نه، خو بیاهم ټکر)توارد (یوڅه خرخشنوي ، ځکه چې تر ددغه منځ زمانې واټن بیا لسیزو ته رسېږي. مانا داچې د دوارو غزلو اخځ ښوونه اړینه وه، او له دې یادونې سره یې، هم ځان او هم غزل له دغه توره سپینولای شول!

زما په اټکل د مراد دغزل سربیت)مطلع (دا ده:

- ځئ په ښو کړو له یو مخې، د تناکو پیزارونه
که ښې بیله پرې وردرومو، دا دښتونه به څه وایې؟

او د جهانې غزل بیا داسې را پیلېږې:

وچې سولې اوښکې، ګرېوانونو ته به څه وایو
درد راسره خپل سو، پرهارونو ته به څه وایو
شپې مو په ساحل کې، د څپو له غمه وتښتې
وخت که لېونی سو، توپانونو ته به څه وایو...)جهانې.(

ټکر که ژباړه ؟

کاوون دا لاندې شعر د پارسې ژبې له اغېز منې سره پوره پیکه کړی، لکه "پرواز ورکوم" چې پرځای یې پښتو انډول))الوځوم ((راتلای شو. همدارازد))سکوت((پرځای))چوپتیا ((در واخله، او ترټولو ناوړه ببلګه یې له))چې((سره د پارسې علتیه))تا ((پرله پسې درې ځله زیاتونه ده، په کاروه وزنې تشه یې بل ډول ډکه کړې وای؛)څو، ترڅو، څو چې، تر څو چې(پر پښتو باندې د دغې تربرې ژبې له خورا بدو اغېزو څخه ګڼل کېږې او ګرامرې او مانیز بدلون رامنځته کوي؛. تر دې چې دکره کتونکې په زړه کې دیوې))ټکې پر ټکې ژباړې((خرخشه اچولای شي:

زه د ترخه "سکوت" د غره له شا نه
زه د ناکامو ارمانونو د ایرو له ځنګه
د وېرووونکو تورو شپو په زړه کې
د شعر کوترو ته "پرواز ورکوم"

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه سکوت نه پېژنم
زما د شعر ژبه سکوت نه مني
زه به د شپې ځنګل په ستورو باندې وولم
)څو (چې "سکوت" مات شي
)څو (چې تیارې وتښتي
)څو (چې رسوا شي په ځنګله کې
څیرووونکي زمریان
)کاوون: سپرغۍ، ۱۰۱ مخ (

تکړه ادبي لیکوال اکبر کرګر له داسې یوه تور څخه د شاعر مخ سپینوي او ورته ښلګې یې د لومړي پراختیايي او بیا))انقلابي ((پړاو اړوندې بولي، هغه هم د لایق، اجمل، کسرایي... د اغېزمننې یا پلیونۍ زېږنده:
))... دا مهال نه یوازې د لایق اغېز شته، بلکې د ډېرو)اثارو !(مطالعې ته یې لاس رسېږي... او نه د چا خبره په شدت ردوي، داسې)چې (دچا شعر هم نه کاپي کوي، بلکې ډېر څه د خپل ذهن له صافي تېروي... ((.)صدیق کاوون د))ونو مرګ په موسم کې ((، سمسوراوبیانه، ۳-۳-۲۰۱۰ (
په هره توګه دابه ورسره هرڅوک ومني چې که ښاغلي کاوون له نورو څه اخیستي هم دي، تر ننوب)فبلتره (یې ایستلي او خپله جوله او جامه یې وراغوستې ، خو له پاسنۍ پارسي وزمه شعر یې دا خرخشه رازېږي چې دغه راز))راخپلونه ((یې سل په سل کې د))غنیې ((هومره تر یوه جالګي نه، بلکې د))مچۍ ((هومره تر شاتو رسولی اوسي !
په هماغه لیکنه کې د ښاغلي کرګر دا خبره ښخپوره د سوچ وړ ده چې وایي:
))زموږ د مشهور اروابناد شاعر ننګیال زیات شعرونه د کاوون له شعر نه متاثره دي، په خاص ډول د هغه مهال شعرونه چې دواړو سره نژدې کاري اړیکي درلودل ((!

ما چې له دغو دواړو نوموتو شاعرانو سره، د ده په ښر ګوندي- فرکسوني نه، خو فرهنګي دوستانه راشه درشه ښایسته ډېره درلودلې، د دواړو د کار پر مېز مې په خپلو ګناهګارو سترګو ورته ایراني شعري دوترونه لیدلي دي. کاوون صاحب راځخه کله نا کله دا هم پوښتلي چې که د ده یاهغه کوم نوی دوتر خپور شوی وي. په دې لړ کې د همده له خولې لومړی ځل خبر شوم چې))شفیع کدکني ((د یوه نومور کره کتونکي ترځنګ په ازاد او سپین شعر کې د شاملو او نورو راوروسته پښت یو نوښتګر شاعر هم دی !

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کرګر صاحب په خپله روانپوهنيزه او روانشننيزه کره کتنه کې په ځانخبري يا نا ځانخبري ډول دغه نازکۍ او باريکۍ نه دي ځيرلې، خو ماته له ژبپو هنيزې او بياژب - ښکلاييزې ځيرنې دا پوره روښانه شوې چې له ګډې سرچينې يا نورو هغو څخه، ده څومره او څنګه اخيسته کړې او هغه څومره او ښنګه؟

همدا راز د دې پوښتنې نه رامخته کول درواخله چې ولې د کاوون په ګردو ټولګو کې لړو ډېر شعرونه او نظمونه سره غاړه غړۍ شوي دي، په بله وينا ، د))ازمېښتې ((پړاو))شګې او ګلونه ((چې ماته يې د سريزې کښنې ويار رابښلی وو ، په نوښتې پړاو کې ولې بيا سترګې راپرانيزي؟

په داسې ترڅ کې چې ننګيال زما له سلا سره سم د ازمايښتي پړاو خورا په زړه پورې))اجمل وزمه او لايق وزمه((نظمونه ګرسره هيسته غورځولې او په هېڅ کومه ټولګه او بيا په پس مرګې يوځايي خپرې شوې ټولګه کې شګې او ګلونه، يا لکه د احسان طبري په نومونه))رېګهاو الماسها ((سره اخښل شوي راخښل شوي نه دي !

ا قتفا که غلا؟

ډېر))پښناووان ((له))اقتفأ ((څخه چې له منځني پېره تر ننه په قافيوا له پښتو شاعرۍ او بيا غزليزه هغه کې يو منلی دود پاتې شوی، ناوړه ګټه اخلي. په دوی کې د داسې غزلبولو څرګ هم لګېدای شي چې هماغه پامور غزل يې د همدې پېښنو او پليونۍ زېږنده برېښي، که څه هم يو نيم لکه ترګزی او خليلزی دا منښته)اعتراف(هم کوي چې هغه يې د دغه يا هغه شاعر))پرليکه ((کښلی دی.
په دې وروستيو کې چې ناپښبليز شعرونه مخ پر بره درومي،))مشاعري ((هم څه ناڅه ازادې شوې او يو قافيوالې ورو ورو له دود و موده لوېږي او له دې سره د))اقتفأ ((ځای هم ربښتينې هنري سيالې نيسي.

داهم پوره رازباد شوې چې د پښبليزې او په تېره هندي وزمه غزليزې شاعرې خپله تومنه له کلاسيک، هغه هم له پارسي- هندي، ياپې له درغلي پاتوړې اردو هغې رااخلي او ناپښبليزه دايې له پارسي نيولې، تر انګرېزې پورې له رنګارنګې ختيزې او لويديزې نوهمالې هغې سره کار لري. بيا هم کره کتونکيوته د دې سپيناوی ګران دی چې په دې لړ کې لومړۍ ډله تر کوم بريده راخپستنې کوي او دويمه داپې تر کومه بريده، او بيا هر هرڅوک يې څومره. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالزاک په وينا، څوک يې د مېرې په څېر د غلاپرکچ))هو بهو ((راخپلوي، څوک ترې د غني په څېر، د پلیونۍ یا اقتفأ پر کچ جال اوبي او څوک ځنې د مچۍ په څېرد الهام پر کچ))گبينه((جوړوي !

غلا يا سرقت)Plagiarism(

دلته له غلا څخه موخه))ادبي ((او بيا))شعري ((غلا ((، انگرېزي نومونه، هرگوره، ادبي او هنري هغه په ټوله کې رانغاړي. په شعري غلا کې له ژبنۍ او هنري جامې او جولې نيولې، تر رديف و قافيې او بياالند و واند او)خيال او مفکورې پورې چې يو شاعر له بله څه راواخلي او هېڅ يوه يادونه او نغوته يې و نه کړي. مضمون او منځپانگه، تول وتال)وزن و اهنگ (يا له بل تخنيکي بنې ياځېل،ژانر)غزل، څلوريزې، دوبيزې، بوللې... (يا ناقافيه والو ځېلونو کې همرنگي يا ورتوالی په دغه لړ کې نه راځي- دغلته له))مضمون((څخه موخه سکالو یاموضوع ده، نه هنري جوله او شيدايي)مضمون دزد (ترنگ کارولی دی.

پر پښتوکلاسيک د پارسي او بياهندي-پارسي سيده او ناسيده اغېزې، که د غلاتر بريده نه دي رسېدلې، پښتو ژبنۍ جوله يې تر ډېره مسخه کړې چې ځرگنده بېلگه يې د شيدا شعري ژبه ده. همدا راز يې زموږ يو نيم اوسني وتلي او ډېر ستايلي پليوني غزلبول هم درواخله چې لړ تر لړه يې د))ژباړې ((تر بريده رسولې ده. د غلا يوه نا ښښنوړه بېه د)و (گړني ادب، په تېره د لنډيو هغه ده چې دوديزو يا نيم ولسي وينا والو، او يا د چا خبره))ناظمانو ((ته يې ډېره گوته نيول کېږي.

له ځانه غلا)Self-Plagiarism(

استاد غضنفر د ښاغلي جلان د شعرکره کتني په ترڅ کې د دغه شعري ويار)عيب(يادونه هم کړې ده، او د دې لپاره چې زموږ مينه وال ترې په دې تړاو د شعري- ادبي کره کتنې نور په زړه پورې ټکي هم زده کاندې، اړوندې ځرگندونې يې تر ډېره ځايه کټ مټ دلته راخلو:

))... زموږ په ادبي بحثونوکې د سرقت بحث شته، خو دا بحث نشته چې شاعر له ځپل ځانه څومره غلا کوي. کله کله يو تکړه ليکوال يا شاعر يوه جالبه خبره وکړې، خلک يې د نوښت هرکلی وکړي، بيا نو دی ولگېږي، هماغه خبره بيا بيا کوي. له ځانه غلا ته اروپايي ادبپوهانو پام کړی او د سلف پلېجرېزم اصطلاح يې ورته وضع کړې ده. څرنگه چې سلف پلېجرېزم ته زموږ په ادبپوهنه کې د عيب په سترگه نه دي کتل شوي، نو ممکن ځينې ډېر تکړه شاعران او ليکوال مو هم دا مشکل ولري، خو په هغو ډېرو لږو کسانو کې چې ان د خپلې خبرې تکرارول يې نه خوښېږي، يو کس جيلاني جلان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلان له تکرار، کلیشې، سرقت او سلف پلیجریزم سره د جګړې میدان ته ځکه دومره زړور ورځي چې د شعر د ډګر تر ټولو ښه وسله یعنې د نویو تصویرونو وسله ورسره ده. د ډېرو کسانو په اند، د شعر او نه شعر توپیر په تصویر کېږي او پر جلان چې د شعر ښاپېرۍ تصویرونه وروي، نو ولې به نه وایي چې د چا پور نه منم؟ مګر د شعر په هنر کې د لا ډېر پرمختګ لپاره په کارده،)چې (جیلاني جلان دا خبره پر یاد ولري چې تصویر به د شعر ډېر مهم او بلکې تر ګردو مهم عنصر وي مګر تصویر ټول شعر نه دی. د ښاغلي جلان په دا)دي(لاندې بیت کې مجازي تصویر)تشبیه، استعاره یا بله داسې وسیله چې د تخییل قوت او جدت ثابتوي (نشته مګر د ده د هغو بیتونو غوندې خوند ورځخه اخلو چې کامیابو او نویو تشبیهاتو، استعارو او مدعا مثلونو یکې لوړ هنر پیدا کړی دی. دی وایي:

زاهده ته پوه شه او خدای پوه شه چې خوند نه کوي،
داچې کړې وړې پرتې دي پر خالونو څنې؟

په دې بیت کې د عاطفي شدت هنر پیدا کړی او دا شدت د جملې له جوړښته زېږېدلی دی. دلته شاعر واقعي پوښتنه نه بلکې بلاغي پوښتنه کوي، یعنې نه غواړي چې له زاهده معلومات تر لاسه کړي بلکې فکر کولو او پر پخواني دریځ باندې شک کولو ته یې وربولي. موږ په دې پوښتنه کې پر ښکلا باندې د شاعر باور احساسوو او د ښکلا د دفاع لپاره د هغه زارۍ اورو. د زاهد لاره زموږ په ادب او کل)کول(تور کې صراط المستقیم ده. موږ د سمې لارې ضد کږه لاره بولو او له کږو وږو پرتو څڼو بیباکې، ازادې او له قیدوبنده بې پروایي وربېږي. دلته د شاعر عاطفي دریځ شخصي نه بلکې انساني او عمومي دی. په ازادۍ پسې انسان همېشه ګرځېدلی او دې مینې کله نا کله دومره مجنون کړی چې د ازادۍ په تمه یې غلامۍ ته غاړه ایښې ده.د ښاغلي جلان دا خبره چې د چا پور نه منم او زه هم پر چا پور نه لرم، له یوه کس سره اړونده ده، خو په دې بیت کې راغلې خبره ټول انسانیت ته پیغام لري. د انسان د ټول تاریخ د مبارزې او مجاهدې یو اصلي مقصد داوو او دادی چې باید ازاد وادسي، باید داحق ولري چې د بل چا له وېرې پرته خپله خبره وکړي، خپل شخصیت ځرګند کړي او پر هغه لار روان شي چې ده ته مناسبه ښکاري... ((.

د جلان په څېر یو شمېر وتلو شاعرانو په خپل هنري واک و ځواک د بیا بیا راغبرګونو، په نورو ټکو، د کرغېړنتیا)ابتذال (او په پای کې، د))کلیشه یي ((ګوتلکیو مخنیوی کړی دی. د ساري په توګه، پیر محمد کاروان)چنار، ښاپېرۍ... (وییونه او ترنګونه بیا بیا کارولي، خو ترې رغولي انځورونه یې ورسره بیا بیا نه دي راغبرګ کړي؛ همداسې نور نوښتګر هم درواخله!

له ځانه غلا)د ښځمنو په ګټه!(

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځمني په ټولیزه توګه د ګرد جهان پر کچ، ان د لویدیځ په ښځواکي ټولنه کې د پوهې او فرهنګ له پلوه وروسته پاتې شوي یا پاتې کړشوي دي. په پرمختللي ښځواکي لویدیزه نړۍ کې، تر هغې وروسته چې د دوه پېړییز پانګوالي پېر مودرنېزم تر شا پرېږدي او په شلمه پېړۍ کې پوست مودرنېزم ته راګډېږي، ښځه په سهي مانا متې د فرهنګ او شعروادب په پنځونه کې د راګډېدو جوګه کېږي. هرګوره، پر وړاندې یې زموږ په اسلامي ختیځ کې وار له مخه راڅلېدلي او په دې لړ کې پښتنه دا هم درواخله.

په نومېرلي توګه لړ تر لړه له پېنځلسمې زېږدې پېړۍ او بیا د روښاني فرهنګي- سیاسي غورځنګ راهیسې پښتني مېرمنې)لکه رابعه، زرغونه، حلیمه، نېکبخته، نازو انا، سپینه ادې... (وار له مخه له خورا ترینګلو ترنځلو نرواکي بندېزونو سره سره د پوهې، فرهنګ او بیا شعر وادب میدان ته نیم نیم پتې مخ راوتلې دي. خو دا تریخ واقعیت هم پټولای نه شو چې په نو مهالي پېر کې، څه د سرا سري ټولنټیز او فرهنګي وروسته والي او څه د دودیزو او دیني لنډ اندیو له لاملونو، نه یوازې پرجهاني، بلکې پر هېوادني کچ له نژدې پارسیوانو ترلېو سره د سیالۍ جوګه شوې نه ده، او بیا دا چې له ژبنۍ شونتیا)جنسي-ګرامري توپیر (سره سره یې خپله ښځینه څېره یکې لا دومره په زغرده نه ده راڅلولې، حال دا چې په وګړني ادب او بیا لنډیو کې یې لږ ترلږه تر سلطان محمود)۹۹۸-۱۰۳۰ز (څه له پاسه یوه زرۍ د دغه زباد ویاړ لري:
د خالو خان لښکرې راغلې
زه به ګومل ته د اشنا مخې)دیدن (ته ځمه!

نن سبا چې یې له ښه مرغه، بیاهم څه د ټولنیز خوځون او څه د نوې خبرتیایي او رسنیزې تېکنالوجۍ له برکته پښتنو پېغلو مېرمنو دغې سیالۍ ته رادانګلې دي، نو دا تور ورباندې لګېږي چې خدای مکړه، دې یا هغې ته یې خپل نرینه خواخوږي ورلیکي!

هو، که د دغه تورتپې چېرې کومه بېلګه رښتیا و موندل شي، لکه څنګه چې))تاند اوبیانې ((داوه کړې او په تېرو څلور- پېنځو لسیزو کې یې بېلګې هم لیدل شوي دي، نو د))له ځانه غلاد ښځمنو په ګټه((یا))ښځوته له ځانه غلا ((نوم ورکولای شو. دا د ژوراندو کره کتونکیو ځانګېزه پازه ده چې سپیناوي ته یې را ودانګي؛ که نه،دا د هغو نورو پر وړاندې یوه نابښل کېدونکې بې نیاوي او لا ګناه ده چې کلونه کلونه یې خپل ماغزه ستړي کړي او تر ډېرو هلوځلو وروسته یې له نارینه وو سره لږو ډېره سیالي برابره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ - څپرکی

سپین شعر (Blank verse)

لکه د ازاد شعر)←۹ څپرکی ((په پېژندتیا کې چې یادونه وشوه، اروپایي سپین شعر(انګرېزی **blank verse**، فرانسي **blanch verse**، جرمني **Blankvers**) نومونه زموږ له))سپین شعر ((نوموني سره نه، بلکې زموږ له نیم ازادو ډولونو، لکه ازادو کالبو اومونډي شعرونو سره سمون لري، او))ازاد ((یې بیا زموږ له))ازاد ((هغه سره نه، بلکې له))سپین ((دې سره اړخ لګوي؛ په لنډو ټکو، د دوی))سپین ((زموږ))نیم ازاد ((او))ازاد ((یې زموږ له))سپین ((، او همزمان له))ناپېیلي ((سره سمون خوري.

د دې ترمینالوجیک توپیر یو لاسوند د رومانتیک انګرېز شاعر لارد بایرون)**Byron** ۱۷۸۸-۱۸۲۴ ز (هغه لومړی شعر دی چې زموږ له نوموني سره سم له رښتیني))← سپین شعر ((سره اړخ لګوي، که نه، له اروپایي
((**blank verse**←)) سره سم ، د))**verse libre, free verse**((په نامه پېژندل شوی دی.

شاعر د ښوونځي په دربیم ټولګي کې وو چې ښوونکي شاګردانو ته وویل، پر وړاندې یې د شرابو په ستاینه کې یو څه ولیکي. نورو ګردو اوږدې اوږدې لیکنې وکړې، خو همدا چې یې د بایرون پر درې کرښو سترګې ولګېدې، په خوا پورې یې ونیوه او په لوړ اواز یې ور اعلان کړه:
)) دا خو دې یو ښکلی شعر لیکلی،له تانه به یو لوی شاعر جوړشي !((د هغه شعر ژباړلې بڼه داسې ده:
شراب له آره تکې سپینې اوبه وې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ،چې خدای ورته وکتل،
له ډېره شرمه تکې سرې شوې !

بې له شک و شوپیانه د همداسې ښکلو او زړه راکښونکو ناپښپلیزو او نا تولیزو)غیرمقفی او غیر موزونو (شعري شاهکاریو ، ډېر سپین شعر او ان ناپېیلي شعر ته رامات کړي او ورسره ورسره یې د لوستو او اورېدو مینه وال راهڅولي دي.

د شاملو په خبره څومره چې له شعره جولیز او تخنیکي بندیزونه راکم شوي، هومره یې شعریت ښه ترا سمبال شوی دی. لیکوال د خپلو ازمېښتو په بهیر کې یوخوا د قافیوال او ازاد او بلخوا د ازاد او سپین شعر تر منځ ورته پایلي نومېرلي دي. په دغه لړکې یې یوځل یوخیال او سوژه په ازاده جوله کښلی او بل ځل یې هماغه په سپین کالب کې اچولي دي، پرتله یې مینه والو ته پرېښې دم چې په کوم ډول کې یې ښه ترا ځلونه شوې ده؟
ازاده بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټې شوې دي،
پیل غوندې یې سترګې وړې شوې دي...
نور یې چې واړه تر سترګو نه راځي،
دایې ورته سترګې خړې شوې دي !
سپینه بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټې شوې دي،
نو سترګې یې هم د پیل غوندې
وړې شوې دي...
او له همدې کبله یوازې غټان لیدای شي !
)رزم و بزم ۳۷-۳۸ (.
په سرچپه، که د لیکوال او همدارنګه د نورو ویناوالو ډېر سپین شعرونه په ازاد کالب کې واچول شي، هرومرو یې شعري راکښون په همدې اکر بکر نه پاتې کېږي.

مورډ ایرانیانو))شعر سپید ((په پلیونۍ پښتو))سپین شعر ((په دې جاج رادود کړی چې نه وزن لري او نه قافیه، بلکې د شعر له))مخیّله کلام ((پېژند)تعریف (سره سم له تول و تال پرته نور د شعر))ژب- ښکلاییز او ژب- اندیز ((تول اړخونه او ځانګړتیاوې رانغښتلای شي، او له دې سره یې))په کره او کېښکلې ژبنۍ جوله کې د اند و واند یو ولولیز)عاطفي (تړاو ((پېژند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته کلای شو.

په افغانستان کې دري - دري نيمي لسيزې پخوا چې سپين شعر د لنډو لنډو مسرو يا ټوټو په بڼه نوې رادود شوی وو، پارسيوانو زياتره))طرح ((بللله او پښتنو))اډانه ((، خو راوروسته يې له اوږدېدو سره د))شعر سپيد ((او))سپين شعر ((نومونې د لنډو او اوږدو دواړو بڼو لپاره ټوليزوالی و موند ، لکه څنګه چې ليکوال د خپلو لنډو شعرونو په دويمه ټولګه)اند و ژوند ۱۳۲۲ (کې اړوندې بېلګې))اډانې ((نومولې وې. وروسته ټولو ومنله چې هغه يو بشپړ انځور او سوژه رانغاړي او پوره شعر بلل کېږي.

د ژبني رغښت او جولې له پلوه په))سپين شعر ((کې تر وسې وسې له لنډو لنډو ټوټو، غونډونوا وغونډلو)فقرو او جملو (کاراخېستل کېږي. څومره بيزه)کمې (کچه يې له يوې کرښې يا غونډلې نيولې تردرو- څلورو پورې رسي. کله ناکله په ناڅانخبرې يا نيم ناڅانخرې توګه په منځ منځ کې دلته او هلته يوه نيمه اهنګيزه رنګارنګي)لوړتياوې، ځوړتياوې(او ان يوه نيمه سجع وقافيه هم سر راهسکوي. اوږدې بېلګې يې بيا بې له دې چې پر بېلا بېلو بندونو يا پراګرافونو وېشنه مومي چې لړو ډېر په ليکښو)---، ...، ///، ***، ### (يا شمېرو)-۱-(،)-۲-(... سره نومېرل کېږي. د ازادو او نيم ازادو او ناپيېلو شعرونو په څېر د سپين شعر د بېلابېلو ټوټو او مسرو دننه بيا ، په هر ډول د بېلابېلو ليکښو کارونه اړينه برېښې. ان پښېليز شعرونه د پخوا غونډې په يوه سکښت او رجه ليکل، کمپوزول او چاپول نور له دوده لوېدلي دي. ان د پښېليز شعر د بيتونو پيل که پر يوه ليکه راشي، پروا نشته، خو پای يې، لکه ګل په ګلدان کې چې څومره تېروبېر و اوډل شي، هومره يې راکښون زياتېږي؛ نا پښېليز دا خو له هماغه پيله له ازادسکښت و ډيزاين سره رادود شوی دی. ټوليزې ناپيېلي ليکنې هم همداسې درواخله، هر ټوکر)پراګراف (يې د کاغذ ، سکرين... پر يوه ليکه او رجه راپيلېږي او پای يې نه، او بيا هر ټوکر له مخکې وروسته سره د يوې کرښې هومره واټن لري.

په هره توګه د پيېلي)منظومې (وينا ليکنې او چاپي بڼه په خپله برخه کې د اغېز ښندنې او راڅکونې کړۍ هماغومره پراخولای شي، لکه څومره يې چې اوريزه بڼه له رنګارنګي وړاندېينې سره کولای شي.

پارسي "شعر سپيد " هغه ډول شعر بلل شوی دی چې د خليل بن احمد له عربي عروضو)مفاعيلو (سره تلل کېدای او تقطيع کېدای نه شي، نور تول وتال يې د پښتو د ازاد شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې د خجو "ضربو " له مخې سمبالېږي. د سپين شعر سکالو هم د نورو شعرو نو غونډې له وينې مينې نيولې تر اندو ژوند پورې هرڅه رانغښتای شي. کله هم طنزيه رنګ راخپلوي او کله هم فلسفي او رواني....

دادی دلته، پر هغو ښېلګو سربېره چې وار له مخه په شپږم څپرکي کې د))ذهني انځورونو ((په تړاو وړاندې شوې، څو نورې وړې وړې ټوټې د سکالو د لا زيات رڼاوي لپاره د مينه والو مخې ته ږدو او سم له لاسه يې له اوږدو هغه تېرېږو چې خورا ښايسته ګڼې ښېلګې يې د اسحاق ننګيال په))سيندونه هم مري ((او دغه راز يې څه نا څه لنډې هغه د ليکوال په))ناپېيلي ((کې راغلي دي.

- ما پرېږده چې:
ستا د مخ په باغ کې وغوړېږم
او همستا د سينې ګل شم !
)وينه او مينه۱۱۲(؛

که د ګنا خيرى
په منګول مروړلو پاکېدای
نو اوس به:
د مچ د شاتو مچۍ وای؟!!
)وينه او مينه۱۱۴(؛

- مشري په لو زړه ده،
نه په لويه تنه...
که نه،
پيل به د ځنګل پاچا وای،
نه زمرى !!؟
)هماغه۱۲۰(؛

- ستا د مينې په ولور کې
تر هغو سرو ګلونو
وړ څه نه مومم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همستا لپاره،
زما له وينو راټوکېږي
)هماغه ۱۲۲(؛

- نه هر بندي ګناهګار دی
او نه هر ازاد بېګناه...
نو په دې توګه:
ډېر بنديان له آره ازاد دي،
او ډېر ازاد له آره بنديان!!؟
)زنداني نغمې ۱(؛

- په تشو پېښو
نه وينا زده کېږي
او نه کار...
که نه تر توتي به بل ژبور نه وای
او تر بيزو به بل کاريګر؟!!
) هماغه ۴۰-۴۱(؛

خو مره به ښه وه،
که ستا شونډې شعر وای
او شپه او ورځ مې
په شونډو کې زمزمه کولای!
)اند و ژوند ۳۵(؛
-کاشکې،
زما سترګې د اوښکو پرځای
د عطرو چينې وای...
چې ستا خيال پکې لمبلای
او له ما نه بيلېدلای!!؟
)هماغه۸۹(؛
- که ته په رښتيا سره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل خيالي وربل
نظر ماتول غواړي...
نو،
پرېږده چي:
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوگی شم!
)هماغه ۹۷ (؛

- کله چي ستا غېږي ته درشم،
په زرگونو زرگونو خيالونه مي
په سترگلينونو کي ځای نيسي!
)رزم و بزم ۱۲ (؛

که څوک په رښتيا سره
شعر د ازادۍ لپاره
پر کار اچوي،
بايد لومړی پخپله شعر
له قافيي باستيله ازاد کړي!
)هماغه ۵۹ (؛

ډېرو ژونديو ته
تر مرگ بله ښه پرده نشته.
)هماغه ۱۰۴ (؛
ازار گټلي
لکه مچ و مياشي داسي دي،
په دي مانا چي:
چا د ازار لپاره ورځ ټاکلي
او چا شپه.
)هماغه ۱۱۳ (؛
روغتون څه ورکشاپ نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هر ناروغ تري
روغ راووځي !
)هماغه ۱۳۴ (؛

- ملا لکه چرګ داسې دی
چې غواړي:
په ډېر وزرڅنډنو او بانګونو
د خپلو ګناهونو ډېران
له سترګو پناه کړي !
)پوهه او ګروهه ۱۱۸ (؛

- شیخ تر نیمې شپې
))لااله ((وویل،
خو چې نیمه شپه شوه،
زړه یې ودرېد
او))...الاالله ((یې
له مرګه پاتې شوه !
)هماغه ۱۳۶ (؛

- له پسرلي سره څه اړه
او خپلوي نه لرم
خو د زرغا او ودې وش
درد مو دی یو شان سره...
او زما ستا ترمنځه هم
څه اړه تړه نه وه...
خو ګډې مینې مو
راګډه کړله وینه سره
اویو له بل سره نژدې شو هومره،
لکه دوې سترګې وبله
وې په یوه مخ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

گاونډي سره !
)نوي پېرۍ او نوي زرۍ ۱۰۳-۱۰۴ (؛

- - -

- څو مره نېکمرغه يم ګناه کومه
تمامه ورځ وريځې د باد له ژرندو باسم
او د لمر په تناره کې پسرلي ته ترې ډوډۍ پخوم.
..)ننګیال، ۱۳-۴-۷۲ (؛

- - -

- کله چې غر شين شي
ستا د يادونو شنه ګلان مې
د زړګي پر مساپرې دښتې ځانګې وکړي
وکړي وغوړېږي...
کله چې لمر شين شي...)ننګیال ،۱۲-۷-۷۲ (؛

- - -

- يوه ورځ غم زما مېلمه وو
ما د کوربني په نامه د هغه دومره
عزت و نه کړ
چې مېلمه راباندې د لېونۍ شک وکړ...
زما لمن يې پرېښووه
او رانه ولاړ .)سارا بياباني، تا ته کيسه... ۹۵ (؛

- - -

- کلونه وړاندې مې ورته وويل:
دا ستا د شونډو ځاځکی په څو دی؟
وې: ستا د پلار او د نيکه وينه
او نن مې بيا ترې پوښتنه وکړه:
ټول پېغلتوب دې وايه په څو دی؟
راته يې وويل:
ګرانه !
يوازې يوه ډوډۍ !
)زويا هيله بارګامی، لېمه۱۰ګڼه (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ستا د سترګو توپاني نظر
ستا د شونډو قهرجنه خندا
ستا د تندي پر اسمان د تورو وريځو حبشي لښکرې
ماته د پسرلي پيلامې ښکاريدې...
)حفيظ ګردش، هيله ۷ ګڼه(؛

- - -

- ترې وم
خو چې ته مې وليدې،
لکه يو سيند
چې مې تش کړې وې تول
)خوشال انځور، هيله ۱۷ ګڼه(؛

- - -

ما د خپلې مورکۍ
تور ساده پړونی
سيخکونه
د نکريزو وچې پاڼې
سلايي، رانجه رجلومه)رنجړومه(
...)ومان نيازی، تاند اوبپانه(؛

- - -

- اوښکې له سترګو نه بهېږي
او ژاړي زړه
دا اګير بګير کتل
د بې قراره زړه غمازي کوي،
- ښکاري خو داسې
چې دلته
نه څوک راځي
او نه ترې ځي
بس داخو...
يو څو نمونه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بدلېږي را بدلېږي،
- دوزخ په دنیا کې
هم کله کله سر راښکاره کوي
خو هغه هم په غرونو کې
د سقر مېشته هم په غرونو کې وي !
- د خېټې وږی به موړ شي
ولې...
د مینې وږی به
هېڅرې موړ نه شي.
)فضل محمود روښان، سجیل ۱۰۳، ۵۳، ۴۵، ۴۳ (.

- زه بې موخې، بې وېلاړه
لالهنده آخوا د پخوا
ګرځېدم راګرځېدم
او نه پوهېدم
چېرې ځم او څه مې ورک کړي دي.
کری ورځ مې په منډو رامنډو
ځان سترې ستومانه کړ
او ځمکې راته یوه شبېه ځای نه راکاوه
...)هماغه۱۴۸ (؛

-که ته په رښتیا سره،
د خپل خیالي وربل
نظرماتول غواړې !
نو ،
پرېږده چې:
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوګی شم ! !؟
)اندوژوند ۹۷ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داهم))نوي پېړۍ او نوي زرۍ ((په نامه د لیکوال د اوږد ترین)شپاړس مخیز (سپین شعر د سروپای ځو کرښې چې په همدې نامه ټولګه کې راخوندي شوې دی:

د زماني څرخ پرله پسې تاوېږي راتاوېږي
او د تاریخ د ګړیال ستن
- په ډېر تلوار و تلوسه-
یوه نوي اوړون ټکي ته
ورنژدې کېږي...

/-/-/

... او ویل کېږي
دا هماغه پېنځه زرکلن
لرغونی آریايي توکم دی
چې له پېړیو پېړیو راهیسې
- د کفرواسلام،
د مرګ و ژوند ترمنځ-
د هغه اوږده غځېدلي، تورتیاره کنګل تونل
پای ته
د یوې نیمزالي رڼا د څرک اپستنې
او بیا سا اخیستنې په هیله
ځای پرځای لکه مېخکړی،
ښکېل پاتې دی !!؟

که سپین شعر همداسې بې تول و تاله پراختیا ومومي بیا نو تکل داستاني اړانې ... او یا داستانګي (short-short story ته ورغځېږي) د استاد الفت د سپینو او ناپېیلو په لړکې ورته بېلګې ډېرې لیدل کېږي. د محمد دین ژواک د ناپېیلو ټولګو په ترځ ترځ کې ځینې بېلګې هم همداسې درواخله. مانا دا چې ټولې))ادبي ټوټې ((د ناپېیلې شعر نوم راخپلولای نه شي. د ځینو لیکوالو، په تېره شاعرانو تکل، داستان، یونلیک... هم څه ناڅه د ناپېیلي شعر جوله راخپلوي، لکه واخلې، د صدیق پسرلی))سره غالۍ ((، د کاروان یوه نیمه کیسه او یا د شهرت ننګیال یونلیکونه !

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سمه ده چې ادبي ټوټه کوم ادبي څېل یا ژانر نه دی، خو داسې هم نه، لکه یو نیم لیکوال، لکه نادر نادرپور)دښاغلی انځور پر اخځ: شعرونه او نقدونه، ۱۹۸-۱۱۵(چې ګرد پارسي او پښتو هنري نثرونه یا ادبي ټوټې د اروپايي شعرونو د ژباړو پیښې بولي، بلکې د پاسنیو ژانرونو په ګډون یکې د ناپېیلي شعر ښېلګې هم ډېرې لیدل کېږي. داهم اړینه نه ده چې اړوند اروپايي شعرونه دې هرو مرو پښېلیزا او تولیزوي، بلکې له آره))بلانک ((! او سي !

همدا چې زموږ ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافیې، ازاد شعر(سره د یوې نوې ښکارندې په توګه ډغرې وهي، په نوره نړۍ کې لا څه چې دلته را نژدې په ایران کې بیا وخته)بې وزنه ازاد شعر(تر وېینې ګروېږني لاندې نیول شوی دی. د ساري په توګه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې کوي" خبره رامنځته کوي او د لویدیځیانو په لار وۍ پر دې ټینګار لري، چې بېوزنه شعر کولای شي، د بهرني جولیز وزن پر ځای او "دنننی" یا "مانیز" وزن ولري)په دې باب اړوندې لیکنې: اخبار هفته ۵۴ او ۵۷ مې ګڼې او د همدې بدلمېچ اتم څپرکی او اړوندې سکالووې(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ - څپرکی
ناپېیلی یا منثور شعر
)Prosaic poem(

د دغه درېیم ډول ازاد پښتو شعر پیلامه چې انګرېزي یې پر پاسني نامه سربېره **poem in prose, Poetic prose, prose in poem** هم بولي، الماني یې **Prosadichtung** او پارسي))شعر منثور ((، په وسمهالي ادبي پېر کې مولوي احمد)۱۳۲۱-۱۳۰۱س (او ورپسې لا ښه ترا منشي احمد جان)۱۳۳۰ل مړ (رانښلولې ده. له هغه راهیسې څه ناڅه یوه پېړۍ په بېلابېلو نومونو)ادبي نثر، هنري نثر ادبي ټوټه، ادبي پارچه (په لره بره پښتونخوا کې ښایسته ډېر ویل شوی دی.)ش.سنګروال: ۱۹۹۷، ۴۷۲ ؛ ز. هېوادمل: ۱۳۵۲(

د))مرسل نثر، مسجع نثر او موجز نثر ((په نومونو درېګوني نثري ډولونه چې ښایي د پارسي هومره یې په تېرمهال پښتو ادب کې دومره زیات څرک و نه لګېږي، هم د ناپېیلي شعر په څېرمه څېلونو کې راوستلای شو.

په لره خوا کې تر احمد جان راوروسته ماسټر کریم او بره خواتر استاد الفت، استاد بېنوا، استاد رښتین، مولانا خادم، محمد دین ژواک او محمد جان فنا ساپي تر نورو ډېر کښلي، په تېره اروابناد ژواک چې له ۱۳۴۱ل یې تر مړینې)۱۳۸۵(پورې اوږه ورکړه او درې څلور خپلواکې ټولګې یې راپرېښووې. په دې توګه استاد ژواک د دغه شعري څېل له څومرییز او څرنګیز او د))← افقي تخیل ((له پلوه تر نورو پښتنو وړاندې دی او د لومړي پښتو ناپېیلي یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

منثور شعر لیکوال))prosaist poet((یې نومولای شو.

وریپسي کېدای شي. د نورو غونډي دغه استاد هم په لومړیو کي خپل دغه ادبي ځېل یا ژانر))ادبي ټوټه((او راوروسته))سپین شعر((باله، خو کله یې چې د))افغاني حماسه((نومي ټولګه پر۱۳۲۹ل کال چاپ ته وړاندي کوله، د لیکوال په وړاندیز یې د))منثور شعر((نومونه خوښه شوه. اروانښاد اسحاق ننګیال یې د سریزه لیکونکي په توګه هم راسره هوکي کړه او په همدې جاج و مانایې د خپلو خبرو په لړکي داسي ورارزولې وه:
))... په دې کي هېڅ شک نشته چي شعر، شعر دی او نثر نثر، خو داهم نه هېروو چي هر شعر، شعر نه دی او هر نثر، نثر نه دی...

زه چي د کتاب له پیل نه تر پایه پوري څه لولم، په هغو کي له خیاله ډکي رنګینۍ وینم، د هنر او هنریت ښکلي ښېلګي پکي وینم چي پېښي او حوادث پکي د خیال په رڼه چینه کي ولل شوي دي... ((.

د ننګیال دغه څرګندوني راته د استاد علامه حبیبي یوه ورته وراشه را یادوي چي پينځوس شپېته کاله پخوا یې د استاد الفت په باره کي کښلي وه:))... د الفت نثر شعر دی او شعر یې نثر... ((.

داهم اړینه نه ده چي د چاخبره یو))ادبي راپورتاژ((، یونلیک او داسي نور نثرونه هم))ناپېیلي شعرونه((او یا هم په دوده نومونه))هنري نثر((وبولو، که یونیم پراګراف پکي هنري هم وي؛ هسي خو په رسنیز یا ژورنالېستیک نثر کي هم لړو ډېر تخیل پر کار اچول کېږي، او په سرچپه ډول یو هنري نثر هم دلته او هلته رسنیزه بڼه ولري.

په هره توګه، نن سبا پر نړیوال کچ پرونی هنري نثر یا ادبي ټوټه یوازي د ناپېیلي شعر له نوموني سره د یوه ژانر په توګه منل شوی او بیا چي عربو هم له آره شعر یو))مخیٌله کلام((بللی دی، نو په شعریت کي یې څه شک و شو پیان نه پاتي کېږي، په دې مانا چي دویم ستاینوم))موزون((د))مخیٌله((هومره د شعریت کوم اړین شرط نه بلل کېږي.

دا هم د ناپیلي شعر د بېلابېلو بېلګو نچوړونه:
- ظالمه زما پر زړه دي ببباکه واری وکړ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته نه پوهېږې چې زړه یوه هنداره ده؟
او لا هغه زړه چې د شعریت له شعوره ډک دی؟
د ګلاب د ګل پاڼه- یا پر روانو اوبو رالوېدلې وړانګه
چې په لړه شانې ربنه رپېږي...
)ژواک، افغاني حماسه ج (؛

- - -

- مننه چې د ګلونو هار د ذوق له غاړې ځخه نه وو سپمول شوی.
هلته چې د کابل سیند د کونړ سیند په غاړه کې غبرګ لاسونه
اچولای شي، هلته چې د وړانګو سیل د سپین غره پر سر
د مستۍ اتڼ ته ځان جوړ باله...
)هماغه ۷ (؛

- - -

- یه زما ښکلې ناوې
مه ژاړه
او ورتې ورتې اوښکې مه تویوه !
ماته ستا د اوښکو مرغلرې
تر خپل مال و سرهم
ډېرې ګرانې دي
او دا د ډېرې خواشینۍ ځای دی،
دغه ګرانبیه مرغلرې دي
هسې وړیا پر وړیا
د سترګو له سیپیو،
پر سرو سپینو اننګیو
مخ کښته راورغړي
او دانه دانه
پر ځمکه
راتوی شي
...)ناپیلي ۱-۲ (؛

-- -

- زه بې موخې، بې وبلاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لالهنده آخوا دېخوا
گرځېدم راگرځېدم
او نه پوهېدم
چېرې ځم او څه مې ورک کړي دي
کرۍ ورځ مې په منډو رامنډو
ځان ستړی ستومانه کړ
او ځمکې راته یوه شېبه ځای نه راکاوه
...)هماغه۱۴۸ (؛

د غرونو او ځنگلونو شپه

د تاوده اوړي لمرینو وړانگو خپل زرین شال له غرونو رغونو، ناوونو، گړنگونو، تویونو او لګړونو، غاړو مورگو، لمنو او گلکخونو را ونغښت. بیایې د هسکو اسمانڅکو لمنځو او نښترو جگې جگې او نالاسبرې څوکې د مخه ښې په مینه وړې انداز کې ښکل کړې او په بیړه بیړه له لنډ تنگ غرني او ځنگلي څنډه پنا شوې.

شپنو او غوبنو د خپلو مېږو پسونو، وزو وزگوړو، غواوو، غوییو، خوسیو کنډکونه،غېلې، او گورمونه د شپولونو او باڼډو خواته را مات کړي ول. د ورکیو او سپرلکیو لوبغاړو او بیا د سرکښو وزانو له غرېو نیولو بغارو ، غرکیو ... د درویو او شپېلیو له خوږو خوږو غاړو او لارو سره په هسکو ترو او کړپوکې مستې مستې انگازې خپرولې.

مرغانو د سرپوا و نښترو په هسکو هسکو او گورو گورو ونوکې چاڼ چوڼ اچولی وو او دخپلو ځالو ځالگیو په لټون کې له یوې ښرانگې نه بلې ته بربر الوتې را الوتې.

له تور سکنې مابنام سره پتلیز د گنډېریو، منبککو، ماښوگانو او شینشوبو خوړبویه او زړه راکښونکې سړوزمې وړمې ورو ورو پر لگېدو پیل وکړ او د شاوخوا غرنیو ونو بېرې څانگې ورسره نخېدې رانخېدې. تابه ویل، ستړي ستوړي او نارامه لولنگر مرغان پکې لکه زانگو زنگوي او په غوړوکې یې د خواږه خوب للو للو سندرې وایې...

او زه،
په ازاده او تربوخته هواکې د غوزو او ځنغوزو، اوبښتو او لمنځو، ولو او چنارونو تر منځ چوتره باندې د مزرین کټ پر وچ بانه ستړی ستوړی غځېدلی یم. لاسونه مې سرته سروبړدي کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر مې زړه غواړي، د کرۍ ورځې د ستغیونو پېچومو او کړلېچونو مزلونو او پرله پسې پر کلیو باندېو گرځېدنو راګرځېدنو، پلټنو اوپوښتنو ګرويږنو، کښنو او ثبتونو څخه لږه ارامه غونډې ساواخلم او د یوه بې غږوغوږه درانه خوب غېږې ته پنیوسم. نرى څپونې مې پر مخ واچوه او سترګې سره وروستې چې ګونډې په دې توګه راته یوڅه ژر خوب راشي، خو...
)ناپېيلې۳۱-۳۲(

۱۳- څپرکی

پر))یوه-کره پښتو ((د شاعر او لیکوال لاسبرى

که څه هم پر ژبه د شعر د یوه رغنده تړوک په توګه په پېنځم او د))ژب-ښکلاییز ((او))ژب-اندیز ((د تولیو)مقولو (په تړاو په شپږم څپرکي کې پوره رڼا اچول شوې ده، خو دلته مو بیاهم اړینه وبلله، په یوڅه لنډه او ساده ډول پرې وغږېږو. هغه هم د داسې شاعرانو او په ترڅ کې د هغو ګردو قلموالو د ښه ترا راڅکوني او لارښووني لپاره چې ادب او شعر ته هڅېږو د یوه "ژبني هنر" په سترګه نه ګوري او له ډېرې ناغېرۍ او بې پروايۍ څخه، لکه د ازاد شعر د ویارونو)عیبونو (په برخه کې چې ورته ګوته ونیول شوه، د منځنې پېر په څېر په لوی لاس خپلې ادبي او شعري پنځونې په پردۍ جوله او جامه مسخ کوي او هماغسې یې له پښتني تولنې لرې ساتي.

زموږ ډېرى ادبي زېږندويان او په دې لړ کې شاعران، نه یوازې له ادبي پښتو سره پوره پېژندګلوي نه لري، بلکې د))یوه-کره لیکنۍ پښتو ((تش یو نوم هومره یې هم کله پر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګېدلی نه دی او له پر هماغه خپله لنډه تنګه "سيمه ييزه، ټبرنۍ او ورځنۍ)و (ګړنۍ پښتو " بسيا پاتې دي او د نورو زده کړو ژبو، په تېره پارسي او اردو تر ګرامري او لغوي اغېز لاندې يې د شعر او ليکنې خوند او راکښون زيانمنېږي انځورو سېمبول او بيا پيغام او بلنې ته يې څوک نه را هڅېږي.

نوی- ازاد شعر د يوه کره شعر په توګه يوې کره ژبې ته تر بل هر ادبي او بيا شعري څېل ته زياته لري. هسې خو تولېز ادب يو ژبنی هنر دی، دا مانا چې که د ساري په توګه د پژسازي)پيکر سازي(اومه توکي شګه، ګچ، ډبره، سيمنټ، لرګي، فلز... دي او يا د انځورګرۍ هغه رنګونه دي، نو د ادب دا ژبه ده. په دې توګه د شعر اومه توکي هم د پژ سازۍ يا انځورګرۍ هغه غوندې يو بې سا څيز نه دی، بلکې ژبه هم پر خپل وار يوه ژوندۍ پديده ده او د هر هنر غوندې د انسان له دننۍ نړۍ سره نه شلېدونکې اړيکې لري. يا په بله وينا د ټولنيزې آګاهۍ يوه بڼه ده او د پېژندنۍ د تيورۍ له پلوه د انسان د انديز ځواک په لوړ ترين پوړ پورې اړه لري. همدا ژبه وه چې د يو مادي استر په توګه يې انسان ته اندنه)تفکر(کېدونکې کړ او د جاجونو)مفاهيمو(نړۍ ته يې ورګډ کړ. له دې کبله هغه چلند چې د نورو هنرو له اومو توکونو سره کېږي، د ادب له توکيو سره بايد هرومرو توپير ولري. ادبي زېږندويانو ته پکار ده پر ژبه باندې هماغومره لاسبري ولري، لکه څومره چې ورته په ادبپوهنه او اړوندو تخنيکي خواووکي اړين دی. په تېره د شعر ژبه خو تر نورو ادبي ژانرو څخه بايد تر کېدوني بريده ډېره پراخه، پخه، بشپړه، نره او کره اوسي، پکې بنه تراچاڼ او غوراوی وکړای شي، که نه لنډه تنګه او تکراري متحدالماله ژبه ګرد شعريت تر سيوري لاندې راولي او))کليشه((کېدو ته يې لار هوارېږي.

هغه شاعران له دې سره سره چې له هنري پلوه د نوښت داوه کوي، پر دې هم ځان نه پوهوي ، له څه راز وييپانګې)لغوي زېرمې(يا وييونو(واژو(، ګړنو)محاورو يا اصطلاحاتو(او يا متلو څخه کار واخلي. لنډون، سپما ،)ګرامري(يووالی، نره والی، خوږوالی او رنګارنګوالی يې چې د ليکنۍ ژبې له آرونو او معيارونو څخه ګڼل کېږي، په خوا و خاطر کې نه ګرځي البته د لاس ګوتو په شمار يو څو داستان ليکونکيو او شاعرانو په نيم آګاهانه توګه د خپل ځانګړي ازمېښت او هاند و هڅې يا د هغې ځانګړې مينې له مخې چې د خپلې مورنۍ ژبې له روزنې، پالنې، بډاينې او پر سيمه ييز او نړيوال کچ يې له ادبي او فرهنګي سيالونې سره لري، لږ و ډېر پر معياري او بيا ادبي او شاعرانه پښتو لاسبرې موندلی دی، خو دا چې يې دغه کار پوره آګاهانه او ځانخبرې نه بلل کېږي، هرمرو له يو لوړ ژبنيو نيمګړتياوو سره مخامخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ساده ناکره ګرامري يا ليکدودي تېروتنه کولای شي، يوه ښېرنيزه، رسنيزه او بيا ادبي ليکنه)داستان، شعر... (سپکه سپانده کاندي. لکه:يوه ښوونکي راغلل)کندهاري ګړدود ، کره: يوه ښوونکې راغله: (؛ دادېماجي ده)منځنی ګړدود ، کره: دا زما ځای دی (؛ ميژ تېل سبوځي)سوېلختيز ګړدود ، کره: موږ تول سبا ځو: (؛ ما او تاځو)ننګرهاري ګړدود ،کره: زه او ته ځو (... د يوي پښتو- کره پښتو پروړاندي خومره ګډونونه)التباسونه (او څومره پيکه او بې خونده ژبنی- ليکنی انارشېزم رامنځته کوي؟

دغه انارشېزم، په بله وينا ، ناکره ګړدودي ځانځاني د نژدې دوو څواکمنو تربرو))پارسي او اردو ((ژبو اغېزمنني ته لاره هوارېږي او پښتو مو نوره هم پسې کړکيچو کېدو خواته ورڅکول کېږي ، نه يوازي له وييپانګيز ، بلکې تربدو بترو پښوييزو)ګرامري (پېښو له پلوه. د اردو- انګرېزي)کوم چې، چا چې... (يو خوا او د پارسي)څو ، ترڅو... ، - څخه کتنه، ملاتړ، ستاينه، يادونه.. (بلخوا ، ترليکوالو ، ښېرنوالو او رسنوالو را وروسته شاعران هم را نغښتي دي. همدا خواشينووکې او نهيلوونکې ترخې رښتياوي)واقعيتونه (دي چې په پښتو کې، د نورو لاڅه، د دوارو تربرو ژبو پر خلاف نه دومره تولیز ادبي- ليکنی سبک و ستايل ليدل کېږي او نه يوګړيز)فردي (هغه، دا تراژيدي به ترهغې روانه وي چې ترڅو مو پښتو له ګړدودي دريځه ژبني دريځ ته لوړتيا نه وي موندلي !

دا دی، دلته يې د لسم څېرکي)ژبنی تېروتنې (له ګڼو بېلګو څخه دا يوه راخلو چې د نورو تېروتنو په څېر په هېڅ يو پښتو ګړدود کې يې څرک نه لګي:

په پښتو لېږندکړ)متعدي فعل (کې د پارسي، انګليسي او نورو ژبو په توپير د)کړند (تر څنګ)کړی (هرو مرو راځي. په دې لاندې ازاد شعرکې دغه
غورځونه ليدل کېږي او له همدې لامله ورسره ليکوال په ليندېو کې))څه ((سرباري کړي دي،
دا چې وزن ورسره ويجاړېږي، د شاعرګناه ده:

سترګې مې پټې شوې چې
ونه وينم)څه(
ژبه مې پرې شوله چې
ونه وايم)څه(

د وييونو امرنه)د کلمو انتخاب (او رنګارنګي چې د ادبي او شعري ژبې په ښکلا او راکښنون غوره نقش او اغېز لري، يوازې د ژبنې مهارت او لاسبرې له لارې کېدون درلودای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې لنډوالی، خوږوالی او نرم والی یا په لنډ ډول ژبنی معیار له ادبي معیار سره نه شلېدونکې اړیکې لري.

تر هرڅه له مخه، تر وسې وسې په کار ده، په شعرکې له ډېرې لوښې او ډانګ پېیلې پښتو ډډه وشي. دا راز پښتو یوازې نالوستو وګړنیو پرګنو، زیارکښانو او د ښوونځیو او د لیک و لوست د زده کړوځیو د نظمونو او ترانو لپاره کارېدای شي یا لږ تر لږه د ساده ولسي آهنګونو لپاره چې هم د اړوندو نالوستو یا نیم لوستو، سندرغاړو ته د سهنې وړ دي او هم همداسې اورېدونکیو ته.

که د انځورګرۍ هنر او مه توکي، کاغذ)یا ورته څیز (، لیکې او رنګونه دي او د پژۍ)مجسمې (د اخته، ګچ، سمنټ، لرګی، ډېره، فلز... دی، نو د ژبن هنر)ادب (دا ژبه ده. دلته توپیر دا دی چې ژبه پخپله په ټولنیزې ځانخبرۍ پورې تړلې پدیده ده او د ختو، ګټو، ګچو یا سمنټو غوندې یو بې سا څیز نه دی. هغه اړوندې چې پژۍ)مجسمه (یې له خپلو توکیو سره لري، له ژبې سره د ادب له اړوندې سره کورټ توپیر لري. دلته باید له ژبې سره هغه چلند ونه شي، لکه هلته چې له ختو، ګټو او ګچو یا سمنټو سره کېږي که څه هم په هره هنري زېږونه کې د فورم او محتوا دیالکتیک پر خپل ځای دی او یو پر بل اغېز لري، خو په ژبني هنر کې یو له بله اړیکې تر بل هر هنر زیات پیاوړې او ټینګ دي. د ساري په توګه یو پژساز)مجسمه ساز (کولای شي، په پژۍ کې د کارول شویو توکیو بدرنګي د خپل لوړ تخیل او هنري پرداز په مرسته سکینده)جبران (کړي او له ډېر تېز لیدو سترګو یې پناه کړي، مګر یو د ادبي زېږندوی کوچنی ژبنی ویار)عیب (په ټول هنري ځواک او بدیعي وښت د چا له سترګو پټولای نه شي، ان که په لیکدودي کچه کې هم وي، لکه)خ (د)ښ (،)ج (د)ژ (،)س (د)خ (، یا یې د)یې (او یا جوړوونکی د جوړونې او خوړونکی د خوړونکې پر ځای کښنه. همدغه یوه کوچنۍ تېروتنه یا ناغېړې بس ده چې د "بېسواده" توري پرې ولګولی شي او ټول ادبي شهکار یې په یوه پیسه کړي. کفتومس وایي:

"د وییونو د ځواک له پېژندنې پرته د وګړیو پېژندنه ناشونې ده" او ساموېل تیلر کالریج د نثر او شعر په توپیر کې وایي: نثر په غوره ترین ډول د وییونو خرګندونه ده او شعر په غوره ترین ډول د غورترینو وییونو خرګندونه. دا چې ویل کېږي ژبه د پېژند الواک)معرف تیوري (پر بنسټ د شعر له دوه ګونو)حسي او فکري (پراوونو څخه له وروستي دې سره اړوندې لري او بې له)فکر (کېدای نه شي او جاجونه)مفاهیم (چې "فکرو کول" پرې ترسره کېږي، د وییونو فکري منځپانګه جوړوي یا په بله وینا ژبه یې یو پوښ یا استر برابروي)فیدلر: ۱۵۹ مخ ۴۰۵ او ۲۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ، انګلز ۸۱۳ مخونه(، نو نه یوازې عادي "مخابراتي" فعالي بې ژبې ترسره کېدای نه شي، پاتې يې لا دا چې له ژبې څخه بیا د موټوکونو کار اخلي او لا زیاته سپېڅنه او سوابنډنه په کار لري په ادبي زېږونه کې پر فکري چار سربېره د پېژند بهیر لومړی پړاو)احساس، ادراک، تصور یا خیال(او هغه هم د ژبې په مرسته پر کار لوېږي او له همدې سره د عادي او ادبي ژبې تر منځ توپیر جوتیا مومي، لکه شبلر چې د شعر په پېژند کې وايي:

))ژبه هر څه د عقل په کالب کې وړاندې کوي، مګر شاعر يې باید د خیال په کالب کې راوړي. شعر خیال پردازي ته هڅه لري او ژبه یوازې مفاهیم لېږدوي..)فیشر ۳۲ مخ(.)ووکل ۳۳ مخ(ادب داسې راپېژني "ادب د طبیعت او ټولنې د عیني واقعیت د ځلونې او لېږدونې یو ځانګړی هنري ښکلاییز ډول دی چې په دغه)ځلونه او لېږدونه(کې ژبه د یوې وسیلې دنده پرځای کوي(. ژبه د اندونو)افکارو (سیده رښتینواله)واقعیت(دی او ادب يې ناسیده(( )همدارنګه: بومي ۳۰۲ مخ(.

په دې توګه که ژبه د داسې وییزو)وینا وړو (او اوریزو)اوربد وړو (نښو)سمبولو (یا په ساده توګه د وییونو)کلمو (یو سیستم دی چې مانیزه)فکري(خوا يې ذهني انځورنه دي او توکیزه)مادي(خوا يې د ژبنیو غږو په مرسته زېږېدونکي)لفظونه(دي، یا په بله وینا دوې خواوې یا مخونه لري: ښوونډ او ښوولي)دال و مدلول(یا)نوم او نومولی(یا)لفظ و مانا(، نو ادبي سمبولونه یا انځورونه)ایماژونه(بیا د همدغو ژبنیو سمبولونو، بیا ادبي سېمبولایزونه رامنځته کېږي. په دې توګه که له ژبنیو سمبولونو څخه په سمه توګه کار وانه خیستل شي، نو ادبي سېمبولونه او ورسره تړلي خیال انځورونه)ایماژونه(هم سم رغېدای نه شي، یا په ساده وینا که ژبه کره نه وي اړونده ادبي زېږونه يې هم کره راتلای نه شي.

د "ژب- اندیز" او د "ژب- ښکلاییز" ټولیې)مقولې(چې د یوه ادبي اثر د ارزونې او کره کتنې لپاره رامنځته شوی دی، دا رابښيي چې ژبه په دغه هنر کې هم له اندیزې)منځپانګیزې یا محتوايي(اړخ سره دیالکتیک جوړوي او هم له ښکلاییز هغه سره...

دا چې د اسماعیل خو يې له پېژند)تعریف(سره سم))شعر په کېښکلې او آهنګینه ژبه د اند وخیال عاطفي ترون دی((، ژبه د شعر د لومړي رغنده توک په توګه راجوتوي چې البته دغه پېژند له آهنګه پرته پر ټولو ادبي ژانرونو کارول کېدای شي او دا چې احسان طبري)۲۸ مخ(شعر له اند، احساس، تخیل، آهنګ څخه رغېدلی بولي، بیا هم ژبه که وغواړي یا ونه غواړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اند)اندېښه(کې نغښتې ده، ځکه اند له ژبې سره خپله هستې او چار ښه ترا راڅرګندولای شي. که د یوې ادبي زېرندې بدیعي یا په بله وینا تخیلي او یا ښکلاییز اړخ د ایماژونو)انځورونو(، سمبولونو)کنایو(او اسطورو په کارېدنه سمبالېږي، بیا هم همدغه ژبه او ژبني توکونه دي چې هغه پرې راڅرګندېدای شي:

۱- سمبولونه هماغه ویېونه)واژې(یا ترنګونه)ترکیبونه(دي چې مانا او مفهوم د کوم ورتوالي یا ځانګړتیا له پلوه د خپل آر ښوولی)مدلول(پر ځای د یو بل څیز یا پدیدې لپاره پرکار لوېږي، لکه لمر د آزادۍ او برې د سمبول په توګه، ښون او کوتره د سولې د سمبول په توګه، شپه د نهیلۍ او سپېدې د سباوون د هیله منۍ او نېکمرغۍ یا ژغورون د سمبول په توګه، د شپې لارویان یا استازي د انسان او انسانیت د دښمنانو او د سپېدې لارویان یا کاروان د ژغوراندانو او جنګیالانو د سمبول یا سمبولونو په توګه.

۲- انځورونه د ګړنو)ایدیمونو(او څرګندونو)اصطلاحاتو، اېکسپرېشنو(غوندې بیا هم د ویېونو له اوبدنې او اوډنې څخه رامنځته کېدای شي، لکه)د سره شفق په تېغ د تیارې ګوګل څیرې کول یا کېدل(،)په باروتو د ښونو یا ولو سپین ټټرونه لوغړنول یا لوغړنېدل(،)چا ته سترګې په لاره کې کرل(او داسې نور. د دغو ترنګونو)ترکیبونو(یا فقرو یو نیم ویې وار له مخه سمبولیکې ځانګړتیاوې هم لرې او یا لږ تر لږه هر ترنګ په غونډېز)فقره یې(ډول سمبولیکه مانا ښندلای شي. انځور هغه څه دی چې د زمان په یوه ټاکلې شېبه کې فکري او عاطفي غوټه وړاندې کوي)پیام ۳۰-۲-۷۸ ګڼه(.

۳- همدا راز اسطورې هم له ژبې او ژبنیو غونډلو)جملو(یا ټوکرو)پراګرافو((پرته راڅرګندېدای نه شي، لکه:

که د ګناه څېرې
په منګول مروړلو پاکېدای،
نو اوس به مچ د شاتو مچۍ وای!

یا:

دلته له پښو دي اهریمن پرېوتی،
دلته میترا دلته زوروان نه مري....

همدغه هنري او ښکلاییز توکونه)عناصر(دي چې ادبي لیکوال او شاعر یې پخپل تخیلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاطفي څواک سره د ژبنيو توکونو په مرسته رغوي او هغه څرګندوي او لېږدوي چې عادي ژبني توکونه)وييونه يا جملې (يې له توغه وتلای نه شي.

له همدې کبله هغه څرګندتيا يا بربنډتيا چې ژبنۍ څرګندونه)بيان (يې لري، په ادبي زېږونه او په تېره بيا په شعر کې نه ليدل کېږي. دلته ايجاز، ايهام او ان ابهام د شعر په ښېګڼو کې راځي. په دې توګه له دې څخه سرټکول چې ولې دغه يا هغه ادبي زېږونه يا شعر پېچلی دی، بې سروبوله ده. يوه معقوله پېچلتيا يا ايهام او ابهام چې د فورمالېزم تر بريده ونه رسي، يوه ټولېزه هنري او بيا ادبي او شعري اړتيا او ځانګړتيا بلل کېږي. لکه پاس چې ورته نغوته وشوه، هره ادبي او بيا شعري ژبه له عادي ګړنۍ ژبې سره توپير لري او ناسيده ژبه بلل کېږي که څه هم او مه توکي يې بيا هم همدغه ليکنۍ معياري ژبه ده. دا سمه ده چې کره او معياري ژبه پخپله د اديب او شاعر له خوا لا زياته پالنه مومي، لا کره کېږي او په دغه لړ کې د نويو رغاونو)نيولوګېزمونو (او زړو وييونو)ارکاييزمونو (په کاراچونې سره له عادي ګړنۍ او ليکنۍ ژبې سره توپير پيدا کوي.

ليکدودي ستونزې

يوه کره ليکنۍ پښتو ۳۲غږونه (sounds(لري، خوابېخې)الفبې (يې له دېرشو نښو)توريو يا حرفونو (تېرى نه کوي. له اوو واوېلو (vowels) څخه يې يوازې درې دا ليکنۍ نښې يا توري)و-ا-ى(لري د زور)فتحې(او زورکي لپاره)ه (له پخوا راهيسې، هغه هم يوازې په پای کې رادود شوې ده. خو)ې(او يا چرګۍ)ه(کارونګ د ژېبوهنيز قانون «توپير» تر ډېر ځايه زيانمنوي او له لوستونکي لار لودن ورکوي. يوازې د «ياوو» د پېنځګونو، په بله وينا، شپږ ګونو ډولونو له رامنځته کولوسره يو څه ليکدودي سمون راغلی دی چې له ښه مرغه پېښور اکېډيمۍ هم هوکې کړې دي؛ که څه هم د اردو په پېښور د)ے(او دغه راز)ۍ(بې کچه کاروني)أو، ځائ، خدائ... (کوزنی ليکدود خورا ډېر پېچلی، کړکېچن اوکرغېړن کړی دی او په تېره چې زور، زېر و پېښ هم ورسرباري کاندي !

د اعراب نښې نښانې)زور، زېر، پېښ، غړوندی... (چې يو جهادي سروال يې په دې وروستيو کې د لا زياتې او سراسري دودونې او کاروني وړاندیز کړی، له پښتو غريز رغښت سره هېڅ اړخ نه لګوي او لکه چې خو ځله راغبرګه شوه، لرو پښتنو په دغه کارونګ زموږ له برو سره ليکدودي او ليکلاريز واټن نور هم پسې زيات کړی دی !

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې ناخبره يا ناګاره چې له ۱۹۳۶ز) د پښتو له ملي- رسمي قانونيت (راهيسې چې د درست عربي آري الفبايي سېستم فونيميکولو هلې ځلې راروانې دي. د افغانستان د پوهنو اکادېمۍ کومه غرېزه يا فونيميکي ابېځي)الفبې (چې دا درې لسيزې په سيندونو)قاموسونوکې (کې ترې د سم وينګ)تلفظ (لپاره کار اخېستل کېږي ، له آره پر ۱۹۷۴ز. کال د ليکوال له خوا د وخت پښتو ټولنې ته وړاندې شوې او له يوځه بېځايه ادلون بدلون سره يې هوکې کړې وه.

نورو عجمي مسلمانو هېوادونو ، لکه تورکيې، مالېزيا او اندونيزيا له هسې لاتينايزېشنه کار اخېستی او له نړيوال فونېتيک سېستم سره دومره اړخ نه لګوي.

)ے (پېښوريانو په باره ګلۍ کې د کره پښتو د نرينه پايلې)-ی (پر ځای زموږ پر))کابليانو ((په وچ زور منلې وه او ما په يوه بله غونډه کې ور زباده کړه چې دا يوازې د شمالختيز ګړدود د وينګ)تلفظ (استازې کوي، ځکه له هندکو ، اردو او نورو هندي هغو څخه يې آره اخېستې او له ټوليزې کره ليکنۍ پښتو سره اړخ نه لګوي. نو که پېښوريان د نرينه يوګړي لپاره دوې ياوې)ی-ے (کاروي، د سوېل- لويديزې))کندهارۍ ((ګړدودې ډلې فونولوجيکې او مورفولوجيکې دوبليکېټ)جوړه جوړه کېدنه (هم بايد ومنو. په دغه ډله کې واوېلي او ورسره تړلې صرفي او نحوي نظامونه غبرګ غبرګ راځي او له دې سره د نورو آرونو په لړکې د)ګرامري يووالی يا توحيد (آر و معيار يومخيز ترپښو لاندې کېږي. پايله يې دا چې دوه ګرامره او بيا دوه ليکدوده منځته ، په بله وينا ،))دوې پښتووې ((راځي او د))يوې يوازېنۍ- کره ليکنۍ پښتو ((د يوې پېړۍ دوديزې او نيمې پېړۍ پوهنيزې هلې ځلې پر اباسين لاهو کېږي !

د)ی (ډولونه

د کره ليکنۍ پښتو «ی» ګانې شپږ دي: دوی يې)ې، ي (خپلواکې يا کنسوننټې دي، دوی يې غبرګغږې يا دېفتانګې)ی، ۍ (او يوه يې نيمواکه يا سيمي واوېل)ي=(يا)=ي (او شپږمه)ئ (يې له آره د)ۍ (تش يو ليکيز ځېل يا ګرافيمې وارينټ دی او د لومړي ډېرګړي کړ)جمع مخاطب (لپاره راځي او له همدې کبله ورته فعلي زورکيواله)ئ (وايي. دغه شپږواړه)ياګانې (له اړوندو بېلګو سره په لاندې ډول ښوول کېږي:

۱ (اوږده)ي (، لکه:

خدای دې ادې له هرې ناوړې پېښې لرې لري.

۲ (لنډه)ي (، لکه:

ښادي، خپلوي، وداني، وراني، خښني، تربګني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ (نرمه یا زور واله)ی ay (، په بله وینا ، هغه بې ټکو)ی (چې تر مخه یې زور یا فتحه -)لرګی (، الف -)ځای (، اوږد و -)ځارندوی (یا لنډ و -)بوی (وي، نوري ببلګې یې، لکه:
نری، سړی، ځای، خدای، وری، وږی، لوی، ښکارندوی، خوی، بوی.
۴ (درنه یا زورکیواله)ۍ،ئ (، لکه: نړۍ، کړۍ، ډوډۍ، ځوکۍ؛
۵ (په کړ)فعل (کې،لکه: ډوډۍ وخورئ، ښه کوئ، بد مه کوئ.
۶ (نیمواکه یا سیمي واولي)ي y (، لکه: یون، یاد ، بیا ، بېدیا ، یو ، یوه، یور، دویم...

د)هې (ډولونه
د واوېلي)غیرملفوظه (او کنسوننټي)ملفوظه («ه» تو ییرول په کار دي. په دې ډول:
په)دویم (ډول کې د واوېل)فتحې (په توګه غورځي او په)نهم (کې د کنسوننټي)ملفوظه (په توګه پاتې کېږي. د)نهم (بنسټ)نه- (دی، مانا داچې ړومبۍ)ه (یو کنسوننټ)consonant (دی او دویمه هغه یو واوېل)vowel (.)اووه- اووم، پېنځه- پېنځم، یو- یوم... (هم په همدې لړ کې راځي. د معیاري لیکلارې او لیکدود پر بنسټ،))دوه ((په ترکیبي شمېرنومونو کې هم واوېلي پایله)ه (له لاسهورکوي، لکه:
دولس، دوویشت، دودېرش، دوڅلوېښت، دوپېنځوس، دوشپېته، دواویا ، دواتیا ، دونوي؛
اوښتې یا مغیّره بڼه یې هم هغه پایله له لاسه ورکوي)د دوو (.
په دې لړکې د))درې ((هغه هم تر))درېو ((())درو (کره راځي.
نور واوېل پای یا خپلواکپای شمېرنومونه)-ي- (غواړي، لکه:
درې- درېیم، اویا- اویایم، اتیایم، نوي- نوي یم یا نویيم؛ «څویم» هم تر ورته دوی یا قاعدې لاندې راځي. کنسوننټ پای هغه خو په هر ډول، اړونده پایله)ending (-م ( ) سیده په ځان پسې نښلوي، لکه:
څلورم، پېنځم، شپږم، اتم، لسم، شلم، دېرشم... سلم، زرم، میلیونم... . پرکنسوننټي یا معدوله)و (پایته رسېدونکي شمېرې هم په دې لړ کې راځي، لکه:
یوم، سلم، یوسل یوم، دوه سوم، دوه سوه یوم... ، زرم، یوزر یوم، میلیونم، یو میلیون یوم... ؛ که)سووم (او)یووم (هم وکښل شي، باک نشته، خو د اسانۍ اولنډون له آرونو سره ټکرېږي.
زور- پای او زورکي پای شمېرې هم د دغو واوېلونو تر غورځونې و روسته تر ورته قانون لاندې راځي، لکه:
دوه- دویم، پېنځه- پېنځم، اووه- اووم، نهه- نهم، دوه سوه- دوه سوم....

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- پښتو د عربي، پارسي، انګرېزي... پرخلاف)پېښ، زېر او مد (نه
لري نو د پېښ پرځای)و (، د زېر پرځای)ي (او د)آ (پرځای)ا (لیکل په کارديږ
پارسي پښتو
ُ)پېښ( )و (
پل،گمان، گمارل، ارزگان، ارگون، کنر، پول،گومان،گومارل،
کندز، کلتور، ترک، مغل، ترکمن،ترکیه، ورزگان، اورگون کونړ،
ازبک، رمان، ارگان... کندوز،کولتور،تورک،
مغول، تورکمن، تورکیه،
وزبک،رومان،اورگان...

همدا ډول تر)لخ، لمړی، کچنی... (لوخ، لومړی، کوچنی یا کره کوشني... (
کره بلل شوي دي؛ له پارسی سره ګډ)ګل (چې کره پښتو بڼه یې)gwal (ده،
له ډېر مهاله پر همدې پارسي لیکدود راپاتې دی، خو)خم - خوم(،)خرما-خورما (،)تخم-
توخم(،)ختن-خوتن(او داسې نور له)و (سره لیکل دومره نادوده نه برېښي. مانا دا چې له درو
ګونو واوپلونو)و-ا-ی(او بیا د بېلابېلو
ی- ګانو)ي،ی،ې،ئ(د ویې په سر، منځ او پای کې پوره پوره کار واخلو او د وینګ او
لیکنګ تر منځ واټن او ورسره ورسره د ټکر)التباس(کچه یو څه راکمه کړو. په خپلو او پردیو
وییونو کې)د خدای او رسول له کلام پرته(د بېخرته)ء(ګانو)زوړ دود نور پرېږدو او)ي،ي (یې
ځایناستی کړو، لکه د)وایې، وایي، اروپایي، لایق... (د)وائې، وائي، اروپائي، لائق... (؛ همدا
راز د لنډ، اوږده او نیمواک یاسیمي واوبل د ټکر د راکمولو لپاره هم تر وسې وسې پاملرنه په
کار ده، لکه: د بود انډول)ؤ (یا د)نرینه ؤ، اړتیاؤ (هغه)وو (وکاږو،د بودند هغه)ول(؛ همدا
راز، لکه پاس چې یادونه وشوه، د کوزنیو د)) زور و زبر، پېښ او مد ((لیکدود هم بدلول په
کاردي، لکه)دُکن، دِموکریسي، ډموکراسي، خُله، آئین... (پر)دکن، ډموکراسي، خوله، ایین... (باندي
)آ ( )ا (
آسان، آرام، آزاد، آباد... اسان، ارام، ازاد، اباد...
گله، هلمند،دموکراسی، گیله، هیلمند، دیموکراسي،
تاجکَستان، اَنگلستان، برلن، تاجیکستان، انگلیستان
سک، ژورنالست ... برلین، سیک، ژورنالیست...
همدا راز هېنداره، هېندوانه، څېرمه... هم درواخله. خو ډېر دود، لکه)افغانستان، عربستان،
پاکستان... (له)-ي-(سره نادوده بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

)-اه(پای خپل یا له پارسي سره ګډ ویيونه، لکه: ساه، ځاه، ګناه، ګیاه، دستګاه، ببګاه، ګازرګاه، خانقاه، تراه، تیراه، پناه، پوپنا... ان له منځني پښتو ادبي پېر راهیسې شاعرانو زیاتره د الف - پای قافیو په توګه کارول کېږي. په کره پښویه کې هم د الف - پای ویيونو په توګه ورسره د ښځینه نوم چلند کېږي، د ساري په توګه یې ډبرګړي)ساوې، ځاوې، ګناوې... (کاږي، په)-ګانې (، لکه)ځاګانې، ګناګانې... کره نه بلل کېږي. په تېرمهال کې یو ازې))ګناه((یو نیم شاعر د)-ه (کنسونټ پر بنسټ نرینه کارولي او ډبرګړی یې))ګناهونه((راوړی دی. په دې لړکې)تباه(له دې سره سره چې همداسې لیکل کېږي، بیاهم د وینګ په لاسوندورسره د ښځینه ستاینوم چلند کېږي او ځیزنومیز بېلنګ)تباهي (یې، هرګوره ښځینه راځي. تنخواه چې زیاتره تنخا ویل کېږي، نو ډبرګړی یې هم باید))تنخاوې((وویل شي او وکښل شي.

لنډیزونه یا ترخیمونه)Abbreviations(

۱(د دې سپارښت تر څنګه چې د شاعر ځرګندنی ژبه باید تر هر څه د مخه کره)معیاري(کېښکلې او پوره پراخه وي، د نړیوال دود له مخې ورته تول تال)وزن و ریتم(له اړتیا سره سم د ځینو لنډیزونو له کبله دا اجازه هم ورکول کېږي چې یو لړ ژبنۍ او ګرامري سرغړونې وکړي، لکه د غونډو او غونډلو)فقرو او جملو (مخکې وروسته کول یا د ځینو ویيکو)سربلونو او ستربلونو (غورځول او تر ټولو وروسته یو لړ ویونو له لنډیزونو)ترخیمونو (هم کار واخلي. مګر تر یوې دودیزې کچې او هغه دا چې له پخوا څخه مخینه او یاهم ګرودې لاسوند ولري او تر ډه وروسته د منلو او سهلو جوګه کېدای شي.

په پښتو شعر کې دغه راز لنډیزونه له همغه کلاسیک پېر راهیسې چې دیواني دود رامنځته شوی دی، دود لري او ځینې لا تر ننه د یو او بل له خوا لړاو ډېر د دودېدو په بهیر کې دی. د نوي رغاونې)نیولوګېزم(یوه په زړه پورې برخه هم په شاعرانو اړه لري.

۲- په لنډیزونو کې زیاتره له ګړنې)محاورې(او وګړنې)عامیانه(ژبې او بسیا ببلابېلو ګرودو)لهجو (څخه ګټه اخېستل کېږي. پښتنو شاعرانو ته دا امتیاز هم په برخه دی چې یو لړ ویيونه د ببلابېلو ګرودو له مخې کله دوه ځېیز وکاروي لکه: زما، زموږ، دریغ، غربو، وربځ، پسه، پسې، ارت، اوږد، بوخت، ړمنځ، یوه، وبل... او یا ځینې دوه ځېیز ویيونه درې ځېیز وکاروي، لکه: پسرلی، ښایسته، تروږمۍ، غولول، نښلول...

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښوریان او را بر شینواري او ښایي ځیني نور تېرونه د ډېرې پښتنو درې څپیز ناپای)مصدرونه (او بیا یې ګرداني بڼې دوه څپیزوي ، لکه: ځورول، کړول، زېږول...، مانا دا چې په شعر کې ترې ګټه اخېستل کېدای شي.

۳- کله دا اړتیا هم لیدل کېږي چې یو څپیز او دوه څپیز درې څپیز وکارول شي، په دې آړ)شرط (چې کوم ګړدودي یا ګړنی لاسوند ولري، لکه ستا ،)دتا ، ستاسې، دتاسې...

۴- همدارنګه پور وییونه)دخیل لغات (کله په آر وینګ او کله په پښتو شوې)سفغن (وینګ وکاروي، لکه یو څپیز درې کنسوننټه عربي وییونه: شکر، فکر، صبر، قبر، جبر، قهر، قصر، قدر، فخر، فتح، فقر، فضل، فصل، ذکر، شرم، سهم، نظم، منع، طمع، شمع، ذهن، علم، شعر، نثر، نحو، سهو، دلو... چې له آره یو څپیز دي، خو له پښتو وینګ سره سم دوه څپیز کارول کېږي، دا او یو لړ ورته پارسي ویونه)مهر، شهر، زهر، مرو، خشم، لشم، رزم، بزم، جشن،...(په آر وینګ یوازې هله کاربدنه مومي چې معطوف الیه راشي)زهرو مرګ، رزم و بزم، شعرو ادب... (، ځانته ځانته، لکه:

)نه چې هر)شهر (ډېلی شي یا لاهور (. خوشال وایي:
تر عسلو به ښه وي هغه) زهر (

پر دې سربېره د تولیزي اړتیا په وخت کې یو څپیز ه م دود لري. دوه څپیز او درې څپیز پوروییونه بیا په سرچپه ډول پښتانه یوه یوه څپه لنډ کاروي او کلا سیکو سترو ویناوالو هم زیاتره همداسې کارولي دي، لکه: سلیمان، سیاست، اختیار، اعتیاد، اعتبار،)ابار (، بیابان، نیاز، پیاز، سوال و ځواب...

۵- یو لړ اروپایي پوروییونه چې د کلستر)ابتدا پر ساکن (له کبله یې فارسي ژبې او عربي ژبې یوه یوه څپه زیات وې پښتانه رسنوال او ناظمان بیا هم له دواړو غوراویو څخه کار اخیستلای شي. خو بیا هم تر دې کچې نه چې له پښتو وینګه کورټ تېرې وشي، لکه ستراتېژي)استراتېژي (، ستېشن)استېشن (، پروژه یا ورکشاپ چې پارسي ژبې یې د)و (او)ر (په خوځندي)حرکت (سره درې څپیز کاروي؛ پلان یاخپل یوڅپیز دا)ږدم- ایږدم، ږدو- ایږدو، ږدي- ایږدي... (دوه څپیزول له یوې- کره پښتو سره اړخ نه لګوي.

۶- ببلابېل ګړدودي او څه ناڅه وګړني)عامیانه (وارینتونه هم کېدای شي، له پښتو شاعر سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته وکړي لکه لور، لورى)طرف(چې هم يې يو او دوه څپيز کارولاى شي او هم نرينه او ښځينه)څخه(پر)څه(او هم پر)نه(او)ځنې(يا گرد سره).(بدلېداى شي. مگر)پښه(دوه څپيزول، يا په مرستيال، پښېمان، انښته يا انغښتل درې څپيزول کوم گړدودي او گړنی لاسوند نه لري. د کره پښتو او ستربل)باندې(گړدودي وارينت)ن(هم د شاعر لپاره جواز درلوداى شي.

٧- د)مېټ(او)ډز(غوندي وييونو نرينه او ښځينه کارول، جمع کول او مغيره کول هم همداسې درواخله.

٨- د ناکره يا وگړني)عاميانه(پښتو يو لړ لنډيزونه چې په ختيزو گړدودو کې زيات دود دي، په نوموال پېر)اسمي حالت(اړه لري او هغه دا چې د نومونو اوښتي)مغيره(بڼه په پام کې نه نيول کېږي، شعري ژبه کله کله پيکه کوي، نو پکار دی تر وسې وسې تري ډډه وشي، لکه: په)رنگينو(دوکه شوم)اجمل خټک، د غيرت چغه ٩ مخ(، په تاو به دې مرغښ وي)چرگوټيه(ستا په سر نه وي)هماغه اثر ٤٣ مخ(. دا ځکه بې سوي زړه)پولو(کې ځايوم)هماغه اثر ٥٩ مخ(؛ د شمالختيزي پښتو))پشدی پيوند((هم لړ و ډېر د تول برابرۍ په پار ورته پښوييز سرغړاوي ته اړوځي او د ببلگې په توگه))پيو((پر))پو((اړوي او داسې نور.

٩- يو شمېر اوستربلونه، لکه)باندې(،)سره(،)پورې(،)څخه(غورځېداى شي مگر سربلونه لکه: د، له، تر، پر، په، غورځول شعري ژبه ناکره کوي.

١٠- ځيني پښتو ښځينه نومونه چې له مهال تېرېدني سره يې په توليز)عام(يا گړدودي ډول لنډون دود لري، کېداى شي، د سيما يا نه سيما له پلوه لړ څپيز او ډېر څپيز وکارول شي، لکه لار)لاره(يا ليار)لياره(، لوېشت)لوېشته(، ځنگل)ځنگله(، مټ)مټه(، منگول)منگوله(، لېچ)لېچه(، خپړ)خپړه(، مېرمن)مېرمنه(، بن)بنه(، لمن)لمنه(، ستن)ستنه(، برېستن)برېستنه(، درغن)درغنه(، خبر)خبره(...

١١- يو لړ پښتو وييونه له آره لنډ او اوږده هم مانيز)مترادف(وارينتونه لري، چې له اړتيا سره سم له دې يا هغه کار اخيستل کېږي لکه: يو له بله، يو له بل)وبله، ځيله(، پرېمينځل- مينځل، پرېولل- يا ولل، موسېدل، موسل، موسکی کېدل- موسکا کول يا خندل، کړې- کوي، کې- کا، کاندې- کانې، خندېدل، خندا کول، پاځل، نخېدل- نخل، سول- سوځېدل، سېځل يا پاتېدل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتې کېدل، سترېدل- سترې کېدل، خوشېدل- خوشیول- خوشې کېدل- خوشې کول... . په وردګي ګرېدود کې د دغو وروستیو بېلګو په لړ کې یو څپېز کړې وییکې)سره، کره(او داسې نور← لنډېزونه بیا تر پښویپوهانو)ګرامرېستانو (نه، د شاعرانو لپاره هم په زړه پورې دي. د کندهارې څه)څخه(پرځای))نه((، زور)فتحه(یا ګرسره صفر هم د ټکر)التباس(مخه نیسي او هم شعري اړتیا ښه ترا پرځای کولای شي.
یا انګینومونه)صوتي نومونه(لکه درز، درزی، درزا، درهار.

۱۲- د وزن یا قافیې د اړتیا له مخې له بېلابېلو ګرېدودي وارینتو څخه همزمان)په یو شعر کې(کار اخېستل ژبنی ګډوډې رامنځته کوي، لکه د لغمان خوا ته)ما وویلې(د)ما وویل(،)ما ولمبلې(د)ما ولمبل(پر ځای یا د)کېناستل(پر ځای)کېناستېدل(یا په ځینو نورو ګرېدودو کې د کېنوستل، کېنستل یا کښېنستېدل... په ښه او یا د کندهار خوا ته غزلې، ولې، کلې... سره قافیه کول، لکه د استاد عبدالهادي داوي په یوه غزل کې چې هماغه سرو پای یې پریاد راپاتې دي:

که یو ځل زموږ پر کلي واړوي
د غم بار به مې له ولي واړوي
... د غزلې واړوي

)ښکلي شعرونه: دولتي چاپخونه ۱۳۴۰(.
هسې خو، په سراسري توګه، غزل هم له هغو)پور(وییونو څخه دی چې هم نرینه)غزل- غزلونه(رادود شوی او هم ښځینه)غزله-غزلې(!

۱۳- همدارنګه ځینې وییونه په بېلابېلو پښتو ګرېدودو کې خو ډوله ډېرګړې)جمع(کېږي او په دې توګه شاعر ته بېلابېلې امرنې)انتخابونه(په لاس ورکوي، لکه په لاندې لیکلړ کې:

یوګړی)مفرد(	ډېرګړی)جمع(
غویې)غوایی(	غویې، غویان)غوایې(
خوربې	خوربې، خوربیونه، خوربیان
ویی)لغت(	ویی، وییونه
پلار	پلرونه، پلاران
ټوپک)د پ په زور(	ټوپک د)پ په زورکې(، ټوپکونه
ګل	ګل، ګلونه، ګلان
زانګو	زانګووې، زانګوګانې)ناکره(

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر شونډان، لښتیان، مورگانې، مورانې او داسې نورې گړدودي بڼې له ژبني او شعري معیاره لرې دي.

۱۴- دا دی، په دغه وروسته لیکلړ)لیست (کې د تولیزې اړتیا په موخه د ځینو دودو لنډیزونو یو لړ بېلگې په جوته)برجسته (توگه وړاندې کېږي:

لنډیز آره بڼه	
چر	چار)خوشال یونیم ځای کارولی (
آ، ها	هغه
ته وا)توا (	ته به وایې،تبا)ناکره (
:تم	ته هم
زم	زه هم
تاتم	تاته هم
دلتم	دلته هم
هلتم	هلته هم
مام	ماهم:)مام په پاکه مینه ستا صنم لمنه ونیوه سارا بیاباني (
م	مو:)ستا په پېښو م دې خدای ککړ نه کا:ز. (
م	یم)ښکلو سترگو دې خوړلیم: مظهري (
ویمه	وایمه)ویمه اور شوای: اجمل ختک (
وې)وېل (	ویل،) خلکو وې: پیوند (
وې)ناکره (	وایې)ته به وې له گلونو نه سا خپژي:نوید (
که خېري، که خیرې	که خېر وي)اجمل (
مال، ماول، مایل	ما ویل
لږ	لږه)لږ شنه شه نجلۍ: لایق، کندهاری گړدود (
غه	هغه)غه اوره چې د کرم اوبه یې نه وي-

غه اوره مه کړې پر مخ د دې اسمان گډ ، احمد شاه باباړ وییزېرمه۱۱ (
پسلغ، پسلغه: پس له هغه) پسې، ورپسې، بیا (
یو خوا)له یوې خوا (، بلخوا) بله خوا ، له بلې خوا (:
... اباسین دی منځگړی، هندکیان یوخوا افغان بلخوا)خیال (

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هر خوا   له هرې خوا) بیا یې کښ پر ځان له هر خوا چلیپا کړه: زیار (
پو: پیو) بچی د مور په پوکي وریتېږي ولې: پیوند (
تې   ته یې) مخې تې درومي د سرحد واړه فوجونه:اکبرخادم(.
ثنګ، ثنګه، ثرنګه، ثه رنګ)خو د کرلانیو))ثرګې ((نه شي دود بدای (
زه ی   زه یې
به ی   به یې) ته راکوه زه به ی ګوټم په مزه:اجمل ختک (
نی، نه ی   نه وې)چرته تاوده وینه به نه ی/ نه وې/ چې واورې/یی/ -چرته کې سره وینه به نه ی/نه وې/ چې واورې/ یې/: هماغه(.

داسمه ده چې د نورو لنډیزو نو په څېر دغه لنډیز نورو پخوانیو او اوسنیو هم کارولی، خو دومره پرله پسې، په یوه شعرکې نه، لکه واخلې پر۱۸۳۷ز. کال د سپیني ادې په یوه ښکلي کښلي شعر کې:
... سرونه)یې (غوڅ کړه د دښمن په توره – مور یې کړه پر غلیمانو بوره...)رنا خلورمه ګنه(.
خپسر- پخپل سر یا خپل سر: د جمال په څېر به وسبځې پرې خپسر)حمید (
پرې !   پرېږده، پرېږدئ: پرې سر سرتوره ویر ژړلې مور دې)زیار (
دربم   دربیم
پرېستی   پرې اېستی
پرېښی پرې اېښی
پرېښوم   پرېښووم: ته یوازې له ما ولاړې او غمو ته دې پرېښووم:ز (
راخلې، راخښتی...   رااخلې، رااخښتی...)اخم، الم... ناکره دي (
راړوي، راړولی...   رااړوي، رااړولی...او د داسې نورو الفونو مدغمول.
که   کړه: وما پردبس ته ځان راښکاره که)حبیبي (، هرګوره، د دغه کړ بنسټ))کو-ل ((دی چې د)کړ-ل، کل-ل، کاند-ل، کاڼ-ل (سره هممانیزونه رغوي او هر لیکوال او بیا شاعر کولای شي، د لیکلاریزې او سبکي رنګارنګۍ په موخه له دغې رنګارنګۍ کار واخلي.
پښتون)د پ په فشار (پښتون مسلمان، پښتون مسلمان)خادم (
توبه   د)ت په فشار (یاره توبه توبه
نامراد دوه څپیز: همه واړه هسې پاتې شول نامراد)رحمان (

۱۵- همدارنګه تولیزې)وزني (تشې په ځینو ببځایو زیاتونو ډکول ژبنی او شعري معیار زیانمنوي، لکه د پېښوریو په پېښو: پکې ځاله د زمریانو ده – دلته)کې (زمریان اوسي)عبدالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقرى (.
"زه " لکه ازاد)ه (مرغه)خاموش (؛
بې له مامرې، بې له تامرم
سره)پوهه (يو زړگيه
په خندا مرې، په خندا مرو)لايق، لايق زاده (....

ثلارې د)څلور لارې (، پېنځکلن د)پېنځه کلن (، اووکلن د)اووه کلن (،
اتکلن د)اته کلن (... پرځاى د وييرغاونې له آر سره سم رالنډ کړشوې او ځايناستې شوې دي.

هرگوره،)زما (او)زموږ(يو ځپيز او دوه او ځپيز کارول او بيا)مورږه (او)زمورږه (دوه ځپيزول او درې ځپيزول بيا هم لړو ډېر دود لرې)پسرلى (دوه او درې ځپيز دود لرې او)سپرلى (لاهم همداراز په منځنى پښتو کې د))يو ((اوښتې او ښځينه بڼې يو ځپيزې)يوه، يوهٔ، يوې (ويل کېږې، لکه د عليخېل لايق په دې دې بېلگه کې:
... هلته د وچ ډاگ پر لمنه باندې
د منې باد ته)يوه (کېږدى رپېږې
په دې کېږدى کې)يوه (رنځوره ښځه
اوربلوې او له دردو ژړېږې...) -٦ځ. تمثيل (؛
او په دې ډول ترې د نورو سيمو وېناوال هم گڼه اخېستاى شې "ستا "، "دستا " دوه ځپيزول کوم گړدودې لاسوند نه لرې، نو بايد ، لکه له مخه چې وويل شول، د "دتا "او يا هم د "دا ستا " په بڼه وکارول شې. د وييونو بېځايه تکرار لکه د محبوب سنگر په يو لړ ازادو او نيم ازادو شعرونو کې له همداسې وزن ډکونو څخه شمېرل کېږې او شعرې بېخوندې رامنځته کوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وییپانګه)واژه نامه(

ارمانل	حسرت خوردن
استازګر	رسالتمند
استازي	نماینده گی، رسالت، سفارت
ارتبیلځی	زباله دان
اسکېرلی	مستضعف
اسمانځک	اسمانخواش، سر به فلک شده
اسمانلار	کهکشان
ارت و بیرت	بسیار وسیع یا گسترده
آر)ه(	اصل، اصیل، پرنسپ
آړ	مانع، سد ، شرط
اسان خوښی	استراحت طلب
ارام خوښی	راحت طلب
ارامځای	آرامگاه، مقبره
ازمون بتېی	کورۀ آزمایش
انځور	تصویر، تابلو
انځوریز	مصویر، تصویری، منقش
انځورګر	مصور، نقاش، نگاره گر
اوتي بوتي	چرند پرند ،چرندیات
الواک	نظر، تیوری
الوی	بریان، واسوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس اوس، په دې ورو ستیو کې	درین تازه گی-آواخر،آخراً
اړنگ	شک،تردید
اړنگ بړنگ	شک و تردید
اړنگلاندې، اړنگمن	مشکوک، تحت اشتباه
اکر	وضع، حالت
اکربکر	حال احوال
اکر وکر	وضع هویت
انکړ	حالت و وضع)بد انکړ (
اړین	ضروري، حتمي
انگې، انگازه	پژواک، انعکاس صدا
اړ	صرف، دریغ
اننگوړی	انارک، رخسارگک
اند	فکر، اندیشه
اند و ژوند	اندیشه و زنده گی
اند و واند	اندیشه و خیال
اند پوهه	ایدیولوژی
انددود ، اند توگه	طرز فکر
اندېوخر	خرمستي
انډی	قورمه
اورپکی	اشرار
اوړون ټکی	نقطه عطف
اوراورکی	کرم شبتاب
اورشیند)غر (	)کوه (آتشفشان
اورتون	آتشکده
اورپښتی	آتشپرست
اورین، اورنی	آتشین
اورلوبه	آتشبازی
اورپکی، اورگډی	اشرار
اړه تړه	بندوبست؛ زدوبند

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېز، اغېزه	اثر، تاثیر
اغېزمننه	اثرپذیری
اغېزښندنه	اثرگذاری
اوکوب	شکوه
اووی)ژمنه(	قول، وعده، تعهد ، تضمین
اویجه	سرزمین، قلمرو
اوښان)اوښکن(	آشک آور
ارمانژلی	ارمان زده
اوږدمهالی	طویل مدت
)ا (وسمهال، نن سبا	امروزه، دراین روزها ؛ ماضی
)ا (وسمهالی	معاصر
بادوره	باد کویه
---	یقیني، اعتمادی
باوري	قابل اعتماد
باورور	رأی اعتماد
باوررایه)-ي(	اعتماد نامه
باورلیک	
بد ورد یا بدورگ)-ی(	بدمنش، بد طینت
بد اندی	بد اندیش
بدلگی	ناپسند ، نامطبوع
بدگڼه	زشتی، ناسزا
بدوین)-ی(	بدبین
بدونگی، بد رنگ	بدقواره، زشت رو
بسېدل	کفایت کردن، بسنده کردن
بډ، گوَر	حریف، ضد ، مخالف
برخلیک	سرنوشت
برخلیک ساز)-ی(	سرنوشت ساز
بې برخلیکه	بی سرنوشت
بې برخلیکي	بی سرنوشتی
بې سروبوله	بی سروپا ، نادرست

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې سروبې سرواښي	بی بندوبار
بول، اووی،ژبه، ژمنه	قول، عهد
بریا (بریاوي)	دست آورد (ناکره:لاسته راوړنه)
برېښلیک (برېښنالیک)	ایمیل
برېښلیکول	ایمېلول
بولـله	قصیده، حماسه
بلوسل	غصب، تجاوز کردن
بلوساک، بلوس، بلوسه	غصب، تجاوز
بلوسگر	غاصب، متجاوز، تجاوزگر
برلاسی	تفوف، هژمونی
بری چار	فاتح، غاصب، پیروز
بشروالـه	بشر دوستی، هیومانیزم
بېړنی	فوری، عاجل
بېړنی اکر	حالت اضطراری، ایمرجنسی
بېړندوی، تلواري	عجله کننده،شتابان
بې سوله	نامعقول، غیر منطقی
برمیال، پرمن	پر شکوه، شکوهمند
بې نیاو، بې لوره	بی رحم، بی انصاف، غیر عادلانه
باکه	حدس، ویار
بو خل	سنگ باره،دیوارسنگی
بورجل	اقامتگاه؛کمینگاه؛سنگر
بلېنده،شونټې	مشعل چراغ چوب
بلونج	بدیل، الترناتیف
بوږن	تکان، دلهره، دهشت
بوږنوړی	-دهنده،دهشتناک،دهشت انگیز
بوږنېدل (-ول)	تکان خوردن (-دادن، برآنگیختن)
بدلمیچ	میزان الشعر، عروض
بهیر	کاروان، جریان؛ روند،پروسه
بې کچه (بېکچه)	بی اندازه، بی حده، نامحدود
بلهاري، بلهاری	فدا ، قربان (-ی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلهاري	قربانی
بویه (خوړل بویه)	باید ، بایست
بنجره	شگوفه
بنجر، بنچر	ژولیده، پژمرده
بَخوَله (په دویم خج)	فاجعه، تراژیدی
بدوین (-ی)	بدبین
بېواک اوخپلواک	واکه و همخوان، واول و کنسوننت
بېواکوړی	ابتدابه ساکن،کلستر
بربکۍ (برېبوکۍ،بوربوړکۍ)	گردباد
بیا بیا ، په بیائلي ډول	باربار، مکرراً
بې تیکاوه	غیرثابت،متزلزل؛بحرانی

پاتمړي	میراث
پاتوړی	وارث
پانگواکي	امپریالیزم، سرمایه سالاری
پاڅون	رستاخیز، قیام
پارو پامیزاد (یوناني)	بلند تر از پرواز عقاب (افغان زمین)
پلور	ارزش، فروش
پسولل،رازل	آراستن (به زیور...)
پخشو	خلاص،فارغ، رها ،آزاد
پتلیز (-ول)	پیوست، پیوند (کردن)
پار (د مینې په پار)	خاطر، پاس (به خاطر- به پاس عشق)
پاټکی (سرخج)	قطعه، شعر
پاټکیوال	شاعر
پاړکی	طبقه (اجتماعی)
پاړکیز (پاټکیز)	طبقاتی
پاسللی	ممون، سپاسگزار
پاسلونی	منت گذار
پاسلل (زباډول)	منت گذاشتن
پاسلنه	منت گذاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسوال	پاسدار، نگهبان
پامور	درخورتوجه،قابل ملاحظه
پایتکی	نقطۀ پایان)-ی(
پایبنه	شکل نهایی، فاینال
پایخج	فشار پایانی
پایله	نتیجه
پیلخج، سرخج	فشارآغازی
پیلامه	علامه، علامت)سمبول(،نقطۀ آغاز
پایلوبه	بازی)مسابقه(نهایی
پوړ	قشر)ساختمانی، اجتماعی(
پښویه	دستور زبان، گرامر
پښوییز	دستوری،گرامری
پښېبله)ابتدا به ساکن(	قافیه
پښبلیز،قافیوال	قافیی، قافیوی
پېرووپلور	خرید وفروش
په تېرکې	سهواً؛ درگذشته
په پښتوغږېږم	با پشتوگپ میزنم
پرپښتولیکل کړم	دربارۀ پشتومینویسم
پرغز	غضب
پازوال	موظف، مسوول
پترړ،پاڼ،گړنگ	کره کوه، پرتگاه
پرنډي ويني	خون لخته
پاڼریژ	برگ ریزان
پتلیز)جوخت(	پیوست
پربنه	سنگلاخ
پرخ	شبنم
پژی	بدن، وجود، جسم
پژنی	بدنی، جسمی
پنځ	طبیعت
پنځول، هستول	آفریدن، ایجاد کردن

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځونه)هستونه (	آفرینش، تخلیق،ایجاد) هنر (
پنډغالی	جاری اجتماع، کمپ
پنډوپېړ	لُک و پهن،زیاد ضخیم
پورژنی)سلی (	مسافر، تبعید شده
پېر	دور، دوران، گردش)زمان(، حالت
پېرزوینه	رواداری، همدردی، مهربانی
پېیل	سفتن؛ سرودن)شعر (
پېیلی	سفته؛ سروده شده؛ منظوم
پیلوړ	پرورش
پانگ ونه	سرمایه گذاری
پرتله	مقایسه
پرتلیز	مقایسی، نسبی
پرله پېیلی	منظم، مرتب
پرله پسې،پرلپسې	پی یکدیگر؛ پیهم، پیوسته
پرله غښتی	منسجم، سستماتي
پرښتل،پښتل	پرستش کول
پرهرژلی	مجروح
پوهاوی،وبله پوهاوی	تفاهم،افهام وتفهیم،مفاهمه
په ټوله کې، په لویه کې،په ټولیزډول	عمومی،عموماً،عمـدتاً) لـه لویـه سره (
په سر)سر (کې،ترټولومخکې	ازهمه نخست،پیش ازهمه
په ناسوبتیا کې	غیاباً،غایبانه
په لوی لاس	ارادی، قصدی،قصداً

تلپاتې	جاویدانی، ابدی
تلپادی،یادژوندی	زنده یاد
تل بهاندې	همیشه جاری
تل ژوندی	زنده جاویدان
تلسمسور	همیشه بهار، همیشه شگوفان
تل ښېرازی	همیشه بهار، همېشه سرسبز

(c) ketabton.com: The Digital Library

تلغاک	شوروشر؛ بادوباران
تاړاک، یلغاک	شبخون، تاراج
ترله)تربوره (	اودرزاده)مؤنث (
تاندلیان	جوانمرگ
توښې،تودنې	بخاری
تبځ	تخته سنگ
تره	بدن، وجود
ترِه	لاش کوه؛ پیمان..
ترونې	آله بستن،
تلاوه	جفا
تلوَله	وارخطایی، دست پاچگی،تشویش
تلوَلی)پایخج (	وارخطا ،دست و پاچه، پریشان
تلوَلی)۳خج (	بریان) شده (، کباب)شده (
تندي لیک ،برخلیک	سرنوشت
تندغرى	ترِی، جلوهلی
توندوتېز	تندوتیز؛ دیم و فُل
توزنه هیله	تمع بیجا
توسن	سبب
تنا	رعد
تمېزی)تمېزي (	سوراخ بینی)مناخیر (
توک)توکونه (	عنصر، ماده
توکی)توکي (	عنصر،ماده
توند	تند
توخم	تخم
توکم)لکه توخم (	نسل، نژاد
تیندک	سکندری، خرام
تورتم رونې	ساهی شکن
ترخ	درز، ضمن
توره دربله	سیه و تار، چرک و سیاه
ترخ	بغل)کوه (

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړه، تړون	پیمان ،قرارداد
تړونوال	قراردادی،متعاقد
تل	ته، ریخته
تور برېښن	تهدیه با سلاح
تس نس	حیف میل؛ درهم وبرهم
تشتور	یکسره خالی
تشپانی	غیرمسلح،خلع سلاح
توغ)له توغه وتل(	توان)ازعهده برآمدن(
تَوغه،ناغه،گناهگاره،گرمانه	کفاره،جرمانه، جبران خساره
توغَه	انجیر

- - -

ټکر	تصادم؛ التباس؛ توارد)درشعر(
ټکرخور	متصادم
ټکرويي	واژهٔ تصادفی
ټوک	جزء
ټیټتال	پستي، دنائت
ټول، غونډ	کل، همه
ټولیز	عامه، عمومی، همگانی
)ټولیزې(رسنۍ	رسانه‌ها)-ی همگانی(،)ماس(میدیا
ټولنواله	سوسیالیزم، جامعه گرایی
ټولنوده	رشد جامعه، رشد اجتماعی
ټولنپوهنه	جامعه شناسی، اجتماعیات
ټولنوټیز	اجتماعی-اقتصادی،سوشل اکانومیک
ټوژله،ټولوژنه	کشتار دستجمعی،جنوساید
ټولځ	مجمع، کمپلکس)ساختمانی...(
ټیکاو	ثبات؛پایداری
ټاټوبی	زادگاه؛سرزمین؛ میهن

- - -

جاج)-اخیستل(	فکر، مفهوم، برداشت)کردن(

(c) ketabton.com: The Digital Library

جره	کشیده گی، کشمکش
جارواته	برگشت
جاروتل	برگشتن
جالپانه،اوبپانه،گورتپانه	وبسایت
جړاو	مرصع
جنگ جگړه	مبارزه جنگ و جدل
جنگیال(-ی)	مبارز، رزمجو، سلحشور، جنگجو
جوت	آشکار، ثابت، مسلم، بدیهی
جړوبی(ځړوبی)	آبشار
جوله	شکل، فورم
جولیز	شکلی، لفظی
جلا وطن(-ی)، جلاهیوادی	تبعید، تبعید شده، دور از وطن

چار	کار،فعالیت؛ مهم
چاره(۱خج)	کار
چاروال،کارندوی	فعال،کارا
چاره(پایخج)	چاره،علاج
چارواک(-ی)	مقام،صاحب مقام(دولتی،رسمی)
چاپگر	چاپگر، پرینتر(کمپیوتر)
چاپېریالي	محیطی، environmental
چاپېریالپوهنه	محیط شناسی ecology
چاپ،چاپي	چاپی،مطبوع
چاپخونه	چاپخانه،مطبعه
چاڼځی	تصفیه خانه، پالش
چورلکه	هیلیکوپتر، طیارۀ چرخکی
چورلک	چرخش، سکندری
چورلیځ،لمانځی(۲خج)	محور
چړاو ،ټولوژله،ټولوژنه	قتل عام،کشتارعام، مساکر
چلښت پیسه	کرنسی،پول رایج
چلندلار،چلندبیلگه	طرزعمل، procedure

خپرندوی: افـغـانـ نـنـگ ټکی کام

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارناچار	مجبوراً، ناگزير
چمگاډی	ترموای

ځاځ	خشم، قهر، غصه
ځاځل	به خشم آمدن، قهرکردن
ځاځوړی، قهروړی	قهرآلود، خشمگين
ځمکلاندي	زيرزمين، زيرزمينی، اندر گروند
ځمکواکي	زمين سالاری، فيودالیزم
ځمبل(بانه رپول)	پلک زدن، مژه بهم زدن
ځېل	نوع، ژانر
ځواکلېږد	انتقال قدرت
ځواک	نيرو، طاقت، قدرت
ځلوب	سراب
ځواکمن	نيرومند، مقتدر، پرقدرت
ځواکمنېدل(-ول)	نيرومند شدن(-کردن)
ځواکمني	نيرومندی

څانگ(څانگونه)	بال، شهبال
څانگغوڅ	با پروبالِ شکسته،دل افگار
څانگ وسرغوڅ	باپروبال وسرشکسته
څپڅپاند	نوساني، غيرثابت؛متردد
څرخوبی،گوړبهی	گرداب، چرخاب
څورنگ	دلريش، پريشان
څخۍ، تره	ناوه
څڅواکی	قطره گک
څڅوب، څڅوبی	چکک، تراوش، چکيده
څپان	توفان آب
څلاري(څلورلاري)	چهارراه، چارراهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثمغېلي)ېپیېخوله کېږدۍ(	غژدی، بدون در پرده
ثند	افق
څپوني	دستمال، دست پاک
څپه	موج؛ هجا، سیلاب
څو څپیز	چند هجائی
څلوریځ	رباعی، مربع)شعر(
څلوریزه	چهاربیتی، چهار پاره؛ قطعه
څوَب	شوق

خاچوني)چوني(	بلبل، عندلیب
خونړی	خونین، خون‌آلود؛ خونخوار
خوځون،خوځښت	حرکت، تحرک، تکانه
خوګلن	گلخن، خریج‌آتش
خول ماخول	زده و زخمی
خوال	خالیگاه، بیخ کوه، سچ کناره رود بار
خول	تاج، خود، کلاه آهنی، پوچک مرمی
خواخوږي	همدردی،همدلی
خوږبویه	خوشبو
خوږبویي	خوشبویی
خوږغاړی	خوشخوان، خوش‌صدا
خونل، لونل، ښندل	نثار کردن،آفشاندن)گل(؛اثرکردن
خولنګ	فریاد
خاورپوهنه	خاکشناسی

دښمن، دښنه، میرخې	دشمن، خصم
دک	علت
درور،بلهار	قربانی
دوییزه	مثنوی
دریېزه	مثلث)شعر(
دوه څپیز	دوهجایی، دوسیلابه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه گرایه،دوه هومره	دوچند
درسته	سلاح
درستوال	مسلح
درغل	سر درگم، فریبکار
درغلي	فریبکار؛ جعلکار، جعلی
درگه	نیستان، نیزار
درنگه	لاش، نعش، جسد
درنگمخور	لاشخور

ډبروژله	سنگسار
ډمگۍ	مشاطه، آرایشگر
ډورۍ، گورنډه	دخمه
ډنډگلی	نیلوفر
ډلیز	گروهی، دستجمعی، جمعی
ډیل)ټال(	معطلی

ربړه	معظله، پرابلم، شمالک
رازل، ښکلل، سینگارول	آراستن، پیراستن،اذین بستن
راشی)پایخج(، ریز	برف کوچ
رانغښتل)رانغاړل(	پیچاندن،دربرگرفتن، در...نهفتن
رزمنه وال	روزی رسان
رپی	پرچم، بیرغ
رپاند	در اهتزاز)پرچم...(
رسنۍ	رسانه ها
رسنوال	ژورنالست
رسنیز	رسانه یی،ژورنالستیک
رغځی	راغ، سنگزار
رغاونه،رغونه	ساختار
روغه وال	صلحجو، صلح خواه
رنوب	زلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ريز	برف کوچ
رېږدله	زمین لرزه، زلزله
رخه سخه	حسد و عناد
رغښت-رغاونه	سرنوشت، ساختار
ربغړ	اولاد بی نوا و یا بی سرپرست
ربغونی	
رنگين ټال،بوډۍ ټال	رنگین کمان،کمان رستم،قوس قزح
ریشی، ستانه	روحانی
)بیا (رغاونه	ساختار،بازسازی
رغنده	سازنده،تعمیری
رغاوه	صنعت
ربړوکی	زار و زبون
ربړ	زحمت،محنت
ربړیالی، زیارکښ	زحمتکش،کوشا)ن(
ربړه	مشکله،معضله،پرابلم
ربنه	باد خفیف،نسیم
ربځ)ربېځ(	جاروب، برس دندان، کفش...
رښته)رښتې(	حق)حقوق(
رښتیا)رښتیاوې(	راست،راستی،واقعیت)واقعیتها (
رښتیاینه	تحقق
)په (رښتیا-رښتینه	واقعاً

زغر	زره، جوشن
زغرور، زغروال	زره دار
زغریالی	زره پوش
زغرګاډی	موتر یا خودرَو زرهدار
زغرټېری	واسکت زره
زغرد)په زغرده (	صریح،آشکارا)گفتن(
زغم، پېڅ	تحمل،بردباری،حوصله
زغمناک،پېڅیالی	بردبار،تحمل پذیر،باحوصله

(c) ketabton.com: The Digital Library

زغموړ	قابل تحمل
زغومی، ځرخوبی	گرداب، ورطه
زمول، زموللی	پژمرده، ژولیده، خشکیده
زمولل	پژمردن، خشکیدن
زېړغلی، ژیړغړن	زرد مانند
زېږندويي	آفرینشگری، ایجادگری
زېږندوی	ایجادگر، خلاق، آفرینشگر (هنر)
زهرژلی، زهرجن	زهرآگین، زهرآلود ؛ سمی ؛مسموم
زېری گر (ندی)	مژده رسان
زېښناک	استمثار، بهره کشی
-گر	استثمارگر، بهره کش

ژغور (ژغورل، ژغورتیا)	نجات، رهایی
ژغورند (ه)	رهاییبخش، نجات بخش
ژغورندوی، ژغوراند	ناجی، منجی
ژغورډله	تیم نجات
ژغوربېړۍ	کشتی نجات
ژمن	ضامن، متعهد
ژمنه، ژبه	وعده، تضمین، تعهد
ژبپوهنیز	زبانشناختی، لنگویستیکی
ژبپانگه، وییپانگه، وییزېرمه	ذخیرۀ زبان، vocabulary
ژوندجگړه	تنازع اللبقا، مبارزۀ زنده گی

سپوږمیز	مهتابی، قمری
سپوږمۍ مخي	ماهرخ، مهرخ، مهرو
سترگلین	نگاه، نظر
سترگلید	دید چشم؛ چشمدید
سترگولیدلی	شاهدعینی
سترگولیدلي	چشمدید ها
سترگ ارت	چشم انداز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترگرس	چشم رس eyeshot
سترگ ورشو	ساحهٔ دید
ستو	قطره گک
ستونځ	قله، چکاد)کوه(
ستونزه	مشکل،معضله،پرابلم
ستونزمن	خسته کن، پرابلماتیک
ستغیونی	صعب العبور
ستن، غونډ	ستون،رکن)شعر(
سوړسمخ،یخ کرخ	خیلی سرد ،زمهریر
سروب، سرامني)اوښکې(	خوناب
سکینده)-کول(	جبران)-کردن(
سندرې	شرشره، فواره
سیند	دریا ،رود ؛فرهنگ)قاموس(
سیندکښنه	فرهنگ نویسی،لکزیکوگرافی
سیندکښ	فرهنگ نویس
سیندگی	دریاچه،جهیل؛ فرهنگ کوچک
سمندر،دریاب	بحر ؛فرهنگ محیط،فرهنگ جامع
سمندرگی	بحیره
سمندرمشر،سرمانو	امیرالبحر، کپتان کشتی
سندربول، سندرغاړی	آواز خوان،گلوکار
سندربوله	مشاعره
سوَب	حاضر
سوبتیا	حاضری، حضور
سُوبمن	فاتح، پیروزمند
سوبه	فتح، پیروزی
سورکی	شفق
سونتوکی،سونتوکي	مادهٔ سوخت، مواد سوخت
سونلرگي	چوب سوخت
سروور،سراور	میوه افشانی بر عروس
ساهو	جاندار، ازاد ، اسوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړاند ، سرغاړی	متمرد ، سرکش
ستن	رکن، ستون
سول	عقل، خرد
سکالو	موضوع، مضمون، مطلب
سم له لاسه	فوری؛ طورموقت،موقتاً
سملاسي	سمدستی، دستی،فوری، عاجل
سکاسه)سکاسي (	شبح)اشباح (
سکته)۲خج (	قناعت؛ صبر

- - -

شننه	تحلیل، تجزیه، تقطیع
شوبله	هزارپا ، شیله، تانک جنگی
شوبلور	تانکیست
شپول)شپاله(	هاله
شتیِ	تیر، سوفار، خدنگ
شیند پر شیند	تیت و پرک، پراگنده
شوپیان	تاوان،خساره
شک و شوپیان،اړنگ بړنگ	شک و تردید
شکمن	متردد ؛مشکوک suspect
ښکالو	صدای پا
شونی	شدنی، ممکن
شونتیا)شونتیاوي(	امکان)امکانات(

- - -

ښکالوه)سرخج(	بحث،مباحثه
ښکیل	درگیر، دربند ، گرفتارinvolved
ښکیلتیا	درگیری، گرفتاری
ښادمانه	حماسه، کارنامه
ښارمیشتی	شهرنشین
ښاروند	شهروند ، تبعه، ستیزن
ښاروندي	شهروندی، تابعیت،ستیزنشیپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاک	استعمار
ښکېلاکګر	استعمارگر
ښکارندوی	نمایانگر، ممثل، مظهر
ښکلل	مزین ساختن، توشیح کردن
ښکلیستان	سرزمین زیبایی
ښه ترا ، په ښه ډول	خوبتر، به گونۀ بهتر
ښهانه،ښمر	خوبی،نیکی
ښمروښېگڼه	خیر، خیریه
- - -	
غځوني	خمیازه؛جهش
غورځنګ	جنبش، نهضت movement
غورځاوڼ	عضوِ یک جنبش
غوني)زیرېدل (	گونه)تغییر خوردن (
غرځپه	موج عظیم، surf
غړند	پژمرده
غړی	عضو ؛ عضله؛ پراته
غړيالی)ړوب (	عضلاتی، تنومند
غبلي	رمه
غلچکی)نظر (	)نگاه (دزدیده، خس دوز
غوړسکه	دود کشیف
غلیاک	حمله سری، شبخون
غاړي مورګي	بیشه و گنگل، کوه و دامن
غونډ	رکن، مجموعه، گروه
غرځپه	موج عظیم
غاړه	گردن، لحن، نغمه
غزلبول	غزلسرا ، غزل گو
غزلیز	غزلی
غوړګه	نوده
غچ	انتقام
غوره	مهم،برجسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوراوی	انتخاب،گزینش
غورچاڼ	گلچین، گزینه
غونډ	عبارت،فقره؛رکن
غونډْله)۲څپیزه (	جمله
غونډْله پوهه	جمله شناسی، نحو

- - -

کرکنډه	خرسنگ
کارغالی	کارگاه، ورکشاپ
کاز	آز
کازمن	آزمند
کومی	حلقوم
کبړ	ریسمان، ضحیم، کیبل
کربه	راه صعب المرور کوهی
کبلۍ	غزال
کوکۍ	گل، دهن، پروانه گل
ککۍ	سردمک چشم
کړنگ ژمی	زمستان سرد
کونډ	قله، سربریده
کنځر)کنځڼ(	پلاس، لحاف، مندرس
کروړ	روبین، سخت، نام شاعر
کرگر،کروندگر،بزگر	زارع، دهقان،کشاورز
کړونَگی)دویم خج (	آبشار
کسات	انتقام
ککوبی	عطر)گلاب(
کوبۍ	حباب
کوکه)کور (	فریاد، واویلا، ضجه
کهول)کول(	دودمان، نسل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کونګ وزمه	جغد مانند
کیخلیک	لوحه مزار
کوغالی، کوډغالی، کوډله	مرغانچه، خانهٔ محقر
کنګل	یخ، منجمد
کنګلنی	فریزر
کچ	سطح، سویه

ګر	ظلم، ستم
ګرګر	ستمګر
ګړنګ	پرتګاه
ګردله	ګردباد
ګلکخ	ساحل پر ګل، بیشهٔ ګل ساحلی
ګل ونه	درخت ګل
ګلبڼ	ګلشن
ګلباغچه	باغچهٔ ګل
ګلبوټی	غنچه ګل
ګلپاڼه	ګلبرګ
ګلخانګه	شاخ ګل
ګل وله	ګل بید
ګل ویی)-ونه (	ګل واژه)ها (
ګلمینه	عشق ګل، ګل دوستی
ګلیون	ګل ګشت
ګوتڅېر، ګوتلید	زاویهٔ دید
ګواښ، ګواښنه	اخطار، تهدید ، قهر
ګواښل	تهدید کردن؛ اخطاردادن
ګور)ګڼ(	غلو)با واو معروف (
ګور)لکه لوړ (	حریف، رقیب
ګل څېره	ګل چهره

(c) ketabton.com: The Digital Library

گل مخی	گلرو ، گلرخ
گلورین	گل مانند
گورنډه، ډوری	گودال، دخمه
گوربت	عقاب
گروم،زړه غوټه	عقدۀ دل، کمپلکس
گرومن	پر عقده، عقده يي
گرانبيه	گرانبها
گبنې	(رعشه) لړزه
گوټ	جرعه، گوشه

لمر پښتی	افتاب پرست
لمرمزدک	معبد یانیایشگاه خورشید
لمریز	خورشیدی،شمسی
لمریزکال	سال خورشیدی(هجری قمری)
لمرین	آفتابی
لمرخرک،لمرخړیکه	نوک آفتاب، آغازطلوع
لمرخرکی، پیتاوی	پیتاو ،آفتاب رخ

لاربه	رهنمون، رهکا
لښل، لیږدېدل	کوچیدن
لیږد	کوچ، رحلت
لوښه	خصلت، عادت
لاربنود	رهنما
لوربنود	سمت دهنده،قطب نما
لارلودن، لورلودن(ورکېدل)	سمت وسو ؛ خرک ودرک(گم شدن)
لروین	دوربین
لنډوین	نزدیک بین، کوتاه نظر
لولنگر	آواره، خانه‌بدوش
لالهاند ، لالهان	سرگردان
لګړ، خوړ، توی	رودبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوڅي پوڅي	زاری و الحاح؛ چاپلوسی
لې پرلې	اینسو و آنسو ؛به هرسو
لوَر	رحم، رواداری
لوربینه	رواداری، مهربانی
لوراند ، لورين	مهربان، رحیم
لورول)لوړېدل(	روا داشتن
لېوال	مشتیاق، علاقمند
لېیل، هڅول	تشویق کردن
لړه	دمه، مه، غبار
لېوالتیا	اشیاق، علاقه)مندی(
لونل)لونی(،خونل	افشاندن، نثار کردن)می افشاند(
لوبډله	تیم)ورزشی(
لوبغالی	ستدیم
لوبغاړی	ورزشکار،بازیکن
لېوکټی	چوچه گرگ
لید	دید ، نگاه، نظر
لووی	گواه، شاهد
لاسبری	مسلط)به فشار "ب"(
لاسبری	تسلط)به فشار "ر"(
لاسرسی	دسترس)-ی(، access
لېچن)لېچن سترگی(	چرکین، شریده)چشم شاریده(

مرگڅپانی،مرگاني،مرگونی	مرگبار
مزدک	مسجد ، معبد ، نیایشگاه
مزگت	مسجد ، مزگت
مخسوری	سرخرو
مخسوری، مخسوري	سرخرویی
مخرونی	بارخ صفا ، آبرومند
ماڼو	ناخدا ، ملاح، کشتیران
ملیا	همراهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

منی	مرکز
منګنی	خزانی
مینه وړی	دلربا
موخه	هدف، مقصد ، مرام
موخن	هدفمند
مرجوښا	غواص
مرګ و ژوند	مرگ و زنده گی
مرګ ومړینه	مرگ و میر
مخسور)ی(	سرخرو
مخسوري	سرخرویی
منځپانګه	د)ونمایه(محتوا
ملوب	خوناب، آبگین
متره	نیرو ، شیمه
ماښامی	خفاش، شپرک
مړزګه خور	لاش خور
مخینه	سابقه،پیشینه
مخینه وال	سابقه دار،باسابقه
مخبېلګه	اُلگو،مودل)نمونه(
مخنی، مخینی)مخینیان(	قبلی، سلف)اسلاف(
ننګول	چلنج-چالش کردن
ننګونه	چلنج،چالش
ناسکیندی	جبران ناپذیر
ناباندي	ناموافق، مخالف،مختلف الرأی
ناباندي،ناباندېوالی	عدم موافقت، مخالفت،اختلاف
ناتار،ناورین	فاجعه، مصیبت
ناسوَب	غیرحاضر،غایب
ناسوَبتیا	غیرحاضری،غیابت،عدم حضور
نازغموړ	غیرقابل تحمل
نازولي او نازلوبولي	نازدانه و نازنین
ناورین،ناتار	غم، اندوه،فاجعه،تراژیدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخوالي)نادودي(	ناسزا ، ناپسمانی
ناخوال	ناارام، آزرده
ناارام	لجوج، جسور، ماجراجو
ناندره)نانديرې(	جنجال، لانجه
نانديرېز	جنجالی،متنازع فيه
ناندړوله	ناسازگار
ناندړولي	ناسازگاری
نانغتان	ناشنو ، بازیگوش
ناغېړي	سهل انگار
ناغېړي	سهل انگاری
نرګه	نهالستان؛ نهالفروشی،نرسری
نوزېږی	نو زاد
نورپنخلی	آفریده از نور
نا لاسبری	نارس، غیر مسلط، تسخیر ناپذیر
نمرګلی،لمرګلی	آفتاب پرست

نیاو	عدل، داد
نیاوتون	محکمه،دادگاه)عالی(
نیاو والي	محکمه، دادگاه
نیاو وزارت	وزارت عدلیه یا دادگستری
نیمژواند)ی(	نیم جان
نومهالی	معاصر،مدرن
نړیواکی	جهانبانی، جهان سالاری
نومونه	اصطلاح، نامگذاری
نومونوړ	قابل تسمیه
نړیواله	انترناسیونالیزم
نړیواکي	جهانسالاری؛ امپریالیزم
نړیپانه، نړیجال	انترنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغوته	اشاره
نغوتنه	تلمیح، کنایه
نګونبل	لنگیدن
نګه)نږه (	باب، خالص
نمنځ	احترام؛ عبادت، پرستش،نیایش
نګاسه	طنین
نګېرل	احساس کردن
نګېرګډون	حس آمیزی، پرادکسی
نګېرنه	احساس
نوږی	جنس)مذکر، مؤنث (
نوږیز	جنسی
نوغی	نطفه، ریشه
نهیل	نا امید ، مایوس
نهیلي	یاس حرمان، نا امیدی
نېز	سیل، سیلاب
نېزوړی	خس و خشاک سیلاب
نیمه خوا	نیم بسمل
ناوکۍ	عروسک؛ نوعی گیاه فرشی
نندارمه	درامه، نمایشنامه
نغرل، نغړل)ناکره:نغړدل (	بلعیدن
نټه	انکار
نټه نه منونکی	انکار ناپذیر
نټیالی	منکر

- - -

وییپانګه،وییزېرمه	ذخیرۂ لغوی vocabulary
)نوي (وییرغاونه	واژه سازی
وییپوهنه	واژه شناسی، واژگان
وسپنیز)ناکره:اوسپنیز (	آهنی،آهنین
ورانپوهاوی،ناسم پوهاوی	سؤتفاهم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبله، ځبله	با همدیگر، با هم، بهم
ولوله	احساس، عاطفه
ولولیز	عاطفی،احساساتی
ونج	عوض، تعویض؛میز
ونجړ	میز خورد
ویلوب	گدازه، مذابه
ویرژلی، ویرلړلی	سوگوار
وبله	باهم، باهمدیگر
ویار	عیب
ویارجن	معیوب
ویی)ویيونه(	واژه، لغت، کلمه)واژه ها (
ورشو)اورشو (	مرغزار
ويني بيه	خونبها
وينه او مينه	خون و عشق
وراشه	وجیزه، گفتار نیک
وروه	ابر باریک
وربل)ناکره:اوربل (	کاکل، موی پیشانی
وربوی)اور بوی (	حریم،قلمرو
ویار) ویارن (	عیب)معیوب،نقص (
ویاړن)ویاړلی (	پر افتخار، مفتخر
وېره وړی، ترهوړی	هیبت انگیز،دهشت انگیز
وېلاړ	تصمیم،عزم،اراده
ویرژلی،ویرژړلی،ویرمن،ویرجن	ماتم زده، سوگوار
هممهال)-ی (	همعصر، معاصر، همزمان
همغاړی	همکار
همغږی، همغږي	همآهنگ،همآهنگی
همغږیز، همغږيزي	هم آوا،همآوایی
همنوږی	همجنس
همنوږيزي	همجنس بازی

(c) ketabton.com: The Digital Library

همبریدی	همسرحد
هملوری	همسو
هڅول، لیل	ترغیب و تشویق کردن
هاند و هڅه	سعی و تلاش
هوډیالی، هوډمن	مصمم؛لجوج
هوسا ژوندی	مرفه الحال
هیواد پلوری	وطنفروش
هیواد مشر)ناکره:ولسمشر (	رئیس دولت یاجمهور
هیښن	حیران، متعجب
هیښن پیښن، هک پک	مات و مبهوت
هیښتیا	تحیُّر، شگفتی
هیښتیاوړ	قابل تعجب،درخورشگفتی
هیښنده،هیښوونکی	محیِّر، تعجب آور،شگفت انگیز

یادغونډه	محفل یادوبود
یمال	توفان برف، برف کوچ
یون	حرکت، پویش، پویه، سفر
یونلیک	سفرنامه،گزارش سفر
یونلیکونکی	سفرنامه نویس
یوون	واحد ، یونت
یونل، درومل، تلل	رفتن، حرکت کردن، سفر کردن
ییبره	حاصل، ثمر،ثمره
ییبرور	بارور،حاصلخیز
ییړ	دسته کشتی ها
یانکي،یانکیان	امریکایي،امریکایی ها
یاد ، یادونه	یاد و بود
یادنامه	یادنامه
یادښت)ناکره:یاداښت(	یادداشت
یاده،یادی	یادآوری؛حافظه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیک

۱- اجمل خټک: د غیرت چیغه، کابل ۱۳۶۳
ژوند او خوند، د قومونو او قبایلو وزارت، کابل ۱۳۶۶
ګلونه تکلونه، کابل ۱۳۶۲
۲- احمد شاملو: از زخم قلب، ګزینه و خوانش شعر ع. پاشانی، تهران ۱۳۷۳
۳- احمد شاه بابا: د دیوان غورچاڼ، د پښتو څېړنو نړیوال مرکز، کابل ۱۳۵۷
۴- الهام، پوهاند محمد رحیم: ادبي مسألې، د افغانستان دلیکوالو انجمن ۱۳۶۷
۵- امین، ډاکتر امین الحق: ګورې وربځې، کابل ۱۳۶۶
۶- بکتاش، حنیف: د ځنګله سترګو کې، کابل ۱۳۶۷
۷- بنوال ، محمد افضل: وزن شعر دري ، انتشارات پوهنتون کابل ۱۳۶۶
۸- پژواک، عبدالرحمن: کلیمه داره روپۍ، کابل ، ۱۳۳۷
۹- پویان، عنایت اله: منصوري چیغې، دارالاسلام، کابل ۱۳۸۵
۱۰- پیوند ، علي ګل: زړه ډمه: ۱۳۵۷ او سیلۍ، د لیکوالو انجمن ۱۳۶۸
دسینمایاران، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور ۲۰۰۷
۱۱_پوهندوی جلال الدین او پوهیالي محمدرفیق: قافیه)اوډنه (۱۳۶۲
-ادبي فنون، بیان)اوډنه (،کابل پوهنتون، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی)دواړه ګستېتنري اوډني د پوهاند رشاد په لارښوونه(. ۱۳۶۳
۱۲- جورج تامسون: خاستګاه زبان، اندیشه و شعر، ترجمه جلال علوي نیا ،انتشارات حقیقی تهران ۲۵۳۶ ، هنر شاعری ۳۶- ۴۶ وزن وکار ۶۶-۵۷
۱۳ - حبیبي، عبدالحی: په اوسني پښتو شعر کې د ژوند څپې، د افغانستان د علومو اکاډمي، ۱۳۶۰
۱۴-حمزه شینواری: غزونې، اداره اشاعت سرحد ، پېښور، ۱۹۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خیبر وږمې، پښتو ټولنه، کابل ۱۳
۱۵-خاموش، لطف الرحمن: مزلونه او منزلونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۶- خزان، عارف: د سحر په غېږ کې، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۷- خوشال خان خټک: کلیات، لومړی ټوک، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸؛ همدا راز یې ((د کابل چاپ او))پ ((د پېښور هغه مانا لري.
- زنځیري یا خط نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۱
- سوات نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
- ننګ او غورځنګ، د خوشال بابا منتخبات- کابل ۱۳۶۶
۱۸- داوی، عبدالهادي: ښکلي شعرونه، لومړی ټوک، ۱۳۴۰
۱۹- دوست شینواری: د ادب تیوري اساسونه، کابل ۱۳۶۵ –د پښتو د ولسي ادب لاري.
۲۰-رحمان بابا- دیوان- پښتو ټولنه، کابل ۱۳۶۵
۲۱-رضا باطنی: زبان و تفکر، چاپ هفتم نقش جهان، تهران ۱۳۷۸
۲۲ - رضا براهني: طلا در مس)در شعر و شاعری (، کتاب زمان، چاپ دوم، تهران ۱۳۴۷
۲۳-رفیع، حبیب اله: زریني ځانګې، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۵ او د جمهوریت پلوشې، کابل مجله ۱۳۵۲
۲۴- روهي، محمد صدیق: ادبي څېړنې، د ننګرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰
۲۵- شعریت یعني څه؟ کابل مجله، عقرب- قوس ۱۳۶۶، ۳۱-۳۹ مخونه.
۲۶-زیار، مجاور احمد: ولسي ډوله شعر د ولسي، کلاسیک او نوي - ازاد شعر تر منځه، کابل مجله ۷-۸ ګڼه ۱۳۶۷
- پښتو پښویه، دریم چاپ، د دانش خپرندویه ټولنه، پېښور۱۳۸۴
- پښتو لیکلاربښود - - - - - - - ۱۳۸۶
-زنداني نغمې، بیهقي خپرونې، کابل ۱۳۵۹
-وینه او مینه، د دفاع وزارت له خپرونو ،۱۳۶۰
- سوزونه او سازونه، کابل ۱۳۶۴
-اور او وینې ، کابل ۱۳۶۵
- ګکخونه - - - - - - - - - ۱۳۶۷
-ګلولې)ګل بید (- - - - - - - - ۱۳۶۹
-اندوژوند ، آریانا چاپخونه، کابل ۱۳۶۸
د کتاب د لیکوال نوري شعري ټولګې: د سبرونو نڅا ، زما نړۍ، د مرجانونو څانګې، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، اند و واند ، ساندې او سندرې، نوې پېړۍ او نوې زرۍ، ناپېیلې او ناچاپې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعري بېلګې

۲۷- ژواک، محمد دین)خپرنمل (: افغاني حماسه، کابل، ۱۳۲۹
۲۸- سلمی شاهین: د پښتو ټپې، پښتو اکېډیمي، پېښور پوهنتون، جدون پرېس پېښور ۸۸-۱۹۸۹
۲۹- سنګر، محبوب شاه: زوږ، کابل ۱۳۲۰
- بنده کرېکه، کابل۱۳۲۲
۳۰- سنګروال، شهسوار: شمله، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۲۷
- شمله، لومړی ګڼه، لندن ۲۰۰۱
۳۱- سېلاب، ساپی: د اوښکو سېلاب، د افغانستان د لیکوالو انجمن۱۳۹۷
۳۲- طبري، احسان: مسائلی از فرهنگ و هنر و زبان، انتشارات مروارید، تهران ۱۳۵۹
۳۳- غني، عبدالغني خان: د غني کلیات، د قومونو او قبایلو وزارت، کابل ۱۳۲۴
۳۴- فردا، فاروق: د ګلپاڼو پرخې، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۵
۳۵- فنا ساپی، محمد جان: فریادي شاعر، کابل۱۳۳۸
۳۶- قلندر: دېوان، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۵۲
۳۷- کامګار ختک: دېوان، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
۳۸- کاوون، صدیق: سپرغۍ، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۲
- د باد په کنډوالو کې، دانش کتابتون،۱۳۸۱
۳۹- کرګر، اکبر: خو ادبي یادوني، هماغه انجمن، کابل ۱۳۲۲
-صدیق کاوون ((د ونو مرګ ((په موسم کې،سمسور اوبپاڼه۳-۳-۱۰
۴۰- کمین، برکت اله: مزلونه او غرونه، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۲
۴۱-لایق سلېمان: چونغر، ۱۳۴۱
- کبړدۍ، د هند چاپ ۱۳۵۲
- یادونه او درمندونه، بیهقي کتاب خپرونه، کابل ۱۳۵۷
۴۲-لېوال، عبدالغفور: هوسۍ، دانش کتابتون۱۳۷۸
- کله چې ته خپه شې، میوند خپرندویه
۴۳- مجروح، سید بهاو الدین: ځانځاني ښامار، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی، کابل پوهنتون ۱۳۵۲
۴۴- مستان، کمال: د لمر شغلو ته، کابل ۱۳۲۷
۴۵- مومند، عبدالحمید: دیوان، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۲۳
۴۶- میا شرف: د پښتو عروض، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۷ - ننګیال، اسحاق: هغه شپې هغه کلونه- دولتي چاپخونه، کابل ۱۳۶۳
۴۸- نوید ، نورالبشر: مشالونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۷
۴۹- بویل(Böll) هاینریښ: خاطره ای از المان همراه با چند داستان کوتاه، ترجمه بیژن قدیری شهلا حمزاوي انتشارات آگاه، تهران ۱۳۶۳
۵۰- هوتک، محمد بن داود: پټه خزانه- دریېم چاپ، کابل ۱۳۵۴
۵۱ - هېوادمل، زلمی: فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ، جلد اول ریاست تالیف و ترجمه وزارت تعلیم و تربیه ۱۳۵۶
۵۲- یاري، تاج محمد: ستوری او سیوری، د افغانستان د لیکوالو انجمن، ۱۳۶۶

53. Best Otto F: Handbuch literarischer Fachbegriffe, Definitionen und Beispiele Fischer Taschenbuch, DietzVerlag Berlin 1973.

54. Engels, Fridrich: Kleines Politisches Wörterbuch Verlag, Frankfurt am Main 1972.

55. Fiedler-Finger: Dialektischer und historischer Materialismus Dietz-Verlag Berlin 1947.

56. K. Kasper und D. Wuchkel: Grundegriffe der Literaturanalyse 2. Auflage VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1985.

57. Koch, Hans: Zur Theorie des Sozialistischen Realismus Dietz-Verlag, Brlin, 1974.

58. Langendoen, D. Terence: The Study of Syntax The Generative -Transformational Approach to Structure of Americn English the Ohio State University. Holt Rinehart and Winston, INC. USA 1969.

59. Mackenzie, David Neil: Pashto Verse: revision note. 1. ed. 1958, 2.ed.1993(SOAS), London.

60. Najib, Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée N° 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.

61. Pstrusinska, Jadwiga: Poetic Forms in Afghan Poetry Folia Orientalia Tome x111 Poland 1971

پر دې سربېره چې زیاتره اخځونه د کتاب په متن کې راغلي، بیا هم د یو لړ مهالنیو(ورځپاڼو، مجلو)ورمه، کابل مجله، هیله، ځولۍ، ریا ، لیکوال، ژوندون، ښکلا ، لېمه، لمبه، الفت، ګوربت... (او اوبپانو) سمسور، تاند ، تول افغان، تل افغان، بهیر، لروبر... (یادونه اړینه بولم چې په ازاد متن مې ځنې د شعري بېلګو په برخه کې ګټه اخیستې ده..- نو که د پاسنیو بېلګو په لړ کې د یو شمېر نورو نوښتګرو ویناوالو هغه پر لاس نه وي راغلي، و به مو ښښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارازد ادبپوه او ليکوال دوست نجيب منلي هغه لوربينه پرځان پور گڼم چې د پښتو شعر په اړه يې د خپلې فرانسي ليکنې پښتو لنډيز او هم يې د فرانسي شعري سيلابيک سېستم يو نچوړ په واک کې راکړی دی. د وتلي غزلبول مصطفی سالک د پايېنې له ځغلندي کتنې هم منندوی يم. په تخنيکي برخه کې د دانش خپرندويې ټولنې له پښتوپال مشر منلي اسدالله ساپي او تکړه همکارانو ښاغلي نورمحمد نورزي او د لومړي چاپ د بيا اوډونې له کبله له هڅاند قاري عمرخېل، او په پای کې د مالي لگښت په تړاو د فرهنگپال ملگري فدا نظري له مېړاني مننه کوم.

په ټوله شاعرانه مينه او مننه. ستاسې زيار

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library